

Algemeen ambtsbericht Irak

November 2023

Colofon

Plaats	Den Haag
Opgesteld door	Afdeling Ambtsberichten (DAF/AB)

Inhoudsopgave

Colofon	2	
Inhoudsopgave	3	
Inleiding.....	5	
1	Politieke en veiligheidssituatie	7
1.1	Politieke ontwikkelingen	7
1.1.1	Invloed van milities	8
1.1.2	Relatie regeringen in Bagdad en Erbil.....	9
1.1.3	Betwiste gebieden	10
1.1.4	Relatie KDP en PUK.....	12
1.1.5	Invloed van politieke omstandigheden voor burgers.....	13
1.2	Veiligheidssituatie.....	16
1.2.1	Verhoudingen en confrontaties tussen actoren	16
1.2.2	Algemene veiligheidssituatie voor burgers	18
1.2.3	Politiek gemotiveerde aanslagen.....	23
1.2.4	Buitenlandse actoren	24
1.2.5	Geweldsincidenten per regio	29
1.2.6	Specifieke schendingen	31
1.2.7	Hervestiging binnen Irak	36
2	Documenten	38
3	Mensenrechten	40
3.1	Rechtsbescherming.....	40
3.2	Naleving en schendingen	43
3.2.1	Vrijheid van meningsuiting	43
3.2.2	Positie van journalisten, (mensenrechten)activisten, oppositieleiden.....	48
3.2.3	Vrijheid van godsdienst en levensovertuiging	54
3.2.4	Bloed- en erekwesties.....	59
3.3	Positie van specifieke groepen.....	62
3.3.1	Etnische groepen.....	62
3.3.2	Religieuze groepen	67
3.3.3	Behandeling van personen met (vermeende) banden met ISIS	72
3.3.4	Lhbtqi+	75
3.3.5	Vrouwen.....	80
3.3.6	Female Genital Mutilation	88
3.3.7	(Alleenstaande) minderjarigen	88
4	Ontheemden	91
4.1.1	Humanitaire situatie in kampen	92
4.1.2	Sluiting van ontheemdenkampen.....	94
4.1.3	Voorwaarden voor toegang en verblijf.....	95
4.1.4	Terugkeer van ontheemden	98
5	Terugkeer	100
5.1.1	Obstakels bij terugkeer	100
5.1.2	Ondersteuning bij terugkeer	102
6	Bijlagen	104

6.1	Veelgebruikte afkortingen	104
6.2	Geraadpleegde bronnen	104
6.2.1	Rapporten en overige publicaties	104
6.2.2	Nieuwsbronnen	117
6.3	Kaart van Irak.....	119

Inleiding

Dit ambtsbericht is opgesteld aan de hand van de in de Terms of Reference (ToR) gestelde vragen en genoemde aandachtspunten. Deze ToR is opgesteld door het ministerie van Justitie en Veiligheid en vastgesteld op 26 april 2023. De ToR is tezamen met het ambtsbericht gepubliceerd op de website van de Rijksoverheid.

In dit algemeen ambtsbericht wordt de situatie in Irak beschreven voor zover deze van belang is voor de beoordeling van asielverzoeken van personen die afkomstig zijn uit Irak en voor besluitvorming over de terugkeer van afgewezen Iraakse asielzoekers. Dit ambtsbericht is een actualisering van het algemeen ambtsbericht van oktober 2021.¹ Dit ambtsbericht beslaat de periode van oktober 2021 tot en met september 2023. Relevante ontwikkelingen tot aan de publicatie van dit ambtsbericht zijn zoveel mogelijk meegenomen.

Het ambtsbericht betreft een feitelijke, neutrale en objectieve weergave van de bevindingen gedurende de onderzochte periode. Het is geen beleidsdocument en geeft niet de visie van de regering of het beleid jegens Irak weer en biedt geen beleidsaanbevelingen. Het bevat geen conclusies ten aanzien van het vreemdelingenbeleid.

Het ambtsbericht pretendeert niet volledig te zijn wat betreft afzonderlijke veiligheidsincidenten en mensenrechtenschendingen; de specifiek genoemde incidenten zijn aangehaald ter onderbouwing van een meer algemeen beeld. De situatie in Irak kan echter van plaats tot plaats verschillen en snel veranderen.

Het ambtsbericht is opgesteld aan de hand van openbare en vertrouwelijke bronnen, waarbij gebruikgemaakt is van zorgvuldig geselecteerde, geanalyseerde en gecontroleerde informatie. Er is gebruikgemaakt van informatie van verschillende organisaties van de Verenigde Naties en niet-gouvernementele organisaties (ngo's), en daarnaast van vakliteratuur en van berichtgeving in de media. De passages in dit ambtsbericht berusten op meerdere bronnen, tenzij anders vermeld of in het geval van algemeen onbetwiste feiten. De tekst is een synthese van de bronnen. Waar kwalificaties gegeven worden, zijn deze te herleiden tot de bronnen. De geraadpleegde openbare bronnen zijn opgenomen in hoofdstuk 6 van dit ambtsbericht.

In dit ambtsbericht is ook gebruikgemaakt van interviews met relevante en deskundige bronnen. Deze zijn deels in persoon – met name tijdens een dienstreis naar Irak – en deels online gehouden tijdens het onderzoek voor dit ambtsbericht. Daarnaast is bepaalde informatie afkomstig van de diplomatieke vertegenwoordiging(en) van Nederland in het buitenland, alsmede van correspondentie met bronnen. Deze vertrouwelijke informatie is voornamelijk gebruikt ter ondersteuning en aanvulling van passages die zijn gebaseerd op openbare informatie. De betreffende bronnen zijn in de voetnoten aangemerkt als 'vertrouwelijke bron' en voorzien van een datum. Waar informatie op basis van één bron is opgenomen, wordt dit expliciet vermeld. Het betreft meldenswaardige informatie die niet kon worden bevestigd door andere bronnen.

Waar Irak geschreven wordt, wordt het gehele land bedoeld. Met federaal Irak wordt geheel Irak bedoeld met uitzondering van de Koerdische Autonome Regio (KAR). Federaal Irak wordt verder onderverdeeld in Zuid-Irak en Centraal-Irak.² De KAR wordt afwisselend aangeduid met de term KAR of de Koerdische regio. De betwiste

¹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/ambtsberichten/2021/10/08/algemeen-ambtsbericht-irak-van-oktober-2021>

² Dit is een wijziging ten opzichte van het vorige ambtsbericht, uit oktober 2021, dat federaal Irak onderverdeelde in Zuid-Irak en Noord-Irak.

gebieden zijn die gebieden waar zowel federaal Irak als de Koerdische regio aanspraak op maakt.

In hoofdstuk 1 worden politieke ontwikkelingen en de veiligheidssituatie beschreven.

Hoofdstuk 2 gaat over Iraakse documenten.

Hoofdstuk 3 beschrijft de mensenrechtensituatie in Irak en gaat in op de positie van specifieke groepen.

In hoofdstuk 4 wordt de situatie van binnenlands ontheemden beschreven.

Hoofdstuk 5 gaat over de terugkeer van Irakezen vanuit het buitenland naar Irak.

1 Politieke en veiligheidssituatie

1.1 Politieke ontwikkelingen

Aan het aantreden van de Iraakse regering van premier Mohammed Shia' al-Sudani in oktober 2022, die aan het einde van de verslagperiode bijna een jaar in het zadel zat, is een onrustig jaar van verkiezingen en regeringsformatie voorafgegaan. Die periode – de langste zonder regering sinds de val van Saddam Hoessein in 2003 – werd gekenmerkt door een lange politieke impasse en kortdurende geweldsuitbraken in federaal Irak.³

Parlementsverkiezingen

Het begin van de huidige verslagperiode viel samen met de Iraakse parlementsverkiezingen in oktober 2021. Al-Sudani's voorganger, premier Mustafa al-Kadhimi, leidde sinds mei 2020 een overgangsregering na de anti-overheidsdemonstraties (bekend geworden onder de naam *Tishreen*)⁴ van eind 2019 en begin 2020.⁵ De verkiezingen, die een zeer lage opkomst kenden, werden gewonnen door de sjiitische geestelijke Muqtada al-Sadr, terwijl door Iran gesteunde partijen verlies leden ten opzichte van de vorige verkiezingen in 2018.⁶ Een aantal daarvan had banden met de *Popular Mobilisation Forces (Quwwat al-Hashd al-Sha'bi, PMF)*, een koepelorganisatie van voornamelijk sjiitische milities in Irak. Al-Sadr slaagde er echter niet in steun te verzamelen om een regering te vormen. In augustus 2022 riep hij zijn 73 parlementsleden terug en kondigde hij aan de politiek te verlaten. Dit leidde tot het hevigste geweld in Bagdad sinds jaren, toen aanhangers van Al-Sadr regeringsgebouwen bestormden en bezetten, en er gevechten uitbraken met rivaliserende sjiitische groeperingen (zie paragraaf 1.2.1).⁷

Regeringsformatie

In oktober 2022 trad Mohammed Shia' al-Sudani aan als premier. Hiermee kwam een einde aan een politieke impasse van meer dan een jaar. Al-Sudani was de kandidaat van het grootste parlementaire blok, dat bekendstaat als het *Shia Coordination Framework (SCF)*, een alliantie⁸ van door Iran gesteunde – en aan prominente PMF-milities verbonden – partijen. Al-Sudani beloofde na zijn aantreden onder meer de economie te hervormen, corruptie te bestrijden, verslechterde openbare diensten te verbeteren en armoede en werkloosheid te bestrijden.⁹

³ International Crisis Group (ICG), *Iraq: Staving off instability in the near and distant futures*, 31 januari 2023; The London School of Economics and Political Science (LSE) Middle East Centre, *Protectors of the State? The Popular Mobilisation Forces during the 2022 Post-Election Crisis*, april 2023, p6; European Council on Foreign Relations (ECFR), *From Shock and Awe to Stability and Flaws: Iraq's Post-Invasion Journey*, 25 mei 2023.

⁴ In dit ambtsbericht worden verschillende referenties gemaakt naar deze demonstraties en naar activisten die er bij betrokken waren. Voor meer informatie over de demonstraties, die begonnen in oktober 2019, wordt verwezen naar de twee voorgaande ambtsberichten, van december 2019 en van oktober 2021: Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, december 2019, p7, 11-12, 14-15, 22, 26; *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p21-23, 31, 43-45.

⁵ Reuters, *Iraqi parliament approves new government headed by Mohammed Shia al-Sudani*, 27 oktober 2022.

⁶ Reuters, *Cleric Sadr wins Iraq vote, former PM Maliki close behind – officials*, 12 oktober 2021.

⁷ Reuters, *Iraqi parliament approves new government headed by Mohammed Shia al-Sudani*, 27 oktober 2022; LSE Middle East Centre, *Protectors of the State? The Popular Mobilisation Forces during the 2022 Post-Election Crisis*, april 2023.

⁸ In de alliantie zitten prominente sjiitische groepen, politici en militeieleiders, waaronder de *State of Law Coalition* (geleid door voormalig premier Nouri al-Maliki), de *Al-Fatah Alliance* (geleid door Hadi al-Amiri), *Asa'ib Ahl al-Haq* (geleid door Qais al-Khazali), de *Alliance of National State Forces* (geleid door Ammar al-Hakim), de *Victory Alliance* (geleid door voormalig premier Haider al-Abadi), en de *National Contract Coalition* (geleid door het hoofd van de *Popular Mobilisation Authority*, Faleh al-Fayyadh). Bronnen: Al-Monitor, *Understanding Iraq's Coordination Framework*, 13 augustus 2022; BBC Monitoring, *Reference: Coordination Framework*, 22 juli 2023.

⁹ Reuters, *Iraqi parliament approves new government headed by Mohammed Shia al-Sudani*, 27 oktober 2022.

1.1.1 Invloed van militias

De PMF werden in 2014 met Iraanse steun opgericht om *Islamitische Staat in Irak en Syrië* (ISIS) te bestrijden. Hoewel de PMF sinds 2016 een formele status hebben als deel van de Iraakse veiligheidstroepen, handelen de militias die onderdeel uitmaken van de PMF deels buiten de formele commandostructuur om hun ideologische en politieke belangen te beschermen.¹⁰

Met het aantreden van de door de *Shia Coordination Framework* vormgegeven regering van premier Al-Sudani in oktober 2022 nam de politieke invloed van de PMF toe ten opzichte van voorgaande jaren.¹¹ Volgens sommige bronnen zouden zij dit hebben gebruikt om zich (dieper) in te bedden in verschillende Iraakse staatsinstellingen, waaronder de inlichtingendienst *Iraqi National Intelligence Service*, anti-corruptie instanties en douaneposten.¹² Sommige critici gaan nog verder dan de ontwikkelingen alleen als toegenomen invloed te zien. Volgens hen hebben met het SCF de politieke en gewapende bondgenoten van Iran in Bagdad de controle verkregen over het parlement, de rechterlijke macht en de uitvoerende macht van Irak, en gebruiken ze het politieke systeem in hun voordeel. Deze bronnen wijzen onder andere naar een (volgens hen door de SCF beïnvloed) besluit van het Iraakse hooggerechtshof in februari 2022 dat Al-Sadr's pogingen om een meerderheidsregering te vormen onmogelijk maakte. Volgens het besluit was daarvoor namelijk een twee-derde meerderheid nodig, in plaats van een 'gewone' meerderheid, wat het door de SCF gecontroleerde blok in het parlement in feite een veto gaf. Hierna trok Al-Sadr zich uiteindelijk terug, waarmee de weg vrij was voor het SCF om een regering te vormen.¹³

De toegenomen invloed van de PMF vertaalde zich ook op economisch gebied. Door zich verder in de Iraakse staat te verankeren, zouden de PMF in staat geweest zijn hun economische capaciteiten te vergroten, hun inkomstenstromen te diversifiëren en hun patronagenetwerk uit te breiden. Al-Sudani keurde, kort na zijn aantreden als premier, in november 2022 de oprichting goed van een PMF-handelsmaatschappij genaamd *Al-Muhandis General Company* (vernoemd naar de gedode PMF-leider Abu Mahdi al-Muhandis¹⁴), een door de staat gesanctioneerd orgaan met een budget van ten minste 67 miljoen Amerikaanse dollar.¹⁵ Daarnaast voorzag een in juni 2023 aangenomen Iraakse begroting in een significante toename van de financiering en een uitbreiding van het personeelsbestand van de PMF.¹⁶

De nieuwverworven invloed van de PMF zou ertoe geleid hebben dat ze sinds het aantreden van de regering-Al-Sudani minder dan voorheen de noodzaak zouden zien openlijk geweld te gebruiken tegen tegenstanders. De PMF zouden op subtielere

¹⁰ Vertrouwelijke bron, 15 december 2022; ICG, *Iraq: Staving off instability in the near and distant futures*, 31 januari 2023; LSE Middle East Centre, *Protectors of the State? The Popular Mobilisation Forces during the 2022 Post-Election Crisis*, april 2023.

¹¹ Brookings, *Shiite rivalries could break Iraq's deceptive calm in 2023*, 1 maart 2023; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

¹² Middle East Institute (MEI), *Taking stock of the first 100 days of Iraq's new government*, 31 januari 2023; Foreign Affairs, *Iraq is quietly falling apart, Iran's proxies have seized power in Baghdad – and are gutting the state*, 5 juni 2023.

¹³ Just Security, *Remaking Iraq: How Iranian-backed militias captured the country*, 20 maart 2023; Foreign Affairs, *Iraq is quietly falling apart, Iran's proxies have seized power in Baghdad – and are gutting the state*, 5 juni 2023; The Economist, *The Iraqi militias are copying their overmighty cousins in Iran*, 8 juni 2023.

¹⁴ Op 3 januari 2020 kwam Kata'ib Hezbollah-leider en plaatsvervangend commandant van de PMF Abu Mahdi al-Muhandis om, samen met de leider van de *Quds Force* van de Iraanse Islamitische Revolutionaire Garde, Qassem Soleimani, bij een Amerikaanse luchtaanval in Bagdad.

¹⁵ Brookings, *Shiite rivalries could break Iraq's deceptive calm in 2023*, 1 maart 2023; The Washington Institute, *Profile: The Muhandis General Company*, 17 mei 2023; vertrouwelijke bron, 28 juni 2023.

¹⁶ MEI, *Monday Briefing: Iraq passes a massive, controversial budget bill*, 12 juni 2023; Amwaj, *Granted expanded funding and personnel, Iraq's PMU highlights drone arsenal*, 20 juni 2023.

wijze doorgedaan zijn om critici het zwijgen op te leggen, onder meer door middel van intimidatie, dubieuze rechtszaken en gevangenisstraffen (zie paragrafen 1.2.7 en 3.2.1).¹⁷ De voor de militieën voordelige status quo zou volgens bronnen betekenen dat zij niet gebaat waren bij politieke instabiliteit en geweld.¹⁸

1.1.2 *Relatie regeringen in Bagdad en Erbil*

De betrekkingen tussen de federale regering in Bagdad en de Koerdische regering in Erbil (*Kurdistan Regional Government, KRG*) zijn al jaren moeizaam, door spanningen over onder andere de verdeling van olie- en gasinkomsten, de federale begroting, de status van de stad Kirkuk en de betwiste gebieden, en het onafhankelijkheidsreferendum van de Koerdische regio in 2017.¹⁹

De relatie tussen de federale regering en de KRG bleef gedurende de verslagperiode gespannen, als gevolg van dezelfde politieke strijd over de verdeling van financiën die ook rondom begrotingsonderhandelingen tijdens de vorige verslagperiode oplaaide en al jarenlang de Iraakse politiek tekent. De verdeling van olie(-inkomsten) tussen federaal Irak en de KAR speelt een belangrijke rol in de relatie. In de verslagperiode ging het onder andere over de vaststelling van het aantal vaten olie dat de KAR overhevelt naar federaal Irak en hoeveel de federale regering daarvoor betaalt aan de KRG.²⁰ Maanden van onderhandelingen over de Iraakse begroting van 2023 en over een olie- en gaswet tussen de federale regering en de KRG bemoeilijkten volgens een bron de implementatie van Al-Sudani's regeerakkoord.²¹ Daarnaast verzwakten verschillende ontwikkelingen de positie van de KRG ten opzichte van de regering in Bagdad.

Zo trok de federale regering in maart 2023 aan het langste eind in een internationale arbitragezaak die eenzijdige export via Turkije van ruwe olie uit Irak onwettig achtte. De KAR exporteerde olie eenzijdig, zonder toestemming van de federale regering in Bagdad. In april 2023 sloten Bagdad en Erbil een overeenkomst waardoor de *State Oil Marketing Organization (SOMO)*, die beheerd wordt door de Iraakse staat, de bevoegdheid kreeg om ruwe olie uit door de KRG gecontroleerde velden op de markt te brengen en te exporteren. De export via Turkije was aan het einde van de verslagperiode voor zover bekend nog niet hervat.²² In discussies over de verdeling van olie-inkomsten tussen de federale regering en de KRG was geen vooruitgang.²³

Een andere ontwikkeling in de relatie tussen de federale regering en de KRG was de uitspraak van het Iraakse hooggerechtshof op 30 mei 2023 dat de verlenging van de zitting van het parlement van de KRG onwettig was.²⁴ De demissionaire status van de KRG verzwakte haar positie ten opzichte van de federale regering.²⁵

Uiteindelijk werd er op 12 juni 2023 in Bagdad een meerjarig begrotingsvoorstel aangenomen.²⁶ Daarvoor vonden de KRG en Bagdad overeenstemming over

¹⁷ MEI, *Taking stock of the first 100 days of Iraq's new government*, 31 januari 2023; vertrouwelijke bron, 1 april 2023; vertrouwelijke bron, 2 juni 2023.

¹⁸ Vertrouwelijke bron, 30 maart 2023; vertrouwelijke bron, 1 april 2023.

¹⁹ MEI, *Bafel in Baghdad: Finding the contours of the PUK's strategy in federal Iraq*, 13 maart 2023.

²⁰ Reuters, *Iraq PM risks new crisis as tensions with Kurds resurface*, 16 februari 2023; vertrouwelijke bron, 3 maart 2023.

²¹ Vertrouwelijke bron, 3 maart 2023.

²² Reuters, *Iraq approves record \$153 billion budget including big public hiring*, 12 juni 2023.

²³ Vertrouwelijke bron, 14 juni 2023.

²⁴ Reuters, *Iraqi Kurdistan 2022 parliament extension unconstitutional, supreme court rules*, 30 mei 2023; vertrouwelijke bron, 1 juni 2023.

²⁵ Vertrouwelijke bron, 4 juni 2023.

²⁶ Shafaq News, *Parliament approves federal budget law for 2023-2025*, 12 juni 2023.

begrotingsartikelen die betrekking hebben op onder andere de structuur van de olie-export vanuit Koerdisch gebied, met consequenties voor financiële afspraken tussen de federale overheid en de KRG.²⁷ De federale regering zou hiermee volgens een bron meer invloed en controle krijgen over de financiën van de KRG, hetgeen de autonomie van de regio aantast.²⁸ De federale regering had voorheen geen zeggenschap over de besteding van olie-inkomsten door de KRG, waarbij laatstgenoemde eenzijdig ruwe olie exporteerde via Turkije. Maar Koerdische functionarissen werden gedwongen om met de federale regering te onderhandelen na de eerdergenoemde internationale arbitrage-uitspraak.²⁹

De positie van de Koerdische regio werd tijdens de verslagperiode bovendien verzwakt door voortdurende interne verdeeldheid tussen de twee dominante partijen, de KDP en de PUK (zie paragraaf 1.1.4). Beide partijen onderhielden aparte contacten en onderhandelingen met de federale regering, en zouden elkaars onderhandelingspogingen gesaboteerd hebben.³⁰

1.1.3 *Betwiste gebieden*

Een andere, aanhoudende kwestie tussen de federale regering en de KRG is de status van de betwiste gebieden³¹, waaronder Kirkuk, de Ninewa-vlakte en het district Sinjar. Dit zijn strategisch gelegen gebieden waarvan beide kanten claimen dat die onder hun bestuur zouden moeten vallen. De gordel van betwiste gebieden strekt zich uit van het westen van de provincie Ninewa tot het oosten van de provincie Diyala. Ze worden gekenmerkt door een etnisch en religieus diverse bevolking, waaronder minderheden zoals jezidi's, Assyrische christenen, Turkmenen, kaka'i en Shabak.³² In de verslagperiode hebben zich, net als in de vorige, voor zover bekend geen wijzigingen voorgedaan ten aanzien van de grenzen van de betwiste gebieden. De betwiste gebieden lopen door provincie- en districtsgrenzen heen.³³

Volgens de Iraakse grondwet van 2005 had al voor 31 december 2007 een oplossing voor de status van de betwiste gebieden gevonden moeten worden, middels een referendum.³⁴ In het afgelopen decennium hebben beide partijen echter kansen aangegrepen om hun territoriale controle over de gebieden uit te breiden. Zo bleef de KRG na herovering van grondgebied op ISIS aanwezig in de betwiste gebieden en namen de centrale autoriteiten de controle over grote delen van de gebieden – waaronder het olierijke Kirkuk – over na het eenzijdige Koerdische onafhankelijkheidsreferendum in 2017. Ten aanzien van het district Sinjar (*Shingal* in het Koerdisch) sloten beide regeringen in oktober 2020 het zogenoemde *Sinjar Agreement*. Hierin werd vastgelegd dat het bestuur en de veiligheid in het district de verantwoordelijkheid zijn van de federale regering in Bagdad.³⁵ In de verslagperiode waren slechts delen van het Sinjar-akkoord van kracht en bestond er nog steeds onenigheid tussen de KRG en de federale regering over onder meer een geschikte kandidaat voor het burgemeesterschap van Sinjar. Daarbij concurreerden in de

²⁷ De olie-inkomsten van de KRG zullen worden gestort op een rekening die onder toezicht staat van de Iraakse centrale bank.

²⁸ Vertrouwelijke bron, 12 juni 2023.

²⁹ Reuters, *Iraq approves record \$153 billion budget including big public hiring*, 12 juni 2023.

³⁰ Vertrouwelijke bron, 1 maart 2023; MEI, *Bafel in Baghdad: Finding the contours of the PUK's strategy in federal Iraq*, 13 maart 2023; United Nations Assistance Mission for Iraq (UNAMI), *Briefing to the UN Security Council, SRSG Jeanine Hennis-Plasschaert*, 18 mei 2023; vertrouwelijke bron, 4 juni 2023.

³¹ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p8-10.

³² Lawfare, *Negotiating peace in Iraq's disputed territories: Modifying the Sinjar Agreement*, 17 januari 2021.

³³ Voor een visueel overzicht wordt verwezen naar een kaart uit 2020 uit een rapport van de International Crisis Group (ICG): ICG, *Iraq: Fixing Security in Kirkuk*, 15 juni 2020, p29.

³⁴ Middle East Research and Information Project (MERIP), *Two decades of uneven federalism in Iraq*, april 2023.

³⁵ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p18-19.

praktijk nog steeds verschillende gewapende partijen, waaronder het Iraakse leger en diverse militias, met elkaar om de controle over (delen van) het district. Pogingen van de federale autoriteiten om de bestuurlijke controle over delen van het gebied terug te krijgen, leidden in mei 2022 tot een gewelddadige botsing (zie paragraaf 1.2.1).³⁶

Politieke en veiligheidssituatie in de betwiste gebieden

In de verslagperiode hebben zich geen significante wijzigingen voorgedaan ten aanzien van de bestuurlijke verhoudingen in de betwiste gebieden tussen de federale regering en de KRG.³⁷ Binnen de betwiste gebieden is geen sprake van een uniforme veiligheids- en bestuurlijke structuur. De mate van samenwerking tussen Koerdische autoriteiten (in de praktijk in bepaalde delen de KDP, in andere de PUK – zie paragraaf 1.1.4), federale Iraakse autoriteiten en lokaal aanwezige militias verschilt per gebied. Sinds 2017 is de KRG volgens een bron niet meer in staat geweest om de algemene status quo te beïnvloeden.³⁸ De bevolking van betwiste gebieden zoals Kirkuk, de Ninewa-vlakte en Sinjar heeft in de loop der jaren te lijden gehad onder verwaarlozing door zowel de federale overheid als de KRG.³⁹ Zo was er volgens een bron sprake van een gebrek aan investeringen van de federale regering in de afbrokkelende infrastructuur en landbouw in de provincie Kirkuk in de jaren nadat de federale autoriteiten in 2017 de controle over de provincie hadden overgenomen.⁴⁰ Ook was er volgens bronnen bijvoorbeeld sprake van een gebrek aan vertegenwoordiging van jezidi-belanghebbenden in de onderhandelingen over het Sinjar-akkoord, en werden lokale gemeenschappen in Sinjar niet betrokken bij de (gedeeltelijke) uitvoering van het akkoord.⁴¹ Volgens een bron zou ingetreden gelatenheid onder de bevolking binnen de betwiste gebieden ertoe hebben bijgedragen dat er relatief weinig georganiseerd protest of verzet was tegen de bestuurlijke situatie in deze gebieden. De prioriteit van teruggekeerde ontheemden was om in hun eerste levensbehoeften te voorzien.⁴²

Er bleef sprake van een veiligheidsvacuüm in de betwiste gebieden, tussen federale veiligheidstroepen, de *Peshmerga* van de KRG en lokale militias. ISIS bleef gebruikmaken van het gebrek aan afstemming tussen Koerdische en federale autoriteiten wat betreft anti-ISIS operaties, om in deze gebieden te opereren.⁴³

Het Iraakse leger, veiligheidsdiensten en politie waren binnen de betwiste gebieden volgens bronnen met name aanwezig in de steden. Daarbuiten waren door Iran gesteunde, voornamelijk sjiitische PMF-milities de dominante actoren en waren er door minderheden gevormde (en veelal aan de PMF gelieerde) gewapende groepen actief. Volgens deze bronnen werd de bewegingsvrijheid van burgers en de handel binnen de betwiste gebieden in sterke mate gecontroleerd door deze gewapende actoren. De dominante militias zouden door hun lokale machtspositie tevens verdienen aan afpersingspraktijken.⁴⁴

³⁶ ICG, *Iraq: Stabilising the Contested District of Sinjar*, 31 mei 2022; Human Rights Watch (HRW), *Iraq: Political infighting blocking reconstruction of Sinjar*, 6 juni 2023.

³⁷ Vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

³⁸ Vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

³⁹ MERIP, *Two decades of uneven federalism in Iraq*, april 2023.

⁴⁰ The New Humanitarian, *Iraq's Kirkuk: Oil deals, ethnic divides, and Kurdish grievances*, 26 september 2019.

⁴¹ Lawfare, *Negotiating peace in Iraq's disputed territories: Modifying the Sinjar Agreement*, 17 januari 2021.

⁴² Vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁴³ Vertrouwelijke bron, 14 februari 2023; 1001 Iraqi Thoughts, *Can Sudani solve long-standing disputes with the KRG?*, 17 februari 2023; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁴⁴ Ceasefire Centre for Civilian Rights, *'They are in Control': The Rise of Paramilitary Forces and the Security of Minorities in Iraq's Disputed Territories*, januari 2022, p5; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

In de stad Kirkuk zouden volgens een bron in de verslagperiode enige verbeteringen zijn geweest met betrekking tot de veiligheidssituatie en de wederopbouw, die het dagelijks leven van burgers positief hadden beïnvloed.⁴⁵ In september 2023 liepen spanningen in de stad tussen Koerden en aan de andere kant Arabieren en Turkmenen echter uit op kortstondig geweld (zie paragraaf 3.3.1, onder 'Koerden'). Ook bleven er in de verslagperiode volgens de bron problemen spelen met betrekking tot de door de federale autoriteiten aangestelde Arabische gouverneur van Kirkuk. Hij werd door met name Koerden en Turkmenen beschuldigd van favoritisme op het gebied van de distributie van diensten, werkgelegenheid en wederopbouwprojecten.⁴⁶

Buiten de stad Kirkuk, in de gelijknamige provincie, was er sprake van een gebrek aan veiligheid in districten als Hawija and Daquq. Er was volgens de bron onduidelijkheid onder de plaatselijke bevolking rondom bepaalde veiligheidsincidenten, waarvan sommigen ISIS beschuldigden en anderen de PMF. De PMF werd ook beschuldigd van aanvallen op dorpen waar landdisputen tussen verschillende bevolkingsgroepen spelen, en waar sprake is van ontvoeringen en drugshandel.⁴⁷

In het (in de strijd met ISIS) zwaar beschadigde Sinjar werd de wederopbouw nog steeds vertraagd door onenigheid tussen de KRG en de federale regering over het lokale bestuur van het district. In april 2023 beval premier Al-Sudani de regering om een wederopbouwcampagne voor Sinjar te starten en kondigde hij de toewijzing van 50 miljard Iraakse dinar aan (34,2 miljoen Amerikaanse dollar). Politieke geschillen tussen de federale regering en de KRG hebben echter verhinderd dat andere, eerder toegewezen middelen (onder de Sinjar-overeenkomst uit 2020) werden gebruikt voor wederopbouw, terwijl beschadigde infrastructuur en slechte basisvoorzieningen volgens bronnen de terugkeer hebben belemmerd van meer dan 200.000 uit het district ontheemde jezidi's.⁴⁸

1.1.4 *Relatie KDP en PUK*

De onderlinge verhoudingen tussen de twee dominante politieke partijen in de KAR – de KDP (*Kurdistan Democratic Party*) en de PUK (*Patriotic Union of Kurdistan*) – werden tijdens de verslagperiode gekenmerkt door oplopende spanningen.⁴⁹ De ngo International Crisis Group schreef begin 2023 dat de KAR haar zwaarste politieke crisis doormaakte sinds de Koerdische burgeroorlog halverwege de jaren negentig.⁵⁰ Het was vanwege de instabiliteit onzeker of en wanneer er uitgestelde regionale verkiezingen plaats kunnen vinden.⁵¹

De KDP controleert de provincies Erbil en Duhok, en de PUK is dominant in Suleymaniyah en Halabja. De partijen verdelen regeringsposten volgens een onderlinge overeenkomst en houden er hun eigen Peshmerga-troepen en veiligheids- en inlichtingendiensten op na.

⁴⁵ Vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁴⁶ Vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁴⁷ Vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁴⁸ IOM, *More support needed for survivors of the Sinjar massacre*, 4 augustus 2022; HRW, *Iraq: Political infighting blocking reconstruction of Sinjar*, 6 juni 2023.

⁴⁹ Vertrouwelijke bron, 8 november 2022; Reuters, *Insight: An assassination, a feud and the fight for power in Iraq's Kurdistan*, 5 december 2022.

⁵⁰ Vertrouwelijke bron, 8 november 2022; ICG, *Iraq: Staving off instability in the near and distant futures*, 31 januari 2023.

⁵¹ Amwaj, *Parliament brawl in Iraqi Kurdistan raises questions about détente*, 23 mei 2023; vertrouwelijke bron, 1 juni 2023.

De KDP en PUK hebben verschillende langlopende geschillen, onder meer over het delen van inkomsten uit grensovergangen en belastingen, het beheer van de olie- en gasindustrie en de betrekkingen met de federale regering.⁵² De moord op (de van de PUK naar de KDP overgelopen) inlichtingsofficier Hawker Abdullah Rasoul in Erbil in oktober 2022 zette de verhoudingen op scherp. De KDP beschuldigde de PUK van de moord, wat leidde tot verhoogde spanningen die de machtsdelingsovereenkomst onder druk zetten.⁵³ De politieke betrekkingen verslechterden tot het punt waarop PUK-ministers vergaderingen van de regionale regering in Erbil boycotten. Na ongeveer zes maanden beëindigde de PUK deze boycot uiteindelijk op 14 mei 2023, kort na een ontmoeting tussen KRG-premier Masrour Barzani (KDP) en vicepremier Qubad Talabani (PUK). De partijen hervatten de onderlinge dialoog over onder andere potentiële electorale hervormingen.⁵⁴

Binnen de PUK bleef ondertussen een langlopende leiderschapsstrijd spelen tussen de leider van de partij, Bafel Talabani, en zijn voormalige co-president Lahur Sheikh Jangi Talabani. Lahur Sheikh Jangi werd in de zomer van 2021 uit zijn positie ontheven en probeerde dit juridisch aan te vechten. De sindsdien voortdurende onrust – die onder andere oplaaide als gevolg van tegenstrijdige rechterlijke uitspraken over de vraag of Jangi rechtmatig was afgezet – binnen de partij, droeg bij tot een verzwakking van de positie van de PUK ten opzichte van de KDP.⁵⁵

Het bleef onzeker wanneer de regionale verkiezingen daadwerkelijk plaats kunnen vinden.⁵⁶ Na meerdere keren uitgesteld te zijn, stonden de verkiezingen op het moment van schrijven gepland voor 25 februari 2024.⁵⁷ De KAR hield voor het laatst algemene verkiezingen op 30 september 2018. Er was een nieuwe stemming gepland voor 1 oktober 2022, maar het regionale parlement stemde destijds om de termijn met nog een jaar te verlengen vanwege onenigheid tussen de KDP en de PUK. Het Iraakse hooggerechtshof besloot op 30 mei 2023 dat de verlenging van de parlementaire zitting van de KRG onwettig was, waardoor alle besluiten sinds oktober 2022 nietig dienden te worden verklaard.⁵⁸

1.1.5 *Invloed van politieke omstandigheden voor burgers*

Zowel in federaal Irak als in de KAR worden burgers geconfronteerd met corruptie, patronage en mismanagement door de autoriteiten.⁵⁹ Het politieke systeem dat na de door de VS geleide invasie van Irak in 2003 in federaal Irak ingevoerd werd, heeft grote invloed gehad op de (gebrekkige) stabiliteit, het bestuur en het geweld die het land hebben gedomineerd.⁶⁰ Anders dan het langs etnisch-sektarische lijnen georganiseerde politieke systeem (*muhasasa*) en de daarmee geassocieerde structurele problemen, veranderden de politieke omstandigheden in federaal Irak sterk gedurende de verslagperiode. Na de verkiezingen van oktober 2021 was er een jaar van politieke patstelling, protesten en geweld voordat er een nieuwe regering gevormd werd. Ondertussen worstelde de Iraakse regering onder voormalig

⁵² Foreign Policy, *Iraqi Kurdistan's house of cards is collapsing*, 22 maart 2023.

⁵³ BBC Monitoring, *Iraq: Kurdish weekly media highlights 1-7 March*, 7 maart 2023; Reuters, *Kurdish PUK party returns to cabinet meetings after boycott*, 14 mei 2023.

⁵⁴ The New Arab, *Iraqi Kurdistan parliament adjourned as mass brawl breaks out*, 23 mei 2023.

⁵⁵ Al Sharq Strategic Research, *Intra-PUK rivalry and its implications for the Iraqi Kurdish political landscape*, 27 december 2021; Amwaj, *Party leadership battle reignites in Iraqi Kurdistan*, 27 februari 2023; The New Arab, *Boycotts, factional tensions overshadow Iraqi Kurdistan ruling party's conference*, 29 september 2023.

⁵⁶ Amwaj, *Parliament brawl in Iraqi Kurdistan raises questions about détente*, 23 mei 2023; vertrouwelijke bron, 1 juni 2023.

⁵⁷ Rudaw, *President Barzani sets February 25 as the date of Kurdistan election*, 3 augustus 2023.

⁵⁸ Reuters, *Iraqi Kurdistan 2022 parliament extension unconstitutional, supreme court rules*, 30 mei 2023.

⁵⁹ Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), *Iraq in 2023: Challenges and prospects for peace and human security*, 17 maart 2023.

⁶⁰ SAIS Review of International Affairs, *Why Iraq's consociation has become a driver for chronic instability*, 23 december 2022.

premier Mustafa al-Kadhimi, die aanbleef tot een nieuwe regering gevormd werd, met het voldoen aan de eisen van de protesten van eind 2019. Dit leidde tot wat het VN-Ontwikkelingsprogramma (UNDP) beschreef als een verdere breuk in het sociaal contract tussen de overheid en haar burgers.⁶¹

Met het aantreden van de regering-Al-Sudani eind 2022 kwam er een einde aan de politieke verlamming in federaal Irak en begon een periode van relatieve stabiliteit.⁶² Bij zijn aantreden presenteerde premier Al-Sudani een ambitieus plan: hij wilde onder meer aan de slag met het bestrijden van corruptie, het doorvoeren van economische hervormingen en het verbeteren van de publieke dienstverlening voor de Iraakse bevolking.⁶³ De regering projecteerde ten aanzien van internationale partners het beeld dat Irak, na decennia van onrust en geweld, weer veiligheid en stabiliteit genoot, waardoor het een veelbelovend klimaat zou bieden voor investeringen. Tijdens een bezoek aan Irak begin maart 2023 prees VN-secretaris-generaal Guterres de vooruitgang richting stabiliteit van het land onder de nieuwe regering.⁶⁴

In de verslagperiode veranderde er voor de bevolking echter weinig aan de uitdagingen waarmee zij geconfronteerd wordt, zoals de grote invloed van milities, grootschalige corruptie, de moeilijke economische situatie voor de gemiddelde burger en de impact van klimaatverandering.⁶⁵ De invloed van de milities nam onder de nieuwe regering zelfs verder toe (zie paragraaf 1.1.1). In hoeverre Irak te maken heeft met gesystematiseerde, politiek gesanctioneerde corruptie werd in de zomer van 2022 nog eens zichtbaar met de zogenoemde 'Roof van de Eeuw', waarbij 2,5 miljard Amerikaanse dollar bij de Iraakse belastingdienst werd verduisterd.⁶⁶

Tijdens de verslagperiode vonden op deze gebieden geen grote hervormingen plaats. Volgens verschillende bronnen heeft de regering-Al-Sudani, in plaats van zich te concentreren op grote uitdagingen, voorsnog voorrang gegeven aan de korte termijn, met vooral publieksvriendelijke maatregelen op het gebied van sociale zekerheid, werkgelegenheid (vrijwel uitsluitend in de publieke sector), infrastructuur en diensten.⁶⁷

Hoewel in Al-Sudani's zogenoemde *Ministerial Statement* ook mensenrechten werden benoemd, was onder de nieuwe regering een toegenomen druk op vrijheden waarneembaar (zie paragraaf 3.2).⁶⁸ Daarbij bleef in de verslagperiode accountability uit voor de mensenrechtenschendingen gepleegd door veiligheidstroepen en milities tegen vreedzame demonstranten eind 2019 en begin 2020.⁶⁹

⁶¹ United Nations Development Programme (UNDP), *Reimagining the Social Contract in Iraq*, mei 2022, p26.

⁶² Reuters, *Analysis: Iraq enjoys respite from turmoil but risks remain*, 19 juni 2023.

⁶³ Vertrouwelijke bron, 23 februari 2023.

⁶⁴ France 24, *UN chief praises Iraqi progress towards stability in rare visit*, 2 maart 2023; AP, *Iraq, Qatar agree to boost economic, energy cooperation during emir's visit to Baghdad*, 15 juni 2023.

⁶⁵ ICG, *Iraq: Staving off instability in the near and distant futures*, 31 januari 2023; SIPRI, *Iraq in 2023: Challenges and prospects for peace and human security*, 17 maart 2023; Reuters, *Analysis: Iraq enjoys respite from turmoil but risks remain*, 19 juni 2023.

⁶⁶ TCF, *Corruption is Strangling Iraq*, 14 december 2022; vertrouwelijke bron, 7 maart 2023.

⁶⁷ Vertrouwelijke bron, 23 februari 2023; Clingendael, *Al-Sudani's First 100 Days*, 28 februari 2023; ECFR, *From Shock and Awe to Stability and Flaws: Iraq's Post-Invasion Journey*, 25 mei 2023.

⁶⁸ MEI, *Taking stock of the first 100 days of Iraq's new government*, 31 januari 2023; vertrouwelijke bron, 23 februari 2023.

⁶⁹ Vertrouwelijke bron, 9 mei 2022; HRW, *To Sleep the Law, Violence Against Protesters and Unaccountable Perpetrators in Iraq*, 29 november 2022.

Invloed van politieke omstandigheden voor burgers in de KAR

De Koerdische regio van Irak werd na de door de VS geleide invasie van Irak in 2003 in het Westen jarenlang geprezen als het "andere" Irak – vanwege de relatieve vrede en welvaart aldaar. De politieke status quo in de KAR, gekenmerkt door de machtsverdeling en rivaliteit tussen de KDP en de PUK, heeft door de jaren heen echter wijdverspreide onvrede veroorzaakt onder de bevolking van de regio. Het besluit om verkiezingen in de KAR uit te stellen leidde tot een gebrek aan legitimiteit voor de regionale regering en parlement.⁷⁰ Het de-facto tweepartijensysteem in de regio werkte corruptie in de hand.⁷¹ De op patronage gebaseerde economie van de twee partijen zou mede door de sterke bevolkingsgroei niet langer in staat zijn om haar aanhangers van banen te voorzien.⁷² De overwegend jonge bevolking had volgens verschillende bronnen weinig hoop op politieke en economische hervormingen.⁷³ Burgers zijn namelijk beperkt in hoe ze kunnen reageren op het disfunctionele duopolie van de twee dominante partijen. De oppositiepartijen waren verdeeld en hun positie was zwak.⁷⁴ De politieke sfeer werd in de vorige en de huidige verslagperiode verder gekenmerkt door inperking van de vrijheid van meningsuiting (zie paragrafen 3.2.1 en 3.2.2).⁷⁵

De machtscompetitie en toegenomen spanningen tussen de KDP en PUK droegen volgens bronnen bij tot een gebrek aan aandacht voor problemen met betrekking tot bijvoorbeeld de openbare dienstverlening en de hoge werkloosheid.⁷⁶ Het gebrek aan eenheid verzwakte de invloed van de KRG ten opzichte van de federale regering en bemoeilijkte daardoor de besprekingen met de federale regering over het delen van olie-inkomsten, evenals toedelingen in de federale begroting. De impact werd in de Koerdische regio gevoeld door de vele burgers die van het systeem afhankelijk zijn. Twee op de drie huishoudens in de Koerdische regio zouden afhankelijk zijn van een overheidssalaris of -pensioen, maar betalingen kwamen chronisch te laat, wat de regionale autoriteiten weten aan spanningen met de federale regering.⁷⁷

Ten slotte maakte de interne Koerdische vete tussen de KDP en PUK de KAR volgens bronnen kwetsbaarder voor externe (militaire) inmenging (zie paragraaf 1.2.4). Aanvallen door buurlanden Turkije en Iran op respectievelijk Turks- en Iraans-Koerdische (veelal gewapende) groeperingen op Iraaks-Koerdisch grondgebied onderstreepten de beperkte controle van de KAR over de eigen grenzen.⁷⁸

De toegenomen onvrede onder de bevolking van de KAR werd breder zichtbaar tijdens de EU-Belarus-grenscrisis van eind 2021, toen duizenden Iraakse Koerden de EU probeerden te bereiken.⁷⁹ Ook daarna bleven de politieke en socio-economische

⁷⁰ Foreign Policy, *Iraqi Kurdistan's house of cards is collapsing*, 22 maart 2023.

⁷¹ ICG, *Iraqi Kurdistan twenty years after*, 6 april 2023.

⁷² Vertrouwelijke bron, 1 april 2023; Konrad-Adenauer-Stiftung (KAS), *Escaping from Duopoly Rule, How a Two-Party System Drives Iraqi Kurdish Migration En Masse*, 26 mei 2022, p4.

⁷³ Arab Reform Initiative, *Understanding the Roots of the Younger Generations' Despair in the Kurdistan Region of Iraq*, 4 april 2023; ICG, *Iraqi Kurdistan twenty years after*, 6 april 2023; Reuters, *Kurdish PUK party returns to cabinet meetings after boycott*, 14 mei 2023; KAS, *Escaping from Duopoly Rule, How a Two-Party System Drives Iraqi Kurdish Migration En Masse*, 26 mei 2022.

⁷⁴ Foreign Policy, *Iraqi Kurdistan's house of cards is collapsing*, 22 maart 2023.

⁷⁵ UNAMI, *Freedom of Expression in the Kurdistan Region of Iraq*, mei 2021; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; vertrouwelijke bron, 8 juni 2023.

⁷⁶ AFP, *Baggage of despair: Iraqi Kurd plans new escape to Europe*, 12 juli 2022; Reuters, *Kurdish PUK party returns to cabinet meetings after boycott*, 14 mei 2023.

⁷⁷ Rudaw, *KRG to allocate cash to resolve salary issue in Sulaimani, Halabja: official*, 17 mei 2022; AFP, *Baggage of despair: Iraqi Kurd plans new escape to Europe*, 12 juli 2022; Reuters, *An assassination, a feud and the fight for power in Iraq's Kurdistan*, 5 december 2022.

⁷⁸ Reuters, *An assassination, a feud and the fight for power in Iraq's Kurdistan*, 5 december 2022; ICG, *Iraq: Staving off instability in the near and distant futures*, 31 januari 2023.

⁷⁹ Amwaj, *Why Iraqi Kurds are seeking refuge in Europe*, 23 november 2021.

omstandigheden (veelal jonge) Koerden ertoe bewegen om de KAR te verlaten.⁸⁰ Een rapport van de Konrad-Adenauer-Stiftung (KAS) uit mei 2022 wees op het ontbreken van betekenisvolle politieke en economische hervormingen, en het feit dat een groeiend deel van de bevolking niet profiteerde van KDP- en PUK-patronagenetwerken, als factoren die bijdroegen aan voortdurende Iraaks-Koerdische migratie naar Europa.⁸¹

1.2 Veiligheidssituatie

1.2.1 *Verhoudingen en confrontaties tussen actoren*

In de verslagperiode waren er geen ontwikkelingen met betrekking tot de grens tussen federaal Irak en de KAR, en vonden er geen langdurige confrontaties plaats tussen de belangrijkste Iraakse actoren. De betrekkingen tussen de federale regering in Bagdad en de KRG in Erbil bleven moeizaam, maar de aanhoudende geschillen⁸² leidden niet tot militaire confrontaties. Er was evenmin sprake van significante ontwikkelingen met betrekking tot ISIS, dat sinds 2017 geen controle meer uitoefent over Iraaks grondgebied. De aanwezigheid en de activiteiten van de groep zouden niet waarneembaar veranderd zijn.⁸³ ISIS had beperkte capaciteiten in de steden, maar bleef bij gelegenheid aanslagen plegen in rurale gebieden, met name in en rondom betwiste gebieden in delen van Diyala, Kirkuk en Salaheddin, en ten noorden van Bagdad (in Tarmiyah, zie ook paragraaf 1.2.2, onder 'Bagdad').⁸⁴ Daarbij profiteerde de groep van het veiligheidsvacuüm in de betwiste gebieden tussen federaal Irak en de Koerdische regio.⁸⁵

De veiligheidssituatie bleef echter gefragmenteerd en volatiel, met name in het jaar tussen de verkiezingen in oktober 2021 en het aantreden van de regering-Al-Sudani.⁸⁶ Confrontaties tussen rivaliserende sjiitische milities in federaal Irak, en Turkse en Iraanse operaties tegen Koerdische groeperingen in de KAR onderstreepten de beperkte controle van de federale en Koerdische autoriteiten over hun eigen grondgebied, alsmede het ontbreken van een geweldsmonopolie.⁸⁷ De PMF zijn op papier onderdeel van de staat, maar in de praktijk heeft de staat volgens bronnen slechts beperkte controle over de tot de PMF behorende milities.⁸⁸ Binnen het grondgebied dat onder het bestuur van de regering in Bagdad valt, zijn er strategische locaties – waaronder gebieden grenzend aan Syrië en Iran – waar PMF-milities veel invloed uitoefenen.⁸⁹ Ook bleven PMF-milities terugkeer van

⁸⁰ AFP, *Baggage of despair: Iraqi Kurd plans new escape to Europe*, 12 juli 2022; ICG, *Iraqi Kurdistan twenty years after*, 6 april 2023.

⁸¹ KAS, *Escaping from Duopoly Rule, How a Two-Party System Drives Iraqi Kurdish Migration En Masse*, 26 mei 2022.

⁸² Zie paragraaf 1.1.2.

⁸³ Vertrouwelijke bron, 13 augustus 2023.

⁸⁴ Vertrouwelijke bron, 15 december 2022; The Arab Weekly, *Five years after its defeat, periodic ISIS attacks still claim lives in Iraq*, 20 januari 2023; UNSC, *Seventeenth report of the Secretary-General on the threat posed by ISIL (Da'esh) to international peace and security and the range of United Nations efforts in support of Member States in countering the threat*, 12 augustus 2023, p7.

⁸⁵ ECFR, *From Shock and Awe to Stability and Flaws: Iraq's Post-Invasion Journey*, 25 mei 2023; UNSC, *Seventeenth report of the Secretary-General on the threat posed by ISIL (Da'esh) to international peace and security and the range of United Nations efforts in support of Member States in countering the threat*, 12 augustus 2023, p7.

⁸⁶ Vertrouwelijke bron, 15 december 2022; ICG, *Iraq: Staving off instability in the near and distant futures*, 31 januari 2023; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023.

⁸⁷ The Guardian, *'Who will protect us?': Baghdad residents wait out fighting as city grinds to halt*, 30 augustus 2022; vertrouwelijke bron, 15 december 2022.

⁸⁸ Vertrouwelijke bron, 15 december 2022; MERIP, *The political logic behind Iraq's fragmented armed forces*, 2023.

⁸⁹ The Century Foundation, *Order from Ashes podcast: A tale of two border towns*, 4 april 2023; Carnegie Middle East Center, *Border crossings: The unholy alliance between Iran and Iraqi militias*, 28 april 2023.

ontheemden naar enkele door hen gecontroleerde plaatsen tegenhouden (zie ook paragraaf 3.3.2, onder 'Soennitische Arabieren').⁹⁰

De georganiseerde misdaad is in Irak wijdverbreid. Volgens bronnen waren de meeste politieke en gewapende actoren er op een bepaalde manier bij betrokken. Milities en illegale activiteiten zijn nauw met elkaar verbonden. Het ging hierbij onder meer om drugs- en wapensmokkel en ontvoeringen.⁹¹ Irak was volgens een bron aan het transformeren van een doorvoerland voor drugs naar een productie- en consumptieland.⁹² Drugscriminaliteit en daaraan gerelateerd geweld waren met name een zichtbaar probleem in de zuidelijke provincies Maysan, Dhi Qar, en Basra.⁹³

De spanningen tussen de dominante sjiitische kampen – dat van Muqtada al-Sadr en dat van de aan Iran gelieerde sjiitische politieke partijen en milities – namen toe na de verkiezingswinst van Al-Sadr en liepen rondom de regeringsformatie uit op kortstondig hevig en grootschalig geweld. Dit gebeurde nadat Al-Sadr in augustus 2022, midden in de langdurige patstelling over de formatie, had aangekondigd zich terug te trekken uit de politiek. In de Internationale Zone, het streng beveiligde deel van Bagdad waar overheidsinstellingen, ambassades en VN-organisaties gevestigd zijn, braken hevige gevechten uit tussen aanhangers van Al-Sadr en rivaliserende, door Iran gesteunde groepen.⁹⁴ Al-Sadr's aanhang bestaat onder meer uit Irakezen uit de armste lagen van de bevolking en zijn militie *Saraya al-Salam*.⁹⁵ Aan de andere kant vocht onder meer de prominente pro-Iraanse militie *Asa'ib Ahl al-Haq*.⁹⁶ Veiligheidstroepen leken niet tussen beide te komen in de twee dagen durende confrontatie tussen de twee kampen, die posities hadden ingenomen aan weerszijden van de Internationale Zone.⁹⁷ Er vielen volgens een bron ten minste 63 doden, de overgrote meerderheid aanhangers van Al-Sadr.⁹⁸ Tijdens de gewelddadige confrontatie kwam het normale dagelijkse leven in delen van Bagdad tot stilstand.⁹⁹ Ook in de zuidelijke stad Basra vonden gewelddadige confrontaties plaats tussen de rivaliserende sjiitische kampen, waarbij ten minste 4 doden vielen.¹⁰⁰ De vrees onder sommige Irakezen voor een intra-sjiitische burgeroorlog bereikte in deze periode haar hoogtepunt.¹⁰¹ Volgens een bron was er ondanks de hoogoplopende spanningen en vetes tussen de sjiitische facties geen sprake van een dermate intens conflict op het niveau van de sjiitische bevolking dat de vrees voor een burgeroorlog gegrond was.¹⁰² Met het aantreden van de door pro-Iraanse groepen gesteunde regering van premier Al-Sudani in oktober 2022 namen de

⁹⁰ Vertrouwelijke bron, 20 juli 2022.

⁹¹ Global Organized Crime Index, *Criminality in Iraq*, 2021, <https://ocindex.net/country/iraq>; vertrouwelijke bron, 15 december 2022; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023.

⁹² Vertrouwelijke bron, 26 maart 2023.

⁹³ AFP, *Drugs, tribes, politics a deadly mix in Iraq border province*, 23 februari 2022; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023.

⁹⁴ LSE Middle East Centre, *Protectors of the State? The Popular Mobilisation Forces during the 2022 Post-Election Crisis*, april 2023.

⁹⁵ Chatham House, *Understanding Iraq's Muqtada al-Sadr: Inside Baghdad's Sadr City*, 8 augustus 2022.

⁹⁶ LSE Middle East Centre, *Protectors of the State? The Popular Mobilisation Forces during the 2022 Post-Election Crisis*, april 2023.

⁹⁷ The Guardian, *'Who will protect us?': Baghdad residents wait out fighting as city grinds to halt*, 30 augustus 2022.

⁹⁸ LSE Middle East Centre, *Protectors of the State? The Popular Mobilisation Forces during the 2022 Post-Election Crisis*, april 2023, p18.

⁹⁹ The Guardian, *'Who will protect us?': Baghdad residents wait out fighting as city grinds to halt*, 30 augustus 2022.

¹⁰⁰ Reuters, *Clashes in Iraq's Basra kill four as crisis flares in oil-rich south*, 1 september 2022.

¹⁰¹ PBS News Hour, *Why there was an attempt to assassinate Iraq's PM*, 9 november 2021; The Guardian, *'Who will protect us?': Baghdad residents wait out fighting as city grinds to halt*, 30 augustus 2022; LSE Middle East Centre, *Protectors of the State? The Popular Mobilisation Forces during the 2022 Post-Election Crisis*, april 2023, p6.

¹⁰² Vertrouwelijke bron, 26 maart 2023.

spanningen af, maar de vraag bleef of Al-Sadr zich bij de nieuwe situatie neer zou leggen.¹⁰³

In de KAR was in de verslagperiode sprake van de zwaarste politieke crisis sinds de Koerdische burgeroorlog in het midden van de jaren negentig (zie paragraaf 1.1.4). Hoewel een terugkeer naar het geweld uit die periode onwaarschijnlijk werd geacht, vormde de toegenomen vijandigheid tussen de KDP en de PUK volgens bronnen een serieuze bedreiging voor de stabiliteit in de regio.¹⁰⁴

In mei 2022 vond er in het district Sinjar in de provincie Ninewa een confrontatie plaats met significante humanitaire gevolgen voor de lokale bevolking. Bij gevechten tussen het Iraakse leger en de gewapende groep *Sinjar Resistance Units (Yekîneyên Berxwedana Şengalê, YBS)* vielen aan beide kanten slachtoffers.¹⁰⁵ De YBS heeft naar verluidt banden met de PKK (*Partiya Karkerên Kurdistanê*, Koerdische Arbeiderspartij) en bestaat voornamelijk uit lokale jezidi-strijders.¹⁰⁶ De spanning tussen beide kanten was opgelopen doordat een combinatie van Turkse luchtaanvallen op PKK- en YBS-doelwitten (de Turkse operatie 'Claw Lock', zie ook 1.2.4) en pogingen van het Iraakse leger om het gezag van de federale autoriteiten over Sinjar te consolideren de lokale machtspositie van de YBS onder grote druk zetten.¹⁰⁷ Volgens humanitaire organisaties raakten meer dan tienduizend burgers uit het gebied (opnieuw) ontheemd. De meesten kwamen terecht in ontheemdenkampen in de provincie Duhok.¹⁰⁸ De International Crisis Group rapporteerde dat de situatie in Sinjar na de korte confrontatie gespannen bleef en dat bewoners vreesden voor verdere escalatie.¹⁰⁹ De gevechten vormden een van de factoren die als ontheemden in de KAR verblijvende jezidi's ervan weerhielden om terug te keren naar hun oorspronkelijke woonplaatsen in het district Sinjar (zie paragraaf 3.3.2).¹¹⁰

1.2.2 Algemene veiligheidssituatie voor burgers

De veiligheidssituatie in de verslagperiode werd door sommige analisten beschouwd als de stabielste in jaren, met name nadat er in oktober 2022 een regering gevormd was.¹¹¹ In de periode sinds oktober 2022 waren de aan Turkije toegeschreven luchtaanvallen in de Koerdische regio de opvallendste geweldsincidenten op landelijk niveau. Verder bleef gewapend geweld in verschillende vormen voorkomen, maar was het meer sporadisch, gefragmenteerd en plaatselijk.¹¹² Internationale media berichtten, als onderdeel van vergrote media-aandacht voor het land twintig jaar na het begin van de door de VS geleide invasie van 2003, over de komst van enkele westerse touroperators en toeristen, en de mogelijkheid lange reizen door het land

¹⁰³ Vertrouwelijke bron, 15 december 2022; ICG, *Iraq: Staving off instability in the near and distant futures*, 31 januari 2023; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023.

¹⁰⁴ Reuters, *Insight: An assassination, a feud and the fight for power in Iraq's Kurdistan*, 5 december 2022; ICG, *Iraq: Staving off instability in the near and distant futures*, 31 januari 2023.

¹⁰⁵ Al Jazeera, *Estimated 3,000 people flee armed clashes in northern Iraq*, 2 mei 2022.

¹⁰⁶ ICG, *Iraq: Stabilising the Contested District of Sinjar*, 31 mei 2022, p18.

¹⁰⁷ ICG, *Iraq: Stabilising the Contested District of Sinjar*, 31 mei 2022, p18.

¹⁰⁸ Al Jazeera, *Estimated 3,000 people flee armed clashes in northern Iraq*, 2 mei 2022; Norwegian Refugee Council (NRC), *Iraq: Conflict, destruction stopping displaced families from returning to Sinjar*, 18 mei 2022.

¹⁰⁹ ICG, *Iraq: Stabilising the Contested District of Sinjar*, 31 mei 2022, p18.

¹¹⁰ NRC, *Iraq: Conflict, destruction stopping displaced families from returning to Sinjar*, 18 mei 2022.

¹¹¹ SIPRI, *Iraq in 2023: Challenges and prospects for peace and human security*, 17 maart 2023; ECFR, *From Shock and Awe to Stability and Flaws: Iraq's Post-Invasion Journey*, 25 mei 2023; Foreign Affairs, *Iraq is quietly falling apart*, 5 juni 2023.

¹¹² SIPRI, *Iraq in 2023: Challenges and prospects for peace and human security*, 17 maart 2023.

te maken.¹¹³ Op verschillende plekken in het land, zoals in Bagdad en steden in de provincie Anbar, was sprake van constructie en wederopbouw.¹¹⁴

Er vonden in de verslagperiode geen significante terroristische aanslagen plaats. Ook waren er geen langdurige anti-overheidsdemonstraties op de schaal van de *Tishreen*-protesten van 2019-2020. In perifere gebieden in federaal Irak en in de KAR waren er regelmatig gewelddadige confrontaties en vielen (burger)slachtoffers als gevolg van verschillende conflicten waarbij diverse niet-statelijke en (externe) statelijke actoren betrokken waren (zie paragraaf 1.2.4), en als gevolg van tribaal geweld (zie paragraaf 3.2.4).

Bagdad

De veiligheidsincidenten met de meeste invloed op het dagelijks leven hielden verband met opgelopen spanningen in de context van de verkiezingen en regeringsformatie (zie paragraaf 1.2.1).¹¹⁵ Ook in deze verslagperiode was de Internationale Zone (IZ) het doelwit van raketaanvallen, uitgevoerd – zo werd veelal aangenomen – door sjiitische milities. In oktober 2022 werden er raketten afgeschoten op de IZ, net voordat het parlement een sessie begon om een nieuwe president te kiezen.¹¹⁶ Een maand eerder was er een vergelijkbaar incident toen het parlement over zijn voorzitter stemde.¹¹⁷ In januari 2023 werden rond de zwaar versterkte IZ bepaalde controleposten en betonnen barrières opgeheven en ingangen en wegen geopend als onderdeel van maatregelen om de verkeersdrukte in de stad te verminderen.¹¹⁸

De veiligheidssituatie in de hoofdstad werd door bronnen als volatiel beschouwd.¹¹⁹ In juli 2023 leidden koranincidenten in Zweden en Denemarken tot veiligheidsincidenten in Bagdad, waarmee de relatieve rust van de voorgaande maanden werd verstoord. Nadat er – voor de tweede keer binnen enkele weken – een koranverbranding in Stockholm was aangekondigd, mobiliseerde Al-Sadr zijn achterban om te protesteren. Enkele honderden aanhangers van Al-Sadr bestormden de Zweedse ambassade, waarbij ook brand werd gesticht. Twee dagen later, na een koranverbranding in Kopenhagen, probeerden aanhangers van Al-Sadr de Deense ambassade te bereiken, maar doordat de IZ volledig werd afgesloten konden zij hun doelwit niet bereiken. Volgens bronnen moesten ook deze incidenten gezien worden in de Iraakse politieke context, binnen de machtsstrijd tussen de twee dominante sjiitische kampen. De incidenten werden door velen gezien als een signaal van Al-Sadr dat hij, bijna een jaar nadat hij had verklaard de Iraakse politiek te verlaten, nog steeds grote invloed geniet.¹²⁰

ISIS bleef actief net ten noorden van de hoofdstad, in het district Tarmiyah. Hier pleegden ISIS-strijders regelmatig aanslagen op veiligheidspersoneel (leger en milities).¹²¹

¹¹³ Al Jazeera, *Iraq tourism making comeback after years of war*, 17 april 2022; FT, *Iraq, 20 years on*, 6 maart 2023; Reuters, *Iraq's ancient sites, fragile stability spur new trickle of tourists*, 11 juli 2023; BBC, *The Tigris: The river that birthed civilization*, 1 augustus 2023.

¹¹⁴ Vertrouwelijke bron, 20 juli 2022; NY Times, *Baghdad loses green space to real estate boom*, 31 januari 2023; Reuters, *Baghdad gets make-over as repairs kindle guarded optimism*, 16 mei 2023.

¹¹⁵ Al Jazeera, *Uneasy calm in Baghdad after assassination attempt on Iraq PM*, 10 november 2021.

¹¹⁶ Reuters, *Rockets strike Iraq's Green Zone as deadlocked parliament meets*, 13 oktober 2022.

¹¹⁷ Reuters, *Rockets land in Baghdad Green Zone as parliament votes on speaker*, 28 september 2022.

¹¹⁸ The New Arab, *Barriers around Baghdad's heavily fortified Green Zone lifted to ease Baghdad traffic*, 8 januari 2023.

¹¹⁹ Stimson Center, *Five days in Baghdad: Reassessing security in Iraq*, 28 juni 2022; vertrouwelijke bron, 27 maart 2023.

¹²⁰ Reuters, *Analysis: Iraqi cleric Sadr flexes muscle with torching of Swedish embassy*, 21 juli 2023; vertrouwelijke bron, 23 juli 2023.

¹²¹ AFP, *Four Iraqi soldiers killed in raid on suspected ISIS fighters*, 16 februari 2023; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; BBC Monitoring, *IS boasts about recent attack north of Baghdad*, 25 mei 2023.

Mosul

De veiligheidssituatie in Mosul is volgens bronnen in de afgelopen jaren verbeterd en bleef in de verslagperiode stabiel.¹²² Evenals in de vorige verslagperiode hebben er voor zover bekend geen noemenswaardige veiligheidsincidenten plaatsgevonden in de stad.¹²³

In sommige delen van Mosul heeft wederopbouw plaatsgevonden, maar in andere delen bleef dit achter. In de westelijke helft van de stad bleven openbare wegen en voorzieningen zoals ziekenhuizen en scholen zwaar beschadigd.¹²⁴ De aanwezigheid van niet-ontpofte munitie had nog steeds gevolgen voor de veiligheid van burgers. Daarnaast bemoeilijkte het de wederopbouw, en beperkte het als gevolg daarvan mede de toegang van burgers tot onder meer gezondheidszorg en educatie.¹²⁵

In Mosul zijn PMF-milities sinds de herovering van de stad op ISIS in 2017 sterk aanwezig gebleven.¹²⁶ Hoewel de frequentie van veiligheidsincidenten sindsdien is afgenomen, had Mosul volgens een bron nog steeds te maken met een onderstroom van intimidatie en angst, als gevolg van de aanwezigheid en activiteiten van milities.¹²⁷ Een andere bron stelde dat in de maanden na de verkiezingen in oktober 2021, PMF-milities in Mosul en andere delen van de provincie Ninewa bij hun afpersings- en repressieve praktijken met hardere hand optraden tegen de lokale bevolking.¹²⁸

In juli 2022 werd het Turkse consulaat in Mosul volgens het Turkse ministerie van Buitenlandse Zaken met mortieren beschoten. Daarbij vielen geen slachtoffers. Het incident gebeurde een week nadat bij een aanval op het Turkse leger toegeschreven aanval in de provincie Duhok ten minste acht burgerslachtoffers waren gevallen.¹²⁹

Basra

In de zuidelijke stad Basra werd de veiligheidssituatie gekenmerkt door geweld tussen milities, tribaal geweld en drugsgerelateerde criminaliteit.¹³⁰ In december 2022 ontplofte een met explosieven beladen motor in het centrum van de stad, waarbij vier mensen om het leven kwamen en er verschillende gewonden vielen. Er werd geen verantwoordelijkheid opgeëist voor de aanval.¹³¹

¹²² Vertrouwelijke bron, 3 juli 2022; MSF, *Iraq: Five years after the battle of Mosul, people still need support*, 8 juli 2022.

¹²³ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p18.

¹²⁴ International Committee of the Red Cross (ICRC), *Iraq: Life in Mosul through a child's eyes*, 13 december 2021; NRC, *5 years since Mosul retaking, young people face education, employment crisis*, 6 juli 2022; LandInfo, *Irak: Situasjonen i Mosul*, 23 december 2022, p4.

¹²⁵ Handicap International, *No Safe Recovery: The Impact of Explosive Ordnance Contamination on Affected Populations in Iraq*, oktober 2021, p7; ICRC, *Iraq: Life in Mosul through a child's eyes*, 13 december 2021.

¹²⁶ Reuters, *Special report: Inside the proxy battle that keeps an Iraqi city on its knees*, 11 juni 2020; Al-Monitor, *How Mosul's liberators became occupiers*, 1 december 2021; Foreign Policy, *Five years after liberation, there is new hope among Mosul's ruins*, 9 juli 2022.

¹²⁷ Foreign Policy, *Five years after liberation, there is new hope among Mosul's ruins*, 9 juli 2022.

¹²⁸ Brookings, *New vulnerabilities for Iraq's resilient Popular Mobilization Forces*, 3 februari 2022.

¹²⁹ Reuters, *Turkey says its consulate in Iraq's Mosul attacked*, 27 juli 2022.

¹³⁰ Emirates Policy Center, *Tribes of Basra: The Political, Social, and Security Issues*, 29 maart 2022; Center for Civilians in Conflict (CIVIC), *"If I Leave... I Cannot Breathe": Climate Change and Civilian Protection in Iraq*, juli 2022, p15; United Nations University, *Managing Exits from Conflict in Iraq: A Case Study of Basra and Tal Afar*, augustus 2022, p23; IOM, *Toward a safer Basra: Rebuilding trust through community engagement and policing*, 27 oktober 2022; vertrouwelijke bron, 27 maart 2023.

¹³¹ AP, *Motorcycle bombing in southern Iraqi city of Basra kills 4*, 7 december 2021.

De provincie Basra is enerzijds de belangrijkste olieproducerende hub van Irak en anderzijds door de autoriteiten achtergesteld gebied.¹³² Sjiitische milities hebben er veel invloed.¹³³ Volgens bronnen waren ze verweven met het bestuur en de bevolking van de stad, als gevolg van een combinatie van tribale structuren en de rekruteringsstrategieën van de milities.¹³⁴ De spanningen en de gewapende confrontatie in augustus 2022 tussen aanhangers van Al-Sadr en rivaliserende PMF-milities in Bagdad, verspreidden zich ook naar Basra (en andere steden in het voornamelijk sjiitische zuiden van Irak). Eind augustus 2022 vielen bij confrontaties tussen de twee kampen in Basra vier doden, onder wie enkele aanhangers van Al-Sadr.¹³⁵

In Basra speelden, net als in andere steden in zuidelijk Irak, ook spanningen tussen recent gearriveerde klimaatmigranten¹³⁶ en de oorspronkelijke bewoners van de stad, terwijl er een gebrek was aan woningen, basisvoorzieningen en economische kansen. In de afgelopen jaren is er een toename geweest van migranten uit nabijgelegen landbouwgebieden, die gedwongen waren te vertrekken uit hun oorspronkelijke leefgebied vanwege waterschaarste en die op zoek gingen naar betere mogelijkheden om in hun levensonderhoud te voorzien. Deze migranten werden in Basra en in andere steden in het zuiden geconfronteerd met discriminatie en vijandelijke retoriek van de kant van de lokale bevolking en de autoriteiten. Zij werden onder meer beschuldigd van het naar de stad meebrengen van een primitieve mentaliteit en tribaal geweld, en werden – door de autoriteiten – gebruikt als zondebok voor problemen als drugsgerelateerd geweld. Volgens analisten zouden juist de moeilijke omstandigheden in informele nederzettingen in Basra, waaronder discriminatie en een gebrek aan basisvoorzieningen en werk, migranten de criminaliteit in duwen.¹³⁷

Erbil

Tussen maart en juli 2022 vond een reeks aanvallen plaats op doelwitten in Erbil, de hoofdstad van de KAR, en in de gelijknamige provincie. In maart 2022 voerde de Iraanse *Islamic Revolutionary Guard Corps* (IRGC) met meer dan tien ballistische raketten een aanval uit op de stad (zie ook paragraaf 1.2.4, onder 'Iraanse militaire operaties'). Deze kwamen terecht in de buurt van een nieuw Amerikaans consulaatsgebouw. Hierbij zou één gewonde zijn gevallen.¹³⁸ Ook vonden er in deze periode ten minste drie raketaanvallen plaats, gericht op olieraffinaderijen in de provincie Erbil. Voor zover bekend werd de verantwoordelijkheid voor deze

¹³² International Peacekeeping, *The Collective Neglect of Southern Iraq: Missed Opportunities for Development and Good Governance*, 1 juli 2022; vertrouwelijke bron, 22 januari 2023; IOM en Social Inquiry, *Drivers of Marginalization and Neglect among Citizens in the South of Iraq*, 2023.

¹³³ Nieuwsuur, *IS verjaagd en Irak vergeten: zo gaat het daar nu* (video), 1 oktober 2022; vertrouwelijke bron, 22 januari 2023; vertrouwelijke bron, 27 maart 2023, Princeton University, *A Vicious Circle: State-Building, Climate Change Vulnerability and the Monopoly of Violence in Basra, Iraq*, 26 mei 2023.

¹³⁴ Chatham House, *The Basra blueprint and the future of protest in Iraq*, 8 oktober 2019, vertrouwelijke bron, 27 maart 2023.

¹³⁵ Reuters, *Clashes in Iraq's Basra kill four as crisis flares in oil-rich south*, 1 september 2022; Nieuwsuur, *IS verjaagd en Irak vergeten: zo gaat het daar nu* (video), 1 oktober 2022.

¹³⁶ Volgens de Internationale Organisatie voor Migratie (IOM) waren er tussen juni 2018 en juni 2023 ten minste 83.000 mensen ontheemd geraakt in Zuid- en Centraal-Irak, als gevolg van klimaatverandering en aantasting van het milieu: DW, *How climate change causes culture clashes in Iraq's cities*, 24 juli 2023.

¹³⁷ Amwaj, *New arrivals spark nativist backlash in Iraq's Karbala*, 17 september 2021; IOM en Social Inquiry, *Migration into a Fragile Setting: Responding to Climate-Induced Informal Urbanization and Inequality in Basra, Iraq*, oktober 2021; CIVIC, *"If I Leave... I Cannot Breathe": Climate Change and Civilian Protection in Iraq*, juli 2022, p15; The Washington Post, *Climate migration in Iraq's south brings crisis to cities*, 7 september 2022; Nieuwsuur, *IS verjaagd en Irak vergeten: zo gaat het daar nu* (video), 1 oktober 2022; IOM, *Toward a safer Basra: Rebuilding trust through community engagement and policing*, 27 oktober 2022; vertrouwelijke bron, 9 maart 2023; DW, *How climate change causes culture clashes in Iraq's cities*, 24 juli 2023.

¹³⁸ Al-Monitor, *Iran missile attack on Erbil goes beyond retaliation for IRGC deaths*, 13 maart 2023; Reuters, *Iran attacks Iraq's Erbil with missiles in warning to U.S., allies*, 13 maart 2022.

aanvallen niet opgeëist.¹³⁹ In juni 2022 explodeerde een met explosieven bewapende drone in een buitenwijk van Erbil, waarbij burgers gewond raakten en schade werd aangericht. Volgens een verklaring van de antiterrorismediendienst van de KRG was de drone neergeschoten. De verantwoordelijkheid voor de drone werd niet opgeëist.¹⁴⁰

In Erbil en in de gehele KAR kwam in de verslagperiode regelmatig vuurwapengeweld voor met dodelijke afloop.¹⁴¹ Volgens de politie in Erbil werden er in 2022 in de stad 62 moorden en 60 schietincidenten geregistreerd. Nadat een student in Erbil in juni 2022 twee academici had vermoord, beval de premier van de KRG, Masrour Barzani, het verbieden van de verkoop van vuurwapens aan burgers en het confisqueren van wapens waarvoor men geen vergunning had. De Koerdische nieuwsbron Rudaw stelde dat zo'n zeventig procent van de bevolking van de KAR over vuurwapens beschikte.¹⁴² De maatregel en een bijbehorende campagne van de KRG om toegang tot wapens te beperken, zouden niet veel effect hebben gehad.¹⁴³

Diyala

De veiligheidssituatie in de provincie Diyala, ten noordoosten van Bagdad en grenzend aan de KAR en Iran, bleef gedurende de gehele verslagperiode relatief instabiel. Een bron noemde Diyala een van de meest complexe en onveilige plaatsen in Irak.¹⁴⁴ In deze provincie was in de verslagperiode onder meer sprake van geweld tegen burgers en ontheemding.¹⁴⁵ Zoals ook het vorige ambtsbericht beschreef, was het niet altijd mogelijk vast te stellen wie er achter een aanval zat.¹⁴⁶

Diyala was een van de gebieden waar ISIS nog steeds aanvallen claimde.¹⁴⁷ ISIS was met name actief in het noorden van de provincie, waar strijders van de groep volgens berichten het ruige terrein in het Hamrin-gebergte als uitvalsbasis gebruikten.¹⁴⁸ Vanwege uit de strijd met ISIS overgebleven spanningen tussen sjiïeten en (onder meer uit ontheemding teruggekeerde) soennieten in de provincie leidden (vermeende) ISIS-aanvallen op burgers er regelmatig tot vergeldingsaanvallen.¹⁴⁹

Rivaliteit tussen milities en hun tribale en politieke bondgenoten, die strenden om invloed, smokkel- en afpersingsnetwerken, speelde eveneens een rol in de veiligheidssituatie in de provincie. Door Diyala loopt een strategische route van de Iraanse grens richting Syrië en Libanon, voor de smokkel van onder meer wapens en drugs.¹⁵⁰ Diyala werd sinds de strijd tegen ISIS gedomineerd door de Badr-organisatie, een in de jaren tachtig in Iran opgerichte – en sinds 2014 bij de PMF

¹³⁹ Reuters, *Missile attack causes tank fire in oil refinery in Iraq*, 2 mei 2022.

¹⁴⁰ Reuters, *Explosive drone detonates in Iraq's northern city of Erbil*, 9 juni 2022.

¹⁴¹ Rudaw, *70 percent of people in Kurdistan Region own weapons, says official*, 27 april 2021; The National, *Kurdish region of Iraq bans gun sales after deadly shootings*, 30 juni 2022.

¹⁴² Rudaw, *Erbil court sentences student to death for killing lecturers*, 22 juni 2023.

¹⁴³ Kurdistan Regional Government, *KRG to tighten gun laws in Kurdistan*, 1 mei 2023; Rudaw, *Suspect arrested for killing three in Erbil*, 7 juni 2023.

¹⁴⁴ Vertrouwelijke bron, 26 maart 2023.

¹⁴⁵ The Washington Post, *An ISIS attack in Iraq provokes conflict between neighbors, stirring sectarian violence*, 12 november 2021; Amnesty International, *Report 2021/22, The State of the World's Human Rights*, maart 2022, p204.

¹⁴⁶ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p16; AP, *Spiking violence strains sectarian ties in Iraqi province*, 25 maart 2023.

¹⁴⁷ The Washington Post, *An ISIS attack in Iraq provokes conflict between neighbors, stirring sectarian violence*, 12 november 2021; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023.

¹⁴⁸ Al-Monitor, *Islamic State wipes out entire army outpost in Iraq's Diyala*, 21 januari 2022.

¹⁴⁹ The Washington Post, *An ISIS attack in Iraq provokes conflict between neighbors, stirring sectarian violence*, 12 november 2021; AP, *Spiking violence strains sectarian ties in Iraqi province*, 25 maart 2023.

¹⁵⁰ LSE, *Searching for ghosts: Fighting corruption at Iraq's border crossings*, 24 februari 2021; AP, *Spiking violence strains sectarian ties in Iraqi province*, 25 maart 2023; vertrouwelijke bron, 1 april 2023.

aangesloten – militie met een eigen politieke arm.¹⁵¹ Deze militie wist volgens een bron in de verslagperiode haar grip op Diyala te behouden ten opzichte van rivaliserende groeperingen.¹⁵²

In oktober en november 2021 werden er volgens de Iraakse autoriteiten ten minste 300 families verdreven uit hun dorp in Diyala. Dit zou gebeurd zijn nadat personen in auto's gemarkeerd met PMF-insignes het dorp hadden aangevallen en gebouwen in brand hadden gestoken, als vergelding voor een aanval van ISIS eerder die maand, waarbij ten minste 11 mensen om het leven waren gekomen.¹⁵³

In februari en maart 2023 was er een reeks aanvallen in de districten Al-Muqadiyah en Al-Khalis, waarbij volgens de autoriteiten ten minste 19 burgers omkwamen. De identiteit van de daders werd niet bekendgemaakt. Bij ten minste één van de dodelijke geweldsincidenten zou er sprake zijn geweest van een sektarische represaille van sjiieten tegen soennieten in een naburig dorp, vanwege een aan ISIS toegeschreven aanval met sjiitische burgerslachtoffers in december 2022. Dit soort geweldsincidenten leidde tot protesten van tribale groepen, die gewapende milities beschuldigden van het plegen van de moorden.¹⁵⁴ Ook werden er volgens een bron moorden gepleegd door sjiieten op sjiieten, in de strijd om invloed tussen rivaliserende sjiitische milities.¹⁵⁵

In maart 2023 bezocht premier Al-Sudani de provincie en beval hij militaire versterkingen te sturen om de veiligheidssituatie onder controle te krijgen.¹⁵⁶ Begin 2023 gold Diyala als het gebied met de minste ondersteuning vanuit de overheid en vanuit ngo's voor teruggekeerde ontheemden. De instabiele veiligheidssituatie bemoeilijkte de toegang voor ngo's tot terugkeergebieden.¹⁵⁷

1.2.3 Politiek gemotiveerde aanslagen

In Bagdad vonden enkele politiek gemotiveerde, op overheids- en buitenlandse doelen gerichte aanvallen plaats, die werden toegeschreven aan PMF-milities. Op 7 november 2021 voerden onbekende actoren met drones die beladen waren met explosieven een aanval uit op de residentie van toenmalig premier Al-Kadhimi in de Internationale Zone, waarbij naar verluidt een aantal van zijn bodyguards gewond raakte. Er werd geen verantwoordelijkheid opgeëist. De aanslag vond plaats in de nasleep van de door pro-Iraanse facties verloren parlementsverkiezingen van oktober 2021, en aan het begin van een langdurig formatieproces. Aanhangers van door Iran gesteunde sjiitische partijen en milities claimden – zonder daarvoor bewijs aan te voeren – dat er verkiezingsfraude was gepleegd en protesteerden wekenlang in de buurt van Iraakse overheidsgebouwen.¹⁵⁸ De aanslag vond plaats kort nadat er confrontaties waren geweest tussen deze aanhangers en veiligheidstroepen, waarbij ten minste één demonstrant was omgekomen.¹⁵⁹

In januari 2022 was er een aanval met meerdere raketten op het complex van de Amerikaanse ambassade in de Internationale Zone. Bij dit incident raakten een

¹⁵¹ Carnegie, *Badr at the forefront of Iraq's Shia militias*, 13 augustus 2015; LSE, *Searching for ghosts: Fighting corruption at Iraq's border crossings*, 24 februari 2021; AP, *Spiking violence strains sectarian ties in Iraqi province*, 25 maart 2023.

¹⁵² Vertrouwelijke bron, 1 april 2023.

¹⁵³ Amnesty International, *Report 2021/22, The State of the World's Human Rights*, maart 2022, p204.

¹⁵⁴ BBC Monitoring, *Iraqi doctors call for nationwide strike over attacks on medical staff*, 27 februari 2023.

¹⁵⁵ AP, *Spiking violence strains sectarian ties in Iraqi province*, 25 maart 2023.

¹⁵⁶ BBC Monitoring, *Iraqi PM gives commanders ultimatum to maintain security in Diyala*, 9 maart 2023.

¹⁵⁷ REACH, *Rapid Assessment on Returns and Durable Solutions (ReDS): Governorate Profiles – Diyala – Iraq (February 2023)*, 29 maart 2023.

¹⁵⁸ Reuters, *Iran-backed militia staged drone attack on Iraqi PM – officials*, 8 november 2021.

¹⁵⁹ Reuters, *Iraqi PM decries 'cowardly' attack on his home by drones carrying explosives*, 8 november 2021.

vrouw en een kind gewond en werd een school beschadigd toen een raket een dichtbijgelegen wooncomplex raakte.¹⁶⁰ De aanval volgde op een reeks – door de VS aan pro-Iraanse milities toegeschreven – aanslagen eerder die maand op Amerikaanse doelen in Irak en Noordoost-Syrië, waarbij geen Amerikaanse slachtoffers vielen.¹⁶¹

In de KAR vonden politiek gemotiveerde aanslagen plaats in de context van de interne Iraaks-Koerdische machtscompetitie tussen de KDP en de PUK, en in de context van Turkse en Iraanse operaties tegen (leden van) niet-Iraakse Koerdische groeperingen (zie paragraaf 1.2.4).¹⁶²

Bij verschillende aanslagen in de eerste context waren hoge veiligheidsfunctionarissen het doelwit. Bij een aanslag met een autobom op 7 oktober 2022 in Erbil kwam de van de PUK naar de KDP overgelopen inlichtingenofficier Hawker Abdullah om het leven. De KDP beschuldigde de PUK van de moord, en een rechtbank in Erbil veroordeelde PUK-leden in absentia. De PUK ontkende de verantwoordelijkheid voor de aanslag.¹⁶³ Bij een aanslag in juli 2023 in Duhok kwam een voormalige inlichtingenofficier van de aan de KDP verbonden veiligheidsdienst *Parastin*, Mohammed Mirza Sindi, om het leven. KRG-premier Masrour Barzani gaf opdracht tot een onderzoek naar deze moord.¹⁶⁴ De Veiligheidsraad van de Koerdische Regio (*Kurdistan Region Security Council*) beschuldigde de PKK van de moord.¹⁶⁵

1.2.4 *Buitenlandse actoren*

In het noorden van Irak gingen Turkije en Iran tijdens de verslagperiode door met militaire operaties tegen respectievelijk de PKK en (veelal gewapende) Iraans-Koerdische politieke partijen, met directe gevolgen voor zowel leden van deze groepen als Iraakse burgers.¹⁶⁶ De PKK is door de EU aangemerkt als een terroristische organisatie. Voor meer informatie over het gewapend conflict tussen de Turkse staat en de PKK in Turkije wordt verwezen naar het Algemeen ambtsbericht Turkije van augustus 2023.¹⁶⁷

Turkse militaire operaties

Het Turkse leger ging door met operaties tegen de PKK en gelieerde strijders in de omgeving van Sinjar en in afgelegen en bergachtige grensgebieden met Turkije in de KAR. Turkije beriep zich op het recht van zelfverdediging¹⁶⁸ en stelde dat de operaties gericht waren op het tegengaan van aanvallen door de PKK op Turks grondgebied.¹⁶⁹ Volgens de International Crisis Group zouden er tussen 2015 en 2023 in Irak bijna 1200 PKK-strijders gedood zijn. Volgens de ngo *Community*

¹⁶⁰ Al Jazeera, *Two civilians wounded in rocket attack on Baghdad's Green Zone*, 13 januari 2022; UNICEF, *Statement – One child injured and a school damaged in Baghdad rocket attack*, 14 januari 2022.

¹⁶¹ Al Jazeera, *Two civilians wounded in rocket attack on Baghdad's Green Zone*, 13 januari 2022; Reuters, *Rockets fired at U.S. embassy in Baghdad hurt Iraqi woman, child – military*, 13 januari 2022.

¹⁶² Vertrouwelijke bron, 14 februari 2023; The National, *Assassinations spark fears for Iraqi Kurdistan's stability before elections*, 24 juli 2023.

¹⁶³ Reuters, *Insight: An assassination, a feud and the fight for power in Iraq's Kurdistan*, 5 december 2022; Asharq al-Awsat, *Erbil court sentences six to death for killing colonel in anti-terrorism service*, 5 juni 2023.

¹⁶⁴ Reuters, *Former Iraqi Kurdish intelligence official killed in car explosion – source*, 23 juli; The National, *Assassinations spark fears for Iraqi Kurdistan's stability before elections*, 24 juli 2023.

¹⁶⁵ Rudaw, *Kurdish security council blames PKK for general's death*, 29 juli 2023.

¹⁶⁶ HRW, *World Report 2023, Events of 2022*, januari 2023, p322-323; Amnesty International, *Report 2022/23, The State of the World's Human Rights*, maart 2023, p201.

¹⁶⁷ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Turkije*, augustus 2023, p15.

¹⁶⁸ Zoals vastgelegd in artikel 51 van het VN-Handvest.

¹⁶⁹ Republic of Türkiye – Ministry of Foreign Affairs, *Relations between Türkiye and Iraq*, datum onbekend; Reuters, *Insight: Turkey's push into Iraq risks deeper conflict*, 31 januari 2023; Anadolu Agency, *Turkish military 'neutralizes' 4 PKK terrorists in northern Iraq*, 26 juni 2023.

Peacemaker Teams (CPT) en een internationale civil-society-coalitie met de naam *End Cross Border Bombing Campaign* zouden er tussen 2015 en 2021 bij Turkse aanvallen ten minste 98 burgers om het leven gekomen zijn. In de afgelopen drie jaar zou Turkije volgens Iraaks-Koerdische bronnen ongeveer vijftig nieuwe militaire posten op Iraaks grondgebied hebben gevestigd, terwijl het zijn offensief tegen de PKK opvoerde.¹⁷⁰ In 2022 zou het aantal burgerdoden zijn toegenomen ten opzichte van voorgaande jaren. CPT en de *End Cross Border Bombing Campaign* rapporteerden dat bij Turkse militaire acties in Irak in 2022 ten minste 18 burgers om het leven kwamen en er 57 gewond raakten.¹⁷¹

In juli 2022 kwamen bij een artilleriebeschieting negen personen (onder wie drie kinderen) om en vielen er ten minste twintig gewonden in een waterpark in de provincie Duhok. De toenmalige premier van Irak, Al-Kadhimi, beschuldigde Turkse troepen van de aanval.¹⁷² In grensgebieden waar gevochten werd tussen het Turkse leger en de PKK vielen naar verluidt eveneens burgerslachtoffers en richtten Turkse beschietingen materiële schade aan in dorpen.¹⁷³

In de verslagperiode voerde Turkije aanvallen uit op doelen in diverse locaties in het noorden van Irak, van Sinjar in het westen tot Suleymaniyah in het oosten. Turkse luchtaanvallen op de PKK en de YBS in Sinjar vormden een van de factoren die jezidi-ontheemden ervan weerhielden om naar hun oorspronkelijke woongebied terug te keren (zie 3.3.2).¹⁷⁴ Tussen april en december 2022 was er volgens ACLED een significante toename van Turkse luchtaanvallen op PKK-doelen in het kader van de Turkse *Operation Claw-Lock*.¹⁷⁵

In april 2023 beschuldigde de Iraakse regering Turkije van een droneaanval op de luchthaven van Suleymaniyah, waarbij naar verluidt geen slachtoffers vielen. De leider van de door Koerden geleide milizie *Syrian Democratic Forces* (SDF) uit Noordoost-Syrië, Mazloum Abdi, en Amerikaans militair personeel maakten deel uit van een konvooi dat volgens Koerdische en Amerikaanse bronnen het doelwit van de aanval was. De aanval vond plaats kort nadat Turkije zijn luchtruim had gesloten voor vliegtuigen van en naar Suleymaniyah.¹⁷⁶ Dit vliegverbod werd door Turkije aan het einde van de verslagperiode nog steeds in stand gehouden.¹⁷⁷

In juni 2023, kort na de herverkiezing van de Turkse president Recep Tayyip Erdogan op 28 mei 2023, beëindigde de PKK een eenzijdig staakt-het-vuren dat in februari 2023 was begonnen. Turkije breidde volgens ACLED de geografische reikwijdte van zijn droneaanvallen in Irak uit. Waar Turkse aanvallen eerder voornamelijk geconcentreerd waren in grensgebieden in Duhok, waren er vanaf juni regelmatig aanvallen in de provincies Erbil en Suleymaniyah. Volgens ACLED nam

¹⁷⁰ Reuters, *Insight: Turkey's push into Iraq risks deeper conflict*, 31 januari 2023.

¹⁷¹ Community Peacemaker Teams (CPT), *Civilian Casualties of Turkish Bombardments in Northern Iraq in 2022*, 31 juli 2023.

¹⁷² UNICEF, *The use of explosive weapons in populated areas must STOP – UNICEF strongly condemns the killing of three children in Iraq*, 20 juli 2022; AFP, *Iraq PM condemns Turkey after Kurdistan strike kills 9 civilians*, 20 juli 2022; Peregraf, *'I lost two flowers': parents mourn children killed in Turkish artillery strike in Zakho*, 22 juli 2022.

¹⁷³ Reuters, *Insight: Turkey's push into Iraq risks deeper conflict*, 31 januari 2023; CPT, *Teenage farmers targeted by Turkish base*, 18 juli 2023; Rudaw, *Turkish bombardment worries residents in Duhok district*, 18 augustus 2023.

¹⁷⁴ The New Statesman, *Massacred by Islamic State, Yazidis now face Turkish airstrikes*, 6 oktober 2021; The New Humanitarian, *In Iraq's Sinjar, Yazidi returns crawl to a halt amid fears of Turkish airstrikes*, 10 februari 2022; Al-Monitor, *Turkish attacks stop displaced Iraqi Yazidis from returning home*, 12 februari 2022.

¹⁷⁵ ACLED, *The Muqawama and its Enemies. Shifting Patterns in Iran-Backed Shiite Militia Activity in Iraq*, 23 mei 2023.

¹⁷⁶ Reuters, *Iraq calls on Turkey to apologize for attack on Sulaymaniyah airport*, 9 april 2023.

¹⁷⁷ Rudaw, *Unidentified drone injures two people in Sulaimani province*, 9 augustus 2023; BBC Monitoring, *Iraq: Kurdish weekly media highlights 23-29 August*, 29 augustus 2023.

ook het aantal PKK-aanvallen op Turkse troepen in de provincies Erbil en Duhok toe.¹⁷⁸

In augustus 2023 voerde het Turkse leger volgens bronnen de frequentie van zijn droneaanvallen verder op, met aanvallen diep in het grondgebied van de KAR.¹⁷⁹ Deze acties gingen volgens lokale berichten soms gepaard met burgerslachtoffers.¹⁸⁰ Opvallend was dat verschillende aanvallen op drukke hoofdwegen in de Koerdische regio plaatsvonden, waardoor de kans op burgerslachtoffers toenam.¹⁸¹

In september 2023 beschuldigde de Iraakse regering Turkije van een droneaanval op de kleine militaire luchthaven van Arbat, ten oosten van de stad Suleymaniyah. Bij de aanval kwamen naar verluidt drie leden van de aan de PUK verbonden *Counter-Terrorism Group* (CTG) om en raakten drie andere personen gewond.¹⁸² Een verklaring van het Turkse ministerie van Buitenlandse Zaken beweerde, zonder expliciet de verantwoordelijkheid voor de aanval op te eisen, dat leden van de "antiterrorismediendienst van de PUK" op het moment van het incident een gezamenlijke oefening uitvoerden met "PKK/YPG¹⁸³ terroristen".¹⁸⁴

PMF-(splinter)groepen voerden regelmatig aanvallen uit op Turkse bases in Irak. ACLED registreerde tussen april 2021 en maart 2023 meer dan 25 raket- en droneaanvallen op Turkse bases. De incidenten vonden grotendeels in 2022 plaats en waren in de meeste gevallen gericht op een Turkse basis in de provincie Ninewa.¹⁸⁵

Iraanse militaire operaties

In maart 2022 voerde de IRGC met meer dan tien ballistische raketten een aanval uit op de hoofdstad van de KAR, Erbil. Deze kwamen terecht in de buurt van een nieuw Amerikaans consulaatsgebouw. Hierbij zou één gewonde zijn gevallen. Volgens Iraanse staatsmedia was de aanval gericht op Israëlische doelwitten in de stad. Iran beweerde al langer dat de Israëlische spionagedienst *Mossad* aanwezig is in de KAR. Sommige analisten stelden dat de aanval niet op de VS gericht was, maar bedoeld was als 'waarschuwing' naar Israël, nadat enkele dagen eerder bij een Israëlische luchtaanval in Syrië volgens Iran enkele IRGC-leden omgekomen waren. Daarnaast moest de aanval volgens de analisten ook gezien worden in de context van het vastlopen van onderhandelingen om de Iran-kerndeal – die de vijf permanente leden van de VN-Veiligheidsraad en Duitsland in 2015 met Iran sloten, en die in 2018 door Trump opgezegd werd – nieuw leven in te blazen. De KRG zei

¹⁷⁸ ACLED, *Regional overview, Middle East, June 2023*, 6 juli 2023.

¹⁷⁹ Reuters, *Two killed in Turkish drone attacks against PKK members in Iraq*, 9 augustus 2023; vertrouwelijke bron, 13 augustus 2023; Iraq Oil Report, *Drone strikes highlight perils of Turkey-PKK war for Iraqi Kurdistan*, 15 augustus 2023.

¹⁸⁰ Rudaw, *Family says three civilians killed in Friday drone strike*, 12 augustus 2023.

¹⁸¹ Reporters Online, *Deadly drone attacks in exchange for life-saving water*, 16 augustus 2023; Reuters, *Three killed in Turkish drone attack on PKK members in northern Iraq – Statement*, 11 augustus 2023; Rudaw, *Family says three civilians killed in Friday drone strike*, 12 augustus 2023.

¹⁸² AFP, *Iraq condemns 'repeated Turkish attacks' after Kurdish officers killed*, 19 september 2023; Reuters, *Three killed in attack on small airport in Iraq's Kurdistan – statement*, 19 september 2023; vertrouwelijke bron, 24 september 2023.

¹⁸³ De YPG (Yekîneyên Parastina Gel, People's Protection Units) zijn een Syrisch-Koerdische milite en actief in Noordoost-Syrië. De Turkse autoriteiten beschouwen de YPG als de Syrische tak van de PKK. Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Syrië*, augustus 2023, p14-15.

¹⁸⁴ Republic of Türkiye – Ministry of Foreign Affairs, *No: 230, 19 September 2023, Press Release Regarding the Drone Attack on Arbat Airport in Sulaymaniyah*, 19 september 2023.

¹⁸⁵ Reuters, *Eight rockets fired at Turkish base in Iraq – Kurdish security group*, 1 februari 2023; ACLED, *The Muqawama and its Enemies. Shifting Patterns in Iran-Backed Shiite Militia Activity in Iraq*, 23 mei 2023.

dat de aanval gericht was op woonwijken van burgers, niet op faciliteiten van andere landen, en riep de internationale gemeenschap op om een onderzoek in te stellen.¹⁸⁶

Vanaf september 2022 kwamen in de KAR aanwezige, veelal gewapende Iraans-Koerdische oppositiegroepen en hun leden onder grotere druk te staan, onder invloed van onrust in Iran. Als gevolg van het neerslaan door de Iraanse autoriteiten van wijdverspreide protesten na de dood van Mahsa Amini in september 2022, vluchtte een onbekend aantal Iraanse demonstranten naar de KAR.¹⁸⁷ De meesten kwamen naar verluidt uit de Koerdische provincies van Iran en velen zouden hun toevlucht zoeken bij familieleden of doorreizen naar of via Turkije.¹⁸⁸ Een minderheid sloot zich aan bij de al decennia in de KAR gevestigde Iraans-Koerdische oppositiegroepen, zoals de *Komala Party of Iranian Kurdistan*, de *Kurdistan Freedom Party* (bekend als de PAK), de *Democratic Party of Iranian Kurdistan* (KDPI/PDKI) en de *Free Life Party of Kurdistan* (PJAK).¹⁸⁹ Deze groepen waren aanwezig in aan Iran grenzende gebieden in de provincies Erbil en Sulaymaniyah, waaronder bij de stad Koya.¹⁹⁰

In de KAR zouden Iraanse voormalige demonstranten het bereik van de Iraanse overheid vrezden.¹⁹¹ Iraans-Koerdische oppositieleiden, Iraanse mensenrechtenactivisten en journalisten in de KAR zouden te maken krijgen met bedreiging van Iraanse zijde. Evenals in voorgaande jaren waren er tijdens de verslagperiode moordaanslagen op leden van Iraans-Koerdische oppositiegroepen in de KAR. Zo werden begin juli 2023 binnen tien dagen drie leden van de KDPI geliquideerd. De aanslagen werden door Iraans-Koerdische oppositiegroepen en mensenrechtenorganisaties toegeschreven aan de IRGC.¹⁹²

Iran beschuldigde de Iraans-Koerdische groepen ervan de protesten in het noordwesten van het land aan te wakkeren, en voerde net als in voorgaande verslagperiodes aanvallen op hen uit. Bij meerdere Iraanse operaties met raketten en drones op (vermeende) bases of partijkantoren van de oppositiegroepen in september en november 2022 kwamen zowel strijders als burgers om het leven.¹⁹³ Een reeks aanvallen door de IRGC op doelen in de KAR in september 2022 trof volgens Human Rights Watch (HRW) ook steden en dorpen waar de oppositiegroepen geen militaire activiteiten uitvoerden.¹⁹⁴ Bij deze aanvallen zouden ten minste zestien personen gedood zijn, en honderden families uit hun huizen

¹⁸⁶ Al-Monitor, *Iran missile attack on Erbil goes beyond retaliation for IRGC deaths*, 13 maart 2023; Reuters, *Iran attacks Iraq's Erbil with missiles in warning to U.S., allies*, 13 maart 2022.

¹⁸⁷ NY Times, *In Iraq's mountains, Iranian opposition fighters feel the squeeze*, 20 november 2022; Al-Monitor, *Fleeing repression, Iran's Kurdish activists struggle to find refuge in Iraq*, 21 januari 2023.

¹⁸⁸ In de KAR verbleven volgens de KRG in april 2023 ruim 8.000 Iraanse (voornamelijk Koerdische) vluchtelingen. Hieronder zijn personen die er al jaren verblijven en recent gevluchte individuen. Kurdistan Regional Government – Joint Crisis Coordination Centre (via Twitter), 19 mei 2023, <https://twitter.com/JccKrg/status/1659633382005850122>

¹⁸⁹ NY Times, *In Iraq's mountains, Iranian opposition fighters feel the squeeze*, 20 november 2022; NY Times, *Iranian mothers choose exile for sake of their daughters*, 24 juli 2023.

¹⁹⁰ United States Institute of Peace, *Iran attacks Kurdish groups in Iraq*, 21 november 2022.

¹⁹¹ Al-Monitor, *Fleeing repression, Iran's Kurdish activists struggle to find refuge in Iraq*, 21 januari 2023. Een rapport van de Deense immigratiedienst uit februari 2020 vermeldde dat de Iraanse autoriteiten Iraanse Koerden in de KAR monitoren en dat daar in het verleden aanslagen zijn gepleegd op Iraans-Koerdische oppositieleiden: The Danish Immigration Service, *Iranian Kurds, Consequences of political activities in Iran and KRI*, februari 2020.

¹⁹² Middle East Eye, *Iraq: Iranian Kurdish refugees alarmed by 'assassination' of activist*, 4 augustus 2021; Hengaw Organization for Human Rights, *The assassination attempt on a Kurdish political activist in Erbil*, 6 juni 2022; Hengaw, *Hengaw's investigation into the assassination of two members of the KDPI in the Kurdistan Region of Iraq*, 7 juli 2023; The New Arab, *3 Iranian Kurds killed in Iraqi Kurdistan, opposition parties and rights groups point to IRGC*, 14 juli 2023; Rudaw, *KDPI calls on UN to condemn recent killing of its members in Kurdistan Region*, 15 juli 2023.

¹⁹³ UNHCR, *UNHCR press statement*, 28 september 2022; UNICEF, *UNICEF condemns attack on school in Koya, Kurdistan Region of Iraq and calls on all parties to respect the Safe Schools Declaration*, 28 september 2022; HRW, *Iraq: Iran attacks kill civilians in Kurdistan region*, 19 oktober 2022; Hengaw, *Hengaw statistical report on the killing of at least 134 Kurdish citizens during the Jina revolution*, 11 maart 2023.

¹⁹⁴ HRW, *Iraq: Iran attacks kill civilians in Kurdistan region*, 19 oktober 2022.

verdreven zijn.¹⁹⁵ UNICEF bevestigde dat bij een van de aanvallen een school in een vluchtelingenkamp bij de stad Koya geraakt was, waarbij twee kinderen gewond raakten en een zwangere vrouw om het leven kwam.¹⁹⁶ Bronnen beschreven de situatie als ontwrichtend voor lokale gemeenschappen waar de aanvallen plaatsvonden, en als een uitdaging voor de stabiliteit van de KAR.¹⁹⁷

Iran oefende tijdens de verslagperiode druk uit op de KRG, waaronder via de federale regering in Bagdad, om te stoppen met wat Iran zag als het bieden van toevluchtsoorden aan gewapende Iraans-Koerdische oppositiegroepen.¹⁹⁸ Vanaf eind 2022 dreigde Iran met het hervatten van bombardementen en met een grondoffensief, als de groepen niet ontwapend en de grens niet versterkt zou worden.¹⁹⁹ In maart 2023 sloten de regeringen in Tehran en Bagdad een grensbeveiligingsovereenkomst, gericht op het versterken van de grens met de Koerdische regio.²⁰⁰ De KRG zou aanvankelijk geweigerd hebben om aan de Iraanse eisen mee te werken, volgens bronnen vanuit Koerdische solidariteit en de wens tot het behouden van invloed tegenover Teheran.²⁰¹ Tegelijkertijd zou de KRG de aanwezigheid van de groepen gedogen, maar wel hun activiteiten controleren.²⁰²

In de zomer van 2023 liepen de spanningen weer op.²⁰³ In juni waren er berichten over Iraanse troepenopbouw aan de grens met de KAR.²⁰⁴ In augustus kondigde Iran aan een overeenkomst met Irak te hebben om leden van de Iraans-Koerdische groepen te ontwapenen, hun bases te sluiten, en hen naar andere locaties over te brengen. Iran stelde 19 september 2023 als nieuw ultimatum.²⁰⁵ Volgens de Iraakse federale regering ondernam Irak voorafgaand aan het ultimatum stappen om de groepen te verplaatsen naar locaties dieper in de KAR, weg van de Iraanse grens. Het bleef echter onduidelijk in hoeverre Iraans-Iraakse afspraken – met name op het vlak van ontwapening van de groepen – in de praktijk werden geïmplementeerd.²⁰⁶ Iran ondernam binnen de verslagperiode voor zover bekend geen nieuwe militaire operaties tegen de Iraans-Koerdische groepen in de KAR.

Onder de toegenomen druk waren de onderling verdeelde Iraanse oppositiegroepen in de KAR naar verluidt in gesprek om zich te verenigen, maar dit leek tijdens de verslagperiode niet tot resultaat te hebben geleid.²⁰⁷ Er was zelfs sprake van grotere fragmentatie. De Komala-partij, een van de belangrijkste oppositiegroepen, raakte verdeeld tussen meerdere facties. Volgens een bron had dit te maken met diverse meningsverschillen, waaronder de vraag of ze zich in vluchtelingenkampen moesten vestigen of grensbases moesten behouden, en hoe allianties met andere

¹⁹⁵ Rudaw, *Iranian attacks displaced about 700 families in Koya town: Mayor*, 30 september 2022; Rudaw, *Six villages abandoned in Sidakan due to recent bombardments: Mayor*, 5 oktober 2022.

¹⁹⁶ UNICEF, *UNICEF condemns attack on school in Koya, Kurdistan Region of Iraq and calls on all parties to respect the Safe Schools Declaration*, 28 september 2022.

¹⁹⁷ ECFR, *From Shock and Awe to Stability and Flaws: Iraq's Post-Invasion Journey*, 25 mei 2023; Iraq Oil Report, *Fractious Iranian Kurdish dissidents pose challenge for KRG stability*, 9 augustus 2023.

¹⁹⁸ BBC Monitoring, *Growing concern as Iran Kurds see IRGC 'build-up' on Iraq border*, 4 juni 2023.

¹⁹⁹ FT, *Iran targets Kurds sheltering in Iraq: 'We're being used as a scapegoat'*, 27 november 2022.

²⁰⁰ Reuters, *Iraq and Iran sign deal to tighten border security*, 19 maart 2023.

²⁰¹ Clingendael, *Big Brother is Watching, Evolving Relations between Iran and the Kurdistan Region of Iraq*, maart 2022; Carnegie, *Iran's security anxiety in Iraqi Kurdistan*, 8 november 2022; NY Times, *In Iraq's mountains, Iranian opposition fighters feel the squeeze*, 20 november 2022; FT, *Iran targets Kurds sheltering in Iraq: 'We're being used as a scapegoat'*, 27 november 2022.

²⁰² NY Times, *In Iraq's mountains, Iranian opposition fighters feel the squeeze*, 20 november 2022; Al-Monitor, *Iran renews ultimatum for Iraq to disarm Kurdish opposition groups*, 28 augustus 2023.

²⁰³ Vertrouwelijke bron, 13 augustus 2023.

²⁰⁴ BBC Monitoring, *Growing concern as Iran Kurds see IRGC 'build-up' on Iraq border*, 4 juni 2023.

²⁰⁵ Al-Monitor, *Iran renews ultimatum for Iraq to disarm Kurdish opposition groups*, 28 augustus 2023; AP, *Tehran and Baghdad reach a deal to disarm and relocate Iranian dissident groups based in north Iraq*, 28 augustus 2023.

²⁰⁶ Reuters, *Iraq starts relocating Iranian Kurdish fighters from Iran border*, 12 september 2023; vertrouwelijke bron, 17 september 2023.

²⁰⁷ Amwaj, *Inside story: Iran's Kurdish opposition struggles to achieve unity*, 4 mei 2022.

oppositiegroepen moesten worden gestructureerd.²⁰⁸ In juni 2023 zouden in de provincie Suleymaniyah bij een onderlinge confrontatie tussen twee rivaliserende facties van de Komala-partij ten minste twee Iraans-Koerdische strijders zijn omgekomen.²⁰⁹

Buitenlandse troepen

De door de VS geleide, internationale anti-ISIS-coalitie ging door met het ondersteunen van federale en Koerdische troepen in hun strijd tegen ISIS. De VS hadden nog steeds 2.500 manschappen in Irak.²¹⁰ Evenals in voorgaande verslagperiodes waren in de huidige periode buitenlandse bases en konvoeien in Irak meerdere keren het doelwit van aanvallen door pro-Iraanse milities. Deze groepen eisen dat Amerikaanse en andere buitenlandse militairen zich volledig terugtrekken uit Irak.²¹¹

1.2.5 *Geweldsincidenten per regio*

In deze paragraaf wordt het niveau van geweldsincidenten en slachtoffers in drie verschillende regio's (zie voor een landkaart van Irak bijlage 6.3) door middel van grafieken in beeld gebracht. De grafieken tonen, ter vergelijking, zowel data uit de huidige verslagperiode (1 oktober 2021 tot 1 oktober 2023), als uit de vorige (1 januari 2020 tot 1 oktober 2021), en geven op basis van de beschikbare data een indicatie van de schaal van geweldsincidenten in de volgende drie regio's:

- Centraal-Irak: de provincies Anbar, Bagdad, Diyala, Kirkuk, Ninewa en Salaheddin;
- Zuid-Irak: Babil, Basra, Dhi Qar, Karbala, Maysan, Muthanna, Najaf, Qadisiya en Wasit;
- Koerdische Autonome Regio (KAR): de provincies Erbil, Duhok en Suleymaniyah.

Voor deze grafieken is de informatie van de *data export tool* van *The Armed Conflict Location & Event Data Project* (ACLED) gebruikt. De meeste data die ACLED verzamelt, komen uit openbare, secundaire berichtgeving. Data over aantallen slachtoffers kunnen onderhevig zijn aan subjectiviteit en zijn volgens ACLED de minst accurate component van conflictdata. De organisatie verklaart de conservatiefste schattingen te gebruiken die beschikbaar zijn. Daarnaast registreert ACLED alleen dodelijke slachtoffers.

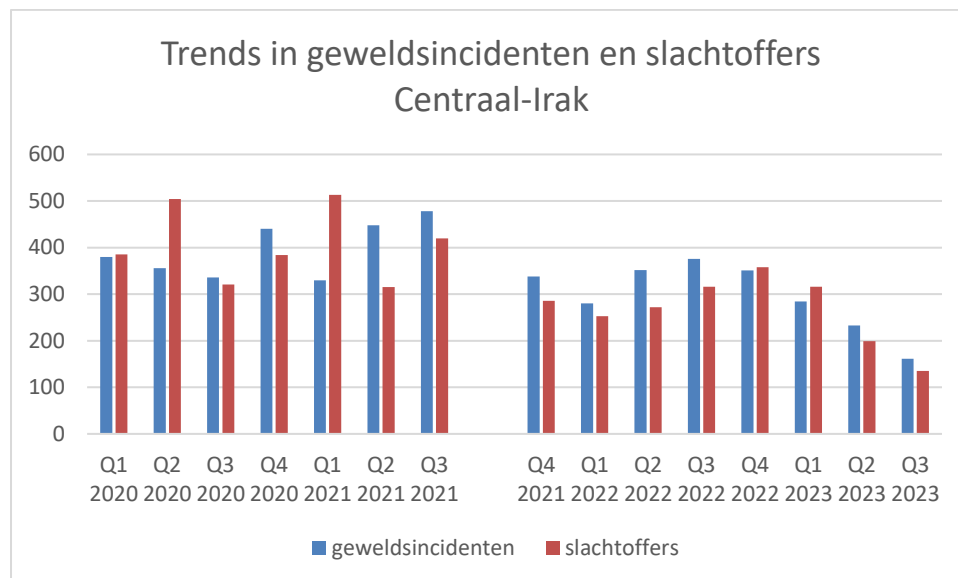
²⁰⁸ Iraq Oil Report, *Fractious Iranian Kurdish dissidents pose challenge for KRG stability*, 9 augustus 2023.

²⁰⁹ The New Arab, *Two fighters killed during infighting between rival Iranian Kurdish parties in N. Iraq*, 23 juni 2023.

²¹⁰ Reuters, *Pentagon chief, in unannounced visit to Iraq, pledges continued U.S. troop presence*, 7 maart 2023; US Department of Defense (USDOD), *Lead Inspector General for Operation Inherent Resolve – Quarterly Report to the United States Congress, April 1, 2023 – June 30, 2023*, 3 augustus 2023.

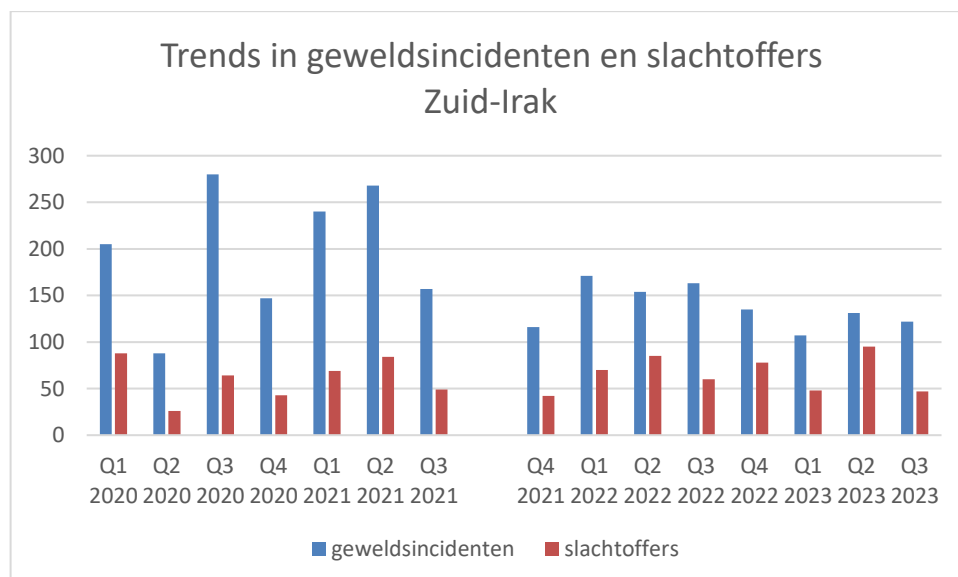
²¹¹ ACLED, *The Muqawama and its Enemies. Shifting Patterns in Iran-Backed Shiite Militia Activity in Iraq*, 23 mei 2023.

Centraal-Irak

Figuur 1: Trends in aantallen incidenten en slachtoffers per kwartaal voor de vorige verslagperiode (links) en de huidige verslagperiode (rechts) in Centraal-Irak. Bron: ACLED.²¹²

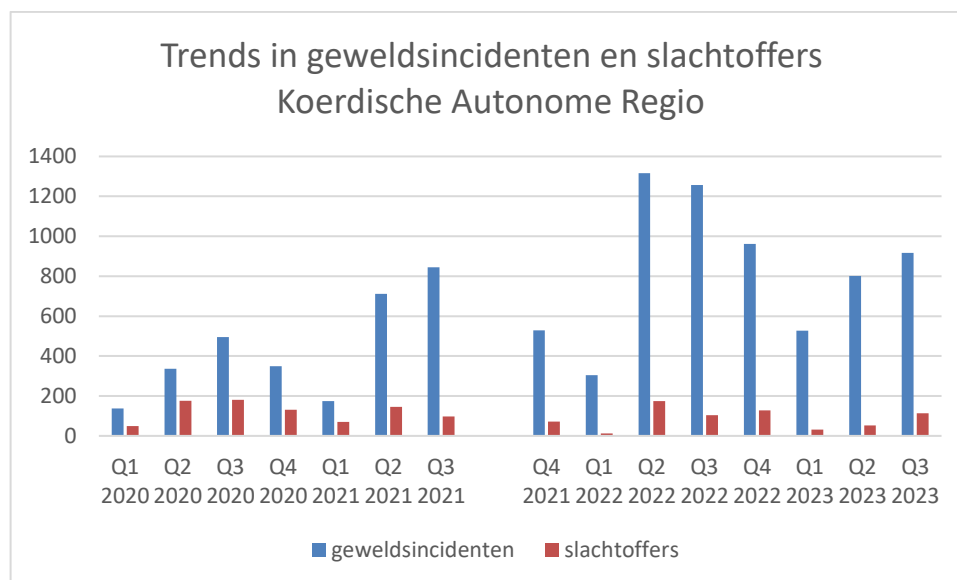
Zuid-Irak

Figuur 2: Trends in aantallen incidenten en slachtoffers per kwartaal voor de vorige verslagperiode (links) en de huidige verslagperiode (rechts) in Zuid-Irak. Bron: ACLED.²¹³

²¹² ACLED, <https://acleddata.com/>, geraadpleegd op 27 oktober 2023.

²¹³ ACLED, <https://acleddata.com/>, geraadpleegd op 27 oktober 2023.

Koerdische Autonome Regio

Figuur 3: Trends in aantallen incidenten en slachtoffers per kwartaal voor de vorige verslagperiode (links) en de huidige verslagperiode (rechts) in de KAR. Bron: ACLED.²¹⁴

1.2.6 *Specifieke schendingen*

Deze paragraaf gaat in op arbitraire arrestaties en detenties, gedwongen verdwijningen en ontvoeringen, buitengerechtelijke executies en marteling. De schaal waarop deze schendingen in de verslagperiode voorkwamen was onduidelijk, omdat betrouwbare cijfers ontbraken.

Arrestaties en detenties van burgers

De Iraakse grondwet en wetgeving verbieden arbitraire arrestaties en detenties. Desondanks gingen veiligheidsdiensten in federaal Irak, inclusief de PMF, en in de Koerdische regio door met arbitraire arrestaties van personen met (vermeende) banden met ISIS (voornamelijk soennitische Arabieren, onder wie ontheemden), maar ook van journalisten en activisten.²¹⁵

Volgens Freedom House kwamen arbitraire arrestaties en detenties veel voor.²¹⁶ Er waren geen betrouwbare cijfers beschikbaar met betrekking tot het totale aantal arbitraire arrestaties in de verslagperiode.²¹⁷ Wat betreft het aantal arrestaties op verdenking van terrorisme was er volgens *Iraq Body Count* in 2022 een significante stijging. Het totaal van ruim 1.300 arrestaties van (vermeende) ISIS-leden was ruim vier keer zo hoog als het gemiddelde van de twee voorgaande jaren. Redenen voor deze stijging werden niet vermeld.²¹⁸

²¹⁴ ACLED, <https://acleddata.com/>, geraadpleegd op 27 oktober 2023.

²¹⁵ HRW, *Kurdistan Region of Iraq: Arrests to deter protest. Protesters, journalists, parliament members targeted*, 28 augustus 2022; The New Arab, *32 Islamic State group suspects arrested in Iraqi military ambushes*, 14 januari 2023; Australian Government Department of Foreign Affairs and Trade (DFAT), *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p25,36; US Department of State (USDoS), *Iraq 2022 Human Rights Report*, maart 2023, p11-12.

²¹⁶ Freedom House, *Iraq: Freedom in the World Report 2023*, maart 2023, F2.

²¹⁷ USDoS, *Iraq 2022 Human Rights Report*, maart 2023, p11.

²¹⁸ Iraq Body Count, *Iraq's residual war*, 1 januari 2023.

Het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (*United States Department of State*, hierna: USDoS) schreef in zijn jaarrapport over 2022 dat volgens lokale media en mensenrechtenorganisaties Iraakse autoriteiten in veiligheidsoperaties verdachte personen – vermeende leden of aanhangers van ISIS en hun familieleden – zonder arrestatiebevel arresteerden, vooral op grond van de antiterrorismewet, en hen vaak voor langere tijd in detentie hielden, zonder hen aan te klagen.²¹⁹ Amnesty International (hierna: Amnesty) vermeldde in zijn jaarrapport over 2022 dat meer dan 200 Iraakse jongens in Bagdad gedetineerd werden na gerepatrieerd te zijn vanuit Noordoost-Syrië. Zij werden volgens Amnesty zonder aanklacht of proces vastgehouden, op verdenking bij ISIS te horen.²²⁰

In september 2022 zouden in verschillende zuidelijke provincies tientallen activisten en van social media bekende personen door de PMF gearresteerd zijn op beschuldiging van het hebben van banden met de Ba'ath-partij. Volgens het USDoS-jaarrapport hadden de betreffende personen openlijk de Iraanse invloed in Irak en de corruptie van politieke partijen bekritiseerd.²²¹

In de KAR gebruikten de autoriteiten arbitraire arrestaties volgens mensenrechtenorganisaties als een middel om critici te onderdrukken. In augustus 2022 arresteerden veiligheidstroepen tientallen journalisten, activisten en oppositieleiden voorafgaand aan geplande protesten in Suleymaniyah, Erbil en Duhok.²²² In de Koerdische regio werden vaker journalisten gearresteerd terwijl zij verslag deden van protesten.²²³

In federaal Irak zouden autoriteiten gedetineerden vaak niet over de redenen voor hun detentie of de aanklacht informeren, noch aan hun familieleden de arrestatie en plaats van detentie mededelen.²²⁴ In de Koerdische regio zou het volgens een bron regelmatig voorkomen dat gedetineerden langdurig in voorarrest gehouden worden.²²⁵

Het kwam voor dat Iraakse burgers gedwongen werden smeergeld te betalen bij arrestaties en detenties of losgeld bij ontvoeringen. Iraakse gevangenen waren volgens een bron een belangrijke bron van inkomsten voor corrupte officieren en lager geplaatst personeel.²²⁶ Gevangenis- en detentiecentra-autoriteiten zouden volgens verschillende bronnen soms de families van gevangenen afpersen voorafgaand aan vrijlating na het uitzitten van de straf.²²⁷ Families van gevangenen moesten vaak steekpenningen betalen om hun familieleden in de gevangenis of in detentiecentra te kunnen bezoeken, hen van voedsel, medicijnen of kleding te kunnen voorzien, ervoor te zorgen dat ze niet worden onderworpen aan marteling en mishandeling, of om hen naar betere cellen te laten verplaatsen.²²⁸ Het bedrag

²¹⁹ USDoS, *Iraq 2022 Human Rights Report*, maart 2023, p11-12.

²²⁰ Amnesty International, *Report 2022/23, The State of the World's Human Rights*, maart 2023, p203.

²²¹ USDoS, *Iraq 2022 Human Rights Report*, maart 2023, p12.

²²² HRW, *Kurdistan Region of Iraq: Arrests to deter protest. Protesters, journalists, parliament members targeted*, 28 augustus 2022.

²²³ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p27.

²²⁴ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p36; USDoS, *Iraq 2022 Human Rights Report*, maart 2023, p12.

²²⁵ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p36.

²²⁶ Daraj, *Behind bars: The terrible state of Iraqi prisons*, 9 december 2021.

²²⁷ Daraj, *Behind bars: The terrible state of Iraqi prisons*, 9 december 2021; USDoS, *Iraq 2022 Human Rights Report*, maart 2023, p10.

²²⁸ Daraj, *Behind bars: The terrible state of Iraqi prisons*, 9 december 2021; Fanack, *Iraqi prisons: horrors behind bars*, 14 juli 2022; vertrouwelijke bron, 27 maart 2023; Gulf International Forum, *Systemic failures in Iraqi prisons create breeding grounds for extremism*, 14 juli 2023.

voor een bezoek aan een familielid in detentie zou volgens een bron kunnen oplopen tot duizenden euro's.²²⁹

Verdwijningen en ontvoeringen

Gedwongen verdwijning²³⁰ is niet strafbaar gesteld in de Iraakse wet en daders kunnen daardoor niet voor verdwijning als een afzonderlijk misdrijf worden vervolgd.²³¹ Volgens het VN-Comité inzake Gedwongen Verdwijningen (*UN Committee on Enforced Disappearances*) zijn in Irak in de laatste vijf decennia tussen de 250.000 en 1 miljoen personen 'verdwenen'.²³² De ngo *Iraqi Observatory for Human Rights* rapporteerde dat tussen 2017 en 2022 meer dan 11.000 families melding maakten van een na 2014 (sinds de opmars van ISIS) 'verdwenen' familielid.²³³

Ook in de huidige verslagperiode kwamen gedwongen verdwijningen voor, al is niet duidelijk op welke schaal. Volgens het USDoS-jaarrapport waren er regelmatig berichten over verdwijningen waar actoren achter zouden zitten die tot de overheid behoren, waaronder de federale politie en PMF-milities.²³⁴ Het VN-Comité inzake Gedwongen Verdwijningen schreef in zijn rapport van april 2023, na een bezoek aan Irak in november 2022, over een voortdurend patroon van gedwongen verdwijningen in het land. Ook in de periode sinds de laatste golf van verdwijningen, die zich voordeed in de context van de repressie van de *Tishreen*-protesten van 2019 en 2020, ontving het comité vele berichten over gedwongen verdwijningen. De verdwijningen volgden op onwettige arrestaties of detenties, of detentie op een geheime locatie. Getuigenissen wezen volgens het comité naar directe betrokkenheid van de federale autoriteiten of veiligheidsdiensten van de KRG, zoals de Peshmerga, de *Asayish* en lokale politie. Daarnaast waren er volgens het comité in verschillende provincies andere patronen van gedwongen verdwijningen, waarbij PMF-milities, niet-statelijke actoren (zoals tribale groepen) en soms collaborerende leden van overheidsinstanties betrokken waren. Hieronder vielen verdwijningen in de context van mensenhandel, in de vorm van arbeidsuitbuiting, gedwongen prostitutie en met drugshandel als doel. De slachtoffers – met name vrouwen, kinderen en migranten – verdwenen in de handen van mensensmokkelaars, zonder de mogelijkheid om hun families te contacteren. Het comité schreef dat "de extreem beperkte" acties van de autoriteiten in dit soort gevallen bijna nooit leidden tot het terugvinden van de verdwenen personen.²³⁵

Hoewel ontvoeringen in veel gevallen de publiciteit niet haalden²³⁶, vonden er in de verslagperiode meerdere opvallende, politiek gemotiveerde ontvoeringen plaats van zowel Irakezen als buitenlanders. In beide hieronder beschreven voorbeelden werd naar de door Iran gesteunde, sjiiitische PMF-militie Kata'ib Hezbollah gewezen.

²²⁹ Gulf International Forum, *Systemic failures in Iraqi prisons create breeding grounds for extremism*, 14 juli 2023.

²³⁰ Het Internationaal Verdrag inzake de bescherming van alle personen tegen gedwongen verdwijning (Deel 1, Artikel 2) definieert 'gedwongen verdwijning' als volgt: "'enforced disappearance' is considered to be the arrest, detention, abduction or any other form of deprivation of liberty by agents of the State or by persons or groups of persons acting with the authorization, support or acquiescence of the State, followed by a refusal to acknowledge the deprivation of liberty or by concealment of the fate or whereabouts of the disappeared person, which place such a person outside the protection of the law." OHCHR, *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance*, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-protection-all-persons-enforced>

²³¹ Amnesty International, *Iraq: Authorities must act to reveal fate of 643 men and boys abducted by government-linked militias*, 5 juni 2023.

²³² Reuters, *Up to 1 mln people 'disappeared' in Iraq in last half century – UN*, 4 april 2023.

²³³ Iraqi Observatory for Human Rights, *More than 11,000 families reported missing civilians between 2017 and 2022*, 10 december 2022.

²³⁴ USDoS, *Iraq 2022 Human Rights Report*, maart 2023, p6.

²³⁵ Committee on Enforced Disappearances, *Report of the Committee on Enforced Disappearances on its Visit to Iraq under Article 33 of the Convention – Information on the Visit and Findings*, 19 april 2023, 7-8.

²³⁶ Control Risk, *Kidnap for ransom in 2022*, 19 april 2022; vertrouwelijke bron, 28 maart 2023.

Op 1 februari 2023 werd de bekende Iraakse klimaatactivist Jassim al-Assadi ontvoerd en gemarteld door een gewapende groep en meer dan twee weken vastgehouden. Al-Assadi zou zijn vrijgelaten na interventie van de Iraakse regering.²³⁷ De reden voor zijn ontvoering en de identiteit van zijn ontvoerders zijn niet bekendgemaakt, maar Al-Assadi zou vijanden in de politiek hebben vanwege zijn milieuactivisme.²³⁸ Volgens bronnen zat Kata'ib Hezbollah achter de ontvoering en was het niet de regering, maar druk van de tribale groep van het slachtoffer die de doorslag had gegeven in zijn vrijlating.²³⁹

In maart 2023 werd de Russisch-Israëlische onderzoeker Elizabeth Tsurkov midden in Bagdad ontvoerd, naar verluidt door een pro-Iraanse sjiiitische militie. Dit werd in juli 2023 in de media gebracht.²⁴⁰ Een verklaring van de Israëlische regering beschuldigde Kata'ib Hezbollah ervan Tsurkov vast te houden.²⁴¹ De Iraakse autoriteiten verklaarden de zaak te onderzoeken.²⁴² Ondanks internationale media- en politieke aandacht voor de zaak bevond Tsurkov zich aan het einde van de huidige verslagperiode voor zover bekend nog in gevangenschap.²⁴³

Verschillende actoren zouden zich schuldig maken aan ontvoeringen voor losgeld. Dit soort zaken worden vaak niet in de publiciteit gebracht, waardoor het onduidelijk is op wat voor schaal het gebeurde.²⁴⁴ Het Australische *Department of Foreign Affairs and Trade* (hierna: DFAT) schreef in dit verband dat christenen in disproportionele mate het doelwit waren van ontvoeringen voor losgeld en andere misdrijven door PMF-milities en tribale groepen. Bronnen van DFAT stelden dat dit zo was omdat christenen gezien zouden worden als zowel welvarend als kwetsbaar.²⁴⁵ Ook ISIS bleef volgens berichten in gebieden waar cellen van de organisatie actief waren burgers ontvoeren voor losgeld.²⁴⁶

Buitengerechtelijke executies en moorden

Volgens het USDoS-jaarrapport over 2022 waren er geloofwaardige berichten over onwettige executies, waaronder buitengerechtelijke executies door de Iraakse regering.²⁴⁷ Ook zouden PMF-milities verantwoordelijk zijn geweest voor moorden. Daarnaast werden er in het gehele land moorden gepleegd door ongeïdentificeerde gewapende personen.²⁴⁸ Buitengerechtelijke executies kwamen voor in combinatie met gedwongen verdwijningen.²⁴⁹ Het *Gulf Centre for Human Rights* (GCHR) schreef in een rapport over de mensenrechtensituatie in Irak van januari tot april 2022 dat executies en moorden bleven voorkomen waarbij juristen, activisten en journalisten het doelwit waren. Een van de door GCHR genoemde slachtoffers, de activist Haider Sabri, was een prominent lid van de *Tishreen*-protestbeweging in Basra. Een ander, de rechter Ahmed Faisal Al-Saadi uit de provincie Maysan, stond volgens GCHR

²³⁷ HRW, *Iraq: Environmentalists face retaliation. Prominent activist released following two-week abduction*, 23 februari 2023.

²³⁸ HRW, *Iraq: Environmentalists face retaliation. Prominent activist released following two-week abduction*, 23 februari 2023; vertrouwelijke bron, 9 maart 2023.

²³⁹ Vertrouwelijke bron, 9 maart 2023; vertrouwelijke bron, 27 maart 2023.

²⁴⁰ NY Times, *Israeli woman held for months in Iraq by Shiite militia linked to Iran*, 5 juli 2023.

²⁴¹ Israeli Prime Minister's Office, *Statement on Elizabeth Tsurkov*, 5 juli 2023.

²⁴² Al Jazeera, *Iraq investigates militia kidnapping of Israeli-Russian academic*, 7 juli 2023.

²⁴³ HRW, *Iraq: Release kidnapped scholar*, 8 september 2023.

²⁴⁴ Control Risk, *Kidnap for ransom in 2022*, 19 april 2022; vertrouwelijke bron, 28 maart 2023.

²⁴⁵ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p19.

²⁴⁶ Kurdistan24, *ISIS releases Kurdish shepherd after receiving \$25,000 ransom*, 24 april 2022; Rudaw, *ISIS releases Kurdish shepherd in Diyala province for \$50,000 in ransom*, 5 november 2022; USDoS, *2022 Report on International Religious Freedom: Iraq*, 15 mei 2023, p26.

²⁴⁷ USDoS, *Iraq 2022 Human Rights Report*, maart 2023, p3.

²⁴⁸ USDoS, *Iraq 2022 Human Rights Report*, maart 2023, p5.

²⁴⁹ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p35.

bekend om zijn harde optreden tegen georganiseerde misdaadbendes en drugshandelaren.²⁵⁰

Marteling

De Iraakse grondwet en het Wetboek van Strafrecht verbieden marteling. Het Iraakse parlement heeft een specifieke antimartelingswet nog niet aangenomen. Het wetsvoorstel zou rechters verplichten om een medisch onderzoek te gelasten van elke gedetineerde die beweert marteling te hebben ondergaan, binnen 24 uur na kennisgenomen te hebben van de beschuldiging.²⁵¹

In augustus 2023 verklaarde de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten van de VN, Volker Türk, dat het gebruik van marteling en andere wrede en vernederende behandelingen nog steeds voorkomt in Irak.²⁵² Marteling of ernstige mishandeling wordt onder andere gebruikt, door personen verbonden aan veiligheidseenheden, om bekentenissen af te dwingen. In augustus 2021 rapporteerde UNAMI, de VN-missie in Irak, dat Iraakse autoriteiten het gebruik van marteling om bekentenissen af te dwingen toelaterden en goedkeurden.²⁵³ In juni 2022 sprak het VN-Comité tegen Foltering (*Committee Against Torture*) zorgen uit over het wijdverbreide gebruik van marteling – met name tijdens verhoorfasen – in officiële en niet-officiële detentiecentra in heel Irak, en over het gebrek aan onpartijdigheid van gerechtelijke autoriteiten die het mandaat hebben om beschuldigingen van marteling te onderzoeken.²⁵⁴ Rechtbanken accepteerden gedwongen bekentenissen doorgaans als bewijs en negeerden beschuldigingen van marteling.²⁵⁵ Gedwongen bekentenissen waren volgens Amnesty ook gebruikt in zaken waarin de doodstraf opgelegd werd.²⁵⁶ Onder de slachtoffers van marteling zouden met name soennitische mannen zijn, die gearresteerd waren en terecht stonden vanwege (vermeende) banden met ISIS.²⁵⁷

Volgens verschillende bronnen maakten zowel federale (waaronder PMF-milities) als Koerdische veiligheidseenheden zich schuldig aan marteling.²⁵⁸ De geraadpleegde bronnen noemen geen specifieke veiligheidsdiensten. Volgens DFAT kwam marteling voor in detentiecentra van het Iraakse ministerie van Binnenlandse Zaken en het ministerie van Defensie, van de KRG en in detentielocaties van PMF-milities.²⁵⁹ Marteling werd volgens bronnen gebruikt tijdens arrestaties, in voorlopige hechtenis en na de veroordeling van een persoon.²⁶⁰ De daders onderworpen gedetineerden onder andere aan afranselingen, stressposities, elektrische schokken en seksuele vernedering.²⁶¹ De in februari 2023 ontvoerde klimaatactivist Jassim al-Assadi

²⁵⁰ Gulf Centre for Human Rights (GCHR), *GCHR's 22nd Periodic Report on Human Rights Violations in Iraq*, 13 mei 2022.

²⁵¹ HRW, *Submission to the Committee Against Torture and Other Cruel, Inhuman, or Degrading Punishment ahead of the Review of the Republic of Iraq*, 7 april 2022.

²⁵² UN OHCHR, *UN High Commissioner for Human Rights Volker Türk concludes his official visit to Iraq*, 9 augustus 2023.

²⁵³ UNAMI, *Iraq: Ending torture through accountability, compliance and prevention – UN*, 3 augustus 2021.

²⁵⁴ Amnesty International, *Report 2022/23, The State of the World's Human Rights*, maart 2023, p203; Freedom House, *Iraq: Freedom in the World Report 2023*, maart 2023, F3.

²⁵⁵ HRW, *Submission to the Committee Against Torture and Other Cruel, Inhuman, or Degrading Punishment ahead of the Review of the Republic of Iraq*, 7 april 2022; DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p36.

²⁵⁶ Amnesty International, *Report 2022/23, The State of the World's Human Rights*, maart 2023, p203.

²⁵⁷ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p36; USDoS, *2022 Report on International Religious Freedom: Iraq*, 15 mei 2023, p1.

²⁵⁸ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p36; Freedom House, *Iraq: Freedom in the World Report 2023*, maart 2023, F3.

²⁵⁹ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p36.

²⁶⁰ Amwaj, *Torture in Iraq's prisons reaches epidemic proportions*, 20 oktober 2021; DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p36; USDoS, *2022 Report on International Religious Freedom: Iraq*, 15 mei 2023, p1.

²⁶¹ Amwaj, *Torture in Iraq's prisons reaches epidemic proportions*, 20 oktober 2021; DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p36.

verklaarde na zijn vrijlating dat hij gedurende zijn gevangenschap was onderworpen aan "de ernstigste vormen van marteling", met gebruik van elektriciteit en stokken.²⁶²

Volgens het Amnesty-jaarrapport over 2022 waren de omstandigheden in de gevangenis van Nasiriyah in de provincie Dhi Qar, waaronder overvolle cellen en een gebrek aan adequate gezondheidszorg en voldoende eten, zo slecht dat ze neerkwamen op mishandeling.²⁶³ Volgens het Iraakse ministerie van Justitie waren er begin 2023 in federale gevangenissen ongeveer 60.000 gevangenen, terwijl er capaciteit was voor 25.000.²⁶⁴

Gedwongen rekrutering

In de verslagperiode waren er voor zover bekend geen berichten over gedwongen rekrutering van volwassenen door het Iraakse leger of milities.

Op 30 maart 2023 ondertekende de Iraakse regering een actieplan om (gedwongen) rekrutering en inzet van kinderen door de PMF te voorkomen. Volgens het actieplan dient de regering de nodige wetgevende en bestuurlijke maatregelen te nemen om bescherming van kinderen tegen ernstige schendingen te verbeteren.²⁶⁵

Het VN-jaarrapport over 'kinderen en gewapend conflict' over 2022 vermeldt dat er 32 gevallen zijn gedocumenteerd van kinderen (18 jongens en 14 meisjes, vanaf 11 jaar oud) die gerekruteerd en ingezet werden door de PKK (28 gevallen) en ISIS (4). Volgens het rapport werden de kinderen ingezet in gevechten en om controleposten te bemannen.²⁶⁶ In 2021 had de VN geen gevallen van rekrutering van kinderen door milities gedocumenteerd.²⁶⁷

Een bron sprak over rekrutering van jezidi-kinderen in Sinjar in 2022. De aan de PKK gelieerde YBS²⁶⁸, een gewapende groep van voornamelijk jezidi-strijders, zou verantwoordelijk zijn voor de rekrutering van kinderen (met name jongens) vanaf ongeveer acht jaar. Jongens en meisjes zouden gelijke rollen vervullen binnen de gewapende groep. De bron gaf aan dat niet duidelijk was op welke schaal de rekrutering van kinderen plaatsvond, maar dat de rekrutering lokaal, bij actieve leden van de jezidi-gemeenschap (leraren, leiders van de gemeenschap) bekend was.²⁶⁹

1.2.7 *Hervestiging binnen Irak*

Het kwam voor dat Irakezen zich in andere delen van het land vestigden om zich aan een dreiging te onttrekken. Net als in voorgaande jaren waren er in de verslagperiode personen die van federaal Irak naar Erbil of Suleymaniyah vluchtten.²⁷⁰ De mogelijkheid van een persoon om naar een andere stad of regio binnen Irak te verhuizen, zoals naar de Koerdische regio vanuit Bagdad, hangt af van verschillende omstandigheden, waaronder de documenten en financiële

²⁶² HRW, *Iraq: Environmentalists face retaliation. Prominent activist released following two-week abduction*, 23 februari 2023.

²⁶³ Amnesty International, *Report 2022/23, The State of the World's Human Rights*, maart 2023, p203.

²⁶⁴ Rudaw, *Iraqi prisons overcrowded up to 300 percent capacity: Justice ministry*, 14 april 2023.

²⁶⁵ UNICEF, *The Government of Iraq, supported by the United Nations, strengthens its commitment to prevent the recruitment and use of children by armed forces*, 30 maart 2023.

²⁶⁶ UN Security Council, *Children and armed conflict. Report of the Secretary-General, A/77/895-S/2023/363*, 5 juni 2023, p11.

²⁶⁷ UN Security Council, *Children and armed conflict. Report of the Secretary-General, A/76/871-S/2022/493*, 23 juni 2022, p12.

²⁶⁸ Zie ook paragraaf 1.2.1 voor informatie over de YBS.

²⁶⁹ Vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

²⁷⁰ Vertrouwelijke bron, 23 maart 2023; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023.

middelen waarover de persoon beschikt, het geslacht van de persoon, en de aanwezigheid van familie of tribale connecties in de beoogde woonplaats.²⁷¹ Over het algemeen was het voor niet-Koerdische Irakezen, en met name alleenstaande mannen, moeilijker om zich in de Koerdische regio te vestigen. Voor meer informatie over de voorwaarden voor verschillende groepen Irakezen om zich in de KAR te vestigen wordt verwezen naar paragraaf 4.1.3.

Volgens bronnen was het voor personen die op de persoon gericht geweld of dreiging wilden ontvluchten niet mogelijk om in federaal Irak te blijven. PMF-milities zouden via hun contacten een persoon overal kunnen vinden. Hervestiging in de KAR was voor personen die door milities bedreigd werden een betere optie, indien zij aan de voorwaarden voor verblijf konden voldoen.²⁷²

Volgens verschillende bronnen leverden de Koerdische autoriteiten in voorkomende gevallen personen uit aan de federale autoriteiten, in lijn met de Iraakse wet.²⁷³ Een bron stelde dat naar de KAR gevluchte activisten geen kritiek op de Koerdische autoriteiten durfden te uiten, uit angst voor uitlevering.²⁷⁴ Volgens een andere bron zouden PMF-milities de rechterlijke macht in federaal Irak kunnen beïnvloeden om een arrestatiebevel voor een persoon uit te vaardigen.²⁷⁵

²⁷¹ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p40; vertrouwelijke bron, 23 maart 2023; UK Home Office, *Country Policy and Information Note. Iraq: Humanitarian situation*, 23 mei 2023, p7.

²⁷² Vertrouwelijke bron, 9 maart 2023; vertrouwelijke bron, 23 maart 2023.

²⁷³ Vertrouwelijke bron, 9 maart 2023; vertrouwelijke bron, 23 maart 2023.

²⁷⁴ Vertrouwelijke bron, 9 maart 2023.

²⁷⁵ Vertrouwelijke bron, 23 maart 2023.

Unified national ID-card

In het ambtsbericht van oktober 2021 werd geschreven over de sinds eind 2015 lopende invoering van de *unified national ID-card*.²⁷⁶ Deze elektronische en biometrische identiteitskaart is bedoeld ter vervanging van een aantal andere vormen van documentatie, waaronder de nationaliteitsverklaring (*Iraqi Nationality Certificate*), het *Civil Status ID* en uiteindelijk ook de woonverklaring (*Residency Document*).²⁷⁷ Net als in de vorige verslagperiode ondervond de invoering vertraging. Een UNDP-rapport uit juni 2023 vermeldde dat ongeveer 16 miljoen Iraakezen op een bevolking van 40 miljoen – oftewel 40% – in het bezit zijn van de nieuwe ID-kaart. Volgens het rapport zou er actieve weerstand zijn van sommige groepen in de Iraakse samenleving tegen de wijdverbreide invoering van de geavanceerde ID-kaart, omdat dit systeem verifieerbare identificatie en transparante transacties mogelijk zou maken.²⁷⁸ In de KAR zou het verstrekken van het identiteitsdocument verder gevorderd zijn. Een Deens rapport van maart 2023 haalde een bron aan die stelde dat in de KAR 85 tot 90% van de bevolking de *unified national ID-card* in bezit had. De oude versie van de ID-kaart kon nog steeds gebruikt worden, aldus de bron.²⁷⁹

In begin 2023 begon Irak met het verstrekken van elektronische paspoorten. Net als de nieuwe ID-kaart is het e-paspoort voorzien van een chip met biometrische gegevens. Voor het aanvragen van dit paspoort is een *unified national ID* vereist.²⁸⁰

Het aanvragen van identiteitsdocumenten

Voor informatie over Iraakse identiteitsdocumenten, zoals de nationaliteitsverklaring en de eerdere versie van de identiteitskaart (de variant zonder chip), en andere documenten die van belang zijn in het dagelijks leven van Iraakse burgers, wordt verwezen naar het algemeen ambtsbericht over Irak van december 2019.²⁸¹ Op de website van het Iraakse ministerie van Buitenlandse Zaken, onder *Consular Services*, staan de procedures vermeld voor het aanvragen van verschillende (identiteits)documenten vanuit het buitenland.²⁸² Het was echter niet duidelijk of in de verslagperiode nog oude versies van de ID-kaarten en paspoorten werden uitgegeven. Het was nog steeds niet mogelijk om vanuit het buitenland een *unified national ID-card* aan te vragen.²⁸³ Het was evenmin mogelijk vanuit het buitenland het e-paspoort aan te vragen.²⁸⁴

Het ontbreken van identiteitsdocumenten

Onder binnenlands ontheemden en uit ontheemding naar hun voormalig woongebied teruggekeerde personen bleef het ontbreken van identiteits- en andere civiele documenten een wijdverspreid probleem. De *Humanitarian Needs Overview* van

²⁷⁶ In bronnen ook *Iraqi National Identity Card* (INID) genoemd. Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p36.

²⁷⁷ EASO, *Iraq – Key Socio-Economic Indicators for Baghdad, Basrah and Sulaymaniyah*, november 2021, p50.

²⁷⁸ UNDP, *Digital Landscape Assessment of Iraq*, 7 juni 2023, p79.

²⁷⁹ The Danish Immigration Service en Danish Refugee Council, *Kurdistan Region of Iraq (KRI) – Issues regarding Single Women, Documents and Illegal Exit*, maart 2023, p29.

²⁸⁰ INA, *Iraq: E-passport is a great leap and will make progress in global ranking*, 8 maart 2023; Simaet Bhattha, *Electronic passport: What is it and how can I get one?*, april 2023.

²⁸¹ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, december 2019, p29-33.

²⁸² Republic of Iraq – Ministry of Foreign Affairs, <https://mofa.gov.iq/en/> geraadpleegd op 26 juli 2023.

²⁸³ The Danish Immigration Service en Danish Refugee Council, *Kurdistan Region of Iraq (KRI) – Issues regarding Single Women, Documents and Illegal Exit*, maart 2023, p41; LandInfo, *Irak: Sivilregister, ID-dokumenter og pass*, 14 augustus 2023, p4,27.

²⁸⁴ INA, *Iraq: E-passport is a great leap and will make progress in global ranking*, 8 maart 2023.

2022 schatte dat ongeveer 1,1 miljoen ontheemden en teruggekeerde ontheemden (waaronder 51.000 ontheemden in kampen, 244.000 buiten kampen en 792.000 terugkeerders) nog steeds een of meerdere essentiële documenten misten, en dat ongeveer 249.000 personen er drie of meer misten.²⁸⁵ Het kunnen verkrijgen van documenten bleef met name een uitdaging voor personen met vermeende banden met ISIS, in de eerste plaats vanwege obstakels bij het verkrijgen van een daarvoor noodzakelijke veiligheidsverklaring van de autoriteiten (zie ook paragraaf 3.3.3).²⁸⁶ Huishoudens met een vrouw als gezinshoofd liepen volgens een onderzoek van REACH tegen het obstakel aan dat er een mannelijk familielid nodig was om documenten aan te vragen, en waren vaker dan huishoudens met een man aan het hoofd niet in staat de kosten hiervoor te betalen.²⁸⁷

Het ontbreken van identiteits- en civiele documenten raakt alle aspecten van het leven van een Iraakse burger. Wie geen documenten kan verkrijgen, heeft beperkte bewegingsvrijheid en beperkte toegang tot basisvoorzieningen. Iraakse burgers die binnen Irak reizen, dienen bij een controlepost hun identiteit te kunnen aantonen met een officieel document. Volgens humanitaire organisaties lopen personen die dergelijke documenten niet hebben, bij controleposten een groter risico op arbitraire arrestatie en detentie.²⁸⁸ Geraadpleegde bronnen gaven niet expliciet aan welke documenten gebruikt kunnen worden om bij controleposten de identiteit aan te tonen. Een bron gaf aan dat bij controleposten doorgaans niet specifiek om een ID-kaart gevraagd werd. Het kunnen tonen van bijvoorbeeld een rijbewijs of een kopie van een ID-kaart zou volgens de bron in de meeste situaties voldoende zijn, maar uiteindelijk hing dit af van de personen die de controlepost op het betreffende moment bemanden.²⁸⁹

Elke Irakees dient voor toegang tot bijvoorbeeld gezondheidszorg en onderwijs, het rechtssysteem van de staat en sociale zekerheid de vereiste identiteitsdocumenten te kunnen overleggen. Dit geldt ook voor zaken als geboorteaangifte, woninghuur, woonregistratie en het aangaan van een arbeidsovereenkomst. Bovendien geeft het hebben van een wettelijke identiteit ontheemden toegang tot essentiële humanitaire hulp, waaronder maandelijkse voedseldonaties.²⁹⁰ Een gebrek aan documenten kan ook leiden tot uitsluiting van wederopbouwprogramma's.²⁹¹

²⁸⁵ UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Humanitarian Needs Overview 2022 – Iraq*, maart 2022, p28.

²⁸⁶ Danish Refugee Council (DRC), International Rescue Committee (IRC), Norwegian Refugee Council (NRC), e.a., *Life in the Margins, Re-Examining the Needs of Paperless People in Post-Conflict Iraq*, september 2022, p43; HRW, *World Report 2023, Events of 2022*, januari 2023, p320; OCHA, *Humanitarian Transition Overview Iraq*, februari 2023, p9; Amnesty International, *Report 2022/23, The State of the World's Human Rights*, maart 2023, p204.

²⁸⁷ REACH, *Factsheet – Missing Civil Documentation in Iraq: Who, Why & How Important is it?*, februari 2023.

²⁸⁸ Protection Cluster Iraq (via OCHA), *Protection Analysis Report – Right to identity and civil documentation*, oktober 2021, p11; OCHA, *Humanitarian Needs Overview 2022 – Iraq*, maart 2022, p28; OCHA, *Humanitarian Transition Overview Iraq*, februari 2023, p9; UNHCR, *Access to civil documentation by IDPs and returnees in Iraq 2022-2023*, 2 februari 2023.

²⁸⁹ Vertrouwelijke bron, 27 maart 2023.

²⁹⁰ EASO, *Iraq – Key Socio-Economic Indicators for Baghdad, Basrah and Sulaymaniyah*, november 2021, p56; HRW, *World Report 2023, Events of 2022*, januari 2023, p320; WFP, *The EU and WFP provide cash assistance to internally displaced and crisis affected Iraqis missing civil documentation*, 25 juli 2023.

²⁹¹ OCHA, *Humanitarian Transition Overview Iraq*, februari 2023, p9.

3 Mensenrechten

3.1 Rechtsbescherming

Aangifte en strafvervolgning

Iraakse burgers kunnen naar de politie stappen om aangifte te doen van een misdrijf of om een bedreigende situatie te melden. Na een aangifte maakt de politie in theorie het dossier compleet en levert ze dit vervolgens aan bij de onderzoeksrechtbank. De onderzoeksrechtbank bepaalt of de zaak inhoudelijk in behandeling wordt genomen door bijvoorbeeld een strafrechtbank of familierechtbank.²⁹² In de praktijk lopen burgers bij het doen van aangifte tegen verschillende obstakels aan.

De Iraakse politie is over het algemeen ondergefinancierd, slecht uitgerust en corrupt.²⁹³ De voortdurende cycli van geweld in Irak sinds 2003 hebben geleid tot een sterk gemilitariseerde, en aan patronagenetwerken verbonden politiemacht. In de periode na ISIS (post-2017) zijn er door internationale organisaties gefaciliteerde pogingen geweest om de politie van een "strijdmacht" tegen ISIS om te vormen tot een meer burgervriendelijke en servicegerichte dienst.²⁹⁴ Volgens een bron hadden burgers echter weinig vertrouwen dat de politie hen zou beschermen, en bestaat er een lage bereidheid om aangifte te doen.²⁹⁵ De mate waarin de politie aandacht aan een aangifte besteedt, wordt volgens een andere bron in de praktijk bepaald door het wel of niet betalen van steekpenningen. Personen met invloedrijke connecties (*wasta* in het Arabisch) proberen middels interventie door deze connecties af te dwingen dat de politie tot actie overgaat, aldus de bron.²⁹⁶

Bepaalde groepen aangevers hebben in bepaalde zaken te maken met extra barrières. (Alleenstaande) minderjarigen zouden volgens een bron in voorkomende gevallen weggestuurd worden wanneer zij zonder begeleiding hulp zoeken bij een politiebureau. Speciale *juvenile police stations*, waarvan er in theorie in elke provincie een zou zijn (en twee in Bagdad), waren volgens de bron in de praktijk niet heel actief.²⁹⁷

Vrouwen vermijden in het algemeen politiebureaus vanwege het risico op blootstelling aan (seksuele) intimidatie, pesterijen of afpersing. Maar ook uit angst voor stigmatisering in relatie tot de (vermeende) behandeling van vrouwen op politiebureaus en mogelijke vergelding door de eigen familieleden of die van de dader(s).²⁹⁸ Overlevenden van huiselijk of eengerelateerd geweld zouden ook

²⁹² Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p39; *Iraqi Criminal Procedure Code 23 of 1971* – onofficiële Engelse vertaling beschikbaar via: https://sherloc.unodc.org/cld/document/irq/1971/criminal_procedure_code_23_of_1971.html

²⁹³ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p37; Al-Bayan Center for Planning and Studies, *Justice and Political Stability in Iraq*, maart 2023, p25.

²⁹⁴ LSE e.a., *Local Policing in Iraq Post-ISIS, Carving Out an Arena for Community Service?*, juli 2021; Third World Quarterly, *Locating the Local Police in Iraq's Security Arena: Community Policing, the 'Three Ps' and Trust in Ninawa Province*, september 2021; UNDP, *Service-oriented Iraqi police*, 9 augustus 2022.

²⁹⁵ Vertrouwelijke bron, 26 maart 2023.

²⁹⁶ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p39; vertrouwelijke bron, 28 maart 2023.

²⁹⁷ Vertrouwelijke bron, 28 maart 2023.

²⁹⁸ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p39; LSE e.a., *Challenging Narratives of 'Fate and Divine Will', Access to Justice for Gender-Based Violence in Iraq*, november 2021, p17; CIVIC, *Missing in Action: Women in Iraq's Security Forces*, maart 2022, p21; Raseef 22, *Incest in Iraq... A husband asks his wife to put up with his brothers' desire*, 13 maart 2022; DW, *YouTube star's murder: How to*

terughoudend zijn om misdrijven te melden aan de – voornamelijk mannelijke en onvoldoende voor hun taak getrainde – functionarissen van speciale eenheden voor gezinsbescherming verspreid over federaal Irak. Deze eenheden geven met betrekking tot de bescherming van slachtoffers prioriteit aan gezinsverzoening en missen de capaciteit om vrouwen in nood te ondersteunen.²⁹⁹ In de KAR – waar een speciale politie-eenheid bestaat voor zaken van huiselijk geweld – kwam het volgens een bron voor dat vrouwen die te maken hadden met huiselijk geweld op reguliere politiebureaus geconfronteerd werden met een gebrek aan wil om aandacht te besteden aan hun zaak en actief ontmoedigd werden om aangifte te doen.³⁰⁰

Personen van wie vanwege hun uiterlijk of kleding verwacht wordt dat zij behoren tot de lhbtq+-gemeenschap staan bloot aan ernstige pesterijen, intimidatie en afpersing, met name in politiebureaus.³⁰¹ Volgens Human Rights Watch (HRW) leefden lhbtq+-personen in Irak in constante angst voor arrestatie en geweld door de politie.³⁰²

Activisten die bedreigd worden door invloedrijke milities zouden volgens een bron geen bescherming zoeken bij de politie, uit angst dat die stap leden van de milities zou bereiken, waardoor zij nog meer van de gewapende groepen te vrezen zouden hebben.³⁰³

Als de politie in gebreke blijft bij het behandelen van een aangifte, kan de aangever een klacht indienen bij hogere instanties. In de meeste gevallen zou men hier echter niet voor kiezen. In de praktijk zou dit namelijk vrijwel alleen zin hebben wanneer men invloedrijke connecties of de financiële middelen bezit om de strafvervolgning te beïnvloeden.³⁰⁴ Vanwege wantrouwen tegenover de politie en het rechtssysteem, of een gebrek aan toegang tot de rechtbank, wenden veel burgers zich al in eerste instantie in plaats van tot de autoriteiten tot tribale groepen om bescherming te zoeken of geschillen te beslechten, ook waar het gaat om zware misdrijven.³⁰⁵ Een bron stelde dat enkel personen die geen tribale connecties hebben bescherming zoeken bij de formele autoriteiten.³⁰⁶ Andere bronnen gaven aan dat de politie en rechters in federaal Irak zelf ook – uit zorg om de eigen veiligheid, uit angst voor vergelding van de kant van de dader of de clan – sociaal gevoelige zaken uit de weg gaan, door de aangever te verwijzen naar het informele mechanisme van tribale gebruiken.³⁰⁷ Huiselijke en eergeerelateerde geweldsproblemen binnen of tussen families bijvoorbeeld worden nog steeds lang niet altijd op een juridische manier opgelost, maar vaak met tribale regels en gebruiken.³⁰⁸

end domestic violence in Iraq?, 7 februari 2023; The Danish Immigration Service, *Kurdistan Region of Iraq (KRI), Issues regarding Single Women, Documents and Illegal Exit*, maart 2023, p61; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023.

²⁹⁹ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p30; US DoS, *Iraq 2022 Human Rights Report*, maart 2023, p51.

³⁰⁰ Vertrouwelijke bron, 23 maart 2023.

³⁰¹ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p39; HRW en IraQueer, "Everyone Wants Me Dead", *Killings, Abductions, Torture, and Sexual Violence Against LGBT People by Armed Groups in Iraq*, maart 2022.

³⁰² HRW, *Iraq: Impunity for violence against LGBT people*, 23 maart 2023.

³⁰³ Vertrouwelijke bron, 9 maart 2023.

³⁰⁴ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p39; vertrouwelijke bron, 28 maart 2023.

³⁰⁵ Freedom House, *Iraq: Freedom in the World Report 2023*, maart 2023, F1; vertrouwelijke bron, 27 maart 2023; EUAA, *Iraq: Arab Tribes and Customary Law*, april 2023, p18; Peregraf, *Turning to tribal arbitration and away from the courts*, 15 augustus 2023.

³⁰⁶ Vertrouwelijke bron, 27 maart 2023.

³⁰⁷ Assafir Al-Arabi, *Iraqi women: Resisting oppression in an afflicted country*, 16 januari 2022; Amwaj, 'Honor killing' of YouTube star sends shockwaves across Iraq, 7 februari 2023; vertrouwelijke bron, 27 maart 2023.

³⁰⁸ BBC Monitoring, *Explainer: Iraqi women caught between domestic violence and tribal law*, 8 maart 2021; France 24, *The struggle for women's rights in Iraq* (video), 5 november 2021.

Het is onbekend in hoeverre ngo's of internationale organisaties in het algemeen behulpzaam kunnen zijn bij het zoeken naar juridische bescherming. Een bron gaf aan dat er gevallen waren waarin een vertegenwoordiger van een organisatie op een politiebureau probeerde te bemiddelen voor de eerlijke behandeling van een minderjarige aangever van een misdrijf.³⁰⁹

Eerlijke rechtsgang en strafvervolging

Over het algemeen was er – naast het ontbreken van specifieke wetgeving op het gebied van bijvoorbeeld huiselijk geweld – een gebrek aan effectieve implementatie en handhaving van bestaande wetgeving, zowel in federaal Irak als in de KAR.³¹⁰ Volgens een bron waren een gebrek aan politieke wil bij machthebbers, een conservatieve onderstroom in samenleving en politiek, en corruptie de belangrijkste oorzaken hiervan.³¹¹ Corruptie is een van de factoren die een eerlijke rechtsgang in Irak beperken.³¹² Op de *Corruption Perceptions Index* van Transparency International van 2022 kwam Irak, net als in 2021, op de gedeelde 157e plaats van 180 landen, met een score van 23 (waarbij 100 betekent vrij van corruptie en 0 zeer corrupt).³¹³ Naast corruptie wordt de rechterlijke macht in federaal Irak en de KAR volgens Freedom House beïnvloed door politieke druk, gewelddadige intimidatie en incidentele moorden, en door tribale en religieuze belangen. Inmenging van de uitvoerende macht in de rechterlijke macht zou wijdverbreid zijn.³¹⁴

Ook in de KAR staat de eerlijke rechtsgang onder druk. Veelgenoemde obstakels zijn (beperkte) toegang tot advocaten en documenten voor gedetineerden, politieke inmenging in rechtszaken en het in lijn brengen van nationale wetgeving met internationale standaarden.³¹⁵

Op het gebied van *accountability* was er ook in de huidige verslagperiode weinig vooruitgang.³¹⁶ UNAMI, de VN-missie in Irak, schreef in juni 2022 dat er in Irak sprake was van aanhoudende straffeloosheid voor moorden, verdwijningen, ontvoeringen en marteling van activisten. Er waren beperkte resultaten wat betreft het verantwoordelijk houden van daders voor het gewelddadige optreden tegen de grootschalige anti-overheidsdemonstraties in 2019-2020.³¹⁷ De VN heeft gedocumenteerd dat er tussen 1 oktober 2019 en 30 april 2020 ten minste 487 demonstranten werden gedood en 7.715 gewond raakten als gevolg van het gebruik van geweld door Iraakse veiligheidstroepen en 'ongeïdentificeerde gewapende elementen'³¹⁸ tegen demonstranten.³¹⁹ Er liepen vier zaken met betrekking tot geweld gepleegd door gewapende elementen. Een door de regering-Al-Kadhimi ingestelde *factfinding*-commissie had geen onderzoeksresultaten opgeleverd of

³⁰⁹ Vertrouwelijke bron, 28 maart 2023.

³¹⁰ OHCHR, *Iraq: Implementation of laws key to ending torture and building public trust in justice system – UN*, 3 augustus 2021; vertrouwelijke bron, 23 februari 2023.

³¹¹ Vertrouwelijke bron, 23 februari 2023.

³¹² The Arab Gulf States Institute in Washington, *The Iraqi judiciary: Undermined by violent intimidation, corruption, and politicization*, 30 januari 2023; Freedom House, *Iraq: Freedom in the World Report 2023*, maart 2023, F1.

³¹³ Transparency International – *Corruption Perceptions Index 2022*, <https://www.transparency.org/en/cpi/2022>

³¹⁴ Freedom House, *Iraq: Freedom in the World Report 2023*, maart 2023, F1.

³¹⁵ UNAMI en OHCHR, *Human Rights and Freedom of Expression: Trials in the Kurdistan Region of Iraq*, 15 december 2021; vertrouwelijke bron, 23 februari 2023.

³¹⁶ Vertrouwelijke bron, 9 mei 2022; UNAMI, *Update on Accountability in Iraq, Limited Progress towards Justice for Human Rights Violations and Abuses by 'Unidentified Armed Elements'*, juni 2022; HRW, *To Sleep the Law. Violence against Protesters and Unaccountable Perpetrators in Iraq*, 29 november 2022; vertrouwelijke bron, 23 februari 2023.

³¹⁷ UNAMI, *Update on Accountability in Iraq, Limited Progress towards Justice for Human Rights Violations and Abuses by 'Unidentified Armed Elements'*, juni 2022, p3.

³¹⁸ De betreffende actoren, door de VN aangeduid als 'ongeïdentificeerde gewapende elementen', werden door getuigen en mensenrechtenorganisaties vaak bestempeld als (PMF-)milities. Zie ook: Amnesty, *Iraq: Four years after Tishreen protests, no justice for state and militia violence*, 27 september 2023.

³¹⁹ OHCHR, *UN High Commissioner for Human Rights Volker Türk concludes his official visit to Iraq*, 9 augustus 2023.

openbare informatie verstrekt.³²⁰ Het ambtsbericht van oktober 2021 schreef dat zowel slachtoffers en hun familieleden als advocaten die juridische stappen ondernamen tegen geweldsmisdrijven in relatie tot de demonstraties te maken konden krijgen met bedreiging, vooral als de misdrijven werden toegeschreven aan 'ongeïdentificeerde gewapende elementen'.³²¹ Dit patroon ging door tijdens de huidige verslagperiode. Volgens UNAMI hadden verschillende personen (familieleden, rechters, opsporingsambtenaren en activisten) die naar *accountability* streefden te maken gekregen met bedreiging en intimidatie, of geweld.³²² Ook onder de regering-Al-Sudani vond er, ondanks toezeggingen op dit gebied in het bij haar aantreden opgestelde ministeriële programma, volgens bronnen geen noemenswaardige vooruitgang plaats op het gebied van *accountability*.³²³

Specifieke ernstige schendingen

Marteling door een ambtenaar is strafbaar op grond van artikel 333 van het Wetboek van Strafrecht. Marteling in detentie om bekentenissen af te dwingen is echter een gebruikelijke praktijk in gevangenissen in federaal Irak en de KAR en blijft doorgaans ongestraft (zie paragraaf 1.2.6). Het VN-Comité tegen Foltering (*UN Committee Against Torture*) rapporteerde in mei 2022 dat op basis van de bestaande mechanismen in Irak om de gevallen van marteling en mishandeling door ambtenaren te onderzoeken de daders niet effectief ter verantwoording worden geroepen.³²⁴ Volgens HRW reageren rechters in de rechtszaal zelden op beschuldigingen van marteling.³²⁵

Verkrachting is strafbaar op grond van artikel 393 van het Wetboek van Strafrecht. Strafrechtelijke vervolging hangt onder meer af van de aangiftebereidheid van het slachtoffer. Stigma vormt een belangrijke belemmering voor vrouwen in Irak om seksueel geweld te melden (zie paragraaf 3.3.5). Daarnaast zouden sommige vrouwen zich niet bewust zijn van hun rechten en van wetten die hen tegen geweld dienen te beschermen.³²⁶

3.2 Naleving en schendingen

3.2.1 Vrijheid van meningsuiting

In de verslagperiode stond de vrijheid van meningsuiting, evenals in de voorgaande verslagperiode³²⁷, in zowel federaal Irak als in de KAR zwaar onder druk.³²⁸ Zowel de federale autoriteiten als de KRG gebruikten vaag geformuleerde wetten om journalisten, activisten en andere personen strafrechtelijk te vervolgen en daarmee

³²⁰ UNAMI, *Update on Accountability in Iraq, Limited Progress towards Justice for Human Rights Violations and Abuses by 'Unidentified Armed Elements'*, juni 2022, p3.

³²¹ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p40.

³²² UNAMI, *Update on Accountability in Iraq, Limited Progress towards Justice for Human Rights Violations and Abuses by 'Unidentified Armed Elements'*, juni 2022, p5.

³²³ Vertrouwelijke bron, 23 februari 2023; Amnesty International, *Open letter to Prime Minister Al-Sudani: End Iraq's reign of impunity*, 15 maart 2023, p2.

³²⁴ OHCHR, *UN Committee against Torture publishes findings on Cuba, Iceland, Iraq, Kenya, Montenegro and Uruguay*, 13 mei 2022.

³²⁵ HRW, *Submission to the Committee Against Torture and Other Cruel, Inhuman, or Degrading Punishment ahead of the review of the Republic of Iraq*, 7 april 2022.

³²⁶ UNDP, *Rising rates of rape and sexual violence in conflict should be an alarm bell*, 15 juni 2022.

³²⁷ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p41.

³²⁸ UNAMI, *Iraq - International Day to End Impunity for Crimes against Journalists, 2 November*, 2 november 2022; OHCHR, *Global update: High Commissioner outlines concerns in over 40 countries*, 7 maart 2023; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; vertrouwelijke bron, 8 juni 2023; NY Times, *As Iraq tries to chill critics, its newest target is social media*, 16 juli 2023.

kritische of afwijkende stemmen het zwijgen op te leggen.³²⁹ In federaal Irak gebruikten de autoriteiten ten tijde van de regering-Al-Kadhimi en later de regering-Al-Sudani in toenemende mate wettelijke en wetgevende strategieën om vreedzame kritiek te onderdrukken.³³⁰ De regering-Al-Sudani zette, ondanks toezeggingen³³¹ bij haar aantreden om vrijheden te garanderen, vanaf eind 2022 aanvullende stappen richting het verder inperken van de vrijheid van meningsuiting en de ruimte voor het maatschappelijk middenveld.³³² Het bereidde wetgeving voor die de ruimte voor kritische geluiden en de mogelijkheden tot protesteren verder zou beperken.³³³ Tevens lanceerden de autoriteiten een campagne gericht op het tegengaan van zogenaamde 'onfatsoenlijke' of 'immorele' online uitingen, waar arrestaties en veroordelingen op volgden.³³⁴

Volgens bronnen was er tijdens de verslagperiode in federaal Irak in vergelijking met eerdere jaren sprake van een relatief laag niveau van fysiek geweld tegen bijvoorbeeld journalisten, maar leidden de genoemde middelen tot een meer wijdverbreide zelfcensuur van het maatschappelijk middenveld en zelfs van niet-activistische jongeren die problemen met de autoriteiten of machtige partijen wilden voorkomen.³³⁵

Maatregelen tegen kritische geluiden

In federaal Irak werden in de twee verschillende politieke tijdvakken binnen de verslagperiode – dat van de verkiezingen (oktober 2021) tot aan de formatie (oktober 2022), en dat sinds het aantreden van de regering-Al-Sudani – verschillende strategieën ingezet om de ruimte voor kritische geluiden verder te beperken, voor zowel journalisten en activisten als de bredere Iraakse bevolking.³³⁶

Gedurende de hele verslagperiode, maar volgens een bron met name in de maanden voorafgaand aan de regeringsformatie, gebruikte de politieke elite bepaalde wetten om ongegronde rechtszaken, veelal strafrechtelijke lasterzaken, aan te spannen tegen personen die online of bijvoorbeeld in tv-programma's kritiek hadden geuit.³³⁷ Zo werden onder meer de artikelen 225-227 van het Iraakse Wetboek van Strafrecht (WvS) gebruikt om personen te vervolgen die overheidsinstanties zouden hebben beledigd.³³⁸ Artikel 226 bijvoorbeeld verbiedt het "publiekelijk beledigen" van het parlement, de strijdkrachten of andere staatsinstellingen, op straffe van een gevangenisstraf van maximaal zeven jaar.³³⁹

³²⁹ HRW, *Human Rights Watch Submission to the UN Human Rights Committee in Advance of its Review of Iraq*, 25 januari 2022; HRW, *Iraq: Activist imprisoned for peaceful criticism of security forces, Alarming escalation of legal threats against civil society*, 6 december 2022; DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p27; HRW, *20 years after deadly attack, free press still threatened in Iraq*, 8 april 2023.

³³⁰ HRW, *Iraq: Activist imprisoned for peaceful criticism of security forces, Alarming escalation of legal threats against civil society*, 6 december 2022; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; Al Jazeera, *The long shadow of Saddam's dictatorship in Iraq*, 16 april 2023.

³³¹ Amnesty International, *Open Letter to Prime Minister Al-Sudani: End Iraq's reign of impunity*, 15 maart 2023.

³³² Vertrouwelijke bron, 23 februari 2023; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; Al Jazeera, *The long shadow of Saddam's dictatorship in Iraq*, 16 april 2023.

³³³ De twee wetsontwerpen waar het hier om gaat zijn sinds 2011 meerdere keren wanneer er een nieuw parlement was gevormd opnieuw ingediend in hun originele vorm – zonder amendementen die ze meer in overeenstemming zouden brengen met internationale normen. Reporters Without Borders (RSF), *Draconian bills resubmitted to Iraqi parliament*, 20 december 2022; vertrouwelijke bron, 12 maart 2023.

³³⁴ NY Times, *As Iraq tries to chill critics, its newest target is social media*, 16 juli 2023.

³³⁵ Freedom House, *Freedom on the Net 2022 Country Report: Iraq*, oktober 2022; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; NY Times, *As Iraq tries to chill critics, its newest target is social media*, 16 juli 2023.

³³⁶ Vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; NY Times, *As Iraq tries to chill critics, its newest target is social media*, 16 juli 2023.

³³⁷ Vertrouwelijke bron, 26 maart 2023.

³³⁸ Al Jazeera, *The long shadow of Saddam's dictatorship in Iraq*, 16 april 2023.

³³⁹ Shafaq News, *Metro: the "specter" of Article 226 haunts Iraq's journalists*, 2 juni 2022; HRW, *Iraq: Activist imprisoned for peaceful criticism of security forces, Alarming escalation of legal threats against civil society*, 6 december 2022.

Veel gevallen van dergelijke rechtszaken kwamen niet in het publieke domein vanwege de angst van de slachtoffers voor vergelding of verdere schade.³⁴⁰ Desalniettemin waren er in de verslagperiode verschillende spraakmakende zaken. Een vermeldenswaardig voorbeeld van juridische actie om een kritische persoon te intimideren was de zaak van activist Haidar al-Zaidi. Deze zaak werd door sommige activisten gezien als een signaal richting activisten dat kritiek op de autoriteiten en de PMF zal worden bestraft.³⁴¹ De destijds 20-jarige Al-Zaidi werd op 5 december 2022 door een strafrechter in Bagdad veroordeeld tot drie jaar gevangenisstraf wegens een tweet waarin kritiek werd geuit op de in 2020 door de VS omgebrachte plaatsvervangend leider van de PMF, Abu Mahdi al-Muhandis.³⁴² Naar aanleiding van de tweet was Al-Zaidi in juni 2022 gearresteerd en na zestien dagen op borgtocht vrijgelaten. Zijn arrestatie in december leidde tot demonstraties in Nasiriya, in de provincie Dhi Qar, waarbij ten minste twee demonstranten werden gedood door de oproerpolitie.³⁴³ Al-Zaidi werd vrijgelaten en de tegen hem gerichte aanklacht werd naar verluidt ingetrokken na een ontmoeting tussen een hoge PMF-functionaris en Al-Zaidi's familie.³⁴⁴

Een andere bekende zaak was die van politiek analist en schrijver Mohammad Na'naa'. Na'naa' had tijdens de afgelopen verkiezingscampagne zowel in essays als op televisie gezegd dat de toekomstige premier geen strategische visie had en een gijzelaar was van pro-Iraanse facties. Hij werd door premier Al-Sudani aangeklaagd wegens laster en in maart 2023 gearresteerd. Hij werd op borgtocht vrijgelaten en wachtte voor zover bekend aan het einde van de verslagperiode nog op zijn proces.³⁴⁵ Nog een bekend voorbeeld was de zaak tegen tv-presentator Ahmed Mulla Talal. Hij werd in april 2022 op grond van artikel 226 gearresteerd vanwege het op tv imiteren van een hoge generaal die zich schuldig maakte aan corruptie.³⁴⁶ Dit zijn slechts enkele voorbeelden van personen die tot zwijgen gedwongen werden naar aanleiding van (vermeende) kritiek op de politieke of militaire elite.

De regering-Al-Sudani herintroduceerde twee wetsontwerpen in het parlement die, indien aangenomen, volgens internationale en Iraakse mensenrechtenorganisaties het recht op vrijheid van meningsuiting en vreedzame vergadering ernstig zouden beperken. Het voorgestelde wetsontwerp inzake vrijheid van meningsuiting en vreedzame vergadering zou de Iraakse autoriteiten de mogelijkheid geven om willekeurig iedereen te vervolgen die in het openbaar uitingen doet die de "publieke zeden" of de "openbare orde" schenden. Volgens het tweede voorgestelde wetsontwerp, inzake cybercriminaliteit, kan iedereen die online content plaatst die de onduidelijk gedefinieerde "hoogste economische, politieke, militaire of veiligheidsbelangen van het land" zou ondermijnen, worden veroordeeld tot levenslange gevangenisstraf en een boete van maximaal 50 miljoen Iraakse dinar (ongeveer 38.000 Amerikaanse dollar).³⁴⁷ Beide wetsvoorstellen werden (nog) niet

³⁴⁰ USDoS, *Iraq 2022 Human Rights Report*, maart 2023, p24.

³⁴¹ HRW, *Iraq: Activist imprisoned for peaceful criticism of security forces, Alarming escalation of legal threats against civil society*, 6 december 2022.

³⁴² BBC, *Iraqi activist jailed over tweet 'insulting' Iran-backed militia force*, 7 december 2022.

³⁴³ AP, *2 killed in protest over Iraqi activist's prison sentence*, 7 december 2022; Gulf Centre for Human Rights, *GCHR's 25th Periodic Report on Human Rights Violations in Iraq*, 16 december 2022.

³⁴⁴ AP, *2 killed in protest over Iraqi activist's prison sentence*, 7 december 2022; Amnesty International, *Open letter to Prime Minister Al-Sudani: End Iraq's reign of impunity*, 15 maart 2023.

³⁴⁵ Al Jazeera, *The long shadow of Saddam's dictatorship in Iraq*, 16 april 2023; NY Times, *As Iraq tries to chill critics, its newest target is social media*, 16 juli 2023.

³⁴⁶ Ahmed Mulla Talal (via Facebook), 7 april 2022,

<https://www.facebook.com/photo/?fbid=528209198867380&set=a.313914056963563>; The National, *Iraqi TV presenter and actor face trial over parody of military corruption*, 10 april 2022; vertrouwelijke bron, 20 juli 2022.

³⁴⁷ Access Now, *Stop the assault on free speech, drop the draft digital content regulation in Iraq*, 16 maart 2023; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; Social Media Exchange (SMEX), *Iraq: New draft law threatens freedoms and*

aangenomen door het parlement, maar de herintroductie ervan leidde tot grote zorgen binnen het maatschappelijk middenveld.

In januari 2023 lanceerde het Iraakse ministerie van Binnenlandse Zaken (MoI) een grootschalige campagne tegen online content die “de openbare zeden schendt, negatieve en onfatsoenlijke berichten bevat en de sociale stabiliteit ondermijnt” (artikel 403 van het WvS). Het ministerie richtte een platform op dat Iraakezen in staat stelde sociale media-uitingen van andere burgers te melden.³⁴⁸ Tevens werd een commissie opgericht om personen te straffen op grond van artikel 403 van het WvS dat gepubliceerd materiaal strafbaar stelt dat “de openbare integriteit of het fatsoen schendt”. Volgens mensenrechtenorganisaties zette de vaagheid van deze termen de deur open voor ongebreideld misbruik, inclusief de onderdrukking van vreedzame afwijkende meningen.³⁴⁹ Een half jaar later verklaarde het ministerie tussen januari en juli 2023 meer dan 150.000 klachten te hebben ontvangen, wat uiteindelijk leidde tot een aanklacht tegen veertien personen voor het publiceren van “onfatsoenlijke” of “immorele” inhoud op sociale media. Onder deze personen waren in Irak bekende social media *influencers* die video’s van henzelf online hadden gezet die op conservatieve Iraakezen als provocerend over zouden kunnen komen, met daarin bijvoorbeeld een interview met een jonge vrouw, gekleed in nauwsluitende kleding, over haar privéleven; een *fashionista* gekleed in een op het Iraakse legeruniform gebaseerde outfit; en een vrouw dansend op het verjaardagsfeestje van haar zoon. Acht van hen werden veroordeeld tot gevangenisstraffen, variërend van zes maanden tot twee jaar. Vaak werden de veroordelingen in hoger beroep verkort. Veel klachten zouden nog onderzocht worden.³⁵⁰

Verschillende bronnen zagen in de hierboven beschreven stappen van de regering-Al-Sudani een verontrustende, doelbewuste strategie van een deel van de politieke elite om middels het onderdrukken van de vrijheden haar nieuwverworven macht te consolideren.³⁵¹ Een bron vergeleek de min of meer parallelle, op zichzelf legale stappen met draden die met elkaar één groot sleepnet vormden om critici eruit te vissen.³⁵² Een groep van internationale en Iraakse mensenrechtenorganisaties waarschuwde eveneens dat het optreden van de nieuwe regering een *chilling effect* zou hebben op de vrijheid van meningsuiting.³⁵³

In federaal Irak bleef grootschalig, georganiseerd protest tegen de toegenomen druk uit. Bronnen wezen op het succes van de ingezette repressie, waardoor zowel journalisten als het bredere publiek meer zelfcensuur zouden toepassen.³⁵⁴

In de KAR stond de vrijheid van meningsuiting – met name de persvrijheid (zie 3.2.2) – en van vergadering tijdens de verslagperiode onverminderd onder druk.³⁵⁵ De Koerdische autoriteiten gebruikten eveneens vaag geformuleerde wetten om

violates constitution, 31 maart 2023; Amnesty International, *Iraq: Draft laws threaten rights to freedom of expression and peaceful assembly*, 18 juli 2023.

³⁴⁸ NY Times, *As Iraq tries to chill critics, its newest target is social media*, 16 juli 2023.

³⁴⁹ Access Now, Amnesty International, ARTICLE19, e.a., *Joint Statement: Iraqi authorities must cease chilling crackdown on free speech*, 3 maart 2023.

³⁵⁰ Vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; NY Times, *As Iraq tries to chill critics, its newest target is social media*, 16 juli 2023.

³⁵¹ Vertrouwelijke bron, 23 februari 2023; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023.

³⁵² Vertrouwelijke bron, 26 maart 2023.

³⁵³ Access Now, Amnesty International, ARTICLE19, e.a., *Joint statement: Iraqi authorities must cease chilling crackdown on free speech*, 3 maart 2023.

³⁵⁴ Vertrouwelijke bron, 23 februari 2023; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; NY Times, *As Iraq tries to chill critics, its newest target is social media*, 16 juli 2023.

³⁵⁵ Nesar Records, *Data dive: Tracking press freedom violations across the Kurdistan Region*, 11 april 2023; vertrouwelijke bron, 8 juni 2023.

kritiek en ongewenste meningen te onderdrukken.³⁵⁶ Ze arresteerden, vervolgden (strafrechtelijk) en veroordeelden journalisten, activisten en critici op arbitraire gronden.³⁵⁷

Rode lijnen

Over het algemeen ervaren onafhankelijke media en journalisten moeilijkheden bij verslaggeving over gevoelige onderwerpen als politieke conflicten, corruptie en smokkel, de veiligheidsdiensten, demonstraties, en gendergerelateerde kwesties.³⁵⁸ Volgens een bron konden normale burgers tot op zekere hoogte inschatten wat de 'rode lijnen' voor hen waren, maar bewogen deze binnen de complexe politieke situatie op onvoorspelbare wijze. In federaal Irak was bijvoorbeeld kritiek op bepaalde politieke figuren, waaronder de leiders van de prominentste pro-Iraanse milities, een 'rode lijn'.³⁵⁹ In de KAR was dit kritiek op leden van de families aan het hoofd van de KDP en de PUK, respectievelijk de Barzani's en de Talabani's.³⁶⁰ Het was niet altijd duidelijk waar de 'rode lijnen' begonnen en waar ze eindigden: wat in het ene deel van het land een veilige politieke opvatting is, is soms gevaarlijk in een ander deel. Zelfs binnen de KAR was er in dit opzicht verschil tussen KDP- en PUK-gebied. In heel Irak zijn er meerdere actoren die onderling concurreren om macht, territorium, middelen, en controle over legale en illegale markten. Als gevolg hiervan konden personen met ongewenste politieke meningen volgens DFAT op gespannen voet komen te staan met een breed scala aan groepen, waaronder de autoriteiten, veiligheidsdiensten, door de staat gesponsorde milities of andere gewapende groepen, tribale groepen en conservatieve religieuze autoriteiten.³⁶¹ Verschillende bronnen gaven aan hoe complex de ruimte voor kritiek was door deze tegenover de situatie onder Saddam Hoessein te zetten, toen volgens een van deze bronnen "tenminste duidelijk was wie de dictator was over wie men niet kon praten".³⁶² Voor informatie over de situatie van personen die zich kritisch uitlaten over de islam, wordt verwezen naar paragraaf 3.2.3.

In federaal Irak leidde vrees voor mogelijke, al dan niet juridische gevolgen van (vermeende) kritiek of 'onfatsoenlijke' zelfexpressie volgens bronnen tot een toename van zelfcensuur.³⁶³ De toename van strafrechtelijke lasterzaken in 2022 leidde er volgens een bron toe dat een grote groep journalisten zelfcensuur toepaste. Daarnaast had de campagne tegen 'onfatsoenlijke' uitingen volgens de bron een dempend effect op een breder publiek.³⁶⁴ Mede door het ontbreken van transparante informatie over de feitelijke inhoud die ten grondslag lag aan de veroordelingen in het kader van de campagne zouden vooral vele jongeren hun internetactiviteiten drastisch hebben veranderd, uit angst dat ze ergens voor konden worden veroordeeld.³⁶⁵

Kritische (online) publicaties

Het was op basis van beschikbare bronnen niet duidelijk op welke schaal en hoe actief kritische of anderszins gevoelige (online) uitingen – van Irakezen binnen en buiten Irak – gemonitord werden door de autoriteiten. Waar volgens Freedom House

³⁵⁶ HRW, *World Report 2023, Events of 2022*, januari 2023, p317.

³⁵⁷ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p27; Amnesty International, *Report 2022/23, The State of the World's Human Rights*, maart 2023, p202.

³⁵⁸ UNAMI, *Iraq – International Day to End Impunity for Crimes against Journalists, 2 November*, 2 november 2022; Journalistic Freedoms Observatory, *A "silencer" arrest warrant has been issued against Haider Al-Hamdani: a legal trap that violates court orders*, 18 november 2022; vertrouwelijke bron, 8 juni 2023.

³⁵⁹ Vertrouwelijke bron, 1 april 2023.

³⁶⁰ DFAT, *Country Information Report: Iraq*, 16 januari 2023, p29; vertrouwelijke bron, 1 april 2023.

³⁶¹ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p23.

³⁶² Vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; vertrouwelijke bron, 27 maart 2023.

³⁶³ Vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023.

³⁶⁴ Vertrouwelijke bron, 26 maart 2023.

³⁶⁵ Vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023.

federaal Iraakse en Koerdische autoriteiten online platformen constant zouden monitoren, had de Iraakse overheid volgens een andere bron hiervoor niet de institutionele capaciteit.³⁶⁶ Er werden aan de politieke elite en pro-Iraanse milities gelieerde 'elektronische legers' ingezet om sociale media te monitoren, nepnieuws en gerichte bedreigingen (aan individuen) te verspreiden, en andersdenkenden te trollen of te hacken.³⁶⁷

De campagne tegen 'onfatsoenlijke uitingen' was ook een mechanisme om sociale media te monitoren.³⁶⁸ De monitoring werd in wezen uitbesteed aan het publiek: iedereen kon 'onfatsoenlijke' of 'immorele' content melden. Volgens het MoI gebeurde dit op grote schaal. Tussen januari en juli zouden er meer dan 150.000 klachten zijn ontvangen via het speciale *Balleg*-platform ('rapporteur' in het Arabisch).³⁶⁹

Duidelijk was dat er risico's verbonden waren aan het uiten van politieke meningen of frustraties over maatschappelijke kwesties. Het kwam voor dat (ook niet-activistische) personen bedreigd en geïntimideerd werden na het online plaatsen van berichten over controversiële onderwerpen, waaronder naar verluidt corruptie, lhbtq+-kwesties, buitenlandse inmenging in de Iraakse politiek en de macht van bepaalde milities.³⁷⁰ Het kwam ook voor dat uitlatingen op sociale media leidden tot strafrechtelijke vervolging en veroordeling, zoals in het geval van Haidar al-Zaidi.³⁷¹

3.2.2 *Positie van journalisten, (mensenrechten)activisten, oppositieleden*

In zowel federaal Irak als in de KAR was er in de verslagperiode sprake van toenemende druk van de autoriteiten, politici en religieuze groepen op het maatschappelijk middenveld. Ngo's – zowel lokale als internationale, en met name organisaties die zich richtten op gender – kregen onder andere te maken met buitenwettelijk opgelegde verplichtingen op het gebied van administratie (zoals strengere eisen voor registratie en financiële administratie), en met (online) intimidatie en bedreigingen. Journalisten en mensenrechtenactivisten, waaronder klimaatactivisten, opereerden onder moeilijke omstandigheden. Daarbij ervoeren vrouwen extra uitdagingen en bedreigingen als onafhankelijk journalist, maar ook bij het runnen van schuilplaatsen voor slachtoffers van gendergerelateerd geweld.³⁷²

Persvrijheid en de positie van journalisten

In de *Press Freedom Index 2023* plaatste *Reporters Without Borders* (RSF) Irak op plaats 167 van 180 landen, tegen respectievelijk plaats 156, 162, 163 en 172 in 2019, 2020, 2021, en 2022.³⁷³ Zowel in federaal Irak als in de KAR werden journalisten tijdens de verslagperiode belemmerd in de uitvoering van hun werk,

³⁶⁶ Freedom House, *Iraq: Freedom in the World Report 2023*, maart 2023; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023.

³⁶⁷ The Telegraph, *Exclusive: Inside Hizbollah's fake news training camps sowing instability across the Middle East*, 2 augustus 2020; Freedom House, *Iraq: Freedom in the World Report 2023*, maart 2023; The Guardian, 'My questions are turned into a weapon to kill me': the deadly war against Iraq's journalists, 22 maart 2023; vertrouwelijke bron, 2 juni 2023.

³⁶⁸ Peregraf, *Iraq cracks down on social media authorities deem 'inappropriate'; Does the campaign cover Kurdistan?*, 14 maart 2023; Amnesty International, *Open letter to Prime Minister Al-Sudani: End Iraq's reign of impunity*, 15 maart 2023.

³⁶⁹ NY Times, *As Iraq tries to chill critics, its newest target is social media*, 16 juli 2023.

³⁷⁰ Freedom House, *Freedom on the Net 2022 Country Report: Iraq*, oktober 2022; DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p28.

³⁷¹ BBC, *Iraqi activist jailed over tweet 'insulting' Iran-backed militia force*, 7 december 2022; Freedom House, *Iraq: Freedom in the World Report 2023*, maart 2023.

³⁷² Vertrouwelijke bron, 23 februari 2023; vertrouwelijke bron, 12 maart 2023; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; GCHR, *Challenges facing journalists in the MENA region*, 3 mei 2023; NGO Working Group on Women, Peace and Security, *UN Security Council briefing on Iraq by Khanim Latif*, 18 mei 2023; vertrouwelijke bron, 21 augustus 2023.

³⁷³ Reporters Without Borders (RSF), *Index*, <https://rsf.org/en/index> geraadpleegd 26 juni 2023.

arbitrair gearresteerd en vastgehouden, belaagd en bedreigd.³⁷⁴ Er zijn voor zover bekend geen journalisten tijdens (of vanwege) hun werk om het leven gekomen.³⁷⁵

Het heersende klimaat van straffeloosheid voor gewapende actoren die tijdens de repressie van de Tishreen-demonstraties³⁷⁶ van 2019-2020 demonstranten, activisten en journalisten als doelwit hadden, ondermijnde volgens Amnesty het recht op vrijheid van meningsuiting in federaal Irak.³⁷⁷ Een incident tijdens de verslagperiode dat door verschillende bronnen werd gezien als exemplarisch hiervoor was de bestorming in oktober 2022 van de kantoren van tv-zender Al-Rabaa in Bagdad, door gewapende aanhangers van Muqtada al-Sadr. Het incident vond plaats nadat een mediapresentator naar verluidt melding had gemaakt van de vernieling van staatsgebouwen door volgelingen van Al-Sadr en kritiek had geuit op Al-Sadr's voormalige militie, het Mahdi-leger. Volgens Amnesty veroordeelden de Iraakse autoriteiten de aanval en kondigden ze een onderzoek aan, maar werden er geen verdere maatregelen aangekondigd om mediamedewerkers te beschermen of daders ter verantwoording te roepen.³⁷⁸

Bronnen beschreven een algemene afname van fysiek geweld tegen journalisten en mediabureaus in federaal Irak.³⁷⁹ Geweldsincidenten kwamen vooral voor tijdens periodes van politieke onrust. Zo raakten naar verluidt ten minste tien journalisten gewond tijdens protesten in augustus 2022 door aanhangers van Al-Sadr, en zou er in die periode een raket zijn afgevuurd op het hoofdkwartier van Dijlah TV.³⁸⁰ De politieke elite en PMF-milities hadden andere middelen ter beschikking (gekregen) om kritiek te onderdrukken (zie ook 3.2.1).³⁸¹ Milities die eerder met name fysiek geweld gebruikten, zouden nu evenals andere partijen het rechtssysteem als instrument gebruiken en druk uitoefenen op de rechterlijke macht. Zo werden journalisten in veel voorkomende gevallen valselijk beschuldigd van strafbare feiten – bijvoorbeeld het in gevaar brengen van de nationale veiligheid, of laster – en gearresteerd.³⁸² Ook bleven journalisten te maken krijgen met bedreigingen.³⁸³ Volgens een bron werden er in ongeveer een half jaar tijd (tussen oktober 2022 en eind maart 2023) meer dan veertig gevallen gedocumenteerd waarin journalisten te maken kregen met directe bedreigingen vanwege hun werk. In ongeveer de helft van deze gevallen stopte de journalist met werken; enkelen vluchtten naar Erbil, een groter aantal naar Turkije, en weer anderen doken onder.³⁸⁴ Ook kwam het voor dat tv-programma's uit de lucht gehaald werden en journalisten ontslag kregen

³⁷⁴ Committee to Protect Journalists (CPJ), *Iraqi security forces assault, detain journalists covering Baghdad protests*, 31 augustus 2022; Amnesty International, *Report 2022/23, The State of the World's Human Rights*, maart 2023, p202; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; Nesar Records, *Data dive: Tracking press freedom violations across the Kurdistan Region*, 11 april 2023.

³⁷⁵ UNESCO, *Observatory of Killed Journalists*, <https://www.unesco.org/en/safety-journalists/observatory> geraadpleegd op 9 juli 2023; Committee to Protect Journalists, <https://cpj.org/data/> geraadpleegd op 9 juli 2023.

³⁷⁶ Tijdens de *Tishreen*-demonstraties traden Iraakse veiligheidstroepen en gewapende groepen met dodelijk geweld op tegen demonstranten, activisten, journalisten, mensenrechtenverdedigers en anderen die het protest steunden. Volgens de VN kwamen in de eerste zeven maanden (oktober 2019 – april 2020) van de demonstraties ten minste 487 mensen om het leven. Zie: UNAMI, *Update on Demonstrations in Iraq: Accountability for Human Rights Violations and Abuses by Unidentified Armed Elements*, mei 2021, p4.

³⁷⁷ Amnesty International, *Report 2022/23, The State of the World's Human Rights*, maart 2023, p202.

³⁷⁸ JFO, *Attacking "Al-Rabea" channel .. A new chapter of governmental tolerance for violence against the press*, 5 oktober 2022; Amnesty International, *Report 2022/23, The State of the World's Human Rights*, maart 2023, p202.

³⁷⁹ Kurdistan24, *Iraqi Observatory for Human Rights report outlines declining freedom of press in Iraq*, 3 mei 2022; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023.

³⁸⁰ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p27.

³⁸¹ Kurdistan24, *Iraqi Observatory for Human Rights report outlines declining freedom of press in Iraq*, 3 mei 2022; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023.

³⁸² Vertrouwelijke bron, 26 maart 2023.

³⁸³ The Guardian, *'My questions are turned into a weapon to kill me': the deadly war against Iraq's journalists*, 22 maart 2023; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023.

³⁸⁴ Vertrouwelijke bron, 26 maart 2023.

nadat er over gevoelige onderwerpen was gesproken.³⁸⁵ Journalisten namen vanwege de geschetste context veiligheidsmaatregelen en vermeden gevoelige onderwerpen om problemen met een verscheidenheid aan machtige groepen en individuen te voorkomen.³⁸⁶

In de KAR was er – na een toename van repressie in de vorige verslagperiode³⁸⁷ – sprake van onverminderde druk op journalisten.³⁸⁸ Vrouwelijke journalisten hadden met extra problemen te maken, waaronder gendergerelateerde (online) intimidatie en geweld.³⁸⁹ De autoriteiten bleven breed geformuleerde wetten gebruiken om critici aan te vallen vanwege het uiten van kritiek en meningen waar ze bezwaar tegen hadden.³⁹⁰ Het zou onder meer voorkomen dat journalisten onder druk documenten moesten ondertekenen waarin zij beloofden niet meer te rapporteren over specifieke onderwerpen. Om hun eigen veiligheid te waarborgen hadden veel journalisten geen andere keus dan het toepassen van zelfcensuur.³⁹¹ In de KAR was het volgens een bron voor onafhankelijke media die nog aanwezig waren in de regio moeilijk om over het (dis)functioneren van de regionale overheid verslag te doen. Onafhankelijke media ervaarden volgens de bron steeds meer moeilijkheden bij verslaggeving over gevoelige onderwerpen als politieke conflicten, corruptie en smokkel, de veiligheidsdiensten, demonstraties en aan gender gerelateerde kwesties.³⁹² Ook in de betwiste gebieden werden mediaorganisaties met uitdagingen geconfronteerd, waaronder veiligheidsrisico's en etno-religieuze verdeeldheid.³⁹³

Reporters Without Borders (RSF) sprak in september 2022 met betrekking tot de KAR over een alarmerende toename van het aantal korte arrestaties van journalisten (vooral personen die werken voor media die kritiek hadden op de regering) in de voorgaande weken.³⁹⁴ De organisatie *Metro Centre for Journalists' Rights and Advocacy*, die schendingen tegen journalisten monitort, bevestigde het beeld dat het aantal arbitraire arrestaties toenam.³⁹⁵ Volgens Metro Centre vonden er in de KAR in 2022 431 incidenten tegen 301 journalisten en mediaorganisaties plaats; daaronder waren 195 gevallen van het verhinderen of belemmeren van verslaggeving, 64 arbitraire detenties "zonder gerechtelijk bevel" (een sterke toename ten opzichte van eerdere periodes), en ten minste 26 geweldsincidenten.³⁹⁶ In 2021 had Metro in totaal 353 schendingen gerapporteerd, tegenover 385 in 2020, en 231 in 2019.³⁹⁷

³⁸⁵ Vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023.

³⁸⁶ Kurdistan24, *Iraqi Observatory for Human Rights report outlines declining freedom of press in Iraq*, 3 mei 2022; DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p27; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023.

³⁸⁷ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p42.

³⁸⁸ Columbia Journalism Review, *'A kind of hell for journalists'*, 6 april 2022; Kurdistan24, *431 violations were recorded against journalists in the Kurdistan region last year: the Metro Center*, 16 januari 2023; RSF, *Surge in harassment of journalists in Iraqi Kurdistan*, 27 juli 2023.

³⁸⁹ Vertrouwelijke bron, 23 februari 2023; vertrouwelijke bron, 8 juni 2023.

³⁹⁰ Columbia Journalism Review, *'A kind of hell for journalists'*, 6 april 2022; HRW, *World Report 2023: Events of 2022*, 12 januari 2023, p317; Amnesty International, *Report 2022/23, The State of the World's Human Rights*, maart 2023, p202.

³⁹¹ Amnesty International, *Report 2022/23, The State of the World's Human Rights*, maart 2023, p202; vertrouwelijke bron, 8 juni 2023.

³⁹² Vertrouwelijke bron, 8 juni 2023.

³⁹³ DW, *Can there be dialogue in Iraq's disputed territories?*, 12 december 2022; vertrouwelijke bron, 8 juni 2023.

³⁹⁴ RSF, *RSF calls on authorities in Iraqi Kurdistan to release Qahraman Shukri and three other detained journalists*, 27 september 2022.

³⁹⁵ Kirkuk Now, *New record of violations against journalists in Iraqi Kurdistan Region*, 16 januari 2023.

³⁹⁶ Metro Center, *Report on situation of freedom of journalism in Kurdistan Region in 2022*, 17 januari 2023.

³⁹⁷ Ekurd Daily, *231 violations against journalists recorded in Iraqi Kurdistan in 2019: watchdog*, 11 januari 2020; Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p42; Ekurd Daily, *353 violations against journalists and media recorded in Iraqi Kurdistan in 2021: watchdog*, 16 januari 2022.

Net als in de vorige verslagperiode werd in de KAR bij het verslaan van demonstraties hard opgetreden tegen journalisten. Een incident dat tijdens de verslagperiode aandacht genereerde was de arrestatie op 6 augustus 2022 van tientallen journalisten, activisten en oppositieleden, voorafgaand aan geplande protesten in verschillende steden (waartoe de oppositiepartij *New Generation Party* had opgeroepen). De veiligheidsdienst *Asayish* hield volgens Amnesty ten minste twintig journalisten kort vast in verband met verslaggeving van de protesten, die gericht waren tegen de vertraagde betaling van overheidslonen en het gebrek aan werkgelegenheid.³⁹⁸

(Mensenrechten)activisten

In federaal Irak kregen (mensenrechten)activisten te maken met strafrechtelijke vervolging, intimidatie en soms geweld, waaronder ontvoering en marteling.³⁹⁹ Ook zouden verschillende (mensenrechten)activisten het doelwit zijn geweest van aanslagen.⁴⁰⁰ Ten opzichte van de vorige verslagperiode (januari 2020 tot oktober 2021), die deels samenviel met de gewelddadige onderdrukking van de *Tishreen*-demonstraties, was er echter op minder grote schaal sprake van fysiek geweld tegen activisten. Na het harde optreden tegen de protestbeweging waren veel demonstranten gestopt met (openlijke) politieke activiteiten, ondergedoken of gevlucht naar de KAR. Anderen hadden zich aangesloten bij politieke partijen.⁴⁰¹ Een rapport van de *Gulf Centre for Human Rights* (GCHR) stelde dat velen van de (mensenrechten)activisten en overige demonstranten die actief waren in de protestbeweging nog steeds zware psychologische druk ervaarden door het geweld, de gerechtelijke vervolging en de straffeloosheid waarmee zij geconfronteerd werden. Deze druk werd verergerd door sociale druk vanuit familie en maatschappij, en een algemeen gebrek aan sociale en psychologische steun. Sommige (voormalige) activisten probeerden zichzelf te beschermen door middel van zelfcensuur, andere zouden nog steeds regelmatig van woonlocatie veranderen.⁴⁰²

Prominente activisten kregen, net als andere critici, te maken met langdurige gerechtelijke intimidatie om hen tot zwijgen te dwingen. Zo kwam het voor dat de autoriteiten een zaak begonnen en niet afronden – wat de mogelijkheid gaf te allen tijde een arrestatiebevel uit te vaardigen – of de ene na de andere zaak aanspanden.⁴⁰³ Gerechtelijke intimidatie was volgens een bron in sommige gevallen voor mensenrechtenverdedigers reden om Irak te ontvluchten.⁴⁰⁴

In september 2022 arresteerden PMF-militieleden in verschillende steden in het zuiden tientallen personen die ze ervan beschuldigden deel uit te maken van een

³⁹⁸ Draw Media, *Violations against journalists in one day was higher than the past six months*, 8 augustus 2022; HRW, *Kurdistan Region of Iraq: Arrests to deter protest*, 28 augustus 2022; Amnesty International, *Report 2022/23, The State of the World's Human Rights*, maart 2023, p202.

³⁹⁹ HRW, *Drop complaint against Iraq human rights commission member*, 10 maart 2022; UNAMI, *Update on Accountability in Iraq. Limited progress towards justice for human rights violations and abuses by 'Unidentified Armed Elements'*, juni 2022; p10-11; DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p26; Freedom House, *Iraq: Freedom in the World Report 2023*, maart 2023, E1-E2; USDoS, *Iraq 2022 Human Rights Report*, maart 2023, p48.

⁴⁰⁰ CIVICUS, *Reports and monitoring missions document extreme repression and violence against activists*, 18 augustus 2022; USDoS, *Iraq 2022 Human Rights Report*, maart 2023, p48; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023.

⁴⁰¹ UNAMI, *Update on Accountability in Iraq. Limited progress towards justice for human rights violations and abuses by 'Unidentified Armed Elements'*, juni 2022; p10; The Century Foundation, *Under Pressure, Iraqi Activists Plot "Third Way"*, 28 september 2022; DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p26.

⁴⁰² GCHR, *They Will Not Shoot Down Our Dream: Challenges Faced by Human Rights Defenders in Iraq Following the "October Popular Movement"*, 5 mei 2022, p7.

⁴⁰³ International Federation for Human Rights (FIDH), *Iraq: Judicial harassment of Dr Ali Akram al-Bayati*, 1 maart 2022; vertrouwelijke bron, 22 juli 2022; HRW, *Iraq: Environmentalists face retaliation*, 23 februari 2023; Arab Reform Initiative, *Environmental Mobilization in Iraq: NGOs, Local Actors and the Challenge of Climate Change*, 25 mei 2023; Front Line Defenders, *Human rights defender and journalist Yasser al-Hamdani acquitted*, 9 juni 2023.

⁴⁰⁴ Vertrouwelijke bron, 22 juli 2022.

'Ba'ath-complot' om een sjiitische religieuze ceremonie (de *Arbaeen*-pelgrimage) te verstoren. Onder de gearresteerden waren vier prominente *Tishreen*-activisten uit Diwaniyah.⁴⁰⁵ DFAT rapporteerde dat de activisten gemarteld waren en dat twee van hen kort na hun vrijlating overleden.⁴⁰⁶

Op 1 februari 2023 werd de bekende klimaatactivist Jasim al-Assadi twee weken lang ontvoerd en gemarteld door onbekende gewapende individuen (zie ook 1.2.6). De identiteit van de daders bleef onbekend, hoewel er sterke aanwijzingen waren dat pro-Iraanse milities erachter zaten.⁴⁰⁷ Klimaat- en milieuactivisten kregen vaker te maken met bedreiging, (gerechtelijke) intimidatie en arbitraire arrestatie of ontvoering door regeringsfunctionarissen en gewapende groepen.⁴⁰⁸ Volgens HRW ging het daarbij veelal om sleutelfiguren in de milieubeweging die zich kritisch hadden uitgesproken over milieuproblemen, en die het doelwit werden van pogingen om hun werk te stoppen en andere activisten af te schrikken.⁴⁰⁹ De veiligheidsrisico's voor deze individuen hadden er volgens een bron toe geleid dat Iraakse activisten en ngo's die opkomen voor het milieu met grote voorzichtigheid en een hoge mate van zelfcensuur te werk gingen.⁴¹⁰

Hoewel in eerdere jaren en ook in de verslagperiode sommige activisten die in federaal Irak gevaar liepen een veilig heenkomen zochten in de KAR, werden ook in de Koerdische regio (mensenrechten)activisten geconfronteerd met intimidatie en arbitraire arrestaties door de autoriteiten.⁴¹¹

In zowel federaal Irak als in de Koerdische regio liepen ook activisten die opkomen voor de rechten van vrouwen of lhbtq+'ers gevaar op intimidatie en bedreiging door de autoriteiten en (religieus-)conservatieve groepen en personen.⁴¹² Zo werd er in Basra in juni 2022 een workshop over gendergerelateerd geweld bestormd door drie mannen die eisten dat de organisatoren hun activiteiten stopzetten.⁴¹³ Bekende vrouwenrechtenactivisten en ngo's werden het doelwit van online intimidatie, in sommige gevallen in de vorm van gecoördineerde haatcampagnes, waarbij zij onder andere beschuldigd werden van het promoten en het verspreiden van homoseksualiteit.⁴¹⁴

De toenemende druk op vrouwenrechtenactivisten en tegenwerking van organisaties die zich richten op gender moest volgens een bron vooral gezien worden in de

⁴⁰⁵ Shafaq News, *Independent MP calls for dismissing PMF chief following "illegal" mass arrest campaign in al-Diwaniyah*, 15 september 2022; Al-Monitor, *Iran-linked militias claim arrest linked to threats to disrupt religious holiday*, 16 september 2022; DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p24.

⁴⁰⁶ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p24.

⁴⁰⁷ HRW, *Iraq: Environmentalists face retaliation*, 23 februari 2023; vertrouwelijke bron, 23 februari 2023; vertrouwelijke bron, 9 maart 2023.

⁴⁰⁸ HRW, *Iraq: Environmentalists face retaliation*, 23 februari 2023; vertrouwelijke bron, 9 maart 2023; Arab Reform Initiative, *Environmental Mobilization in Iraq: NGOs, Local Actors and the Challenge of Climate Change*, 25 mei 2023; New Lines Magazine, *Ashura rituals in Iraq highlight environmental crisis*, 15 augustus 2023.

⁴⁰⁹ HRW, *Iraq: Environmentalists face retaliation*, 23 februari 2023; vertrouwelijke bron, 9 maart 2023; Arab Reform Initiative, *Environmental Mobilization in Iraq: NGOs, Local Actors and the Challenge of Climate Change*, 25 mei 2023; New Lines Magazine, *Ashura rituals in Iraq highlight environmental crisis*, 15 augustus 2023.

⁴¹⁰ Arab Reform Initiative, *Environmental Mobilization in Iraq: NGOs, Local Actors and the Challenge of Climate Change*, 25 mei 2023, p13.

⁴¹¹ Vertrouwelijke bron, 22 juli 2022; DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p26; Amnesty International, *Report 2022/23, The State of the World's Human Rights*, maart 2023, p202; USDoS, *Iraq 2022 Human Rights Report*, maart 2023, p13; vertrouwelijke bron, 8 juni 2023.

⁴¹² UNSC, *Letter dated 26 October 2022 from the Permanent Representatives of Ireland, Mexico and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the United Nations addressed to the Secretary-General*, 1 november 2022; DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p29.

⁴¹³ Middle East Eye, *Iraqi NGO demands answers from authorities after attack on human rights workshop*, 28 juni 2022; GCHR, *Iraq: Gender-based violence workshop in Basra stormed by National Security Service forces*, 29 juni 2022; DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p28.

⁴¹⁴ Vertrouwelijke bron, 30 maart 2023; Chatham House, *The backlash against women's rights in Iraq's Kurdistan region*, 14 april 2023; vertrouwelijke bron, 8 juni 2023; vertrouwelijke bron, 21 augustus 2023.

binnenlands-politieke context in de aanloop naar de aankomende provinciale verkiezingen (in december 2023). Politici zouden het debat over vrouwen- en lhbtq+-rechten aangrijpen en monopoliseren om zichzelf te profileren als beschermers van traditionele islamitische waarden.⁴¹⁵ Andere bronnen wezen in dit verband ook op de in de afgelopen jaren toegenomen invloed in de Koerdische regio van islamitische partijen, en het negatieve effect hiervan op de ruimte voor zowel vrouwenrechten- als lhbtq+-activisten.⁴¹⁶ Zo vroegen vrouwenrechtenactivisten aandacht voor de situatie van activiste Shilan Noury, tegen wie een conservatieve islamitische organisatie een rechtszaak had aangespannen nadat zij op een Koerdisch tv-kanaal polygamie met prostitutie had vergeleken.⁴¹⁷

Oppositieleden

In federaal Irak kunnen burgers politieke partijen vormen, ook wanneer zij expliciet tegen het langs etnisch-sektarische lijnen georganiseerde politieke systeem (bekend als *muhasasa*) zijn.⁴¹⁸ In de verslagperiode kregen (veelal uit de *Tishreen*-beweging voortgekomen) parlementsleden en partijen te maken met pogingen van de gevestigde en dominante politieke elite om hen tegen te werken, hun stemgedrag te beïnvloeden of hen te beteugelen, bijvoorbeeld door ze te weren uit bepaalde parlementaire commissies.⁴¹⁹ Ook werden zij volgens de organisatie *Iraqi Observatory for Human Rights* (IOHR) geconfronteerd met pogingen om hun politieke activiteiten te beperken, waaronder acties gericht tegen hun politieke kantoren, en pogingen om te voorkomen dat ze deelnemen aan toekomstige verkiezingen.⁴²⁰ Volgens Freedom House kregen prominente leden van hervormingsgezinde partijen te maken met intimidatie van de kant van milities.⁴²¹ Vrouwelijke politici kregen te maken met bedreigingen door conservatieve elementen in de samenleving, met name rondom de verkiezingen.⁴²² Onafhankelijke parlementsleden en leden van nieuwe partijen waren, zonder politieke steun van een gevestigde partij of een gewapende groep, kwetsbaar ten opzichte van de dominante blokken in het parlement die zich tegen hen richtten. Ze zouden tegen hen gerichte acties niet altijd bekend durven maken, uit angst voor repercussies. Nadat een parlements lid uit de provincie Babil zich in juni 2023 had uitgesproken over bedreigingen tegen zijn familie, zou zijn politieke kantoor dezelfde week belaagd zijn door gewapende personen.⁴²³

In maart 2023 werden controversiële wijzigingen in de kieswet doorgevoerd, die gezien werden als nadelig bij toekomstige verkiezingen voor onafhankelijke kandidaten en de kleinere, hervormingsgezinde partijen. De federale regering keurde amendementen goed die de omvang van de kiesdistricten vergroten. De wijzigingen werden erdoor gedrukt door het door Iran gesteunde *Shia Coordination Framework*, de alliantie van sjiitische partijen die een meerderheid in het parlement controleert en de regering-Al-Sudani steunt. In feite werden hiermee wijzigingen die na de anti-overheidsdemonstraties van 2019-2020 werden gemaakt, als reactie op

⁴¹⁵ Vertrouwelijke bron, 21 augustus 2023.

⁴¹⁶ LSE, *Pockets of feminism, art and activism in Iraqi Kurdistan*, 30 juli 2022; vertrouwelijke bron, 23 maart 2023; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁴¹⁷ Vertrouwelijke bron, 30 maart 2023; vertrouwelijke bron, 21 augustus 2023.

⁴¹⁸ Freedom House, *Iraq: Freedom in the World Report 2023*, maart 2023, B1.

⁴¹⁹ LSE Middle East Centre, *The fragmentation of Iraq's 'protest parties' attests to the muhasasa system's resilience*, 7 juni 2022; vertrouwelijke bron, 23 februari 2023; Iraqi Observatory for Human Rights, *Threats and attacks against members of parliament (MPs) who do not belong to the influential forces*, 2 augustus 2023.

⁴²⁰ Iraqi Observatory for Human Rights, *Threats and attacks against members of parliament (MPs) who do not belong to the influential forces*, 2 augustus 2023.

⁴²¹ Freedom House, *Iraq: Freedom in the World Report 2023*, maart 2023, B1.

⁴²² Reuters, *Braving intimidation, hundreds of Iraqi women run for parliament*, 16 september 2021; LSE Middle East Centre, *Changing the System from Within? The Role of Opposition Parties in Consolidating Democracy in Iraq Post-2019*, maart 2023, p15; Freedom House, *Iraq: Freedom in the World Report 2023*, maart 2023, B1.

⁴²³ Iraqi Observatory for Human Rights, *Threats and attacks against members of parliament (MPs) who do not belong to the influential forces*, 2 augustus 2023.

de eis van demonstranten voor een eerlijkere kieswet, weer tenietgedaan. Zowel voorafgaand aan de geplande wijzigingen als erna vonden demonstraties plaats in verschillende steden.⁴²⁴

In de KAR is er in de afgelopen jaren sprake geweest van repressieve acties jegens de oppositiepartij *New Generation Party* en het daaraan gelieerde mediakanaal *Nalia Radio and Television* (NRT), eigendom van New Generation-partijleider Shaswar Abdulwahid.⁴²⁵ In augustus 2022 pakten KRG-veiligheidstroepen leden van de partij op in verband met de eerder in dit hoofdstuk (onder 'Persvrijheid en de positie van journalisten') vermelde protesten in Suleymaniyah, Erbil en Duhok. Volgens de partij, die had opgeroepen tot de protesten, had de veiligheidsdienst Asayish 86 van haar leden gearresteerd bij hen thuis en tijdens de protesten in Erbil en Suleymaniyah. Na enkele uren of dagen in detentie werden ze op borgtocht vrijgelaten zonder op de hoogte te zijn gebracht van de aanklacht tegen hen. Drie van de gearresteerden van de New Generation Party waren leden van het Iraakse parlement.⁴²⁶

3.2.3 *Vrijheid van godsdienst en levensovertuiging*

Juridisch kader

De Iraakse grondwet garandeert vrijheid van godsdienst voor elke Iraakse burger, en noemt specifiek moslims, jezidi's, christenen en mandeëers. Vrijheid van godsdienst en levensovertuiging voor volgers van andere religies of levensovertuigingen wordt niet expliciet genoemd.⁴²⁷ Voor meer informatie over het juridisch kader wat betreft de vrijheid van godsdienst in federaal Irak en de KAR wordt verwezen naar het ambtsbericht van oktober 2021. Daarin stond onder meer vermeld dat het jodendom in de *Personal Status Law* opgenomen is als erkende religie. De in 2015 in de KAR aangenomen *Law on Protection of the Right of Components (Law No. 5)* erkent religieuze minderheden, waaronder ook enkele die in federaal Irak niet erkend zijn, namelijk zoroastriërs, kaka'i en baha'i. De wet erkent het recht op gelijke behandeling en verbiedt enige vorm van discriminatie.⁴²⁸

Zoals eveneens vermeld werd in het vorige ambtsbericht, wordt op de elektronische en biometrische nationale ID-kaart (de *unified national ID-card*) geen informatie over de religie van de houder afgedrukt, maar dient deze informatie bij de aanvraag van de kaart vermeld te worden en wordt het opgeslagen op de chip van de ID-kaart. De houder van de kaart kan slechts één van de volgende vijf religieuze identiteiten opgeven: moslim, christen, jezidi, mandeëer of jood.⁴²⁹

Vrijheid van godsdienst in de praktijk

Het ambtsbericht van oktober 2021 vermeldde dat de erkende religieuze minderheden officieel en van overheidswege in staat waren hun geloof vrij te beleven en belijden, zoals het hebben van specifieke gebouwen en het uitvoeren van diensten en rituelen. In de praktijk hing de mogelijkheid om vrij te praktiseren

⁴²⁴ AP, *Hundreds protest new proposed election law in Baghdad*, 27 februari 2023; The New Arab, *Fresh protests in Iraq over new election bill*, 6 maart 2023; Reuters, *Iraqi parliament approves unpopular election law amendments*, 27 maart 2023.

⁴²⁵ Rudaw, *Erbil police seek arrest of Shaswar Abdulwahid: NRT*, 16 mei 2021; Amwaj, *New Generation Movement: A new alternative in Iraqi Kurdistan?*, 18 januari 2022; Freedom House, *Iraq: Freedom in the World Report 2023*, maart 2023, B2.

⁴²⁶ HRW, *Kurdistan Region of Iraq: Arrests to deter protest*, 28 augustus 2022; Amnesty International, *Report 2022/23, The State of the World's Human Rights*, maart 2023, p202.

⁴²⁷ Freedom House, *Iraq: Freedom in the World Report 2023*, maart 2023, D2; US DoS, *Iraq 2022 International Religious Freedom report*, 15 mei 2023, p1.

⁴²⁸ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p48.

⁴²⁹ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p49.

echter af van de locatie waar religieuze minderheden wonen en hoe de (veiligheids)situatie daar is.⁴³⁰ Er zijn geen aanwijzingen gevonden dat er in de huidige verslagperiode significante veranderingen zijn opgetreden in de mate waarin Irakezen in hun dagelijks leven hun godsdienst of levensovertuiging kunnen beleven.

Aan de ene kant waren er bronnen die aangaven dat religieuze minderheden in de afgelopen periode voor zover bekend niet beperkt werden wat betreft het praktiseren van hun geloof.⁴³¹ Een bron verwees bij wijze van voorbeeld naar de manier waarop mandeërs, een kleine etno-religieuze gemeenschap, in Bagdad openlijk de voor hen heilige dooprituelen in de rivier de Tigris uitvoerden.⁴³² Christenen konden in vrijheid hun geloof praktiseren in plaatsen op de Ninewa-vlakte waar veel (uit ontheemding teruggekeerde) christenen wonen, zoals in het district Hamdaniya.⁴³³ Andere bronnen vermeldden dat leden van verschillende groepen in bepaalde gebieden vermeden zichtbaar religieus over te komen op de sociale omgeving.⁴³⁴ Dit zou bijvoorbeeld het geval zijn onder soennieten in op ISIS heroverde gebieden, vanwege de perceptie dat hun religiositeit wordt geassocieerd met ISIS-sympathisanten.⁴³⁵ De kaka'i-gemeenschap zou over het algemeen haar geloofsovertuigingen en religieuze rituelen voor de buitenwereld verbergen.⁴³⁶ Volgens een recent, kleinschalig onderzoek onder verschillende bevolkingsgroepen in Irak zouden veel christenen en jezidi's discriminatie ervaren. Het onderzoeksrapport noemt daarbij als voorbeeld dat christelijke en jezidi studenten uit Mosul en Sinjar die aan de Universiteit van Mosul studeerden, aangaven niet op de campus te wonen uit angst om met geweld of pesterijen te maken te krijgen vanwege hun religieuze identiteit.⁴³⁷

Een bron beschreef de situatie van minderheden in het noorden van federaal Irak, in gebieden als Ninewa, als levend aan de rand van de samenleving en haar machtsstructuren, met louter symbolische politieke vertegenwoordiging, een gebrek aan sociale mobiliteit, en voortdurende stigmatisering als gevolg van wijdverspreide en hardnekkige stereotypen.⁴³⁸ In de KAR, naar buiten bekend om het vreedzame samenleven van verschillende religies⁴³⁹, was er volgens bronnen sprake van enkel symbolische politieke vertegenwoordiging van christenen.⁴⁴⁰

Freedom House vermeldde in zijn jaarrapport over 2022 dat de baha'i-gemeenschap nog steeds leed onder juridische discriminatie, aangezien haar religieuze activiteiten officieel verboden zijn en baha'i niet erkend worden als leden van een minderheidsgodsdienst, waardoor ze zich niet als zodanig kunnen registreren.⁴⁴¹

⁴³⁰ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p49.

⁴³¹ Vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; vertrouwelijke bron, 27 maart 2023.

⁴³² Vertrouwelijke bron, 27 maart 2023.

⁴³³ Aid to the Church in Need, *Iraqi Christians eye new year with hope and trepidation*, 24 januari 2022; Catholic News Agency (CAN), *Joyful Iraqi Christians return to Nineveh Plains to celebrate Holy Week*, 11 april 2022; New Lines Magazine, *It's still a merry Christmas in Nineveh*, 23 december 2022.

⁴³⁴ MEI, *Addressing challenges to tolerance and religious diversity in Iraq*, 5 juli 2023.

⁴³⁵ IOM, *The Role of Religious Institutions in Preventing and Countering Violent Extremism in Iraq*, 24 mei 2023, p17.

⁴³⁶ Nirij, *The plight of minorities in Iraq: violence, discrimination, and the threat of extinction amidst ongoing migration*, januari 2023.

⁴³⁷ Search for Common Ground e.a., *JISRA in Iraq*, 11 augustus 2022, p2-3.

⁴³⁸ MEI, *Addressing challenges to tolerance and religious diversity in Iraq*, 5 juli 2023.

⁴³⁹ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p49; MEI, *Addressing challenges to tolerance and religious diversity in Iraq*, 5 juli 2023.

⁴⁴⁰ Al Sharq Strategic Research, *Political representation of Iraq's minorities: Tool for dominant parties?*, 18 maart 2022; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023; The Kurdish Center for Studies, *Brawling over power sharing in the KRG*, 27 mei 2023.

⁴⁴¹ Freedom House, *Iraq: Freedom in the World Report 2023*, maart 2023, D2.

Volgens bronnen wilden leden van de Iraakse politieke elite na het einde van de grootschalige strijd met ISIS in 2017 de indruk wekken dat zij religieuze minderheden steunden en beschermden.⁴⁴² De federale en Koerdische autoriteiten hadden volgens bronnen minderheden echter niet beschermd in conflicten over grond, bijvoorbeeld bij conflicten tussen christenen en (sjiitische) Shabak in Bartella en Al-Hamdaniya (ook wel Qaraqosh genoemd) in de Ninewa-vlakte, en tussen christenen en Koerden in bepaalde dorpen in Duhok.⁴⁴³ Het gebrek aan bescherming van de kant van de autoriteiten liet ruimte aan de sjiitische Muqtada al-Sadr om, zoals vermeld in het vorige ambtsbericht, in januari 2021 een comité op te richten dat onderzoek zou doen naar illegale landonteigening van christelijke grondbezitters.⁴⁴⁴ Eind 2022 beweerde dit comité christenen en mandeërs geholpen te hebben met het terugvorderen van tweehonderd bezette eigendommen, waaronder huizen en vastgoed in verschillende steden.⁴⁴⁵

Secularisme, atheïsme en afvalligheid in Irak

Op de vraag wat in Irak wordt verstaan onder de complexe begrippen secularisme, atheïsme en afvalligheid, is geen eenduidig antwoord te geven. Desgevraagd gaven verschillende bronnen aan dat de eerste twee begrippen in het dagelijks gebruik vaak in elkaar overliepen, en bleek dat de interpretatie bijvoorbeeld per generatie kon verschillen.⁴⁴⁶

De meest gebruikte Arabische vertaling voor 'secularisme' (*'ilmaaniyah*) heeft voor sommigen een negatieve connotatie. In Irak wordt het woord 'seculier' (*'ilmaani*) volgens verschillende bronnen als synoniem van 'atheïst' (*mulhid*) beschouwd.⁴⁴⁷ Activisten en demonstranten in Irak gaven volgens een bron in een politieke context de voorkeur aan de term *madani* (wat letterlijk 'civiel' betekent, zoals in *civil society*), gepopulariseerd door de Arabische Lente, om een ideale staat op te roepen die gerechtigheid en gelijkheid bevordert en tegelijkertijd religie en politiek scheidt, maar zonder het Arabische woord voor 'seculier' te gebruiken.⁴⁴⁸

'Atheïsme' (*ilhaad* in het Arabisch) had een nog negatievere connotatie, en werd volgens een bron gelijkgesteld aan godslastering.⁴⁴⁹ Een recent onderzoek naar vrijheid van religie en levensovertuiging in Irak wees erop dat religie vaak sterk verweven is met etnische identiteit, en niet louter een kwestie van geloof is. Als zodanig zou atheïsme volgens deze bron geïnterpreteerd worden als ontkenning van de etnische identiteit, wat elke discussie over atheïsme moeilijk zou maken.⁴⁵⁰ Volgens weer een andere bron werd de term op een flexibele manier gebruikt. Sommige studenten in Bagdad noemen zich tegenwoordig atheïsten, als teken van moderniteit en als manier om zich af te zetten tegen de gevestigde orde, aldus de bron. Ook zouden families een familielid dat bijvoorbeeld niet aan de Ramadan meedeed voor atheïst uitmaken.⁴⁵¹ Daadwerkelijke atheïsten zouden niet openlijk voor hun opvattingen uitkomen, grotendeels als gevolg van maatschappelijk stigma en om problemen te voorkomen. Zij zouden zich voornamelijk online uiten en

⁴⁴² Vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; vertrouwelijke bron, 4 juli 2023.

⁴⁴³ Christianity Today, *Word or deeds: Shiite firebrand pledges to restore Iraqi Christian property*, 21 januari 2021; vertrouwelijke bron, 4 juli 2023.

⁴⁴⁴ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p66.

⁴⁴⁵ Agenzia Fides, *The Muqtada al Sadr Movement returns 120 illegally stolen real estate from Christian citizens and Mandeans*, 24 februari 2022; Rudaw, *Sadr-led committee returns at least 200 occupied properties to their Christian owners*, 17 december 2022.

⁴⁴⁶ Vertrouwelijke bron, 27 maart 2023; vertrouwelijke bron, 27 maart 2023; vertrouwelijke bron, 4 juli 2023.

⁴⁴⁷ Vertrouwelijke bron, 27 maart 2023; vertrouwelijke bron, 27 maart 2023; 1001 Iraqi Thoughts, *In search of a madani state in Iraq*, 7 mei 2023.

⁴⁴⁸ 1001 Iraqi Thoughts, *In search of a madani state in Iraq*, 7 mei 2023.

⁴⁴⁹ Vertrouwelijke bron, 27 maart 2023.

⁴⁵⁰ Search for Common Ground e.a., *JISRA in Iraq*, 11 augustus 2022, p3.

⁴⁵¹ Vertrouwelijke bron, 4 juli 2023.

samenkomen, daarbij hun identiteit verbergend.⁴⁵² Volgens DFAT zouden sommige activisten publiekelijk voor hun opvattingen uitkomen, maar komen intimidatie en geweld tegen atheïsten soms voor van de kant van de eigen familie, religieuze groepen en milities.⁴⁵³

Het Arabische woord voor 'afvalligheid' (*ridda* of *irtidaad*) was volgens een bron een godsdienstig begrip, dat alleen gebezigd zou worden in religieuze kringen (verwijzend naar atheïsten en bekeerlingen).⁴⁵⁴ Overigens zou het gebruikelijker zijn dat personen die afstand doen van het islamitisch geloof niet-religieus worden, dan dat zij zich bekeren tot een andere godsdienst, zoals het christendom of zoroastrisme.⁴⁵⁵

Bekering

Bekering van de islam tot een ander geloof is niet als strafbaar feit vastgelegd in het Iraakse Wetboek van Strafrecht, maar wordt niet erkend door persoonlijke statuswetten in Irak.⁴⁵⁶ Het ontbreken van juridische erkenning betekent dat een bekeerling als moslim geregistreerd blijft in de overheidsregisters, waardoor dit niet kan worden veranderd op ID-kaarten.⁴⁵⁷

Er waren in de verslagperiode geen gevallen bekend waarin personen die zich van de islam tot een andere religie hadden bekeerd strafrechtelijk vervolgd werden door de autoriteiten, noch waren er gevallen bekend waarin bekeerlingen in de praktijk (toereikende) bescherming gevraagd en gekregen hadden van de autoriteiten. Bekering van de islam naar een andere religie (bijvoorbeeld het christendom of zoroastrisme) zou over het algemeen negatief beschouwd worden binnen de familie van de betreffende persoon. Ook zou volgens een bron de gemeenschap waartoe de bekeerling toetreedt de betreffende persoon vaak met argwaan bekijken. Het aanmoedigen van bekering van de islam tot een andere religie zou volgens deze bron eerder tot problemen leiden met milities dan bekering zelf.⁴⁵⁸ Volgens verschillende bronnen zou iemand die zich van de islam bekeerd heeft tot een andere religie dit doorgaans niet bekendmaken. Sociaal en maatschappelijk gezien betekent bekering tot een ander geloof dat deze persoon in een andere gemeenschap terecht komt, temeer omdat de familie en het sociale netwerk een bekering niet eenvoudig zullen accepteren.⁴⁵⁹

Kritische uitlatingen over de islam

Volgens het jaarrapport van Freedom House over 2022 werden de blasfemiewetten van Irak zelden gehandhaafd.⁴⁶⁰ Verschillende bronnen waren van mening dat het voor Irakezen mogelijk was om zich zonder gevolgen kritisch over de islam uit te laten. Onder studenten zou het 'populair' zijn om kritisch te zijn op de godsdienst, als onderdeel van het zich afzetten tegen de gevestigde orde. Veel jongeren waren binnen hun (online) omgeving zeer kritisch; sommigen gingen zelfs zo ver dat ze islamitische tradities, gerespecteerde geestelijken en hun preken online belachelijk maakten. Het risico op sociale problemen werd aanzienlijk groter wanneer een

⁴⁵² Wired, *How an Iraqi Instagram influencer became a people smuggler*, 5 januari 2023; Freedom House, *Iraq: Freedom in the World Report 2023*, maart 2023, D2; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; vertrouwelijke bron, 4 juli 2023.

⁴⁵³ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p23.

⁴⁵⁴ Vertrouwelijke bron, 27 maart 2023.

⁴⁵⁵ Vertrouwelijke bron, 27 maart 2023.

⁴⁵⁶ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, december 2019, p43; USDoS, *Iraq 2022 International Religious Freedom Report*, mei 2023, p6.

⁴⁵⁷ EUSA, *Country Guidance: Iraq*, juni 2022, p114.

⁴⁵⁸ Vertrouwelijke bron, 4 juli 2023.

⁴⁵⁹ Vertrouwelijke bron, 27 maart 2023; vertrouwelijke bron, 4 juli 2023.

⁴⁶⁰ Freedom House, *Iraq: Freedom in the World Report 2023*, maart 2023, D2.

kritische online uiting een groot publiek bereikte.⁴⁶¹ Om dezelfde reden is het risico op gevolgen groter voor publieke figuren die zich kritisch uitlaten.⁴⁶²

In februari 2023 kwam een protestantse geestelijke in Duhok in de problemen vanwege een als kritiek beschouwde uiting op zijn Facebookpagina over de profeet Mohammed. Hij werd naar verluidt geconfronteerd met juridische stappen van islamitische organisaties en het provinciale kantoor van het ministerie van Religieuze Zaken (het *Directorate of Endowment and Religious Affairs*). Daarnaast zouden bedreigingen aan zijn adres zijn familie gedwongen hebben het land te verlaten.⁴⁶³ Volgens de internationale christelijke organisatie *Open Doors* waren christenen in Irak meestal voorzichtig in hoe ze zich uiteten wanneer ze de islam noemen.⁴⁶⁴

Niet praktiserende moslims

In Irak is bij de huidige (omvangrijke) generatie jongeren in toenemende mate secularisering (oftewel verminderde religiositeit) waar te nemen.⁴⁶⁵ Volgens een bron liepen moslims die de islam niet praktiseren geen veiligheidsrisico.⁴⁶⁶ Een andere bron gaf aan dat alleen het op openbare plekken eten tijdens de Ramadan mensen in aanraking met de politie kon brengen. De bron meldde niet welke concrete problemen er van de zijde van de politie konden worden verwacht.⁴⁶⁷

Volgens een bron was er in rurale gebieden, met name in de zuidelijke provincies, meer controle op de naleving van het geloof. Hier zouden eventuele problemen te verwachten zijn van de zijde van tribale groepen, al meldde de bron niet concreet welke problemen het niet-praktiseren van het islamitische geloof op kan leveren. In Mosul, na de herovering op ISIS, was volgens dezelfde bron de islamitische identiteit minder dominant, en was er meer en meer sprake van secularisme.⁴⁶⁸

Het zou voorkomen dat religieuze minderheden, zoals christenen en mandeëërs, bepaalde islamitische gebruiken overnemen, zoals het dragen van een hoofddoek of het vasten tijdens de Ramadan, om intimidatie te voorkomen.⁴⁶⁹ Volgens het USDoS-jaarrapport over 2022 waren er meldingen door leden van niet-islamitische minderheidsgroepen van ontvoeringen, bedreigingen en intimidatie door pro-Iraanse sjiiitische milities, om hen te dwingen islamitische gebruiken na te leven.⁴⁷⁰

Niet-conformistische levensstijl

Het hebben van een levens- of kledingstijl die afwijkt van de lokale gangbare norm kon volgens bronnen tot (sociale) problemen leiden, maar dit zou onder meer afhangen van de regio waar iemand woont.⁴⁷¹ Freedom House schreef in zijn jaarrapport, zonder verdere details te geven, dat zowel mannen als vrouwen in Irak geconfronteerd werden met druk om zich te conformeren aan conservatieve normen op het gebied van persoonlijke verschijning, en geconfronteerd werden met intimidatie, detentie en misbruik door statelijke actoren en familieleden omdat zij

⁴⁶¹ Vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; vertrouwelijke bron, 27 maart 2023; vertrouwelijke bron, 28 maart 2023; vertrouwelijke bron, 4 juli 2023.

⁴⁶² Vertrouwelijke bron, 4 juli 2023.

⁴⁶³ Rudaw, *Duhok bishop faces legal complaint over Facebook post on Islam*, 18 februari 2023; Open Doors, *Iraq: Bishop faces legal action for comments on social media*, 27 maart 2023.

⁴⁶⁴ Open Doors, *Iraq: Bishop faces legal action for comments on social media*, 27 maart 2023.

⁴⁶⁵ Vertrouwelijke bron, 27 maart 2023; IOM, *The Role of Religious Institutions in Preventing and Countering Violent Extremism in Iraq*, 24 mei 2023, p18; vertrouwelijke bron, 4 juli 2023; New Lines Magazine, *Iraq goes dry despite opposition*, 24 augustus 2023.

⁴⁶⁶ Vertrouwelijke bron, 27 maart 2023.

⁴⁶⁷ Vertrouwelijke bron, 27 maart 2023.

⁴⁶⁸ Vertrouwelijke bron, 26 maart 2023.

⁴⁶⁹ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p17-18.

⁴⁷⁰ US DoS, *Iraq 2022 International Religious Freedom report*, 15 mei 2023, p30.

⁴⁷¹ Vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; vertrouwelijke bron, 4 juli 2023.

afwijken van het traditionele uiterlijk of gedrag dat zou passen bij hun biologische geslacht.⁴⁷² Vrouwen hadden in het bijzonder nog steeds te maken met in de samenleving doordrongen sociaal conservatieve opvattingen over hoe vrouwen zich behoren te kleden en gedragen.⁴⁷³ Hoewel met name jongeren in Bagdad zich tegenwoordig minder zouden conformeren aan gangbare kledingstijlen, kwam het voor dat vrouwen die geen hoofddoek droegen en een westerse kledingstijl hadden lastiggevalen werden.⁴⁷⁴ Een bron verwees hierbij naar de groeiende cultuurclash tussen het platteland en de stad in Irak, als gevolg van onder meer de trek naar de stad van klimaatmigranten afkomstig van het platteland. Rurale nieuwkomers in de stad waren volgens de bron niet gewend aan het zien van vrouwen in een meer westerse kledingstijl, wat sociale problemen zou (kunnen) veroorzaken.⁴⁷⁵

Verschillende bronnen gaven aan dat het voorkomt dat jonge Irakezen binnen het land van woonplaats veranderen – bijvoorbeeld van zuidelijk Irak naar Bagdad, of van federaal Irak naar de KAR – om een bepaalde levensstijl te kunnen hebben, en binnen een vrijer milieu van gelijkgestemden te leven.⁴⁷⁶ Volgens een bron waren tatoeages in Bagdad tegenwoordig zichtbaarder in het openbare leven.⁴⁷⁷

3.2.4 *Bloed- en erekwesties*

Er zijn geen betrouwbare cijfers over het aantal eermoorden in Irak, onder meer omdat eengerelateerd en huiselijk geweld niet altijd van elkaar te onderscheiden zijn, en niet alle gevallen (correct) gerapporteerd en onderzocht worden. Eerwraak speelt zich doorgaans af in de huiselijke of familiekring.⁴⁷⁸ Veel slachtoffers van huiselijk geweld en met eerwraak bedreigde vrouwen dienen geen strafrechtelijke klacht in vanwege de obstakels voor vrouwen om aangifte te doen, waaronder het daaraan verbonden stigma (zie paragraaf 3.1).⁴⁷⁹ Een gewelddadige dood van een vrouw wordt volgens bronnen vaak als zelfmoord afgedaan, ook als de exacte toedracht niet vastgesteld is.⁴⁸⁰ Juridisch gezien heeft een echtgenoot het recht zijn vrouw te straffen. Ook kan een eermotief een mildere straf opleveren in geval van moord.⁴⁸¹ Het aantal incidenten en slachtoffers van geweld tegen vrouwen ligt naar verwachting in werkelijkheid (aanzienlijk) hoger dan door de autoriteiten en organisaties gerapporteerde aantallen.⁴⁸²

Huiselijk geweld bleef wijdverspreid. Tijdens de COVID-19-pandemie nam huiselijk geweld toe.⁴⁸³ Volgens cijfers van de VN lopen naar schatting 1,32 miljoen personen in Irak het risico op verschillende vormen van gendergerelateerd geweld, en gaat het in 77% van de incidenten om huiselijk geweld.⁴⁸⁴ De *Supreme Judicial Council* in federaal Irak verklaarde in september 2022 dat het aantal geregistreerde gevallen

⁴⁷² Freedom House, *Iraq: Freedom in the World Report 2023*, maart 2023, G3.

⁴⁷³ Wilson Center, *Violence against women permeates all aspects of life in Iraq*, 29 november 2022; Oxfam, *The Tyranny of Dress Codes. Women's Narratives of Violence and Resistance in the Middle East and North Africa*, december 2022, p4.

⁴⁷⁴ Vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; DW, *How climate change causes culture clashes in Iraq's cities*, 24 juli 2023.

⁴⁷⁵ DW, *How climate change causes culture clashes in Iraq's cities*, 24 juli 2023.

⁴⁷⁶ Vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; vertrouwelijke bron, 4 juli 2023.

⁴⁷⁷ Vertrouwelijke bron, 4 juli 2023.

⁴⁷⁸ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p55.

⁴⁷⁹ Amwaj, *'Honor killing' of YouTube star sends shockwaves across Iraq*, 7 februari 2023.

⁴⁸⁰ USDoS, *Iraq 2022 Human Rights Report*, maart 2023, p53; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁴⁸¹ Voor een overzicht van het juridisch raamwerk ten aanzien van huiselijk geweld en eengerelateerd geweld wordt verwezen naar: UK Home Office, *Country Policy and Information Note. Iraq: 'Honour' Crimes*, maart 2021, p9-11.

⁴⁸² Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p55; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁴⁸³ UNAMI, *First Gender-Based Violence Strategic Plan launched in Iraq*, 2 februari 2022.

⁴⁸⁴ UNAMI, *First Gender-Based Violence Strategic Plan launched in Iraq*, 2 februari 2022.

van huiselijk geweld tussen januari 2021 en juni 2022 de 18.600 had overschreden.⁴⁸⁵

Eerwraak bleef een ernstig probleem in heel Irak.⁴⁸⁶ In de KAR was er volgens lokale bronnen een toename van het aantal femicides, met name uit eerwraak.⁴⁸⁷ Amnesty schreef in zijn jaarrapport over 2022 dat de KAR een toename zag van het aantal berichten over moorden op vrouwen en meisjes – waaronder transgender vrouwen – door mannelijke familieleden. Volgens Amnesty had vrouwenrechtenorganisaties alleen al tussen januari en maart 2022 zeventien moorden op vrouwen – onder wie een vijftienjarig meisje – door mannelijke familieleden gedocumenteerd, en zou het werkelijke aantal hoger liggen. De autoriteiten deden geen onafhankelijk en onpartijdig onderzoek naar de meeste van deze moorden, te midden van een sociaal klimaat van *victim-blaming* en een gebrek aan politieke wil.⁴⁸⁸ Volgens een andere bron zouden de Koerdische autoriteiten over heel 2022 44 gevallen van femicide hebben geregistreerd. Dezelfde bron benadrukte dat dit niet een afspiegeling was van het werkelijke aantal, dat twee tot drie keer hoger zou liggen.⁴⁸⁹ Vrouwenrechtenactivisten en -organisaties gaven aan dat er elke dag berichten waren over (dodelijk) geweld tegen vrouwen.⁴⁹⁰

Tribaal geweld

Het ambtsbericht van oktober 2021 stelde dat er in de voorgaande jaren een toename zou zijn geweest van tribaal geweld, en merkte daarbij op dat de complexe samenloop van clanstructuren en andere politieke en sociale banden het moeilijk maakt om van buitenaf vast te stellen wat de oorzaken zijn van geweldsincidenten.⁴⁹¹ Ook in de huidige verslagperiode kwam tribaal geweld voor, met name in de zuidelijke provincies Basra, Dhi Qar en Maysan,⁴⁹² maar ook bijvoorbeeld in Bagdad.⁴⁹³ In 2022 registreerde *Iraq Body Count* 125 dodelijke slachtoffers als gevolg van gewelddadige confrontaties tussen tribale groepen om geschillen te beslechten. Volgens de organisatie was er sprake van een alarmerende toename in dit soort incidenten, dat in verband stond met een gebrek aan vertrouwen in de overheid om de rechtsstaat te handhaven en rechtsmiddelen te bieden.⁴⁹⁴

Tot de geweldsincidenten waar tribale groepen bij betrokken waren, behoorde ook geweld tegen medisch personeel. Uit een studie onder Iraakse dokters uit 2021 bleek dat 87 procent van hen de voorgaande zes maanden, tijdens de corona pandemie, met geweld te maken had gehad.⁴⁹⁵ Geweld tegen dokters was ook al een probleem vóór de pandemie.⁴⁹⁶ Volgens DFAT was dit nog steeds een ernstig probleem in Irak: veel dokters hadden het land verlaten, of waren veranderd van

⁴⁸⁵ Amwaj, 'Honor killing' of YouTube star sends shockwaves across Iraq, 7 februari 2023.

⁴⁸⁶ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p30; USDoS, *Iraq 2022 Human Rights Report*, maart 2023, p53; vertrouwelijke bron, 23 maart 2023; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁴⁸⁷ SEED Foundation, *SEED Foundation's 6th June 2022 statement on the revisions to the act of combating domestic violence in the Kurdistan Region of Iraq (Law No. 8 of 2011)*, 7 juni 2022; Peregraf, *Death under the pretext of honor; femicides increase in Kurdistan Region by 400 percent*, 8 maart 2023.

⁴⁸⁸ Amnesty International, *Report 2022/23, The State of the World's Human Rights*, maart 2023, p203.

⁴⁸⁹ Vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁴⁹⁰ PAX, *Strijden tegen gendergerelateerd geweld in Irak*, 8 december 2022; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁴⁹¹ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p56.

⁴⁹² AFP, *Drugs, tribes, politics a deadly mix in Iraq border province*, 23 februari 2022; Carnegie, *The growing tribal role in Iraq's post-election Shia politics*, 17 mei 2022.

⁴⁹³ Amwaj, *Are new housing projects curbing tribal violence in Iraq?*, 7 juli 2022; Iraq Body Count, *Iraq's residual war*, 1 januari 2023.

⁴⁹⁴ Iraq Body Count, *Iraq's residual war*, 1 januari 2023.

⁴⁹⁵ Lafta R., Qusay N. e.a., *Violence against doctors in Iraq during the time of COVID-19*, 6 augustus 2021, p1.

⁴⁹⁶ The Lancet, *Iraq's health system yet to heal from ravages of war*, 3 september 2011; AP, *Doctors still working in Iraq face violence, tribal justice*, 14 december 2015; The Arab Weekly, *Medical doctors, a disappearing profession in Iraq*, 31 maart 2019; Reuters, *Violence mounts against Iraqi doctors as COVID cases spike*, 23 september 2020.

werk.⁴⁹⁷ In de huidige verslagperiode waren er regelmatig berichten die dit beeld bevestigden. Artsen en verpleegsters werden het doelwit van wraakacties door verwanten van overleden patiënten. Dokters, en met hen soms hun families, werden bedreigd voor (vermeende) fouten, waarbij verwanten van patiënten hen dwongen tot het betalen van een tribale boete die kan oplopen tot tienduizenden euro's.⁴⁹⁸ Naast medisch personeel zouden volgens een bron ook docenten te maken krijgen met bedreigingen en geweld door verwanten van hun leerlingen, als wraak voor bijvoorbeeld het geven van slechte examencijfers.⁴⁹⁹

Het betalen van bloedgeld wordt nog steeds gebruikt als een middel om de cirkel van bloedwraak te doorbreken.⁵⁰⁰ Ook kunnen er bemiddelings- of arbitrageprocessen ingezet worden om tribale conflicten op te lossen.⁵⁰¹ Wat betreft eiegerelateerde kwesties stelt een rapport van de *European Union Agency for Asylum* (EUAA), dat binnen tribale groepen de volgende (niet-gewelddadige) alternatieve oplossingen voorkomen: een gearrangeerd of gedwongen huwelijk, het *fasliya*-huwelijk (waarbij familieleden – waaronder vrouwen en kinderen – worden verhandeld), gedwongen echtscheiding, het beperken van de bewegingsvrijheid of opsluiting, het onthouden van fundamentele rechten en ontkennen van de persoonlijke autonomie van de betreffende persoon, gedwongen abortus, een gedwongen maagdelijkheidstest en het verlaten van de betreffende persoon.⁵⁰² Het doel van deze maatregelen is om de eer – van de familie of clan – te herstellen. Volgens DFAT bleven *fasliya*-praktijken om geschillen tussen tribale groepen te beslechten met name voorkomen in de zuidelijke provincies van Irak.⁵⁰³

Volgens bronnen was de invloed van de staat te beperkt en konden bijvoorbeeld politieagenten te maken krijgen met bedreiging of geweld van de zijde van tribale groepen wanneer zij zich met tribale praktijken bezighielden.⁵⁰⁴

Het komt nog steeds voor dat families of tribale groepen individuele leden uitstoten of vogelvrij verklaren. Dat kan verschillende redenen hebben. Het kan zijn vanwege eiegerelateerde zaken, zoals homoseksuele relaties, of als een persoon op andere manieren niet voldoet aan tribale tradities of verwachtingen. Daarnaast kunnen (vermeende) banden met ISIS een reden zijn.⁵⁰⁵ Volgens verschillende bronnen werd de vogelvrijverklaring doorgaans bekrachtigd met een document.⁵⁰⁶ Een UNCHR-rapport uit 2018 vermeldde dat dergelijke documenten 'geen standaardformaat volgen', en dat de persoon in kwestie een kopie ervan ontvangt of mondeling op de hoogte wordt gesteld van diens vogelvrijverklaring via familieleden

⁴⁹⁷ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p8-9.

⁴⁹⁸ The Guardian, 'The family will kill you if the patient dies': the doctors facing attack in Iraq's hospitals, 9 augustus 2022; Raseef22, *Exposed to "revenge attacks": Iraqi doctors left to fend for themselves*, 25 november 2022; DW, *Is violence driving doctors in Middle East to emigrate?*, 25 januari 2023; BBC Monitoring, *Iraqi doctors call for nationwide strike over attacks on medical staff*, 27 februari 2023; Context (Thomson Reuters Foundation), *Iraq War 20 years on: Doctor's dreams shattered by tribal clan*, 13 maart 2023.

⁴⁹⁹ Raseef22, "I will shut the school and break your skull", *tribal violence facing Iraq's teachers*, 31 januari 2023.

⁵⁰⁰ Shafaq News, *Iraq's Interior Minister: I am the adversary of tribes threatening security officers*, 12 november 2022; vertrouwelijke bron, 27 maart 2023; Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (BAMF), *Stammesfehden / Blutrache*, mei 2023, p6.

⁵⁰¹ The Century Foundation, *Tribal Justice in a Fragile Iraq*, 7 november 2019, p2; EUAA, *Iraq: Arab Tribes and Customary Law*, april 2023, p36.

⁵⁰² EUAA, *Iraq: Arab Tribes and Customary Law*, april 2023, p52.

⁵⁰³ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p31.

⁵⁰⁴ AFP, *Drugs, tribes, politics a deadly mix in Iraq border province*, 23 februari 2022; Shafaq News, *Iraq's Interior Minister: I am the adversary of tribes threatening security officers*, 12 november 2022; Context (Thomson Reuters Foundation), *Iraq War 20 years on: Doctor's dreams shattered by tribal clan*, 13 maart 2023; vertrouwelijke bron, 27 maart 2023.

⁵⁰⁵ Vertrouwelijke bron, 27 maart 2023; EUAA, *Iraq: Arab Tribes and Customary Law*, april 2023, p35; BAMF, *Stammesfehden / Blutrache*, mei 2023, p9.

⁵⁰⁶ Vertrouwelijke bron, 27 maart 2023; BAMF, *Stammesfehden / Blutrache*, mei 2023, p9.

of leden van de tribale groep.⁵⁰⁷ Met het document wordt de stamuitzetting van de betrokkene formeel aangekondigd en wordt bekendgemaakt dat de tribale groep in de toekomst geen enkele aansprakelijkheid meer aanvaardt voor de daden van die persoon.⁵⁰⁸ Deze vogelvrijverklaring is niet verankerd in de Iraakse wetgeving. Juridisch gezien heeft het document dan ook geen waarde.⁵⁰⁹ Wanneer een persoon uitgestoten wordt door een tribale groep, heeft dit ernstige gevolgen voor de sociale status en het dagelijks leven van de getroffen persoon, aangezien deze elke aanspraak op bescherming door de tribale groep verliest.⁵¹⁰

Volgens de EUAA was informatie over binnenlandse hervestiging om tribale dreiging te ontlopen schaars.⁵¹¹ Er wordt verwezen naar het landenrapport van DFAT uit januari 2023, dat stelt dat wanneer een persoon zich elders vestigt om zich te onttrekken aan geweld of de dreiging van (bijvoorbeeld eerderrelateerd) geweld van de kant van familie, tribale groep of gemeenschap, zulke actoren de persoon zullen achtervolgen tot in de nieuwe woonplaats, door middel van tribale of andere connecties. Volgens DFAT werd succesvolle hervestiging binnen Irak in dit soort gevallen bemoeilijkt doordat traditionele normen en praktijken door grote delen van de samenleving worden goedgekeurd, alsmede door het beperkte vermogen van de staat om bescherming te bieden tegen dergelijke praktijken.⁵¹² Zie ook paragraaf 1.2.7 over binnenlandse hervestiging.

3.3 Positie van specifieke groepen

3.3.1 *Etnische groepen*

Koerden

In de KAR is het merendeel van de bevolking van Koerdische afkomst. Ook buiten de Koerdische regio wonen op verschillende plekken Koerdische gemeenschappen. In deze paragraaf wordt de situatie van Koerden buiten de KAR beschreven.

De omvang van de Koerdische bevolking in Mosul is volgens bronnen zeer beperkt. Tussen 2007 en 2009 hadden vele Koerdische inwoners, net als andere minderheden, de stad verlaten vanwege de aanwezigheid van en bedreiging door extremistische groepen zoals Al-Qa'ida. Al voor de komst van ISIS in 2014 was de Koerdische gemeenschap in Mosul daardoor relatief klein. Voor zover bekend zijn er sinds de herovering van Mosul op ISIS nauwelijks Koerden teruggekeerd naar de stad.⁵¹³ Volgens een bron waren de teruggekeerde Koerden voornamelijk personen die voor de federale overheid werkten.⁵¹⁴ Over de positie van de huidige Koerdische inwoners van Mosul was weinig bekend.

In de verslagperiode hebben voor zover bekend geen significante veranderingen plaatsgevonden in de situatie van Koerden in de betwiste gebieden. Sinds federale troepen en PMF-milities eind 2017 de controle over deze gebieden overnamen van

⁵⁰⁷ UNHCR, *Tribal Conflict Resolution in Iraq*, 15 januari 2018, p3.

⁵⁰⁸ UNHCR, *Tribal Conflict Resolution in Iraq*, 15 januari 2018, p2-3; BAMF, *Stammesfehden / Blutrache*, mei 2023, p9.

⁵⁰⁹ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p57.

⁵¹⁰ UNHCR, *Tribal Conflict Resolution in Iraq*, 15 januari 2018, p2-3; BAMF, *Stammesfehden / Blutrache*, mei 2023, p9.

⁵¹¹ EUAA, *Iraq: Arab Tribes and Customary Law*, april 2023, p81. In dit rapport verwijst de EUAA voor meer informatie naar een EASO publicatie uit februari 2019, met de titel *Iraq: Internal Mobility*: https://coi.euaa.europa.eu/administration/easo/PLib/Iraq-Internal_Mobility.pdf

⁵¹² DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p40.

⁵¹³ Kirkuk Now, *Kurds of Mosul nostalgic for home*, 30 maart 2021; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁵¹⁴ Vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

de Koerdische Peshmerga zijn de algemene machtsverhoudingen niet veranderd (zie 1.1.3).

Het vorige ambtsbericht vermeldde dat – volgens Koerdische bronnen – het aandeel Koerden in het betwiste deel van de provincie Diyala in de afgelopen jaren sterk was afgenomen.⁵¹⁵ De Koerdische nieuwsbron Rudaw stelde in september 2022 dat er demografische veranderingen bleven plaatsvinden in het district Khanaqin in Diyala, waar zich meer en meer Arabische families zouden registreren. Ook de slechte veiligheidssituatie en het gebrek aan Koerdischtalige scholing werden genoemd als redenen voor Koerden om Khanaqin te verlaten.⁵¹⁶ Deze informatie kon in de onderzoeksperiode niet onafhankelijk geverifieerd worden. Evenals in de KAR waren Koerden in de betwiste gebieden politiek verdeeld tussen met name de dominante Koerdische politieke partijen KDP en PUK. Zo leek de kleine Koerdische gemeenschap in de multi-etnische stad Tuz Khurmatu in de provincie Salaheddin niet in staat zich te verenigen in de aanloop naar de provinciale verkiezingen van Irak, gepland voor december 2023.⁵¹⁷

In april 2023 beschuldigden Koerdische bronnen Arabieren van een aanval op een dorp in de provincie Kirkuk. De KRG-premier Masrour Barzani veroordeelde het incident en omschreef het als deel van het veranderen van de demografie van het gebied door middel van bedreiging.⁵¹⁸ Een bron schreef in januari 2022 dat in Kirkuk en andere betwiste gebieden de Koerdische taal in toenemende mate aan het verdwijnen was uit het straatbeeld en het lokale onderwijs.⁵¹⁹

In september 2023 liepen rivaliserende protesten in de stad Kirkuk – tussen Koerden aan de ene kant en Arabieren en Turkmensen aan de andere kant – uit op geweld, waarbij op één dag vier Koerdische burgers om het leven kwamen. De politie was ingezet om als buffer te fungeren en de rivaliserende groepen uit elkaar te houden. In de week voor deze gebeurtenissen waren de spanningen opgelopen omdat een deel van de bewoners zich fel verzette tegen de terugkeer van de KDP naar Kirkuk. Arabische en Turkmeense demonstranten hadden een sit-in georganiseerd nabij het hoofdkwartier van de Iraakse veiligheidstroepen in de provincie Kirkuk, na berichten dat premier Al-Sudani had bevolen het terrein over te dragen aan de Koerdische KDP, die er tot 2017 een hoofdkantoor had. Hierbij blokkeerden ze de weg tussen Kirkuk en Erbil. De situatie zou zijn geëscaleerd toen Koerdische demonstranten de sit-in probeerden te bereiken. Na de escalatie beval Al-Sudani tot een avondklok in Kirkuk.⁵²⁰ Masoud Barzani, de voorzitter van de KDP en voormalig president van de KAR, hekelde in een verklaring het geweld tegen Koerdische demonstranten en uitte zijn teleurstelling over het optreden van federale veiligheidstroepen.⁵²¹ Het Iraakse hooggerechtshof deed een uitspraak waarin het de federale regering verplichtte om de overdracht van de faciliteit in Kirkuk aan de KDP uit te stellen.⁵²² Volgens Koerdische bronnen waren de anti-KDP-demonstranten

⁵¹⁵ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p58.

⁵¹⁶ Rudaw, *Demographic change threatens Khanaqin, officials warn*, 4 september 2022.

⁵¹⁷ Reuters, *Iraqi government sets Dec. 18 as date to hold provincial elections*, 20 juni 2023; Kirkuk Now, *Salahaddin: Kurds struggle for one provincial seat within Arab blocs*, 27 augustus 2023.

⁵¹⁸ Kurdistan24, *Clashes take place between resettled Arabs, Kurdish villagers in Kirkuk*, 21 april 2023; Rudaw, *Peshmerga forces deployed near Kirkuk village following attack on Kurds*, 22 april 2023.

⁵¹⁹ Kamaran Palani (via Twitter), 2 januari 2022, <https://twitter.com/KamaranMPalani/status/1477613326762917888>

⁵²⁰ Kirkuk Now, *It's PM's decision to take back all our headquarters in Kirkuk, KDP*, 28 augustus 2023; The New Arab, *Protests break out in Iraq's Kirkuk against KDP's return*, 31 augustus 2023; AFP, *One killed in ethnic protests in Iraq's Kirkuk*, 2 september 2023; AP, *Clashes in Iraq's Kirkuk over handover of police HQ to Kurds leave 1 dead, several injured*, 2 september 2023; Reuters, *Iraqi security forces deploy in Kirkuk after four protesters killed in ethnic clashes*, 3 september 2023.

⁵²¹ AP, *Clashes in Iraq's Kirkuk over handover of police HQ to Kurds leave 1 dead, several injured*, 2 september 2023.

⁵²² Reuters, *Iraqi security forces deploy in Kirkuk after four protesters killed in ethnic clashes*, 3 september 2023.

leden en supporters van de PMF.⁵²³ Verschillende (Koerdische) analisten beschouwden de gebeurtenissen als kenmerkend voor het beperkte gezag in Kirkuk van de federale regering, versus de dominante positie van de PMF.⁵²⁴ Het aanvankelijke besluit van de federale autoriteiten om de faciliteit aan de KDP te overhandigen, zou deel hebben uitgemaakt van een politieke overeenkomst die de weg vrijmaakte voor de formatie van de regering-Al-Sudani.⁵²⁵ De KDP wilde in Kirkuk meedoen aan de provinciale verkiezingen in december 2023, die voor het eerst sinds 2005 ook in de betwiste provincie zullen worden gehouden.⁵²⁶

Fayli-Koerden

De naar schatting 1,5 miljoen Fayli-Koerden in Irak wonen voornamelijk in Bagdad, en daarnaast in de KAR en de oostelijke delen van de aan Iran grenzende provincies Diyala, Wasit, Maysan en Basra.⁵²⁷ Fayli-Koerden hebben historisch gezien te maken gehad met stigmatisering en vervolging vanwege hun duale identiteit: sjiitisch en Koerdisch. Onder het regime van Saddam Hoessein kregen ze te maken met massale deportaties, gedwongen verdwijningen en inbeslagname van eigendommen.⁵²⁸ Nog steeds proberen Fayli-Koerden hun eigendommen terug te vorderen.⁵²⁹

In de jaren tachtig ontnam het Ba'ath-regime ongeveer 300.000 Fayli-Koerden het Iraaks staatsburgerschap.⁵³⁰ Tegenwoordig zou de overgrote meerderheid van de Fayli-Koerden in Irak het staatsburgerschap hebben.⁵³¹ Uit een onderzoek van UNHCR uit 2021 bleek dat 3 tot 5% van de leden van de gemeenschap nog altijd staatloos is, vooral als gevolg van bureaucratische obstakels of een gebrek aan documenten.⁵³² Fayli-Koerden die geen nationaliteitsdocumenten hebben, hebben geen toegang tot openbare diensten zoals onderwijs en gezondheidszorg.⁵³³

Volgens bronnen kunnen leden van de gemeenschap nog altijd te maken krijgen met discriminatie op basis van hun etnische en/of religieuze identiteit. Zo worden ze binnen de Koerdische samenleving door velen beschouwd als sjiieten, en in Bagdad als Koerdisch. In verband hiermee zouden leden van de gemeenschap in Erbil hun Koerdische kant benadrukken, en in Bagdad juist hun sjiisme.⁵³⁴ In de hoofdstad zou een meerderheid van de jongere generatie Fayli-Koerden haar (dialect van het) Koerdisch niet meer beheersen.⁵³⁵ In de KAR zouden Fayli-Koerden volgens een bron onder meer discriminatie ervaren bij het passeren van controleposten en wanneer zij onroerend goed proberen te kopen.⁵³⁶

⁵²³ Kurdistan24, *Shiite militias protest KDP return to Kirkuk for second day*, 29 augustus 2023; Rudaw, *Kirkuk in chaos as KDP return draws protests*, 2 september 2023.

⁵²⁴ Lawk Ghafuri (via Twitter), 2 september 2023, <https://twitter.com/LawkGhafuri/status/1698041393250287802>; Kamaran Palani (via Twitter), 2 september 2023, <https://twitter.com/KamaranMPalani/status/1698014852466299092>

⁵²⁵ The New Arab, *Protests break out in Iraq's Kirkuk against KDP's return*, 31 augustus 2023; AP, *Clashes in Iraq's Kirkuk over handover of police HQ to Kurds leave 1 dead, several injured*, 2 september 2023.

⁵²⁶ Rudaw, *PUK, Communist Party join forces for Kirkuk election*, 5 augustus 2023; Kirkuk Now, *It's PM's decision to take back all our headquarters in Kirkuk, KDP*, 28 augustus 2023; The New Arab, *Protests break out in Iraq's Kirkuk against KDP's return*, 31 augustus 2023.

⁵²⁷ Minority Rights Group International, *Faili Kurds*, november 2017; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023; BAMF, *Ethnische und Religiöse Gruppen in Irak*, mei 2023, p7.

⁵²⁸ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p13.

⁵²⁹ Minority Rights Group International, *Faili Kurds*, november 2017; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁵³⁰ BAMF, *Ethnische und Religiöse Gruppen in Irak*, mei 2023, p7.

⁵³¹ Minority Rights Group International, *Faili Kurds*, november 2017; BAMF, *Ethnische und Religiöse Gruppen in Irak*, mei 2023, p7.

⁵³² UNHCR, *Statelessness and Risks of Statelessness in Iraq: Faili Kurd and Bidoon Communities*, september 2022, p23-26.

⁵³³ Minority Rights Group International, *Faili Kurds*, november 2017.

⁵³⁴ Vertrouwelijke bron, 30 maart 2023; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁵³⁵ Vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁵³⁶ Vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

Turkmenen

Turkmenen zijn de derde etnische groep in Irak wat betreft grootte, na Arabieren en Koerden. Een deel van de bevolkingsgroep is soennitisch en een ander deel sjiitisch. Turkmenen bevolken het gebied in het noorden van Irak van Tel Afar (provincie Ninewa) in het westen tot Khanaqin (provincie Diyala) in het zuidoosten. Op steden als Mosul en Erbil na, valt een groot deel van hun woongebied in de betwiste gebieden. In de stad Tel Afar, in het gelijknamige district, dat tot 2017 in handen was van ISIS, vormen Turkmenen de meerderheid van de bevolking.⁵³⁷ Sinds de herovering van het district op ISIS zijn PMF-milities er de dominante actoren gebleven.⁵³⁸ De situatie in het district Tel Afar werd volgens een rapport van *Action Against Hunger* uit januari 2023 verder gekenmerkt door politieke verdeeldheid, overgebleven niet-ontpofte munitie rondom de stad Tel Afar, tribale spanningen en beperkte publieke diensten. Verdeeldheid tussen soennitische en sjiitische Turkmenen, met name als gevolg van geweld onder ISIS en wraakacties na de herovering van het district, speelde nog steeds een grote rol onder de bevolking. Soennitische leden van de gemeenschap voelden zich volgens de bron gediscrimineerd en zouden hierover niet protesteren uit angst gezien te worden als ISIS-aanhangers. Sommigen vonden dat sjiieten een buitensporig grote vertegenwoordiging hadden in leidinggevende posities en onder de aanwezige veiligheidstroepen.⁵³⁹ Een andere bron bevestigde dit beeld. Onder soennitische Turkmenen was sprake van berusting, aldus de bron. Ze zouden geen ruimte hebben om zich te mobiliseren in het door de PMF gedomineerde Tel Afar, waar de belangrijkste overheidsfunctionarissen sjiieten waren. Voor sjiitische Turkmenen zou de status quo derhalve positiever zijn. Leden van dit deel van de gemeenschap waren ingebed in de PMF.⁵⁴⁰ Een door de Internationale Organisatie voor Migratie (IOM) uitgebracht rapport van augustus 2022 bevestigt dat de PMF verschillende relaties hebben met de verschillende delen van de Turkmeense gemeenschap. Volgens dit rapport was de re-integratie van families met (vermeende) banden met ISIS de grootste uitdaging voor het herstel en de sociale cohesie van de gemeenschap. Er was nog steeds sprake van groot wantrouwen ten opzichte van soennitische personen met een dergelijke associatie.⁵⁴¹

De Turkmeense gemeenschap in Kirkuk had net als andere bevolkingsgroepen in de provincie onder meer te maken met een gebrek aan veiligheid in districten buiten de stad, in verband met conflicten over grond en de aanwezigheid van PMF-milities en ISIS (zie ook paragraaf 1.1.3).⁵⁴² Politiek gezien waren Turkmenen in Kirkuk zeer verdeeld.⁵⁴³ Volgens een bron maakten leiders van de gemeenschap zich zorgen over afnemende Turkmeense politieke invloed in Kirkuk ten opzichte van de Koerden, die een grotere mate van invloed op de federale regering hadden. Leiders van de Turkmeense gemeenschap in Kirkuk zouden zich genegeerd voelen door de regering van premier Al-Sudani.⁵⁴⁴ In maart 2023 bevestigde de federale regering het Turkmeens als de derde officiële taal in de provincie Kirkuk, na het Arabisch en

⁵³⁷ EUAA, *Country of Origin Information Report. Iraq – Targeting of Individuals*, januari 2022, p48.

⁵³⁸ United Nations University, *Managing Exits from Conflict in Iraq: A Case Study of Basra and Tal Afar*, augustus 2022, p17.

⁵³⁹ Action Against Hunger, *Conflict Sensitivity Assessment in Ninewa*, 27 januari 2023, p12-13.

⁵⁴⁰ Vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁵⁴¹ United Nations University, *Managing Exits from Conflict in Iraq: A Case Study of Basra and Tal Afar*, augustus 2022, p43-49.

⁵⁴² Amwaj, *Why IS continues to exert influence in Iraq's Kirkuk*, 3 februari 2022; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁵⁴³ Kirkuk Now, *Turkmens of Kirkuk: Internal and ethnic rivalry*, 3 oktober 2021; Amwaj, *Deep Dive: Article 140 and the future of Iraq's Turkmens*, 17 februari 2023; Amwaj, *Will Iraqi Turkmen quest for political power be backed up by force?*, 1 juni 2023.

⁵⁴⁴ Amwaj, *Deep Dive: Article 140 and the future of Iraq's Turkmens*, 17 februari 2023.

het Koerdisch.⁵⁴⁵ Voorafgaand aan het besluit had Turkije, dat zichzelf opstelt als beschermer⁵⁴⁶ van de Turkmenen in Irak, geprotesteerd tegen een (vermeend) besluit van de regering-Al-Sudani om het officiële gebruik van het Turkmeens in Kirkuk te beperken.⁵⁴⁷

Palestijnen

Volgens verschillende bronnen waren er in 2022 ongeveer 8.000 Palestijnen in Irak, waarvan de overgrote meerderheid in federaal Irak woonde, met name in Bagdad.⁵⁴⁸ Het Permanente Comité voor Vluchtelingen zaken van het Iraakse ministerie van Binnenlandse Zaken (PC-MoI: *Permanent Committee for Refugee Affairs of the Ministry of Interior*) verstrekt verblijfskaarten en ID-kaarten aan Palestijnen. Het gaat hier om dezelfde kaarten als voor vluchtelingen van andere nationaliteiten.⁵⁴⁹

Volgens een bron genoten Palestijnen die over UNHCR-certificaten en PC-MoI-kaarten beschikken over het algemeen bewegingsvrijheid binnen federaal Irak, al werden deze documenten niet altijd herkend bij controleposten. Voor reizen naar de KAR dienden zij over een Palestijns nationaal paspoort te beschikken.⁵⁵⁰

Over de veiligheidssituatie voor Palestijnen in Irak was weinig (recente) informatie beschikbaar. In 2022 waren er voor zover bekend geen berichten over arbitraire arrestatie en/of detentie van Palestijnen.⁵⁵¹ Volgens een bron waren Palestijnse vluchtelingen in Bagdad vanwege geweld tegen de gemeenschap van voor de huidige verslagperiode nog steeds terughoudend wat betreft het zich buiten hun wijken begeven.⁵⁵² Er is geen informatie gevonden met betrekking tot de vraag of Palestijnen een effectief beroep kunnen doen op bescherming.

De wet- en regelgeving, maar ook de praktijk, omtrent terugkeer van Palestijnen naar Irak na een verblijf in een derde land is onduidelijk. De volgende informatie is afkomstig van één bron en betreft de situatie eind 2022. Om buiten Irak te reizen dienen Palestijnen in het bezit te zijn van een reisdocument dat een jaar geldig is. Voor Palestijnen die in 1948 naar Irak zijn gevlucht is dit een reisdocument dat is afgegeven door het *Residence Affairs Directorate* van het MoI. Voor alle andere Palestijnen is dit een Palestijns paspoort, afgegeven door de Palestijnse ambassade in Irak. Palestijnen die langer dan de geldigheidsduur van hun reisdocumenten in het buitenland verbleven, werd volgens de bron de toegang tot Irak geweigerd.

Palestijnen dienen voordat ze Irak verlaten bij het Residence Affairs Directorate een uitreis-/herinreisvisum te verkrijgen om hun terugkeer veilig te stellen. De geldigheidsduur van deze in- en uitreisvisa bedraagt normaliter drie maanden, maar kon variëren afhankelijk van het reisdoel. Gevallen van Palestijnen die terugkeerden na het verstrijken van hun uitreis-/herinreisvisum werden beoordeeld door de Iraakse autoriteiten. Op welke basis de autoriteiten in zulke gevallen toegang verlenen of weigeren, is onbekend. Het hebben van een sponsor (een Iraaks staatsburger) zou in de praktijk een voorwaarde zijn. Wanneer Palestijnen in dit

⁵⁴⁵ Shafaq News, *Iraq's cabinet to use Turkmen as an official language in Kirkuk*, 1 maart 2023; The New Arab, *Turkmen now third official language in Iraq's Kirkuk governorate*, 2 maart 2023.

⁵⁴⁶ Volgens Clingendael had Turkse steun voor (soennitische) Turkmenen in Irak onder meer als doel om evenwicht te bieden aan de invloed (via de PMF) van Iran in de betwiste gebieden van Irak: Clingendael Institute, *Turkish Interventions in its Near Abroad: The Case of the Kurdistan Region of Iraq*, maart 2022, p1, 4-5.

⁵⁴⁷ Republic of Türkiye – Ministry of Foreign Affairs, *Press Release Regarding the Decision Taken by the General Secretariat of the Council of Ministers of Iraq*, 1 maart 2023; Daily Sabah, *Iraq backs out of ban on Turkmen language*, 2 maart 2023.

⁵⁴⁸ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p15; vertrouwelijke bron, 28 april 2023.

⁵⁴⁹ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p59.

⁵⁵⁰ Vertrouwelijke bron, 28 april 2023.

⁵⁵¹ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p15; vertrouwelijke bron, 28 april 2023.

⁵⁵² Vertrouwelijke bron, 28 april 2023.

soort gevallen toegelaten worden, dienen ze hun verblijf te legaliseren bij de bevoegde autoriteiten (PC-MoI).⁵⁵³

3.3.2 *Religieuze groepen*

Veiligheidssituatie en positie van jezidi's

De jezidi's wonen overwegend in het betwiste district Sinjar (ten westen van Mosul) in de provincie Ninewa, en in de provincie Duhok in de KAR. Tot de komst van ISIS in 2014 woonden jezidi's in Sinjar, zowel in het gelijknamige district als in de stad zelf, naast andere bevolkingsgroepen, zoals soennitische Arabieren en Turkmenen. In augustus 2014 begon ISIS in Sinjar met het plegen van misdaden tegen de jezidi's, inclusief het doden, ontvoeren, en tot slaaf maken van duizenden leden van de gemeenschap.⁵⁵⁴ De overlevenden zochten in 2014 als ontheemden veelal hun toevlucht in de KAR. Negen jaar later verbleven volgens IOM nog altijd ongeveer 200.000 jezidi's als ontheemden in de KAR, in kampen en daarbuiten.⁵⁵⁵ Het was onduidelijk hoeveel jezidi's in de verslagperiode weer in Sinjar woonden, al dan niet als ontheemden. Terugkeer naar dorpen rondom de berg Sinjar gebeurde evenals in de vorige verslagperiode op kleine schaal.⁵⁵⁶ In augustus 2022 stelde IOM dat er (in totaal) 42.000 personen naar Sinjar teruggekeerd waren.⁵⁵⁷

Obstakels voor terugkeer zijn met name de verwoesting van infrastructuur en huizen in steden en dorpen in Sinjar, en het gebrek aan kansen op levensonderhoud en basisvoorzieningen. Bewoners hadden beperkt toegang tot stromend water, elektriciteit, gezondheidszorg en onderwijs.⁵⁵⁸ Volgens IOM was tussen 2014 en 2017 in de stad Sinjar tachtig procent van de publieke infrastructuur en zeventig procent van de huizen verwoest.⁵⁵⁹ In een rapport van HRW uit mei 2023 noemden ontheemden als obstakel voor terugkeer ook het gebrek aan compensatie vanuit de overheid voor materiële schade opgelopen in de strijd met ISIS – ondanks daarvoor bestemde fondsen en inmiddels 5.000 goedgekeurde aanvragen op basis van *Law No. 20* uit 2009. Zonder compensatie, waarvoor eerst complexe, langdurige en dure aanvraagprocedures moesten worden doorlopen, ontbeerden veel burgers de financiële middelen om hun huizen en bedrijven weer op te bouwen.⁵⁶⁰ HRW rapporteerde in juni 2023 dat veel scholen en medische voorzieningen nog steeds beschadigd of verwoest zijn, en dat functionerende voorzieningen te kampen hebben met personeelstekorten.⁵⁶¹ De regering-Al-Sudani wees in de nieuwe begroting 50 miljard Iraakse dinar (34,2 miljoen Amerikaanse dollar) toe voor de wederopbouw van Sinjar en de Ninewa-vlakte.⁵⁶² Volgens HRW hadden aanhoudende politieke geschillen tussen de federale regering en de KRG over het bestuur van Sinjar echter het gebruik belemmerd van eerdere overheidsfondsen voor wederopbouw.⁵⁶³ Het

⁵⁵³ Vertrouwelijke bron, 28 april 2023.

⁵⁵⁴ UN Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic, "They Came to Destroy": *ISIS Crimes Against the Yazidis*, 15 juni 2016; NOS, *Kamer erkent IS-misdaden tegen jezidi's als genocide: 'Belangrijke eerste stap'*, 6 juli 2021.

⁵⁵⁵ IOM, *Nine years in remembrance, the road ahead for Yazidi genocide survivors in Iraq*, 3 augustus 2023.

⁵⁵⁶ IOM, *Nine years in remembrance, the road ahead for Yazidi genocide survivors in Iraq*, 3 augustus 2023; Kurdistan24, *100+ families returned to Sinjar: Iraqi Migration Ministry*, 10 augustus 2023.

⁵⁵⁷ IOM, *What comes after*, 3 augustus 2022.

⁵⁵⁸ Vertrouwelijke bron, 14 september 2022; HRW, *Iraq: Political infighting blocking reconstruction of Sinjar*, 6 juni 2023; Minority Rights Group International, *Understanding Barriers to Health Care for Minorities and Indigenous Peoples in Egypt, Iraq and Tunisia*, juni 2023, p10-11; Carnegie Middle East Center, *The Yazidi genocide nine years later*, 22 augustus 2023.

⁵⁵⁹ IOM, *More support needed for survivors of the Sinjar massacre*, 4 augustus 2022.

⁵⁶⁰ HRW, *Iraq: Compensation for ISIS victims too little, too late*, 9 mei 2023.

⁵⁶¹ HRW, *Iraq: Political infighting blocking reconstruction of Sinjar*, 6 juni 2023.

⁵⁶² Al Jazeera, *Analysis: Iraq's new budget may hamper more than it helps*, 26 juni 2023.

⁵⁶³ HRW, *Iraq: Political infighting blocking reconstruction of Sinjar*, 6 juni 2023.

ontbrak nog steeds aan een door alle partijen erkende civiele autoriteit die de lokale bevolking van publieke diensten kon voorzien.⁵⁶⁴

Verschillende bronnen noemden de veiligheidssituatie in Sinjar het belangrijkste obstakel voor grootschalige terugkeer.⁵⁶⁵ Regelmatige Turkse luchtaanvallen op PKK- en YBS-doelen waren hierin een belangrijke factor. Luchtaanvallen hadden volgens een bron secundaire ontheemding veroorzaakt, waarbij uit ontheemding naar Sinjar teruggekeerde jezidi's (weer) naar ontheemdenkampen in Duhok trokken. Een gewapende botsing in mei 2022 en aanhoudende spanningen tussen het Iraakse leger en de YBS in Sinjar leidde daarnaast volgens humanitaire organisaties tot de (hernieuwde) ontheemding van meer dan tienduizend burgers uit het gebied richting de KAR (zie ook paragraaf 1.2.1).⁵⁶⁶ Ook vormden mijnen en onontplofte munitie nog steeds een gevaar voor bewoners.⁵⁶⁷ In achtergrondartikelen in de media rondom de negende herdenking van de misdaden tegen de jezidi's spraken ontheemden en terugkeerders over de moeilijkheid van het wonen in een gebied waar de misdaden tegen hun gemeenschap hebben plaatsgevonden, te midden van plekken – waaronder de vele massagraven – die constant traumatische herinneringen oproepen.⁵⁶⁸

Jezidi's hadden te maken met (online) *hate speech* tegen de gemeenschap. In april 2023 werden jezidi's het doelwit van een campagne van haatzaaiende uitlatingen en valse beschuldigingen op sociale media, waaronder retoriek waarin de misdaden die ISIS tegen hen begaan had werden vergoelijkt. Dit begon nadat jezidi's ervan werden beschuldigd een moskee in brand te hebben gestoken tijdens een demonstratie in Sinjar tegen de terugkeer (uit het gesloten ontheemdenkamp Jeddah-5) van soennitische families met vermeende banden met ISIS. In de duizenden berichten op sociale media werden jezidi's ongelovigen en duivelsaanbidders genoemd.⁵⁶⁹

Mede door gebrek aan effectieve implementatie van het Sinjar-akkoord uit oktober 2020, door de federale regering en de KRG gesloten om de situatie te stabiliseren en terugkeer van ontheemden te faciliteren, bleef de veiligheids- en bestuurlijke situatie in Sinjar chaotisch.⁵⁷⁰ Het district was nog steeds de facto verdeeld tussen een variëteit aan – statelijke en niet-statelijke – gewapende actoren, waaronder het Iraakse leger, de YBS, pro-KDP-groepen en verschillende PMF-milities.⁵⁷¹ De jezidi-gemeenschap in Sinjar was volgens bronnen verdeeld wat betreft haar banden met deze lokale en externe actoren.⁵⁷² Volgens bronnen was een gebrek aan vertrouwen

⁵⁶⁴ Vertrouwelijke bron, 20 november 2022; France 24, *Returning to Sinjar: In Iraq, displaced Yazidis struggle to go home*, 22 mei 2023.

⁵⁶⁵ New Lines Magazine, *Iraq's 'other' minorities still endangered*, 26 april 2022; NRC, *Iraq: Conflict, destruction stopping displaced families from returning to Sinjar*, 18 mei 2022; vertrouwelijke bron, 14 september 2022; vertrouwelijke bron, 1 april 2023.

⁵⁶⁶ Al Jazeera, *Estimated 3,000 people flee armed clashes in northern Iraq*, 2 mei 2022; NRC, *Iraq: Conflict, destruction stopping displaced families from returning to Sinjar*, 18 mei 2022.

⁵⁶⁷ UNAMI, *The Federal Republic of Germany provides additional contribution to UNMAS in support of the mine action sector in Iraq*, 17 februari 2022.

⁵⁶⁸ France 24, *Returning to Sinjar: In Iraq, displaced Yazidis struggle to go home*, 22 mei 2023; Al Jazeera, *Nine years after the Yazidi genocide, what's next for survivors?*, 3 augustus 2023; Carnegie Middle East Center, *The Yazidi genocide nine years later*, 22 augustus 2023.

⁵⁶⁹ Nadia's Initiative, *Nadia's Initiative condemns recent hate speech and false accusations targeting the Yazidi community in Sinjar*, 4 mei 2023; Free Yazidi Foundation, *Condemnation of anti-Yezidi rhetoric*, 4 mei 2023; MEI, *Addressing challenges to tolerance and religious diversity in Iraq*, 5 juli 2023.

⁵⁷⁰ New Lines Magazine, *Iraq's 'other' minorities still endangered*, 26 april 2022; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023; Al Jazeera, *Nine years after the Yazidi genocide, what's next for survivors?*, 3 augustus 2023.

⁵⁷¹ Yazda, *We Cannot Return, Part 1: Collapsed Security Threatens the Future of Yazidis & Minorities in Sinjar*, 21 september 2022, p9; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023; HRW, *Iraq: Political infighting blocking reconstruction of Sinjar*, 6 juni 2023.

⁵⁷² Notes from Kurdistan (blog), *The coming Sinjar war*, 1 april 2021; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

in bescherming door het Iraakse leger of de Koerdische Peshmerga deel van het gevoel van onveiligheid onder jezidi's.⁵⁷³

In december 2022 keurde de Iraakse ministerraad een wettelijk decreet goed om de landrechten van jezidi's in het district Sinjar te erkennen. Het decreet zou de registratie van deze rechten moeten vergemakkelijken. Het besluit kwam na decennia van ontkenning van de huisvestingsrechten van de jezidi's, beginnend onder het voormalige regime van de Ba'ath-partij.⁵⁷⁴ Het was aan het einde van de verslagperiode niet duidelijk of het besluit inmiddels uitgevoerd werd en in hoeverre deze stap terugkeer naar Sinjar faciliteerde, te midden van eerdergenoemde obstakels.

De situatie van jezidi's die als ontheemden in de KAR verblijven, wordt beschreven in hoofdstuk 4.

De situatie van overlevenden van ISIS-geweld

Op 3 augustus 2023 werden in Irak de misdaden tegen de jezidi's in 2014 herdacht.⁵⁷⁵ Ook na negen jaar is het lot van velen nog onbekend. Nog steeds kwam het voor dat jezidi's gevonden werden, onder andere in ontheemdenkampen in Noordoost-Syrië, en terugkeerden naar Irak.⁵⁷⁶ Ook werden er in Sinjar nog steeds massagraven opgegraven, en nieuwe ontdekt.⁵⁷⁷ Volgens jezidi-organisaties en IOM waren ongeveer 2.700 jezidi's nog niet teruggevonden of geïdentificeerd.⁵⁷⁸

De positie van jezidi overlevenden bleef onveranderd moeilijk.⁵⁷⁹ Vanwege de misdaden die jezidi-vrouwen en kinderen (waaronder ook inmiddels volwassen mannen, die eerder door ISIS geïndoctrineerd en als kindsoldaat ingezet waren) in gevangenschap zijn aangedaan, kampen velen nog steeds met ernstige fysieke en/of psychische problemen, waaronder suïcidaliteit.⁵⁸⁰ Ondanks verschillende initiatieven van ngo's en de Iraakse autoriteiten was er in Duhok en Sinjar niet voldoende adequate psychische zorg beschikbaar. Het stigma rondom mentale gezondheid bleef voor sommigen een obstakel om hulp te zoeken.⁵⁸¹

Evenals in de vorige verslagperiode was er weinig specifieke berichtgeving over de situatie van vrouwen en kinderen van andere etnische en religieuze groepen (minderheden zoals Turkmenen, Shabak en christenen, maar ook soennitische

⁵⁷³ Vertrouwelijke bron, 14 september 2022; LSE Middle East Centre, *Unrest in Sinjar: Iraq's government has yet to earn the trust of the Yazidi community*, 19 juni 2023.

⁵⁷⁴ UNAMI, *Joint statement by Iraq's Prime Minister and the UN on the decision to grant Yazidis ownership of their lands in Sinjar after 47 years of denial*, 4 januari 2023; Amwaj, *Will new land ownership rights be game-changer for Iraq's Yazidis?*, 7 maart 2023.

⁵⁷⁵ Free Yazidi Foundation, *9th anniversary commemoration event brings together 27 Yazidi-led NGOs and CSOs*, 8 augustus 2023.

⁵⁷⁶ Vertrouwelijke bron, 14 september 2022; AFP, *'Dead or alive': Iraq's Yazidis anxiously await IS-abducted relatives*, 25 april 2023; Rudaw, *Yazidi sisters rescued from ISIS captivity*, 11 juli 2023.

⁵⁷⁷ UNITAD, *Hamadan: the latest in UNITAD and Iraqi authorities joint excavation and investigation of ISIL victims' mass graves in Sinjar*, 28 maart 2023; vertrouwelijke bron, 14 mei 2023.

⁵⁷⁸ IOM, *Nadia's Initiative and IOM Iraq break ground on cemetery and memorial for Yazidi genocide victims*, 13 februari 2023; AFP, *'Dead or alive': Iraq's Yazidis anxiously await IS-abducted relatives*, 25 april 2023.

⁵⁷⁹ Minority Rights Group International, *No peace without justice: Commemorating victims of violence in Iraq*, 22 augustus 2022; Carnegie Middle East Center, *The Yazidi genocide nine years later*, 22 augustus 2023.

⁵⁸⁰ Amnesty International, *Iraq: New documentary highlights plight of Yazidi child soldiers who survived Islamic State*, 10 februari 2022; vertrouwelijke bron, 14 september 2022; Save the Children, *Yazidi children still living in fear 8 years after genocide*, 22 september 2022; UNHCR, *Iraqi doctor provides care and comfort to Yazidi survivors*, 4 oktober 2022.

⁵⁸¹ Al Jazeera, *Psychotherapists help Yazidis heal layers of trauma in Iraq*, 10 juli 2022; Save the Children, *Yazidi children still living in fear 8 years after genocide*, 22 september 2022; IOM, *Toward comprehensive rehabilitation: mental health service referral system launched for genocide survivors in Iraq*, 28 maart 2023.

Arabieren) die destijds ontvoerd, verhandeld en verkracht zijn door ISIS.⁵⁸² Nog steeds werden er onder andere sjiitisch Turkmeense en christelijke vrouwen en meisjes vermist die door ISIS ontvoerd waren.⁵⁸³ Volgens een bron werden teruggekeerde, niet-jezidi-overlevenden grotendeels genegeerd en in de steek gelaten. Zij kampen eveneens met fysieke en/of psychische problemen en hadden over het algemeen te maken met marginalisering. Soennitische en sjiitische Arabische vrouwen die door ISIS waren ontvoerd en verkracht gaven aan dat zij en hun kinderen door hun families en tribale groepen waren afgewezen en door de overheid in de steek waren gelaten. Overlevenden die niet tot een in de *Yazidi Survivors Law* uit 2021 vermelde etnische of religieuze minderheid behoren, hebben geen recht op herstelbetalingen.⁵⁸⁴

Compensatiewet voor overlevenden van ISIS-geweld

Het vorige ambtsbericht vermeldde de goedkeuring in het Iraakse parlement van de *Yazidi Survivors Law* (YSL), die tot doel heeft het leed te compenseren van vrouwen en mannen – van de jezidi, Shabak, Turkmeense en christelijke gemeenschappen in Irak – die het slachtoffer zijn geworden van (seksueel) geweld gepleegd door ISIS en dit overleefd hebben.⁵⁸⁵ De YSL vormt het institutionele kader voor het verstrekken van financiële steun en andere vormen van herstelbetalingen aan overlevenden, in de vorm van onder andere maandelijks betaling, een stuk grond en toegang tot (geestelijke) gezondheidszorg.⁵⁸⁶ Begin maart 2023, twee jaar nadat de YSL was aangenomen (en bijna vier jaar nadat het wetsvoorstel was ingediend), betaalde de Iraakse overheid de eerste 24 herstelbetalingen uit. 21 vrouwen en drie mannen (allen jezidi) ontvingen een pinpas, waarmee ze maandelijks een betaling kunnen opnemen.⁵⁸⁷ Tegen augustus 2023 waren er volgens IOM, sinds de lancering van een aanvraagportaal voor herstelbetalingen in september 2022, 900 overlevenden geverifieerd. Inmiddels was begonnen met maandelijks betalingen aan 650 personen. Daarnaast was in 2023 een formeel verwijzingsstelsel geactiveerd waarmee YSL-begunstigden verwezen kunnen worden naar geestelijke gezondheidszorg en psychosociale ondersteuningsdiensten in hun woongebied.⁵⁸⁸ In de in juni 2023 aangenomen Iraakse begroting voor 2023-2025 is een bedrag van 25 miljard Iraakse dinar (19 miljoen Amerikaanse dollar) toegewezen aan de YSL.⁵⁸⁹

Naast het trage tempo van de uitvoering van de wet waren er moeilijkheden met de procedures om in aanmerking te komen voor de herstelbetalingen.⁵⁹⁰ Jezidi-organisaties gaven aan dat men om een aanvraag in te dienen (opnieuw) een getuigenis bij een rechter moest afleggen, een stap waarvoor geen juridische basis is in de YSL. Dit bureaucratische proces zorgde voor psychosociale stress bij overlevenden en riep (wederom) traumatische ervaringen op.⁵⁹¹ Overlevenden

⁵⁸² Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p62; Al Jazeera, 'No one cares': ISIL's 'invisible' victims, 8 maart 2022; Amwaj, *Almost a decade after IS blitz, Iraq's Shiite Turkmens still suffer*, 29 december 2022.

⁵⁸³ Minority Rights Group International, *No peace without justice: Commemorating victims of violence in Iraq*, 22 augustus 2022; Amwaj, *Almost a decade after IS blitz, Iraq's Shiite Turkmens still suffer*, 29 december 2022.

⁵⁸⁴ Al Jazeera, 'No one cares': ISIL's 'invisible' victims, 8 maart 2022.

⁵⁸⁵ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p61.

⁵⁸⁶ IOM, *Toward comprehensive rehabilitation: mental health service referral system launched for genocide survivors in Iraq*, 28 maart 2023.

⁵⁸⁷ IOM, *On 2nd anniversary of YSL: Yazidi survivors see first benefits of landmark reparation law*, 2 maart 2023.

⁵⁸⁸ IOM, *Toward comprehensive rehabilitation: mental health service referral system launched for genocide survivors in Iraq*, 28 maart 2023; IOM, *Nine years in remembrance, the road ahead for Yazidi genocide survivors in Iraq*, 3 augustus 2023.

⁵⁸⁹ Al Jazeera, *Nine years after the Yazidi genocide, what's next for survivors?*, 3 augustus 2023.

⁵⁹⁰ UNAMI, *Remarks by the SRSR for Iraq and head of the United Nations Assistance Mission for Iraq (UNAMI), Ms. Jeanine Hennis-Plasschaert, at the 9th Annual Commemoration of Victims of the Genocide Against Yazidis and other Iraqi Components*, 3 augustus 2023.

⁵⁹¹ Vertrouwelijke bron, 1 april 2023; Coalition for Just Reparations (C4JR), *C4JR urges committee established under Yazidi Survivors Law to drop requirement of filing criminal complaint to receive reparations*, 6 april 2023.

zouden bij het indienen van de benodigde strafrechtelijke klacht geconfronteerd zijn met verbale intimidatie en stigmatisering door overheidsfunctionarissen.⁵⁹² Mensenrechtenorganisaties riepen de autoriteiten op om de vereiste van het indienen van een strafrechtelijke klacht te laten vallen.⁵⁹³

Soennitische Arabieren

Soennitische Arabieren wonen voornamelijk in Bagdad, de provincies die onder controle hebben gestaan (voor lange of kortere tijd) van ISIS, en ook in delen van de betwiste gebieden, zoals Kirkuk. In Bagdad is sprake van een hoge mate van segregatie. Na 2003 leidden sektarische spanningen en geweld in de stad tot een afname in het aantal gemengde wijken.⁵⁹⁴ In voormalige ISIS-gebieden verschilden de omstandigheden voor soennitische Arabieren afhankelijk van factoren als de lokale veiligheidssituatie, relaties met de dominante gewapende actoren, en de mate van wederopbouw en toegang tot basisvoorzieningen. Over het algemeen zijn sjiitische PMF-milities sinds de herovering op ISIS aanwezig in gebieden die (voorheen) een soennitische meerderheid hadden.⁵⁹⁵ Dit is een van de factoren die terugkeer naar bepaalde gebieden effectief blokkeerden. Voorbeelden van plaatsen waar milities om zogenaamde veiligheidsredenen geen terugkeer zouden toelaten, zijn Jurf al-Sakhar (in de provincie Babil) en Al-Awja (de geboorteplaats van Saddam Hoessein, nabij Tikrit in de provincie Salaheddin).⁵⁹⁶ Sjiitische PMF-milities hadden ook een dominante positie in bijvoorbeeld strategische grensgebieden, zoals het district Al-Qa'im in de voornamelijk soennitisch Arabische provincie Anbar.⁵⁹⁷ In de steden Ramadi en Falluja in Anbar heeft sinds de herovering op ISIS met internationale steun relatief grootschalige wederopbouw plaatsgevonden. Dit heeft bijgedragen aan relatieve stabiliteit en economische vooruitgang.⁵⁹⁸ De plaatselijke autoriteiten lieten echter weinig ruimte voor inspraak en activisme vanuit het maatschappelijk middenveld.⁵⁹⁹ Volgens een bron werden activisten en burgers die kritiek hadden op de autoriteiten geconfronteerd met bedreigingen of intimidatie door de politie. Dit zou hebben geleid tot toenemende onvrede onder lokale leiders in Anbar over de grip van de uit de provincie afkomstige Mohammed al-Halbousi, de soennitische parlementsvoorzitter van Irak, op lokale instituties.⁶⁰⁰

Soennieten in voormalige ISIS-gebieden werden nog steeds het slachtoffer van arbitraire arrestaties, op grond van de verdenking dat de arrestant banden heeft met ISIS (zie paragraaf 1.2.6).⁶⁰¹ Volgens verschillende bronnen werden personen in de praktijk in plaats van op daadwerkelijke verdenkingen van banden met ISIS vaak gearresteerd op basis van religieuze identiteit, in combinatie met andere

⁵⁹² Jiyon Foundation for Human Rights en C4JR, *More than Ink on Paper, Taking Stock of Two Years after the Adoption of the Yazidi (Female) Survivors Law*, 1 maart 2023, p24.

⁵⁹³ C4JR, *C4JR urges committee established under Yazidi Survivors Law to drop requirement of filing criminal complaint to receive reparations*, 6 april 2023; Amnesty International, Ceasefire Centre for Civilian Rights, The Center for Victims of Torture, e.a., *Joint statement on the implementation of the Yazidi Survivors Law*, 14 april 2023.

⁵⁹⁴ EUAA, *Iraq – Targeting of Individuals*, januari 2022, p25.

⁵⁹⁵ Vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁵⁹⁶ Shafaq News, *Jurf al-Sakhr situation is complicated by security concerns, not political veto: leading figure*, 13 december 2022; France 24, *Tikrit: 20 years since the US invasion of Iraq, what has become of Saddam Hussein's birthplace?* (video), 17 februari 2023; vertrouwelijke bron, 27 maart 2023.

⁵⁹⁷ Carnegie Middle East Center, *The Transformation of the Iraqi-Syrian Border: From a National to a Regional Frontier*, 31 maart 2020; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023; The Century Foundation, *Order from Ashes podcast: A tale of two border towns*, 4 april 2023.

⁵⁹⁸ Al Jazeera, *Iraq: Anbar's post-ISIL reconstruction spawns autonomy debate*, 27 januari 2021; vertrouwelijke bron, 20 juli 2022; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023; vertrouwelijke bron, 27 juni 2023.

⁵⁹⁹ LSE, *The trouble with Halbousi: The extraordinary rise and looming fall of Iraq's Sunni strongman*, 16 juni 2023; vertrouwelijke bron, 27 juni 2023.

⁶⁰⁰ LSE, *The trouble with Halbousi: The extraordinary rise and looming fall of Iraq's Sunni strongman*, 16 juni 2023.

⁶⁰¹ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p25; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

sociale kenmerken (bijvoorbeeld afkomst) en omstandigheden (bijvoorbeeld lokale conflicten over land, of rivaliteit tussen tribale groepen).⁶⁰²

3.3.3 *Behandeling van personen met (vermeende) banden met ISIS*

De groep ontheemden met (vermeende) banden met ISIS bestaat naar schatting uit 250.000 tot 300.000 mensen. Het gaat vooral om soennitisch Arabische families en individuen uit de provincies Anbar, Ninewa, Salaheddin en Diyala.⁶⁰³ Voor meer informatie over wanneer iemand met ISIS wordt geassocieerd wordt verwezen naar paragraaf 3.3.3 van het ambtsbericht van oktober 2021.⁶⁰⁴ Terugkeer van deze groep ontheemden naar voormalige ISIS-gebieden is in de afgelopen jaren gestagneerd, omdat zij, naast overige obstakels voor terugkeer zoals beschreven in hoofdstuk 4, in veel plaatsen te maken hebben met een gebrek aan acceptatie door de lokale gemeenschap.⁶⁰⁵ UNDP gaf in een rapport uit oktober 2022 aan dat veel inwoners van gebieden die zwaar getroffen zijn door ISIS-misdaden (nog steeds) tegen de terugkeer waren van de gezinnen en verwanten van personen (veelal mannen) die zich in de jaren na 2014 bij ISIS hadden aangesloten. Ongeacht of deze personen nu nog leven, gevangen zitten, vermist of gedood zijn, hun gezinnen – in de praktijk vooral vrouwen en kinderen – bleven grotendeels uitgesloten worden door de Iraakse samenleving.⁶⁰⁶ Verwanten van (vermeende) ISIS-leden of -sympathisanten kunnen ook problemen ondervinden. Wanneer één familielid ervan beschuldigd wordt zich bij ISIS te hebben aangesloten, kan dit de perceptie van de hele familie aantasten, en zelfs van verre verwanten binnen dezelfde tribale groep. Verschillende bronnen spreken van collectieve bestraffing.⁶⁰⁷ UNDP spreekt in dit verband van een de-facto-verbod op terugkeer in veel gebieden, als straf voor degenen die door lokale autoriteiten, tribale groepen, lokale gemeenschappen of PMF-milities worden gezien als ISIS-sympathisanten of verwanten van ISIS-leden. Voor families van slachtoffers blijft het moeilijk om daders van misdaden en hun families te vergeven.⁶⁰⁸ Personen met (vermeende) banden met ISIS werden soms geconfronteerd met bedreiging of geweld vanuit de gemeenschap.⁶⁰⁹ Verschillende bronnen gaven aan dat dit niet meer op dezelfde schaal gebeurde als kort nadat ISIS-gebieden waren heroverd.⁶¹⁰ Uit recente artikelen komt het beeld naar voren dat onder ontheemden de vrees voor geweld vanuit de lokale gemeenschap

⁶⁰² Vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁶⁰³ War on the Rocks, *Living in the shadows: Iraq's remaining displaced families*, 3 februari 2022; UNDP, *Affiliated with ISIS. Challenges for the Return and Reintegration of Women and Children*, oktober 2022, vi; DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p25.

⁶⁰⁴ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p69.

⁶⁰⁵ War on the Rocks, *Living in the shadows: Iraq's remaining displaced families*, 3 februari 2022; UNDP, *Affiliated with ISIS. Challenges for the Return and Reintegration of Women and Children*, oktober 2022, vi; vertrouwelijke bron, 30 juli 2023.

⁶⁰⁶ UNDP, *Affiliated with ISIS. Challenges for the Return and Reintegration of Women and Children*, oktober 2022, vi.

⁶⁰⁷ HRW, *Iraq/Kurdistan Region: Former ISIS Suspects Stuck in Limbo*, 28 oktober 2021; War on the Rocks, *Living in the shadows: Iraq's remaining displaced families*, 3 februari 2022; UN Women, *Zainab Qassim, an Iraqi woman mediator who helped reintegrate families accused of ISIS affiliation into their home communities*, 24 oktober 2022; The Guardian, *'The people don't want us': inside a camp for Iraqis returned from Syrian detention*, 15 juni 2023.

⁶⁰⁸ UNDP, *Affiliated with ISIS. Challenges for the Return and Reintegration of Women and Children*, oktober 2022, vi.

⁶⁰⁹ World Bank Group, *Local Peace Agreements and the Return of IDPs with Perceived ISIL Affiliation in Iraq*, januari 2022; UNDP, *Affiliated with ISIS. Challenges for the Return and Reintegration of Women and Children*, oktober 2022, vi; DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p25; The Economist, *Failing to reintegrate Iraq's Sunni rebels could prove costly*, 24 augustus 2023; The New Humanitarian, *In Iraq, a rushed camp closure fuels unease over the safety of IS returns*, 24 augustus 2023.

⁶¹⁰ The Washington Post, *After years in ISIS prison camp, they now face an uncertain welcome home*, 5 juli 2022; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023; The New Humanitarian, *In Iraq, a rushed camp closure fuels unease over the safety of IS returns*, 24 augustus 2023.

desondanks nog altijd groot is, ook wanneer hun tribale leiders terugkeer accepteren en veiligheid garanderen.⁶¹¹

Als iemand wordt geassocieerd met ISIS, kan dat problemen opleveren bij het doorlopen van een veiligheidsonderzoek en het verkrijgen van een veiligheidsverklaring van de autoriteiten. Deze verklaring is noodzakelijk voor een ontheemde om terug te kunnen keren naar het oorspronkelijke woongebied, of om zich elders te kunnen vestigen.⁶¹² Daarnaast is een veiligheidsverklaring in de praktijk nodig om identiteitsbewijzen te verkrijgen.⁶¹³ Om een dergelijke associatie op te heffen, kan een persoon formeel afstand nemen van het verdachte familielid door aangifte tegen deze persoon te doen.⁶¹⁴ In het Arabisch worden de hierbij behorende procedures aangeduid met de term *tabriya*, dat voortkomt uit tribale praktijken en is opgenomen in het formele rechtssysteem. Volgens een bron voelden veel mannen en vrouwen zich onder druk gezet, vooral door lokale veiligheidsactoren, om *tabriya* te doen, omdat dit hun enige manier was om hun leven weer op te bouwen. Veel vrouwen zouden terughoudend zijn in het doen van *tabriya*, omdat ze kwetsbaar zijn voor uitbuiting in interacties met veiligheidstroepen en rechtbanken.⁶¹⁵ Het vorige ambtsbericht beschreef dat *tabriya* verder zowel juridische als sociale implicaties heeft, waaronder verlies van het recht op een erfenis, of uitsluiting door overige (schoon)familieleden.⁶¹⁶ Er was volgens een bron bovendien geen garantie dat vrouwen die *tabriya* doorliepen geaccepteerd werden door de gemeenschap in hun oorspronkelijke woonplaats.⁶¹⁷

Andere obstakels voor terugkeer van families of individuen met (vermeende) banden met ISIS waren volgens UNDP veiligheidsproblemen, administratieve procedures, tribale en sektarische spanningen, en instabiele levens- en economische omstandigheden.⁶¹⁸ Velen beschikken niet (meer) over de documenten die noodzakelijk zijn om zich in de woonplaats te registreren en toegang te krijgen tot basisvoorzieningen, zoals onderwijs en legaal werk. Kinderen die onder ISIS in Noordoost-Syrië geboren zijn kunnen zonder identiteitsbewijzen van hun ouders niet geregistreerd worden.⁶¹⁹ Vaak bezitten de ontheemden geen woning meer, en geen middelen om woonruimte te huren.⁶²⁰

De federale regering, internationale organisaties en lokale autoriteiten leverden inspanningen om ontheemde gezinnen terug te laten keren naar hun oorspronkelijke woongebieden. Dit gebeurde door middel van de wederopbouw van infrastructuur en diensten, investeringen in werkgelegenheid en verzoeningsmechanismen met lokale

⁶¹¹ The Guardian, 'The people don't want us': inside a camp for Iraqis returned from Syrian detention, 15 juni 2023; The New Humanitarian, *In Iraq, a rushed camp closure fuels unease over the safety of IS returns*, 24 augustus 2023.

⁶¹² Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p70; UNDP, *Affiliated with ISIS. Challenges for the Return and Reintegration of Women and Children*, oktober 2022, vi.

⁶¹³ War on the Rocks, *Living in the shadows: Iraq's remaining displaced families*, 3 februari 2022; UNDP, *Affiliated with ISIS. Challenges for the Return and Reintegration of Women and Children*, oktober 2022, vi.

⁶¹⁴ World Bank Group, *Local Peace Agreements and the Return of IDPs with Perceived ISIL Affiliation in Iraq*, januari 2022, p25; UNDP, *Affiliated with ISIS. Challenges for the Return and Reintegration of Women and Children*, oktober 2022, vi; EUAA, *Iraq: Arab Tribes and Customary Law*, april 2023, p59-60.

⁶¹⁵ War on the Rocks, *Living in the shadows: Iraq's remaining displaced families*, 3 februari 2022.

⁶¹⁶ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p70.

⁶¹⁷ War on the Rocks, *Living in the shadows: Iraq's remaining displaced families*, 3 februari 2022.

⁶¹⁸ UNDP, *Affiliated with ISIS. Challenges for the Return and Reintegration of Women and Children*, oktober 2022, vi.

⁶¹⁹ Vertrouwelijke bron, 30 juli 2023; The New Humanitarian, *In Iraq, a rushed camp closure fuels unease over the safety of IS returns*, 24 augustus 2023.

⁶²⁰ War on the Rocks, *Living in the shadows: Iraq's remaining displaced families*, 3 februari 2022; NPR, *A life in limbo for the wives and children of ISIS fighters*, 15 maart 2022; The Guardian, 'The people don't want us': inside a camp for Iraqis returned from Syrian detention, 15 juni 2023.

gemeenschappen.⁶²¹ Verschillende bronnen gaven aan dat deze investeringen in de praktijk onder gemeenschappen in terugkeerlocaties niet de gewenste acceptatie van terugkeerders opleverden.⁶²²

Als gevolg van deze obstakels tot terugkeer en re-integratie liepen families met (vermeende) banden met ISIS het risico op marginalisatie. In de afgelopen jaren hadden duizenden mensen zich, na de sluiting van de ontheemdenkampen waar zij verbleven (of het om andere redenen verlaten daarvan), hervestigd op onderontwikkelde plekken, waar zij nauwelijks deelnemen aan de samenleving.⁶²³

Terugkeer van Iraakezen met (vermeende) banden met ISIS vanuit Noordoost-Syrië
Stigmatisering vormde een veelvoorkomend obstakel bij de terugkeer naar oorspronkelijke woongebieden van Iraakezen die naar Irak werden overgebracht vanuit het Al-Hol-kamp in Noordoost-Syrië. De Iraakse autoriteiten gingen in samenwerking met het Autonoom Bestuur van Noord- en Oost-Syrië (AANES) door met het repatriëren van Iraakezen met (vermeende) banden met ISIS. Mede vanwege het stigma op deze groep vormen repatriëring en re-integratie een grote uitdaging voor de Iraakse autoriteiten. Sinds mei 2021 keerden ruim 5.500 personen (voornamelijk vrouwen en kinderen) terug vanuit Al-Hol.⁶²⁴ Terugkeerders werden naar verluidt door meerdere veiligheidsdiensten doorgelicht op betrokkenheid bij misdaden, maar de criteria voor toelating tot Irak waren niet transparant.⁶²⁵ Volgens een overeenkomst uit 2021 viel elke overdracht van 150 families uit Al-Hol samen met een overdracht van 50 in detentie verblijvende (voormalige) ISIS-strijders, die werden doorverwezen voor vervolging door Iraakse rechtbanken.⁶²⁶ De families werden in beginsel overgebracht naar het kamp Jeddah-1, ten zuiden van Mosul, waar ze een rehabilitatieprogramma volgen. Er waren meer dan 800 families vanuit Jeddah-1 doorgestroomd, waarvan een deel naar hun oorspronkelijke woongebieden.⁶²⁷ Volgens een onderzoek uit december 2022 liep een deel van de bewoners van Jeddah-1 (vooral families met een vrouw aan het hoofd) het risico op langdurig verblijf binnen het kamp, waaronder personen die niet over geldige documenten beschikken of die niet kunnen terugkeren vanwege een gebrek aan acceptatie vanuit de gemeenschap.⁶²⁸

Buiten het door de Iraakse overheid gefaciliteerde en door de internationale gemeenschap gesteunde proces van terugkeer en rehabilitatie, is een onbekend aantal Iraakse burgers uit Al-Hol met behulp van mensensmokkelaars naar Irak gereisd.⁶²⁹ Volgens schattingen verbleven er in augustus 2023 nog 25.000 Iraakse burgers in Al-Hol.⁶³⁰

⁶²¹ UNDP, *Affiliated with ISIS. Challenges for the Return and Reintegration of Women and Children*, oktober 2022, vi; UN Women, *Zainab Qassim, an Iraqi woman mediator who helped reintegrate families accused of ISIS affiliation into their home communities*, 24 oktober 2022; The Guardian, *'The people don't want us': inside a camp for Iraqis returned from Syrian detention*, 15 juni 2023; vertrouwelijke bron, 30 juli 2023.

⁶²² The Guardian, *'The people don't want us': inside a camp for Iraqis returned from Syrian detention*, 15 juni 2023; vertrouwelijke bron, 30 juli 2023.

⁶²³ War on the Rocks, *Living in the shadows: Iraq's remaining displaced families*, 3 februari 2022; NPR, *A life in limbo for the wives and children of ISIS fighters*, 15 maart 2022; UNDP, *Affiliated with ISIS. Challenges for the Return and Reintegration of Women and Children*, oktober 2022, vi; The Guardian, *'The people don't want us': inside a camp for Iraqis returned from Syrian detention*, 15 juni 2023; vertrouwelijke bron, 27 juni 2023.

⁶²⁴ The Guardian, *'The people don't want us': inside a camp for Iraqis returned from Syrian detention*, 15 juni 2023; vertrouwelijke bron, 30 juli 2023.

⁶²⁵ The Washington Post, *After years in ISIS prison camp, they now face an uncertain welcome home*, 5 juli 2022; vertrouwelijke bron, 27 maart 2023.

⁶²⁶ The Guardian, *'The people don't want us': inside a camp for Iraqis returned from Syrian detention*, 15 juni 2023. ⁶²⁷ Vertrouwelijke bron, 27 maart 2023; vertrouwelijke bron, 30 juli 2023.

⁶²⁸ UN University, *The Road Home from Al Hol Camp: Reflections on the Iraqi Experience*, december 2022, p3.

⁶²⁹ Vertrouwelijke bron, 27 juni 2023.

⁶³⁰ The Guardian, *'The people don't want us': inside a camp for Iraqis returned from Syrian detention*, 15 juni 2023; vertrouwelijke bron, 30 juli 2023.

3.3.4 Lhbtqi+

Het wettelijk kader

De juridische positie van personen behorend tot de lhbtqi+-gemeenschap, zoals beschreven in het ambtsbericht van oktober 2021⁶³¹, is in de verslagperiode niet veranderd, hoewel er zowel in federaal Irak als in de Koerdische regio pogingen gedaan werden lhbtqi+-personen en het ondersteunen van deze groep strafbaar te maken.

Irak kent geen wetgeving die seksuele handelingen door volwassen personen van hetzelfde geslacht expliciet verbiedt. In artikel 401 van het Iraakse Wetboek van Strafrecht (WvS) wordt gesproken over 'onzedelijke daden in het openbaar'. Dergelijk gedrag kan op basis van dit artikel met maximaal zes maanden detentie bestraft worden.⁶³² Artikel 394 van het WvS verbiedt seksuele relaties buiten het huwelijk, waarvoor maximaal zeven jaar gevangenisstraf staat, en waardoor in feite alle seksuele activiteiten van hetzelfde geslacht strafbaar worden gesteld.⁶³³ Deze bepalingen kunnen in theorie tegen lhbtqi+-personen gebruikt worden.

In de praktijk zouden de autoriteiten van een reeks van bepalingen uit het WvS gebruik hebben gemaakt om lhbtqi+-personen strafrechtelijk te vervolgen. Volgens verschillende bronnen kwam het voor dat de autoriteiten de bepaling uit het WvS die 'onfatsoenlijke handelingen' in het openbaar verbiedt gebruikten om lhbtqi+-personen te arresteren.⁶³⁴ Daarnaast zouden ook beschuldigingen van prostitutie gebruikt zijn om personen te vervolgen.⁶³⁵ Volgens het USDoS-jaarrapport over 2022 waren veroordelingen voor buitenechtelijke seks – waaronder 'sodomie' (wettelijk gedefinieerd als anale seks tussen twee mannen) – zeldzaam, vanwege de hoge bewijsstandaard (de betreffende personen moeten op heterdaad betrapt worden) en de maatschappelijke normen om over dergelijke zaken te zwijgen.⁶³⁶

In Irak is het voor transgender personen – ongeacht welke medische behandeling of ingreep zij (buiten Irak) hebben ondergaan – niet mogelijk om hun geslacht aan te passen bij de burgerlijke stand en daarmee in hun identiteitsdocumenten.⁶³⁷

Tijdens de verslagperiode werden er steeds meer pogingen ondernomen om lhbtqi+-personen en het ondersteunen van deze groep expliciet strafbaar te maken. In juli 2022 kondigde een aantal parlementsleden in federaal Irak een initiatief aan voor een wetsvoorstel om homoseksualiteit te criminaliseren.⁶³⁸ In december 2022 deden parlementsleden een voorstel om lhbtqi+-'propaganda' strafbaar te stellen.⁶³⁹ In de KAR dienden parlementsleden in september 2022 een wetsvoorstel in dat het opkomen voor lhbtqi+-rechten strafbaar zou stellen.⁶⁴⁰ Het voorstel zou de ruimte voor activisme verder beperken. Volgens het wetsvoorstel zou iemand die lhbtqi+-rechten steunt, tot een jaar gevangenisstraf kunnen krijgen. Het wetsvoorstel zou ook voor maximaal een maand de licenties opschorten van mediabedrijven en

⁶³¹ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p73.

⁶³² Human Dignity Trust, *Iraq*, www.humandignitytrust.org/country-profile/iraq geraadpleegd op 13 juli 2023.

⁶³³ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p31; USDoS, *Iraq 2022 Human Rights Report*, maart 2023, p63.

⁶³⁴ HRW, *World Report 2023, Events of 2022*, januari 2023, p320; Human Dignity Trust, *Iraq*, www.humandignitytrust.org/country-profile/iraq geraadpleegd op 13 juli 2023.

⁶³⁵ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p31.

⁶³⁶ USDoS, *Iraq 2022 Human Rights Report*, maart 2023, p63.

⁶³⁷ HRW, *World Report 2021*, januari 2021; Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p73; USDoS, *Iraq 2022 Human Rights Report*, maart 2023, p66.

⁶³⁸ Amnesty International, *Report 2022/23, The State of the World's Human Rights*, maart 2023, p204.

⁶³⁹ Al-Monitor, *Iraq's Sadr takes aim at LGBTQ community*, 6 december 2022; USDoS, *Iraq 2022 Human Rights Report*, maart 2023, p67.

⁶⁴⁰ HRW, *A push to silence LGBT rights in the Kurdistan Region of Iraq*, 7 september 2022.

maatschappelijke organisaties die 'homoseksualiteit promoten'.⁶⁴¹ Volgens HRW zou een dergelijke wet, indien aangenomen, de publieke discussie over gender en seksualiteit smoren.⁶⁴²

In juli 2023 werden er in Bagdad door verschillende groepen in het parlement hernieuwde pogingen gestart om homoseksualiteit strafbaar te stellen.⁶⁴³ Een conceptwet die circuleerde was een voorstel tot aanpassing van de huidige anti-prostitutiewet van 1998. De wet werd in het voorstel uitgebreid met een verbod op homoseksualiteit en transgender-zijn, maar ook het strafbaar stellen van het zogenaamde promoten van homoseksualiteit en het helpen van lhbtq+-personen was hierin opgenomen. De conceptwet ging een stap verder dan eerdere voorstellen: homoseksualiteit zou volgens het voorstel bestraft moeten worden met levenslange gevangenisstraf of de doodstraf. Het helpen of promoten zou bestraft moeten worden met minimaal zeven jaar gevangenisstraf.⁶⁴⁴ Aan het einde van de verslagperiode was geen van de wetsvoorstellen om homoseksualiteit te criminaliseren aangenomen.

Maatschappelijke situatie lhbtq+-personen

De wetsvoorstellen pasten in een breder anti-lhbtq+-sentiment in Irak.⁶⁴⁵ In het algemeen bestaat in Irak de perceptie dat lhbtq+-personen lijden aan een psychische aandoening, ze in tegenspraak zijn met de menselijke aard en religieuze waarden, en dat hun levensstijl het product is van westerse invloeden.⁶⁴⁶ In de verslagperiode was er volgens verschillende bronnen sprake van een toename van anti-lhbtq+-retoriek en online *hate speech*.⁶⁴⁷ Dit werd aangewakkerd door politici die het thema in wetsvoorstellen en publieke uitingen gebruikten voor eigen politiek gewin.⁶⁴⁸ Ook werd er ingespeeld op de conservatieve onderstroom in de Iraakse maatschappij door het concept 'gender' te presenteren als steun aan de lhbtq+-gemeenschap, en als opgelegd door het Westen.⁶⁴⁹ In december 2022 lanceerde Muqtada al-Sadr – die eerder onder andere bij de COVID-19-pandemie en de apenpokken een verband met homoseksualiteit had gelegd – een online campagne tegen de lhbtq+-gemeenschap.⁶⁵⁰ Hoewel Al-Sadr opriep tot het gewelddoos bestrijden van de lhbtq+-gemeenschap, waarschuwden activisten dat dit soort uitingen het geweld tegen de gemeenschap legitimeerden en zagen lhbtq+-personen een nieuwe golf van homofobie aankomen.⁶⁵¹

Lhbtq+-personen ervoeren toenemende druk vanuit de autoriteiten en de maatschappij, terwijl de ruimte voor steun voor de gemeenschap verder beperkt werd, en waren doorgaans gedwongen een dubbelleven te leiden. Velen waren uiterst voorzichtig en verborgen hun seksuele geaardheid voor hun familie en de

⁶⁴¹ HRW, *A push to silence LGBT rights in the Kurdistan Region of Iraq*, 7 september 2022; Human Dignity Trust, *Iraq*, www.humandignitytrust.org/country-profile/iraq geraadpleegd op 13 juli 2023.

⁶⁴² HRW, *A push to silence LGBT rights in the Kurdistan Region of Iraq*, 7 september 2022.

⁶⁴³ Bas News, *Homosexuality ban bill submitted to Iraq parliament for consideration*, 4 juli 2023; NRT English, *Another anti-homosexuality draft bill sent to speaker's desk*, 6 juli 2023; vertrouwelijke bron, 11 juli 2023.

⁶⁴⁴ Vertrouwelijke bron, 11 juli 2023; HRW, *Iraq: Scrap anti-LGBT bill. Death penalty for same-sex conduct; imprisonment for transgender expression*, 23 augustus 2023.

⁶⁴⁵ AP, *Influential Iraqi cleric launches anti-LGBTQ campaign*, 2 december 2022; vertrouwelijke bron, 11 juli 2023.

⁶⁴⁶ LandInfo, *Irak: Situasjonen for LHBTIQ-personar*, 11 oktober 2022; vertrouwelijke bron, 31 maart 2023; vertrouwelijke bron, 11 juli 2023.

⁶⁴⁷ BBC Monitoring, *Iraq: Social media highlights for 16-22 December*, 22 december 2022; vertrouwelijke bron, 23 februari 2023; vertrouwelijke bron, 31 maart 2023; vertrouwelijke bron, 8 juni 2023.

⁶⁴⁸ Vertrouwelijke bron, 23 februari 2023; vertrouwelijke bron, 11 juli 2023.

⁶⁴⁹ Vertrouwelijke bron, 8 juni 2023; Jadaliyya, *In Iraq, to defend gender is to refuse violence*, 31 augustus 2023.

⁶⁵⁰ AP, *Influential Iraqi cleric launches anti-LGBTQ campaign*, 2 december 2022.

⁶⁵¹ Al-Monitor, *Iraq's Sadr takes aim at LGBTQ community*, 6 december 2022; Middle East Eye, *Iraq: Draft law to ban LGBTQ+ publishing as Sadr tweets more homophobia*, 12 december 2022; Jummar, *Iraq's queer women: Survival under false identities and secret lives*, 15 februari 2023; L'Orient Today, *Escape to survive: The saga of two young Iraqi LGBTQ+ men*, 13 juni 2023.

maatschappij als geheel om arrestatie, intimidatie en geweld te voorkomen.⁶⁵² In de KAR zouden veel lhbtq+-personen alleen bij anderen uit de gemeenschap thuis gezamenlijk hun gender- en seksuele identiteit kunnen beleven.⁶⁵³ Volgens DFAT kon het gebruik van online dating-apps en het online uitkomen voor de seksuele oriëntatie of genderidentiteit een persoon tot een doelwit maken. Ook HRW rapporteerde dat lhbtq+-personen het doelwit werden van doodsbedreigingen door gewapende groepen naar aanleiding van hun online activiteiten.⁶⁵⁴

Leden van de gemeenschap zouden afpersing en chantage vrezen.⁶⁵⁵ Activisten ondervonden meer weerstand en het werk van lhbtq+-organisaties werd ook bemoeilijkt door de steeds kleiner wordende ruimte voor het maatschappelijk middenveld (zie paragraaf 3.2.2).⁶⁵⁶ Verschillende bronnen spraken van een grote psychologische impact van de intolerantie jegens lhbtq+-personen en de effecten op hun dagelijks leven, wat bij zou dragen aan depressie, angst, posttraumatische stress en zelfmoordneigingen.⁶⁵⁷

Gevolgen van (vermoedens van) homoseksualiteit of gendervariatie

In de overwegend conservatieve samenleving in Irak kan iedereen die zich niet aan de gangbare normen voor genderexpressie houdt gevaar lopen. Degenen die wat betreft waar te nemen kenmerken (zoals niet-normatieve kapsels⁶⁵⁸ of stemgeluid⁶⁵⁹) de grenzen overschrijden van wat de samenleving definieert als vrouwelijk of mannelijk, lopen het risico doelwit te worden van discriminatie, (seksueel) misbruik, geweld en moord.⁶⁶⁰ Volgens bronnen vrezen lhbtq+-personen geweld van de zijde van gewapende groepen, de autoriteiten, hun eigen families, en van de gemeenschap, waaronder intimidatie en geweld op straat, op school of universiteit en op het werk.⁶⁶¹ Families beschouwen het hebben van een lhbtq+-zoon of -dochter doorgaans als een schande en kunnen op vermoedens of openbaarmaking van homoseksualiteit of gendervariatie reageren door het betreffende familielid op te sluiten, uit te huwelijken, te verstoten of te vermoorden.⁶⁶²

Andere bronnen bevestigden het beeld dat in voorkomende gevallen geweld werd gebruikt tegen personen die hun seksuele geaardheid niet bekendmaakten. De

⁶⁵² IraQueer en Outright Action International, "I Need to Be Free," *What It Means to Be a Queer Woman in Today's Iraq*, maart 2022; Raseef22, *Iraq's LGBT community's two choices: immigration or death*, 6 april 2022; Inter Press Service, *LGBTI in Iraq: Defending identity in the face of harassment, stigma and death*, 25 november 2022; DFAT, *Country Information Report Iraq*, 16 januari 2023, p32; vertrouwelijke bron, 31 maart 2023.

⁶⁵³ BBC World Service (via YouTube), *Fear and Survival: Being LGBTQ in Iraq* (video), 14 mei 2022; vertrouwelijke bron, 8 juni 2023.

⁶⁵⁴ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p32; HRW, "All This Terror Because of a Photo", *Digital Targeting and Its Offline Consequences for LGBT People in the Middle East and North Africa*, 21 februari 2023, p5.

⁶⁵⁵ AP, *Rights group denounces violence against LGBT people in Iraq*, 23 maart 2022.

⁶⁵⁶ Vertrouwelijke bron, 23 februari 2023; HRW, *Kurdistan Region of Iraq: LGBT rights group shuttered*, 6 juli 2023.

⁶⁵⁷ The Red Line, *Being LGBT in Iraq: a mental health nightmare*, 5 augustus 2022; Inter Press Service, *LGBTI in Iraq: Defending identity in the face of harassment, stigma and death*, 25 november 2022; vertrouwelijke bron, 31 maart 2023; L'Orient Today, *Escape to survive: The saga of two young Iraqi LGBTQ+ men*, 13 juni 2023.

⁶⁵⁸ The New Arab, *In Iraq, hair can set off violence*, 29 maart 2022; L'Orient Today, *Escape to survive: The saga of two young Iraqi LGBTQ+ men*, 13 juni 2023.

⁶⁵⁹ Peregraf, *Duhok's LGBTQ+ community live in increased fear following homicide of trans woman*, 22 februari 2022; vertrouwelijke bron, 31 maart 2023.

⁶⁶⁰ HRW, "Everyone Wants Me Dead": *Killings, Abductions, Torture, and Sexual Violence Against LGBT People by Armed Groups in Iraq*, maart 2022; UNHCR, *Advocacy note – Resettlement needs in Iraq*, juni 2023; vertrouwelijke bron, 8 juni 2023.

⁶⁶¹ Inter Press Service, *LGBTI in Iraq: Defending identity in the face of harassment, stigma and death*, 25 november 2022; vertrouwelijke bron, 31 maart 2023.

⁶⁶² DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p31-32; Jummar, *Iraq's queer women: Survival under false identities and secret lives*, 15 februari 2023; vertrouwelijke bron, 31 maart 2023; L'Orient Today, *Escape to survive: The saga of two young Iraqi LGBTQ+ men*, 13 juni 2023.

verdenking tot de lhbtqi+-gemeenschap te behoren zou van een persoon al een potentieel doelwit maken.⁶⁶³

HRW bracht in maart 2022 een rapport uit over geweld tegen lhbtqi+-personen in Irak. Het rapport stelt dat elk vermoeden van homoseksualiteit of gendervariatie een reden is voor potentieel geweld. Dit kan resulteren in de dood van lhbtqi+-personen, of hun leven onleefbaar maken. Dit heeft volgens het rapport te maken met de 'cyclische' aard van misbruiken tegen lhbtqi+'ers, voortkomend uit de familie en zich uitstrekkend tot elk aspect van hun openbare leven. De Iraakse overheid had volgens HRW gefaald in het ter verantwoording roepen van leden van verschillende gewapende groeperingen die de afgelopen jaren straffeloos zouden zijn doorgedaan met het ontvoeren, verkrachten, martelen en vermoorden van lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen.⁶⁶⁴ Lhbtqi+'ers liepen volgens HRW ook het risico op arbitraire arrestatie en geweld door de politie.⁶⁶⁵

HRW bracht vervolgens in februari 2023 een rapport uit over het gebruik van digitale platforms door autoriteiten in de MENA-regio om lhbtqi+-personen in de val te lokken, af te persen en te vervolgen. De organisatie had ook in Irak gevallen gedocumenteerd waarbij lhbtqi+'ers middels nepprofielen in de val waren gelokt door veiligheidsdiensten, en gevallen van online afpersing door gewapende groepen.⁶⁶⁶

Vermoedens van homoseksualiteit of gendervariatie hebben ook een effect op de sociaaleconomische situatie. Door wijdverspreide intolerantie en stigmatisering van de lhbtqi+-gemeenschap is het moeilijk om een baan te krijgen en te houden.⁶⁶⁷ Daarnaast worden lhbtqi+-personen volgens bronnen blootgesteld aan discriminatie, pesterijen en intimidatie door medescholieren en -studenten en door personeel in het onderwijs en de gezondheidszorg.⁶⁶⁸ Lhbtqi+-personen die psychische problemen hadden door hun moeilijke situatie, kregen ook in de geestelijke gezondheidszorg te maken met discriminatie en doorverwijzing voor conversietherapie.⁶⁶⁹ Volgens een bron was het in de KAR in de praktijk moeilijk voor mannen om – ongeacht hun genderexpressie – toestemming van omwonenden en de veiligheidsdienst Asayish te krijgen om samen woonruimte te huren. Daarnaast zouden ze bij vermoedens van homoseksualiteit discriminatie ondervinden van de kant van makelaars.⁶⁷⁰

Hoewel er veel berichten waren over discriminatie, intimidatie en geweld jegens lesbiennes, homoseksuele mannen en niet-genderconforme individuen in het algemeen, gaven verschillende bronnen aan dat transgender vrouwen extra

⁶⁶³ Daraj, *More stigma against transgender people in Iraq*, 4 februari 2022; Raseef22, *Iraq's LGBT community's two choices: immigration or death*, 6 april 2022; BBC World Service (via YouTube), *Fear and Survival: Being LGBTQ in Iraq* (video), 14 mei 2022.

⁶⁶⁴ HRW, *"Everyone Wants Me Dead": Killings, Abductions, Torture, and Sexual Violence Against LGBT People by Armed Groups in Iraq*, maart 2022.

⁶⁶⁵ HRW, *"Everyone Wants Me Dead": Killings, Abductions, Torture, and Sexual Violence Against LGBT People by Armed Groups in Iraq*, maart 2022; DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p31-32; L'Orient Today, *Escape to survive: The saga of two young Iraqi LGBTQ+ men*, 13 juni 2023.

⁶⁶⁶ HRW, *"All This Terror Because of a Photo", Digital Targeting and Its Offline Consequences for LGBT People in the Middle East and North Africa*, februari 2023, p4.

⁶⁶⁷ BBC World Service (via YouTube), *Fear and Survival: Being LGBTQ in Iraq* (video), 14 mei 2022; Inter Press Service, *LGBTI in Iraq: Defending identity in the face of harassment, stigma and death*, 25 november 2022; vertrouwelijke bron, 31 maart 2023.

⁶⁶⁸ Daraj, *More stigma against transgender people in Iraq*, 4 februari 2022; DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p31-32; vertrouwelijke bron, 31 maart 2023.

⁶⁶⁹ The Red Line, *Being LGBT in Iraq: a mental health nightmare*, 5 augustus 2022; Jummar, *Iraq's queer women: Survival under false identities and secret lives*, 15 februari 2023; vertrouwelijke bron, 31 maart 2023.

⁶⁷⁰ Vertrouwelijke bron, 31 maart 2023.

kwetsbaar waren vanwege hun zichtbaarheid.⁶⁷¹ Het USDoS-jaarrapport stelde dat de onmogelijkheid om identiteitsdocumenten te verkrijgen die overeenkomen met hun genderidentiteit en -expressie, voor transgender personen een groter risico op geweld met zich meebrengt, hun toegang tot cruciale diensten verhindert en hun mentale gezondheidsproblemen kan vergroten.⁶⁷²

Vormen van geweld en bescherming daartegen

Volgens *Human Dignity Trust* zijn er de laatste jaren consequent meldingen geweest van discriminatie en geweld tegen lhbtqi+-personen, waaronder frequente berichten van moorden.⁶⁷³ HRW rapporteerde in maart 2022 bewijs te hebben van moord(pogingen), buitengerechtelijke executies, ontvoeringen, marteling en seksueel geweld (waaronder verkrachting), en ernstige bedreiging tegen lhbtqi+-personen door gewapende (PMF-)groepen in Irak. Daarnaast gaven 40 van de 54 geïnterviewde slachtoffers aan blootgesteld te zijn geweest aan extreem geweld door familieleden vanwege hun (vermeende) seksuele oriëntatie of genderidentiteit en -expressie. Zij werden bijvoorbeeld voor langere tijd opgesloten, van voedsel en water verstoken, verbrand, geslagen, verkracht, onderworpen aan elektrische schokken en beschoten. Een aantal werd onderworpen aan 'bekeringspraktijken', waaronder onvrijwillige hormoontherapie, opname in een instelling, psychotherapie en gedwongen huwelijk.⁶⁷⁴

Het was niet mogelijk om effectieve bescherming van de autoriteiten in te roepen. Slachtoffers van geweld of bedreiging hadden in de praktijk geen effectieve mogelijkheid om dit bij een rechtbank aan te vechten. Het kwam volgens verschillende bronnen weinig voor dat de autoriteiten daders – zowel overheidsfunctionarissen als leden van gewapende groepen of familieleden – van geweld tegen lhbtqi+-personen arresteerden of vervolgden.⁶⁷⁵ Lhbtqi+-personen liepen bovendien het risico op arrestatie en geweld van de kant van de Iraakse politie of de Koerdische veiligheidsdienst Asayish.⁶⁷⁶ Elk van de door HRW voor het rapport van maart 2022 geïnterviewde personen gaf aan geweld tegen hen niet te zullen melden bij de autoriteiten uit angst dat zij opnieuw het doelwit van geweld, of door de politie weggestuurd of gearresteerd zouden worden.⁶⁷⁷ Voor informatie over het doen van aangifte van geweld en welke belemmeringen de aangever hierbij kan ondervinden, wordt verwezen naar paragraaf 3.1.

Volgens een bron waren er voor de lhbtqi+-gemeenschap weinig tot geen mogelijkheden voor opvang voor personen in nood. Door de toenemende controle en repressie van ngo's door de federale overheid en de KRG verdwenen tijdens de verslagperiode ook mogelijkheden voor lhbtqi+-personen om hulp te vinden.⁶⁷⁸ Organisaties die werken met de queer-gemeenschap liepen in zowel federaal Irak als de KAR het risico vervolgd te worden en sloten daarom steeds meer activiteiten af. In mei 2023 beval een rechtbank in de KAR de sluiting van *Rasan* – naar verluidt de enige mensenrechtenorganisatie in de Koerdische regio die bereid was om de

⁶⁷¹ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p31-32; vertrouwelijke bron, 31 maart 2023; vertrouwelijke bron, 8 juni 2023.

⁶⁷² USDoS, *Iraq 2022 Human Rights Report*, maart 2023, p66.

⁶⁷³ Human Dignity Trust, *Iraq*, www.humandignitytrust.org/country-profile/iraq geraadpleegd op 13 juli 2023.

⁶⁷⁴ HRW, "Everyone Wants Me Dead": *Killings, Abductions, Torture, and Sexual Violence Against LGBT People by Armed Groups in Iraq*, maart 2022.

⁶⁷⁵ HRW, "Everyone Wants Me Dead": *Killings, Abductions, Torture, and Sexual Violence Against LGBT People by Armed Groups in Iraq*, maart 2022, p59; HRW, *Submission to the Committee Against Torture and Other Cruel, Inhuman, or Degrading Punishment ahead of the Review of the Republic of Iraq*, 7 april 2022; DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p32.

⁶⁷⁶ HRW, "Everyone Wants Me Dead": *Killings, Abductions, Torture, and Sexual Violence Against LGBT People by Armed Groups in Iraq*, maart 2022; vertrouwelijke bron, 31 maart 2023.

⁶⁷⁷ Rudaw, *Deadly violence against LGBT people in Iraq*, 23 maart 2023.

⁶⁷⁸ Vertrouwelijke bron, 23 februari 2023.

rechten van de lhbtq+-gemeenschap openlijk te ondersteunen, naast haar werk op het gebied van vrouwenrechten en huiselijk geweld.⁶⁷⁹

Een geval van eerwraak dat veel aandacht kreeg en impact had op de lhbtq+-gemeenschap was de moord op Dosky Azad, een van de weinige openlijk transgender vrouwen in de KAR. Een broer van het slachtoffer was, naar verluidt met medeweten van de familie, uit Europa naar Duhok gekomen om de moord te plegen. Azad zou eerder verstoten en met de dood bedreigd zijn, door zowel haar directe familie als verre verwanten.⁶⁸⁰ Naar verluidt had de politie, toen zij eerder bescherming zocht, haar geadviseerd de stad Duhok te verlaten. Hoewel de dader bekend was, wist deze aan arrestatie en vervolging te ontkomen. Het falen en gebrek aan transparantie van de autoriteiten in de zaak onderstreepten de straffeloosheid die wordt geboden aan daders van anti-lhbtq+-geweld. In voorkomende gevallen zou het voor daders van moorden opportuun zijn om 'eer' als motief aan te voeren. Volgens het Iraakse Wetboek van Strafrecht is dit een verzachtende omstandigheid, waardoor de straf lager uit kan vallen. Lhbtq+-ngo's beschreven de moord op Dosky Azad als onderdeel van een 'toename' van discriminatie, haatmisdrijven en eermoorden tegen de gemeenschap in de Koerdische regio.⁶⁸¹

3.3.5 Vrouwen

Maatschappelijke positie van meisjes en vrouwen

De maatschappelijke positie van meisjes en vrouwen in Irak is niet structureel veranderd ten opzichte van de vorige verslagperiode. Hoewel omstandigheden per geval verschillen, worden vrouwen over het hele spectrum van de patriarchale en grotendeels conservatieve Iraakse samenleving geconfronteerd met ongelijke culturele praktijken (met onder meer een beperkende invloed op de bewegingsvrijheid), wijdverspreid huiselijk en gendergerelateerd geweld, ontoereikende (staats)bescherming, discriminerende wetten, uitsluiting van politieke besluitvorming en ongelijkheid in economische participatie.⁶⁸² De discussie over vrouwenrechten werd in de verslagperiode verder bemoeilijkt doordat genderkwesties onder invloed van een conservatieve onderstroom in de politiek steeds vaker (bewust) gelinkt werden aan lhbtq+-rechten.⁶⁸³ Hiermee werd volgens een bron gebruikgemaakt van een bestaande negatieve houding ten opzichte van lhbtq+-rechten om zo diverse op gendergelijkheid gerichte projecten en organisaties in een kwaad daglicht te stellen.⁶⁸⁴

Het wettelijk kader voor de aanpak van gendergerelateerd geweld is ontoereikend, en patriarchale normen zijn ingebed in het Iraakse rechtssysteem.⁶⁸⁵ Zo bevat het Iraakse Wetboek van Strafrecht uit 1969 wetsbepalingen die discrimineren tegen vrouwen. De wet beschouwt verkrachting (artikel 393) bijvoorbeeld niet als een misdaad als de dader met het slachtoffer trouwt. Artikel 41 geeft mannen feitelijk het recht hun vrouw te slaan als zij ongehoorzaam is, en artikel 409 voorziet in

⁶⁷⁹ Vertrouwelijke bron, 23 februari 2023; HRW, *Kurdistan Region of Iraq: LGBT rights group shuttered*, 6 juli 2023.

⁶⁸⁰ Rudaw, *Trans woman killed by brother, perpetrator flees country*, 2 februari 2022; VOA, *Death of transgender woman sparks outcry in Iraq's Kurdistan*, 3 februari 2022.

⁶⁸¹ The Guardian, *Kurdish transgender woman shot by brother had been hiding from family*, 21 februari 2022; vertrouwelijke bron, 31 maart 2023.

⁶⁸² DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p29; vertrouwelijke bron, 23 februari 2023; NGO Working Group on Women, Peace and Security, *UN Security Council briefing on Iraq by Khandan Latif*, 18 mei 2023.

⁶⁸³ Vertrouwelijke bron, 23 februari 2023; UNHCR, *Advocacy note – Resettlement needs in Iraq*, juni 2023; OHCHR, *Statement: UN High Commissioner for Human Rights Volker Türk concludes his official visit to Iraq*, 9 augustus 2023; vertrouwelijke bron, 21 augustus 2023.

⁶⁸⁴ Vertrouwelijke bron, 21 augustus 2023.

⁶⁸⁵ HRW, *World Report 2023, Events of 2022*, januari 2023, p318; France 24, *Women's rights in Iraq* (video), 14 april 2023.

bepaalde omstandigheden in milde straffen voor eerwraak, zelfs in het geval van moord.⁶⁸⁶

Sinds de centrale rol⁶⁸⁷ van vrouwen in de protestbeweging van 2019-2020 zijn er nieuwe, vrouwelijke leden in het parlement gekomen en zouden maatschappelijke organisaties van jonge vrouwen zichtbaarder zijn.⁶⁸⁸ Er is echter nog steeds sprake van lage vertegenwoordiging van vrouwen op de hoogste politieke niveaus en in de rechterlijke macht.⁶⁸⁹ In federaal Irak bezetten (97) vrouwen 29% van de zetels in het parlement en zijn er in het huidige kabinet drie vrouwelijke ministers van de 21 in totaal.⁶⁹⁰ Vrouwen lopen nog steeds op tegen mannelijke dominantie in de politiek en gebrekkige democratie.⁶⁹¹

Volgens de *International Labour Organization* (ILO) was er op de werkvloer nog steeds sprake van grote ongelijkheid: 10% van de vrouwen werkte, tegenover 68% van de mannen.⁶⁹²

Bewegingsvrijheid voor vrouwen

Geraadpleegde bronnen gaven geen eenduidige informatie wat betreft juridische beperkingen van de bewegingsvrijheid van vrouwen. Volgens meerdere bronnen heeft een vrouw de toestemming nodig van een mannelijke wettelijk vertegenwoordiger om een paspoort en andere identiteitsdocumenten aan te vragen. De identiteitskaart is vereist voor onder meer toegang tot de reguliere arbeidsmarkt, onderwijs, huisvesting en sociale diensten (zie hoofdstuk 2 van dit ambtsbericht).⁶⁹³ Human Rights Watch schreef echter over de mogelijkheid van vrouwen om een paspoort aan te vragen dat de wet Irakezen (boven de 18) niet meer vraagt om het tonen van toestemming van een mannelijke vertegenwoordiger.⁶⁹⁴ In federaal Irak zou dit officieel het geval zijn sinds de *Passport Law* van 2015. In 2009 zou de KRG deze beperking al hebben opgeheven. Het rapport van HRW uit juli 2023 vermeldt niet of er in de praktijk om het tonen van de toestemming gevraagd wordt. Elders in het rapport stelt HRW wel dat personen die nieuwe *civil ID documents* aanvragen een identiteitskaart of nationaliteitsverklaring van bijvoorbeeld een vader of broer dienen te laten zien.⁶⁹⁵ Volgens een rapport van de Deense immigratiedienst en de *Danish Refugee Council* zijn er in de KAR met betrekking tot bewegingsvrijheid geen grote juridische belemmeringen voor alleenstaande vrouwen.⁶⁹⁶

⁶⁸⁶ Human Rights Committee, *Concluding observations on the sixth periodic report of Iraq*, 30 maart 2022, p3; vertrouwelijke bron, 23 februari 2023; Amnesty International, *Open letter to Prime Minister Al-Sudani: End Iraq's reign of impunity*, 15 maart 2023.

⁶⁸⁷ The Independent, *Women in Iraq defiantly take to the streets despite fears they 'could die at any moment'*, 23 november 2019; International Journal of Middle East Studies 55(2), *Post-Tishreen Online Feminism: Continuity, Rupture, Departure*, august 2023, p329.

⁶⁸⁸ France 24, *Women's rights in Iraq* (video), 14 april 2023; 1001 Iraqi Thoughts, *The struggle of young Iraqi women for political participation*, 16 april 2023.

⁶⁸⁹ Human Rights Committee, *Concluding observations on the sixth periodic report of Iraq*, 30 maart 2022, p3.

⁶⁹⁰ Shafaq News, *Women in al-Sudani's cabinet: how culture becomes the biggest challenge*, 16 november 2022; Inter-Parliamentary Union, *Iraq*, <https://www.ipu.org/parliament/IQ> geraadpleegd op 19 juli 2023.

⁶⁹¹ 1001 Iraqi Thoughts, *The struggle of young Iraqi women for political participation*, 16 april 2023.

⁶⁹² International Labour Organization, *Iraq and ILO launch first national Labour Force Survey in a decade*, 5 juli 2022.

⁶⁹³ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p40; Freedom House, *Freedom in the World 2023: Iraq*, maart 2023, G1; USDoS, *Iraq 2022 Human Rights Report*, maart 2023, p57.

⁶⁹⁴ HRW, *Trapped, How Male Guardianship Policies Restrict Women's Travel and Mobility in the Middle East and North Africa*, juli 2023, p44-45.

⁶⁹⁵ HRW, *Trapped, How Male Guardianship Policies Restrict Women's Travel and Mobility in the Middle East and North Africa*, juli 2023, p43.

⁶⁹⁶ The Danish Immigration Service en Danish Refugee Council, *Kurdistan Region of Iraq (KRI), Issues regarding Single Women, Documents and Illegal Exit*, maart 2023, p1.

In het dagelijks leven kent de bewegingsvrijheid van vrouwen vooral culturele beperkingen.⁶⁹⁷ Bronnen gaven aan dat voor het merendeel van de vrouwen in federaal Irak en de KAR geldt dat zij van hun familie niet zelfstandig mogen reizen. Zo zouden meisjes en vrouwen uit conservatieve families zich zelfs binnen Erbil vaak niet alleen over straat kunnen bewegen. Alleenstaande, zelfstandig wonende vrouwen in Bagdad zouden in de avonduren binnen blijven.⁶⁹⁸

Een commentaar op de website van het Iraakse (onafhankelijke) media-initiatief *Jummar* beschreef de praktijk van gedwongen isolement waarin volgens de auteur (ook na de COVID-pandemie) de meerderheid van Iraakse vrouwen en meisjes leeft.⁶⁹⁹ Hun echtgenoten of andere mannelijke familieleden verbieden hun in feite het huis uit te gaan (zonder goedkeuring) of beperken hun bewegingsvrijheid buitenshuis. Niet alleen weerhoudt dit vrouwen en meisjes ervan om te werken of onderwijs te volgen⁷⁰⁰, ook heeft de gedwongen afzondering van de maatschappij en persoonlijke contacten impact op de mentale gezondheid. Daarbij zouden dit soort praktijken veelal gepaard gaan met fysiek huiselijk geweld.⁷⁰¹

Het DFAT-rapport uit januari 2023 stelde, zonder in detail te treden, dat het voor een alleenstaande vrouw extreem moeilijk is, dan wel onmogelijk, om te verhuizen naar een nieuwe woonplaats waar zij niet de bescherming geniet van een mannelijk familielid.⁷⁰²

Over het algemeen staan hotels volwassen Iraakse vrouwen niet toe in te checken, als zij niet vergezeld worden door bijvoorbeeld een echtgenoot, vader of broer, of een officiële brief van een regerings- of niet-gouvernementele organisatie kunnen tonen die het verblijf in verband brengt met zaken of een conferentie. Dit is geen juridische verplichting, maar zou door de toeristenautoriteit aan hotels geïnstrueerd worden.⁷⁰³

Beschermingsmogelijkheden

Huiselijk geweld en eengerelateerd geweld zijn niet altijd van elkaar te scheiden, waardoor bronnen ook niet in alle gevallen een onderscheid maken. In federaal Irak en in de KAR is geweld tegen vrouwen een wijdverbreid probleem. Volgens het jaarrapport van Amnesty over 2022 hebben Iraakse ngo's een toename van gendergerelateerd geweld gedocumenteerd.⁷⁰⁴ Exacte cijfers ontbreken, onder meer omdat veel geweldsincidenten niet gemeld worden⁷⁰⁵; Irak beschikt ook niet over een gecentraliseerd systeem voor het melden van huiselijk geweld.⁷⁰⁶

Er was geen verbetering ten opzichte van de vorige verslagperiode wat betreft de mogelijkheid bescherming te krijgen voor meisjes en vrouwen die het slachtoffer zijn (of dreigen te worden) van huiselijk of eengerelateerd geweld. Het wettelijk kader en beleid voor de aanpak van gendergerelateerd geweld bleven ontoereikend. In februari 2022 lanceerden het Iraakse ministerie van Volksgezondheid en de

⁶⁹⁷ World Vision, *Empowered Women, Empowered Children*, april 2022, p28; The Danish Immigration Service en Danish Refugee Council, *Kurdistan Region of Iraq (KRI) – Issues regarding Single Women, Documents and Illegal Exit*, maart 2023, p9.

⁶⁹⁸ Vertrouwelijke bron 26 maart 2023; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁶⁹⁹ Jummar, *Home confinement in Iraq, Women imprisoned by society's ignorance*, 8 maart 2023.

⁷⁰⁰ Oxfam, *The Tyranny of Dress Codes, Women's Narratives of Violence and Resistance in the Middle East and North Africa*, december 2022, p21.

⁷⁰¹ Jummar, *Home confinement in Iraq, Women imprisoned by society's ignorance*, 8 maart 2023.

⁷⁰² DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p40.

⁷⁰³ Vertrouwelijke bron, 9 maart 2023; HRW, *Trapped, How Male Guardianship Policies Restrict Women's Travel and Mobility in the Middle East and North Africa*, juli 2023, p42.

⁷⁰⁴ Amnesty International, *Report 2022/23, The State of the World's Human Rights*, maart 2023, p201, 203.

⁷⁰⁵ Zie paragraaf 3.1 voor meer informatie over barrières bij het doen van aangifte.

⁷⁰⁶ Amnesty International, *Open letter to Prime Minister Al-Sudani: End Iraq's reign of impunity*, 15 maart 2023.

Wereldgezondheidsorganisatie gezamenlijk een strategisch plan gericht op het verminderen van de impact van gendergerelateerd geweld.⁷⁰⁷ Vrouwenrechtenorganisaties waren kritisch op deze en andere op vrouwen gerichte, door de VN gesteunde strategieën waarbij het aan daadwerkelijke implementatie zou ontbreken.⁷⁰⁸ Bescherming door de autoriteiten bleef minimaal, zowel in federaal Irak als in de KAR. In de meeste gebieden was er geen enkele vorm van door de overheid geboden bescherming: geen dichtbijzijnde opvanghuizen of telefonische hulpdiensten, en weinig tot geen sensitiviteitstraining voor de lokale politie.⁷⁰⁹ De weinige staatsopvanghuizen in Irak bieden geen adequate bescherming.⁷¹⁰ Daarnaast ondervonden ngo's tijdens de huidige periode in toenemende mate moeilijkheden met het runnen van opvanglocaties.⁷¹¹

Vrouwenrechtengroepen bleven zich inzetten voor het aannemen van een *Anti-Domestic Violence Law* (sinds 2011 op de agenda van het parlement), maar inspanningen leidden tot tegenstand van religieuze leiders en conservatieve politici.⁷¹² Het meest recente wetsontwerp zou huiselijk geweld strafbaar stellen en – in samenwerking met lokale vrouwenrechtenorganisaties – opvangcentra opzetten voor vrouwelijke overlevenden van gendergerelateerd geweld en mensenhandel.⁷¹³ In de KAR bestaat reeds een wet tegen huiselijk geweld (*Law 8*) en een verwijzingsstelsel voor gendergerelateerd geweld. De wet stelt huiselijk geweld strafbaar, waaronder zowel fysieke als psychologische mishandeling, dreiging met geweld en verkrachting binnen het huwelijk. De KRG heeft een speciale politie-eenheid om gevallen van gendergerelateerd geweld te onderzoeken, een hulplijn voor huiselijk geweld en een gezinsverzoeningscommissie binnen het gerechtelijk apparaat. De wet en het verwijzingsmechanisme worden volgens bronnen beperkt geïmplementeerd, onder meer vanwege een gebrek aan capaciteit, en culturele (aan eer gerelateerde) normen die het melden van geweld binnen de familiekring compliceren. De autoriteiten zijn gericht op verzoening met de familie in plaats van het bieden van bescherming aan slachtoffers.⁷¹⁴

In federaal Irak was er volgens Amnesty slechts één opvanghuis, gerund met steun van het UNFPA, met capaciteit voor ongeveer 100 personen.⁷¹⁵ UNFPA verklaarde in maart 2023 bezig te zijn met het rehabiliteren van het *Women's Protection Centre* in Diwaniyah en twee nieuwe centra in Ramadi en Mosul te bouwen.⁷¹⁶ Hoewel particuliere opvangplekken in federaal Irak bij wet verboden zijn, waren er organisaties die opvang boden aan personen in (acute) nood, onder wie vrouwen en personen behorend tot de LHBTIQ+-gemeenschap. Deze opvanghuizen hebben te maken gehad met fysieke aanvallen en bedreigingen door families van vrouwelijke bewoners, en vanuit de gemeenschappen waar de opvangplekken gevestigd zijn,

⁷⁰⁷ WHO, *First gender-based violence strategic plan launched in Iraq*, 2 februari 2022.

⁷⁰⁸ Vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁷⁰⁹ USDoS, *Iraq 2022 Human Rights Report*, maart 2023, p54.

⁷¹⁰ Amnesty International, *Open letter to Prime Minister Al-Sudani: End Iraq's reign of impunity*, 15 maart 2023; The Danish Immigration Service en Danish Refugee Council, *Kurdistan Region of Iraq (KRI) – Issues regarding Single Women, Documents and Illegal Exit*, maart 2023, p27.

⁷¹¹ Vertrouwelijke bron, 23 februari 2023; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁷¹² HRW, *World Report 2023, Events of 2022*, januari 2023, p318; DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p30; 1001 Iraqi Thoughts, *The invisible war: domestic violence and its impact on Iraqi women*, 14 mei 2023.

⁷¹³ HRW, *Human Rights Watch submission to the UN Human Rights Committee in advance of its review of Iraq*, 25 januari 2022; MERIP, *Iraqi women's activism – 20 years after the US invasion*, april 2023.

⁷¹⁴ Staatssekretariat für Migration SEM, *Irakische Region Kurdistan – Gesetz gegen Häusliche Gewalt (Nr. 8 / 2011)*, 9 februari 2023, p3; vertrouwelijke bron, 23 februari 2023; vertrouwelijke bron, 23 maart 2023.

⁷¹⁵ Amnesty International, *Report 2022/23, The State of the World's Human Rights*, maart 2023, p203.

⁷¹⁶ UN-HABITAT en UNFPA, *Renovated women protection centre in Baghdad provides hope for gender-based violence survivors*, 16 maart 2023.

door wie ze als bordelen beschouwd zouden worden.⁷¹⁷ Een organisatie die meerdere onofficiële opvanghuizen in federaal Irak runde, ondervond net als in de vorige verslagperiode tegenwerking van de autoriteiten. Zo werden de organisatie en haar medewerkers onder meer bedreigd, door de autoriteiten opgeroepen voor ondervraging, juridisch geïntimideerd met rechtszaken en administratief tegengewerkt.⁷¹⁸

In de KAR waren er vier door het *Directorate of Combating Violence Against Women* (DCVAW, onderdeel van het ministerie van Arbeid en Sociale Zaken) gerunde opvanghuizen, en voor zover bekend een of enkele particuliere opvangplekken.⁷¹⁹ Door een gebrek aan beschikbaar gestelde middelen vertrouwden de autoriteiten steeds meer op ngo's om verschillende diensten te verlenen in de opvanghuizen, inclusief rechtsbijstand en psychologische hulp.⁷²⁰

Toelating tot een opvanghuis kan dermate gecompliceerd en bureaucratisch zijn, dat dit geen tijdige oplossing biedt voor (dreigend) geweld. In de KAR heeft een vrouw een gerechtelijk bevel nodig om toegang te krijgen tot een staatsopvanghuis, en om het weer te verlaten.⁷²¹ In de staatsopvanghuizen in federaal Irak en de Koerdische regio is volgens bronnen de ruimte beperkt en de dienstverlening, waaronder psychologische steun, slecht.⁷²² Vanwege gebrek aan voldoende (capaciteit in) opvanghuizen kwam het volgens verschillende bronnen voor dat de rechter een vrouw die aangifte doet van (dreigend) geweld op laat nemen in een gevangenis, als veiliger alternatief dan de thuissituatie.⁷²³ Er zijn weinig opties voor vrouwen om een opvanghuis (veilig) te verlaten. Terugkeren naar huis resulteerde vaak in verdere stigmatisering en geweld door de familie of de gemeenschap.⁷²⁴ Volgens een bron waren er ook in deze verslagperiode meerdere gevallen van vrouwen die na het verlaten van een opvanghuis vermoord werden, ondanks dat de familie een verklaring zou hebben getekend om haar geen kwaad te doen.⁷²⁵

Naast economische obstakels vormden negatieve sociale attitudes ten opzichte van het melden van huiselijk of gendergerelateerd geweld en van opvanghuizen voor vrouwen een barrière voor slachtoffers om bescherming te zoeken. Uit angst voor stigmatisering en de mogelijke gevolgen, en omdat zij nergens anders heen kunnen, zouden veel vrouwen ervoor kiezen om bij een gewelddadige partner of familielid te

⁷¹⁷ HRW, *Human Rights Watch submission to the UN Human Rights Committee in advance of its review of Iraq*, 25 januari 2022; DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p30; HRW, *World Report 2023, Events of 2022*, januari 2023, p318.

⁷¹⁸ France 24, *The struggle for women's rights in Iraq* (video), 5 november 2021; Al Jazeera, 'You are not honourable anymore', *Shamed and trafficked into Iraq's sex trade*, 22 augustus 2022; Amnesty International, *Report 2022/23, The State of the World's Human Rights*, maart 2023, p203; MERIP, *Iraqi women's activism – 20 years after the US invasion*, april 2023; Manara Magazine, *Women's freedom in Iraq: A conversation with Yanar Mohammed*, 4 mei 2023.

⁷¹⁹ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p30; The Danish Immigration Service en Danish Refugee Council, *Kurdistan Region of Iraq (KRI), Issues regarding Single Women, Documents and Illegal Exit*, maart 2023, p25.

⁷²⁰ The Danish Immigration Service en Danish Refugee Council, *Kurdistan Region of Iraq (KRI), Issues regarding Single Women, Documents and Illegal Exit*, maart 2023, p26; USDoS, *Iraq 2022 Human Rights Report*, maart 2023, p52; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁷²¹ Vertrouwelijke bron, 23 maart 2023; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023; HRW, *Trapped, How Male Guardianship Policies Restrict Women's Travel and Mobility in the Middle East and North Africa*, juli 2023, p43.

⁷²² Vertrouwelijke bron, 23 februari 2023; Amnesty International, *Report 2022/23, The State of the World's Human Rights*, maart 2023, p203; The Danish Immigration Service en Danish Refugee Council, *Kurdistan Region of Iraq (KRI), Issues regarding Single Women, Documents and Illegal Exit*, maart 2023, p25-26; USDoS, *Iraq 2022 Human Rights Report*, maart 2023, p52; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁷²³ HRW, *Human Rights Watch submission to the UN Human Rights Committee in advance of its review of Iraq*, 25 januari 2022; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁷²⁴ USDoS, *Iraq 2022 Human Rights Report*, maart 2023, p52; vertrouwelijke bron, 30 maart.

⁷²⁵ Vertrouwelijke bron, 23 maart 2023.

blijven, af te zien van het indienen van een zaak tegen de dader, of het opvanghuis te verlaten en terug te gaan naar hun familie.⁷²⁶

Alleenstaande vrouwen

Volgens demografische gegevens van voor de huidige verslagperiode had ongeveer een op de tien Iraakse huishoudens een vrouw als gezinshoofd.⁷²⁷ Alleenstaande vrouwen zijn kwetsbaar voor armoede, voedselonzekeerheid, ontheemding, uitzetting en seksuele intimidatie en misbruik.⁷²⁸ De doorgaans conservatieve omgeving stigmatiseert gescheiden vrouwen, alleenstaande vrouwen, en alle andere vrouwen en meisjes die worden gezien als afwijkend van traditionele normen.⁷²⁹ Volgens een rapport van de Deense immigratiedienst en de *Danish Refugee Council* hangt de houding van de omgeving ten opzichte van een alleenstaande vrouw – en de gevolgen daarvan – af van verschillende factoren, bijvoorbeeld de plaats, familie, burgerlijke staat, leeftijd, en het wel of niet hebben van kinderen.⁷³⁰ De vele uitdagingen waar alleenstaande vrouwen voor staan, zouden veel vrouwen er in de praktijk van weerhouden te scheiden of het huis te verlaten om bescherming te zoeken tegen huiselijk geweld.⁷³¹

In Irak zou het aantal echtscheidingen stijgen, ondanks de ongelijkheden waarmee vrouwen geconfronteerd worden.⁷³² Vrouwen kunnen een echtscheidingsprocedure starten, maar vanuit de gemeenschap en de autoriteiten wordt echtscheiding ontmoedigd en ligt de nadruk op verzoening.⁷³³ Vrouwen hebben geen recht op alimentatie en zouden wanneer zij willen scheiden soms verplicht worden om hun bruidsschat terug te geven. Vaders krijgen automatisch gezag over hun kinderen in echtscheidingszaken, hoewel een gescheiden moeder zorgrecht over haar kinderen kan krijgen tot de leeftijd van 10 jaar (wat door de rechtbank verlengd kan worden tot de leeftijd van 15 jaar), waarna het kind kan kiezen bij welke ouder het gaat wonen.⁷³⁴

Het is gebruikelijk dat gescheiden vrouwen en weduwen bij hun familie wonen.⁷³⁵ Zij zijn vaak niet financieel onafhankelijk. Er is geen vorm van sociale zekerheid waar zij aanspraak op kunnen maken, afgezien van een eventueel pensioen van een overleden echtgenoot.⁷³⁶ Het zou regelmatig voorkomen dat de familie van de overleden echtgenoot voorkomt dat de vrouw haar deel van de erfenis kan opeisen. Met name jonge en gescheiden vrouwen zouden vanuit hun conservatieve families

⁷²⁶ Vertrouwelijke bron, 23 maart 2023; The Danish Immigration Service en Danish Refugee Council, *Kurdistan Region of Iraq (KRI), Issues regarding Single Women, Documents and Illegal Exit*, maart 2023, p1; Cordaid, *Displaced by war, driven by peace. A story of sisterhood*, 17 april 2023; 1001 Iraqi Thoughts, *The invisible war: domestic violence and its impact on Iraqi women*, 14 mei 2023.

⁷²⁷ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p78; DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p29-30.

⁷²⁸ AFP, *In Iraq, divorce rates soar even as stigma persists for women*, 19 oktober 2022; DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p30.

⁷²⁹ LRT, *After family's decision to kill her, Iraqi woman finds love in Lithuania's migrant camp*, 30 juli 2022; vertrouwelijke bron, 23 maart 2023; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; UNHCR, *Advocacy note – Resettlement needs in Iraq*, juni 2023.

⁷³⁰ The Danish Immigration Service en Danish Refugee Council, *Kurdistan Region of Iraq (KRI) – Issues regarding Single Women, Documents and Illegal Exit*, maart 2023, p7.

⁷³¹ Vertrouwelijke bron, 23 maart 2023; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023.

⁷³² AFP, *In Iraq, divorce rates soar even as stigma persists for women*, 19 oktober 2022.

⁷³³ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p78; AFP, *In Iraq, divorce rates soar even as stigma persists for women*, 19 oktober 2022.

⁷³⁴ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p29; USDoS, *Iraq 2022 Human Rights Report*, maart 2023, p57.

⁷³⁵ LRT, *After family's decision to kill her, Iraqi woman finds love in Lithuania's migrant camp*, 30 juli 2022; AFP, *In Iraq, divorce rates soar even as stigma persists for women*, 19 oktober 2022; vertrouwelijke bron, 23 maart 2023; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁷³⁶ Vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

en omgevingen beperkingen opgelegd krijgen wat betreft hun bewegingsvrijheid en de mogelijkheid om te werken.⁷³⁷

Het is wettelijk toegestaan, maar zeer ongebruikelijk, dat een vrouw alleen woont. Dit geldt voor vrouwen van alle leeftijden, ongeacht of zij gehuwd zijn geweest of kinderen hebben. In rurale gebieden is het volgens bronnen over het algemeen nog minder geaccepteerd dat een vrouw niet bij haar familie woont dan in (bepaalde delen van) steden als Bagdad en Erbil.⁷³⁸ Alleenstaande zelfstandig wonende vrouwen worden geconfronteerd met stigma vanuit hun omgeving.⁷³⁹ Volgens een bron weten zij de ogen van de gehele buurt of gemeenschap op zich gericht.⁷⁴⁰ Deze vrouwen, zeker wanneer zij uitgestoten zijn, genieten niet de gebruikelijke bescherming vanuit de familie of de clan. In hun positie zijn zij zeer kwetsbaar voor (seksuele) intimidatie en geweld, bijvoorbeeld van de zijde van een huisbaas.⁷⁴¹ Of alleenstaande vrouwen gehuwd zijn geweest of niet, en wel of geen kinderen hebben, heeft volgens een bron geen effect op de mate van ongewenste aandacht, maar enkel op het type ongepaste vragen (bijvoorbeeld naar het ontbreken van een partner of de identiteit van de vader van haar kinderen) waarmee vrouwen geconfronteerd worden.⁷⁴² Een andere bron gaf aan dat wanneer een alleenstaande vrouw met een tienerzoon zou wonen het in conservatieve kringen meer geaccepteerd zou (kunnen) zijn dat zij alleen wonen.⁷⁴³

Een bron gaf aan dat zelfs in het geval van een financieel onafhankelijke vrouw die met toestemming van haar familie alleen woont in een relatief welvarende en veilig geachte omgeving in Bagdad, stigma en (het gevoel van) onveiligheid het dagelijks leven van de betreffende vrouw sterk beïnvloeden. Ook binnen dit soort delen van de hoofdstad zouden vrouwen uit veiligheidsoverwegingen in de avond niet alleen over straat gaan.⁷⁴⁴

In de KAR bestaan er volgens het eerdergenoemde rapport van de Deense immigratiedienst geen significante juridische belemmeringen voor alleenstaande vrouwen met betrekking tot hun bewegingsvrijheid en de toegang tot huisvesting, gezondheidszorg, onderwijs en arbeidsmarkt. In de praktijk staan zij echter voor grote uitdagingen, waaronder verbale en seksuele intimidatie, de onwil van de autoriteiten om alleenstaande vrouwen op zichzelf te laten wonen, beperkt beschikbare banen en problemen bij het verkrijgen van documenten.⁷⁴⁵ Voor alleenstaande vrouwen is het om financiële en culturele redenen bijna onmogelijk om woonruimte te huren. Over het algemeen krijgen zij niet de benodigde toestemming van de veiligheidsdienst Asayish om een appartement te huren.⁷⁴⁶ Volgens een bron was het christelijke district Ankawa bij Erbil hierop een uitzondering.⁷⁴⁷ Daarnaast is het volgens bronnen voor expats en uit de Iraakse

⁷³⁷ LRT, *After family's decision to kill her, Iraqi woman finds love in Lithuania's migrant camp*, 30 juli 2022; AFP, *In Iraq, divorce rates soar even as stigma persists for women*, 19 oktober 2022; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁷³⁸ Vertrouwelijke bron, 23 maart 2023; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁷³⁹ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p29-30; UNHCR, *Advocacy note – Resettlement needs in Iraq*, juni 2023.

⁷⁴⁰ Vertrouwelijke bron, 26 maart 2023.

⁷⁴¹ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p29-30; vertrouwelijke bron, 23 maart; vertrouwelijke bron, 26 maart 2023.

⁷⁴² Vertrouwelijke bron, 23 maart 2023.

⁷⁴³ Vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁷⁴⁴ Vertrouwelijke bron, 26 maart 2023.

⁷⁴⁵ The Danish Immigration Service en Danish Refugee Council, *Kurdistan Region of Iraq (KRI) – Issues regarding Single Women, Documents and Illegal Exit*, maart 2023, p1.

⁷⁴⁶ The Danish Immigration Service en Danish Refugee Council, *Kurdistan Region of Iraq (KRI) – Issues regarding Single Women, Documents and Illegal Exit*, maart 2023, p9; vertrouwelijke bron, 23 maart; vertrouwelijke bron 30 maart 2023.

⁷⁴⁷ Vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

diaspora teruggekeerde vrouwen eenvoudiger om in (bepaalde delen van) Erbil zelfstandig woonruimte te huren.⁷⁴⁸

Tijdens de verslagperiode was er veel aandacht voor een geval waarin een (relatief bekende) alleenstaande vrouw na terugkeer naar Irak het slachtoffer werd van geweld. De 22-jarige *youtuber* Tiba al-Ali woonde ongetrouwd in Turkije en werd tijdens een bezoek aan haar familie in de zuidelijke provincie Diwaniyah op 31 januari 2023 gewurgd door haar vader.⁷⁴⁹ Haar vader gaf zichzelf aan en verklaarde gehandeld te hebben om de eer van de familie te beschermen. Omdat de moord plaatsvond in naam van zogenoemde eerwraak werd het onwaarschijnlijk geacht dat de vader hiervoor (streng) gestraft zou worden.⁷⁵⁰ Hij werd uiteindelijk tot zes maanden cel veroordeeld.⁷⁵¹ Na haar dood dook een reeks (niet-geverifieerde) opnames op van gesprekken tussen het slachtoffer en haar vader. In de opnames is de vader te horen die zijn ongenoegen uit over het feit dat zijn dochter bij haar partner in Turkije woont. Daarnaast is de stem van een vrouw te horen die beweert dat ze naar Turkije is gevlucht nadat ze seksueel was misbruikt door haar broer. De vrouw beschuldigt haar ouders ervan op de hoogte te zijn geweest van het misbruik en dit te verdoezelen.⁷⁵²

De moord leidde tot (kleinschalige) protesten van burgers en vrouwenrechtengroepen, die alarm sloegen over het geweld tegen vrouwen in Irak en de noodzaak om de wetgeving te hervormen om daders zwaarder te straffen.⁷⁵³ De VN en mensenrechtenorganisaties veroordeelden de moord en drongen er bij de federale regering op aan verdere maatregelen te nemen om gendergerelateerd geweld strafbaar te stellen en straffeloosheid voor daders te voorkomen.⁷⁵⁴ Zowel de VN-missie in Irak (UNAMI) als demonstranten riepen de regering specifiek op om de artikelen 41 en 409 van het Iraakse Wetboek van Strafrecht in te trekken, die respectievelijk mannen toestaan hun vrouw te 'straffen' en maximaal drie jaar gevangenisstraf opleggen voor mannen die hun echtgenote of vrouwelijk familielid vermoorden wegens vermeend overspel.⁷⁵⁵ Te midden van de publieke reacties verklaarde het Iraakse MoI dat lokale autoriteiten een dag voor de moord geprobeerd hadden te bemiddelen tussen de jonge vrouw en haar familieleden, om het "familiegeschil" op te lossen. Al-Ali had naar verluidt zelf de politie geïnformeerd dat ze in gevaar was.⁷⁵⁶ Sommige activisten hielden daarop de autoriteiten verantwoordelijk voor de dood van Al-Ali, aangezien het bij hen bekend was dat zij met de dood bedreigd werd.⁷⁵⁷

Er waren tijdens de verslagperiode voor zover bekend geen gevallen waarin alleenstaande zelfstandig wonende vrouwen in nood bescherming kregen van de Iraakse autoriteiten.

⁷⁴⁸ Vertrouwelijke bron, 23 maart 2023; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁷⁴⁹ Amnesty International, *Iraq: Action must be taken on gender-based violence after murder of Tiba Ali by her father*, 3 februari 2023.

⁷⁵⁰ Amwaj, *'Honor killing' of YouTube star sends shockwaves across Iraq*, 7 februari 2023; vertrouwelijke bron, 23 februari 2023.

⁷⁵¹ BBC, *The Iraqi YouTube star killed by her father*, 5 september 2023.

⁷⁵² AFP, *'Honour' killing of YouTube star sparks outrage in Iraq*, 3 februari 2023; Amwaj, *'Honor killing' of YouTube star sends shockwaves across Iraq*, 7 februari 2023.

⁷⁵³ Al Jazeera, *Iraqis protest over killing of YouTube star by her father*, 5 februari 2023.

⁷⁵⁴ Amnesty International, *Iraq: Action must be taken on gender-based violence after murder of Tiba Ali by her father*, 3 februari 2023; UNAMI, *UN in Iraq condemns the killing of Tiba al-Ali and calls on all parties to protect women and girls from violence*, 5 februari 2023.

⁷⁵⁵ Al Jazeera, *Iraqis protest over killing of YouTube star by her father*, 5 februari 2023; Amwaj, *'Honor killing' of YouTube star sends shockwaves across Iraq*, 7 februari 2023.

⁷⁵⁶ Al Jazeera, *Iraqis protest over killing of YouTube star by her father*, 5 februari 2023.

⁷⁵⁷ Amwaj, *'Honor killing' of YouTube star sends shockwaves across Iraq*, 7 februari 2023.

3.3.6 *Female Genital Mutilation*

Op het gebied van *female genital mutilation* (FGM) zijn voor zover bekend geen relevante ontwikkelingen geweest in de verslagperiode. Bronnen bevestigden wat het ambtsbericht van oktober 2021 vermeldde over de concentratie van FGM in de Koerdische regio.⁷⁵⁸ FGM zou met name voorkomen in rurale gebieden van de provincies Erbil en Suleymaniyah, en in Kirkuk, de betwiste provincie met een grote Koerdische gemeenschap.⁷⁵⁹ In andere delen van Irak was onduidelijk op welke schaal FGM voorkwam, maar zou het zeldzamer zijn.⁷⁶⁰ Het onderwerp FGM was in delen van federaal Irak nog steeds taboe.⁷⁶¹

Het wettelijk kader

Wetgeving in de KAR⁷⁶² heeft het uitvoeren van FGM strafbaar gesteld. In federaal Irak is geen wet die FGM expliciet strafbaar stelt. In 2021 riepen enkele ngo's Halabja in de Koerdische regio uit tot 'FGM-vrij'.⁷⁶³ Hoewel niet duidelijk was in hoeverre vrouwen en meisjes op basis van de strafbaarstelling een effectief beroep op bescherming konden doen, schreven ngo's de afname van FGM in de Koerdische regio toe aan de wetgeving en het aanhoudende campagnevoeren door organisaties en activisten.⁷⁶⁴ Het kunnen wijzen op juridische strafmaatregelen zou de anti-FGM-campagne hebben gesterkt.⁷⁶⁵ Ngo's bekritiseerden echter de zwakke implementatie van de wet. Verschillende bronnen, waaronder in 2019 het hoofd van de anti-FGM-eenheid van de KRG, gaven aan dat de wet in de praktijk niet werd toegepast omdat meisjes geen klachten indienen tegen hun moeder of vader.⁷⁶⁶

3.3.7 *(Alleenstaande) minderjarigen*

Opvang van minderjarigen

Er zijn voor zover bekend in de verslagperiode geen relevante ontwikkelingen geweest ten aanzien van de opvang van minderjarigen. Kinderen kunnen in een weeshuis of opvanghuis terecht komen als één of beide ouders overleden zijn en als er geen familie is die de zorg voor het kind kan dragen. Ook kinderen van onbekende ouders worden opgenomen in weeshuizen. Het ontbreekt Irak echter aan voldoende weeshuizen om het grote aantal weeskinderen op te vangen.⁷⁶⁷ De erfenis van de strijd met ISIS blijft het systeem van opvang onder druk zetten. Een bron wees in maart 2023 op de uitdaging om een te verwachten *caseload* van ongeveer 500 terugkerende alleenstaande minderjarigen uit het Al-Hol-kamp in Noordoost-Syrië in de staatsweeshuizen op te vangen en gepaste zorg te bieden, zonder bijvoorbeeld bij de verdeling van plekken broers en zussen van elkaar te moeten scheiden.⁷⁶⁸

⁷⁵⁸ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p79; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁷⁵⁹ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p79.

⁷⁶⁰ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p30; Kirkuk Now, *Wadi explores Female Genital Mutilation FGM in middle and south of Iraq*, 15 mei 2023.

⁷⁶¹ Vertrouwelijke bron, 28 maart 2023; Kirkuk Now, *Wadi explores Female Genital Mutilation FGM in middle and south of Iraq*, 15 mei 2023.

⁷⁶² *Law on Combating Domestic Violence for the Kurdistan Region No. 8 of 2011*, Artikel 6.

⁷⁶³ Kirkuk Now, *Wadi explores Female Genital Mutilation FGM in middle and south of Iraq*, 15 mei 2023; Wadi, *Presentation: Wadi's work to combat FGM in Iraqi-Kurdistan and other countries in the Middle East*, 4 juli 2023.

⁷⁶⁴ USDoS, *Iraq 2022 Human Rights Report*, maart 2023, p53; Wadi, *Presentation: Wadi's work to combat FGM in Iraqi-Kurdistan and other countries in the Middle East*, 4 juli 2023.

⁷⁶⁵ Kirkuk Now, *Wadi explores Female Genital Mutilation FGM in middle and south of Iraq*, 15 mei 2023.

⁷⁶⁶ AFP, *Women strive to end genital mutilation in Kurdish Iraq*, 2 januari 2019; OFPRA, *Irak: Les Mutilations Sexuelles Féminines (MSF) au Kurdistan*, 21 september 2022, p2.

⁷⁶⁷ EUAA, *Country Guidance: Iraq*, juni 2022, p151.

⁷⁶⁸ Vertrouwelijke bron, 28 maart 2023.

Vele in de strijd met ISIS wees geworden kinderen zijn opgevangen door familie of kennissen. Adoptie is niet mogelijk volgens de Iraakse wet, maar er is wel een stelsel van pleegzorg. Familieleden of personen die geen bloedband hebben met het kind kunnen de pleegzorg toegewezen krijgen als zij in staat zijn voor het kind te zorgen.⁷⁶⁹ De aspirant-pleegouders moeten daartoe een gerechtelijk bevel kunnen overleggen.⁷⁷⁰ Volgens een bron wordt er door sociaal werkers in dienst van het Iraakse *Ministry of Labour and Social Affairs* (MoLSA) toezicht gehouden op de pleegzorg. De sociaal werker houdt de situatie van het kind in de gaten door het pleeggezin elke drie maanden te bezoeken. De rechter kan bij inadequate zorg het kind uit het pleeggezin halen.⁷⁷¹

Opvanghuizen voor minderjarigen

Er zijn volgens een bron zeker twintig staatsweeshuizen in Irak. Deze zijn onderverdeeld in drie leeftijdscategorieën (0-6, 6-12 en 12-18 jaar).⁷⁷² Er zou in elk van de vijftien provincies in federaal Irak een opvanghuis zijn in de provinciale hoofdstad. In de provincie Bagdad waren er volgens de bron drie weeshuizen in Al-Karkh (de westelijke oever van Bagdad) en drie in Al-Rasafa (de oostelijke oever).⁷⁷³ Doorgaans zouden de verschillende leeftijdscategorieën op dezelfde locatie zijn ondergebracht, die in verschillende secties is onderverdeeld. In totaal verbleven er in maart 2023 volgens de bron ongeveer 1.000 tot 1.200 Iraakse kinderen in de staatsweeshuizen in federaal Irak, en een onbekend aantal kinderen met een andere of zonder nationaliteit.

Naast de staatsweeshuizen bestaan er enkele bekende private opvanghuizen, waar plek is voor beperkte aantallen kinderen. Deze opvanghuizen zouden afhankelijk zijn van donaties.⁷⁷⁴ Waar de staatsweeshuizen onder de verantwoordelijkheid van het MoLSA vallen en onder toezicht staan van sociaal werkers, bestaat er volgens de bron een gebrek aan toezicht op de private opvanghuizen en de daar aanwezige kinderen en omstandigheden. Deze opvanghuizen zouden in sommige gevallen gesteund worden door machtige partijen of milities, waardoor ze vanuit de overheid met rust zouden worden gelaten. In de staatsweeshuizen wordt in principe geen onderscheid of toelatingsrestrictie toegepast op basis van etniciteit of religie. Bij private opvanghuizen kan het volgens de bron in theorie voorkomen dat de donateur bepaalt dat ze alleen kinderen uit een bepaalde doelgroep opvangen.⁷⁷⁵

De staatsweeshuizen worden gefinancierd door de overheid. Daarnaast kwam het volgens de bron voor dat ze (materiële) donaties ontvingen van bedrijven. De staatsweeshuizen bieden nachtopvang, zouden in de regel beschikken over een kleine ruimte voor medische zorg en zouden wekelijks bezocht worden door een dokter. Volgens de bron heeft de overheid voor elk weeshuis een budget, maar zou het in de praktijk door corruptie voorkomen dat de toegewezen middelen niet ten volle aan de opvang en zorg voor de kinderen besteed worden. Dit beïnvloedt bijvoorbeeld de kwaliteit van de drie dagelijkse maaltijden. Kleding krijgen de weeshuizen in sommige gevallen van bedrijven uit de private sector en uit humanitaire initiatieven. Sanitaire voorzieningen zouden zeer basaal zijn en voor jongens en meisjes gescheiden.

⁷⁶⁹ EUAA, *Country Guidance Iraq*, juni 2022, p151.

⁷⁷⁰ Vertrouwelijke bron, 28 maart 2023.

⁷⁷¹ Vertrouwelijke bron, 28 maart 2023.

⁷⁷² Vertrouwelijke bron, 28 maart 2023.

⁷⁷³ Vertrouwelijke bron, 28 maart 2023.

⁷⁷⁴ Vertrouwelijke bron, 28 maart 2023.

⁷⁷⁵ Vertrouwelijke bron, 28 maart 2023.

De kinderen in deze opvangtehuizen volgen verplicht de zes klassen van het primair onderwijs, in theorie vanaf de leeftijd van zes jaar. Daarna volgt optioneel secundair, en in sommige gevallen vervolgonderwijs. Volgens de bron bevinden de weeshuizen zich doorgaans op een korte afstand van een school voor primair onderwijs, zouden ze over vervoer naar school moeten beschikken en worden de kinderen onderweg naar en van school begeleid door een sociaal werker.

Volgens de bron beschikte het MoLSA over een trainingscentrum waar deze kinderen beroepsopleidingen kunnen volgen om hen voor te bereiden op een bestaan buiten de opvang, maar functioneert dit centrum momenteel niet. Het zou voorkomen dat kinderen wanneer zij meerderjarig zijn en doorgeleerd hebben bij het ministerie in dienst worden genomen en dat ze in sommige gevallen komen te werken in het weeshuis waar zij als minderjarige verbleven.⁷⁷⁶

In de KAR waren er volgens een lokale mediabron drie officiële weeshuizen. In april 2022 verbleven er in een van de weeshuizen, in Erbil, meer dan vijftig kinderen en jongvolwassenen. Voor doorstuderende kinderen zou er ook na hun achttiende plek zijn om in het weeshuis te blijven.⁷⁷⁷ Volgens een officiële verklaring van de KRG in januari 2023 zouden wezen die in de afgelopen drie jaar achttien geworden waren, de mogelijkheid krijgen in dienst te treden bij het MoLSA van de KRG.⁷⁷⁸

⁷⁷⁶ Vertrouwelijke bron, 28 maart 2023.

⁷⁷⁷ Rudaw, *19-year-old boy spent most of his life in Erbil orphanage*, 29 april 2022.

⁷⁷⁸ Kurdistan24, *Orphaned male adults will be employed in the Kurdistan Region*, 8 januari 2023.

4 Ontheemden

Het tempo van terugkeer van binnenlands ontheemden naar hun gebieden van herkomst bleef tijdens de verslagperiode laag, als gevolg van een gebrek aan veiligheid, een gebrek aan (herstel van) woningen, beperkte mogelijkheden om in het levensonderhoud te voorzien, en beperkte (toegang tot) basisvoorzieningen.⁷⁷⁹ De Irakezen die – jaren nadat zij in het conflict met ISIS ontheemd geraakt zijn – nog altijd ontheemd zijn, vormen een kwetsbare groep voor wie veilige en duurzame terugkeer veelal niet mogelijk, of gecompliceerd is. Zij worden nog steeds geconfronteerd met onder meer het risico op arbitraire arrestatie door veiligheidsdiensten en milities, en obstakels bij het verkrijgen van essentiële identiteitsdocumenten die noodzakelijk zijn voor bewegingsvrijheid en voor toegang tot diensten.⁷⁸⁰

De schaal van ontheemding en van humanitaire noden in Irak bleef grotendeels onveranderd ten opzichte van de vorige verslagperiode. Sinds in 2020 en 2021 verschillende officiële ontheemdenkampen in federaal Irak gesloten werden, is het totale aantal van door de strijd met ISIS in Irak ontheemd geraakte mensen nauwelijks afgenomen. In augustus 2023 telde Irak nog ruim 1,14 miljoen ontheemden – een fractie minder dan de (in het vorige ambtsbericht gerapporteerde) 1,2 miljoen in december 2020. De meeste ontheemden bevonden zich in de KAR (bijna 665.000) en (deels in betwist gebied) in Ninewa en Kirkuk.⁷⁸¹ Ongeveer 15% van het totaal, ofwel 180.000 mensen, verbleef verspreid over 25 ontheemdenkampen onder Koerdisch gezag en – tot het in april 2023 gesloten werd – in het laatste officiële ontheemdenkamp in federaal Irak. De meeste ontheemden verbleven nog steeds in informele, in veel gevallen kampachtige omstandigheden. Volgens de *Humanitarian Transition Overview* uit februari 2023 hadden in 2022 nog ongeveer 990.000 mensen (ontheemden en voormalig ontheemden) dringend humanitaire hulp nodig.⁷⁸² De financiering voor humanitaire dienstverlening in Irak daalde echter, met gevolgen voor onder meer de voedselveiligheid: vanwege een financieringstekort werd het Wereldvoedselprogramma (WFP) in april 2023 gedwongen de voedselhulp aan 137.000 ontheemden in verschillende kampen stop te zetten.⁷⁸³

De Iraakse grondwet en het nationale beleid voor de terugkeer van ontheemden gaan in op de rechten van ontheemden, maar er is weinig wettelijk vastgelegd.⁷⁸⁴ De federale regering, de KRG en internationale en lokale organisaties, waaronder VN-organisaties en ngo's, bieden hulp aan ontheemden. Waar de situatie in Irak in de jaren tijdens en direct na de grootschalige strijd met ISIS (2014-2017) tot 's werelds grootste humanitaire crises behoorde, was de schaal van noden in de afgelopen jaren kleiner, maar stabiel. Tijdens de verslagperiode bevond het land zich in de overgangsfase van een puur humanitaire respons naar zogenoemde

⁷⁷⁹ UNSC, *Implementation of resolution 2631 (2022)*, S/2023/340, 11 mei 2023, p11.

⁷⁸⁰ DRC, IRC, NRC, e.a., *Life in the Margins, Re-Examining the Needs of Paperless People in Post-Conflict Iraq*, september 2022, p14; HRW, *World Report 2023, Events of 2022*, januari 2023, p320; Amnesty International, *Open letter to Prime Minister Al-Sudani: End Iraq's reign of impunity*, 15 maart 2023; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁷⁸¹ IOM, *IOM Displacement Tracking Matrix (DTM), Iraq Mission*, laatste update 31 augustus 2023, <https://iraqdtm.iom.int/> geraadpleegd 16 oktober 2023; KRG Joint Crisis Coordination Centre via Twitter, 19 mei 2023, <https://twitter.com/JccKrg/status/1659633382005850122/photo/1>

⁷⁸² OCHA, *Humanitarian Transition Overview Iraq*, februari 2023, p17; UNSC, *Implementation of resolution 2631 (2022)*, S/2023/340, 11 mei 2023, p11.

⁷⁸³ UNSC, *Implementation of resolution 2631 (2022)*, S/2023/340, 11 mei 2023, p12.

⁷⁸⁴ USDoS, *Iraq 2022 Human Rights Report*, maart 2023, p36.

'duurzame oplossingen'.⁷⁸⁵ Volgens de VN werd het tijd dat de federale autoriteiten en de KRG een groter aandeel van de hulpverlening op zich namen. De impact van deze transitie op omstandigheden in ontheemdenkampen was tijdens de verslagperiode nog niet geheel te overzien. In verband met voortdurende noden werd humanitaire hulp door de VN niet volledig stopgezet, en bleven grote internationale ngo's en lokale partners doorgaan met hun steun. Humanitaire organisaties maakten zich echter zorgen dat de transitie te snel ging, waardoor er gaten zouden ontstaan voor kwetsbare groepen.⁷⁸⁶ Het afschalen van steun zou kunnen leiden tot snelle achteruitgang in de levensomstandigheden voor ontheemden. Volgens een bron kon dit uiteindelijk leiden tot – feitelijk gedwongen – terugkeer van ontheemden vanwege de gebrekkige situatie en, waar veilige en duurzame terugkeer niet mogelijk is, tot vertrek uit Irak.⁷⁸⁷

4.1.1 *Humanitaire situatie in kampen*

De 25 formele ontheemdenkampen die door de KRG beheerd worden zijn verspreid over de provincies Duhok (11), Ninewa (7), Erbil (3), Suleymaniyah (3) en Diyala (1). Van de ontheemdenkampen in betwist gebied in Ninewa vallen er vier kampen onder het gezag van de lokale autoriteiten in Duhok en drie (ten oosten van Mosul gelegen) kampen onder de autoriteiten in Erbil. Het kamp binnen de provinciegrenzen van Diyala wordt beheerd door de autoriteiten in Suleymaniyah.⁷⁸⁸

In de 15 kampen onder gezag van de autoriteiten in Duhok verbleven in maart 2023 in totaal ongeveer 135.000 ontheemden, voornamelijk jezidi's uit de Sinjar regio. In de vier vanuit Suleymaniyah beheerde kampen verbleven ongeveer 11.000 mensen. In de drie kampen in stedelijk gebied rondom de stad Erbil, waaronder één in het christelijke district Ankawa, verbleven ongeveer 13.000 mensen. In de drie onder het gezag van Erbil staande kampen in betwist gebied in Ninewa, tussen Erbil en Mosul, verbleven ongeveer 14.000 ontheemden.⁷⁸⁹

Ontheemden in de kampen leefden in overbevolkte omstandigheden, in onderkomens of in tenten die niet geschikt zijn voor langdurig verblijf en die onvoldoende bescherming boden tegen extreme weersomstandigheden en brandgevaar.⁷⁹⁰ Ook in deze verslagperiode brak er regelmatig brand uit in kampen in Duhok waar jezidi's verbleven, waarbij slachtoffers vielen en onderkomens werden verwoest.⁷⁹¹ In juni 2022 keurde de gouverneur van Duhok het zelfstandig upgraden van tenten goed, waardoor het voor ontheemden toegestaan werd tenten te vervangen door onderdak van bijvoorbeeld betonblokken, om het risico op brand te verminderen en als langetermijnoplossing voor opvang in de kampen.⁷⁹² In de kampen was de toegang tot onderwijs, gezondheidszorg en andere basisvoorzieningen beperkt.⁷⁹³ Zo was er volgens bronnen onvoldoende toegang tot psychosociale hulp, voor zowel getraumatiseerde vrouwen als mannen. Er verschenen regelmatig berichten over jezidi's die zelfmoord pleegden in een ontheemdenkamp.⁷⁹⁴ Vele ontheemden hadden moeite om toegang te krijgen tot

⁷⁸⁵ UN Country Team in Iraq, *Annual Results Report, 2022*, april 2023.

⁷⁸⁶ The New Humanitarian, *Taking stock of the UN's shift away from emergency aid in Iraq*, 20 maart 2023.

⁷⁸⁷ Vertrouwelijke bron, 27 maart 2023.

⁷⁸⁸ UNHCR, *Iraq CCCM Cluster*, https://data2.unhcr.org/en/situations/iraq_cccm geraadpleegd op 1 mei 2023; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁷⁸⁹ UNHCR, *Overview of the 25 IDP camps in KR-I – as of December 2022*; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁷⁹⁰ REACH, *Iraq: IDP Camp Profiling Round XVI*, 1 februari 2023, p8; vertrouwelijke bron, 18 juni 2023.

⁷⁹¹ Kurdistan24, *Duhok's Jezidi Bajid Kandala camp to be upgraded following third fire this year*, 1 juli 2022.

⁷⁹² UNHCR, *CCCM Cluster Iraq Transition Strategy Update: August 2022*, p11; UNHCR, *UNHCR Iraq 2022 Achievements*, 30 april 2023, p5; vertrouwelijke bron, 18 juni 2023.

⁷⁹³ REACH, *Iraq: IDP Camp Profiling Round XVI*, 1 februari 2023, p8-9; vertrouwelijke bron, 18 juni 2023.

⁷⁹⁴ Kurdistan24, *Displaced Jezidi woman commits suicide in Zakho*, 6 mei 2022; Kirkuk Now, *Government gives up in case of suicide among Ezidis*, 20 mei 2022.

werk en waren kwetsbaar voor voedselonzekeerheid. Armoede was wijdverbreid.⁷⁹⁵ Velen – met name in de kampen in Duhok – waren afhankelijk van humanitaire hulp, die in de verslagperiode echter afnam als gevolg van lage financiering en de geleidelijke overdracht van verantwoordelijkheid aan de regering.⁷⁹⁶

In de drie formeel onder het gezag van Erbil staande kampen in Ninewa (tussen Mosul en Erbil) waren de omstandigheden volgens een bron nog slechter dan in de overige kampen. Er was onder meer een gebrek aan (voldoende) elektriciteit, water, toiletten en hygiëne. Dit zou deels het gevolg zijn van de overdracht van dienstenvoorziening van VN-organisaties aan het Iraakse ministerie van Migratie en Ontheemding (MoMD). Zowel de Koerdische als de federale autoriteiten zouden volgens de bron hun verantwoordelijkheid om deze locaties in betwist gebied van basisvoorzieningen te voorzien niet op zich nemen. Ook hadden bewoners van deze kampen volgens de bron zeer beperkte mogelijkheden om zich buiten de kampen te verplaatsen, omdat hun identiteitsdocumenten in het bezit waren van de Koerdische veiligheidsdienst *Asayish*. Dit betekende dat wanneer een persoon een dokter buiten het kamp (bijvoorbeeld in Mosul) wilde bezoeken, diegene naar de *Asayish* moest voor een tijdelijk bewijs van toestemming waarmee men het kamp kon verlaten. Met deze brief, en zonder identiteitsbewijs, kon de betreffende persoon bij controleposten en door instanties gestigmatiseerd worden als iemand met banden met ISIS.⁷⁹⁷

Voor ontheemden in de overige formele kampen verschilde de bewegingsvrijheid – tussen verschillende districten en provincies binnen de KAR, en tussen de KAR en federaal Irak – volgens bronnen per kamp en afhankelijk van de achtergrond van de groep ontheemden. De ontheemden in kampen in Duhok – voornamelijk jezidi's – konden zich relatief vrij bewegen en hadden daardoor toegang tot diensten (voor zover beschikbaar) buiten de kampen. Zij waren in principe ook vrij om te bewegen tussen de Koerdische regio en hun oorspronkelijke woongebied in Sinjar. Ook in deze verslagperiode kwam het voor dat ontheemde jezidi's na (kortstondige) terugkeer naar Sinjar weer naar de ontheemdenkampen en stedelijke gebieden in Duhok terugkwamen en toegelaten werden.⁷⁹⁸

In federaal Irak verbleven in de verslagperiode nog ongeveer 103.000 mensen⁷⁹⁹ in langdurige ontheemding in zogenoemde *informal sites*.⁸⁰⁰ In heel Irak waren de meeste *informal sites* te vinden in de provincies Duhok (35%), Ninewa (18%) and Salaheddin (13%); het grootste deel van de populatie bevond zich in Anbar (27%), gevolgd door Duhok (21%) en Salaheddin (15%).⁸⁰¹ De omstandigheden in de meer grootschalige, kampachtige *informal sites* verschilden, maar waren in verband met een gebrek aan publieke dienstverlening over het algemeen nog moeilijker dan de condities in formele ontheemdenkampen.⁸⁰² Ontheemden op informele locaties hadden over het algemeen geen mogelijkheden om in hun levensonderhoud te voorzien, hadden regelmatig geen toegang tot voldoende water, sanitaire

⁷⁹⁵ REACH, *Iraq: IDP Camp Profiling Round XVI*, 1 februari 2023, p7-10; vertrouwelijke bron, 18 juni 2023.

⁷⁹⁶ OCHA, *Humanitarian Needs Overview – Iraq*, maart 2022, p99; Kurdistan24, *International aid for IDPs and refugees in Duhok decreasing*, 24 juni 2022; vertrouwelijke bron, 1 april 2023; vertrouwelijke bron, 18 juni 2023; vertrouwelijke bron, 25 juni 2023.

⁷⁹⁷ Vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁷⁹⁸ Vertrouwelijke bron, 27 maart 2023; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023; vertrouwelijke bron 1 april 2023.

⁷⁹⁹ REACH, *IDPs in Iraq – Intentions and Profiling: Informal Sites (April 2022)*, 10 mei 2022.

⁸⁰⁰ UNHCR gebruikt de volgende definitie: "An informal site is a site hosting a minimum of 5 displaced families – who were displaced to the location after 2014 – living together collectively in a site that is not built to accommodate people, and with sub-standard living conditions. Shelter type is sub-standard, including tents, makeshift shelters, unfinished or abandoned buildings, or buildings not meant for living in e.g. schools, mosques." Bron: CCCM Cluster, *Technical guidance on Informal Site definition*, september 2020.

⁸⁰¹ IOM Iraq, *Informal Sites Assessment 2022, DTM Integrated Location Assessment VII*, 2 oktober 2022.

⁸⁰² NRC, *Twice displaced: The unmet needs of Iraq's children in informal settlements*, september 2022, p4; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

voorzieningen of andere essentiële diensten, en ontvingen beperkte of geen humanitaire hulp.⁸⁰³

4.1.2 *Sluiting van ontheemdenkampen*

De federale autoriteiten waren in 2019 begonnen met het sluiten en samenvoegen van kampen om terugkeer van ontheemden te bespoedigen.⁸⁰⁴ In april 2023 sloot de regering het laatste formele ontheemdenkamp in federaal Irak: Jeddah-5 in Ninewa.⁸⁰⁵ Op 17 en 18 april – slechts enkele dagen na de officiële aankondiging van de sluiting – moesten de nog in het kamp resterende 422 families (1566 personen, waarvan twee-derde onder de 18 jaar oud) het kamp verlaten. Zij werden volgens een bron geacht het kamp te verlaten zonder in eerste instantie toegang te krijgen tot de bestaande assistentie en middelen om terugkeer te faciliteren. Hierdoor was er net als tijdens de sluiting van tientallen kampen in federaal Irak in 2020-2021 sprake van gedwongen vertrek uit de kampen, zonder de mogelijkheid voor zowel de ontheemden als hulporganisaties om dit goed voor te bereiden. Volgens de bron bestonden er zorgen over de veiligheid van een deel van de families uit Jeddah-5, onder meer omdat door tijdsgebrek niet in alle gevallen verzekerd kon worden dat deze, vanwege (vermeende) connecties met ISIS gestigmatiseerde ontheemden, geaccepteerd zouden worden in de terugkeergemeenschappen.⁸⁰⁶ Ook de VN sprak haar zorgen uit over de snelle sluiting van Jeddah-5.⁸⁰⁷ De terugkeer van soennitische moslims uit Jeddah-5 naar Sinjar leidde daar tot protest vanuit de lokale jezidi-gemeenschap en verhoogde spanningen.⁸⁰⁸

Eerder in de verslagperiode, op 10 november 2021, werd Ameriyat al-Fallujah (AAF) gesloten, het laatste formele kamp in de provincie Anbar. Ondanks de herclassificering van deze locatie van een formeel kamp naar een informele ontheemdenlocatie was dit in feite nog steeds een kamp voor ontheemden, waar ongeveer 500 huishoudens verbleven. Het verschil was dat de humanitaire dienstverlening beperkt werd, waardoor de omstandigheden in het kamp in snel tempo verslechterden, met name wat betreft basisvoorzieningen en hygiëne. Dit leidde volgens een bron tot gevallen van gedwongen en onveilige terugkeer. AAF is een voorbeeld van declassificatie, waarbij ontheemden niet op veilige en duurzame wijze naar hun voormalige woongebied terug konden keren. Een deel van de families in AAF kwam bijvoorbeeld uit Jurf al-Sakhar in de provincie Babil, een van de plaatsen waarnaar terugkeer niet wordt toegestaan door de gewapende actoren met controle over het gebied.⁸⁰⁹

Het kleinschalige ontheemdenkamp in Zayona in Bagdad, waar enkele honderden uit Ninewa ontheemde christenen verbleven, en dat eind 2020 (in de vorige verslagperiode) door de Iraakse autoriteiten werd geclassificeerd tot *informal site* in plaats van formeel ontheemdenkamp, dreigde eind 2022 ontruimd te worden. Er waren naar verluidt plannen om van het complex, waar ongeveer 120 families

⁸⁰³ UN in Iraq, *Iraq Common Country Analysis 2022: Condensed Version*, 27 juli 2022, p2; IOM, *Iraq: Informal Sites Assessment 2022*, 2 oktober 2022, p8; vertrouwelijke bron, 18 juni 2023.

⁸⁰⁴ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p85.

⁸⁰⁵ Jeddah-5 moet niet verward worden met het 'rehabilitatiekamp' Jeddah-1, waar Iraakse terugkeerders uit het Al-Hol-kamp in Noordoost-Syrië worden gerehabiliteerd.

⁸⁰⁶ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p85; vertrouwelijke bron, 23 april 2023; The New Humanitarian, *In Iraq, a rushed camp closure fuels unease over the safety of IS returns*, 24 augustus 2023.

⁸⁰⁷ OCHA, *Statement by the Office of the Humanitarian Coordinator for Iraq on the closure of Jeddah 5 camp*, 19 april 2023.

⁸⁰⁸ Shafaq News, *Tensions rise in Sinjar as Sunni families accused of ISIS ties return*, 27 april 2023; Kirkuk Now, *Part of Sunni Arabs unable to return to Shingal (Sinjar)*, 4 juli 2023.

⁸⁰⁹ OCHA Iraq, *Humanitarian Bulletin, November/December 2021*, 17 januari 2022; vertrouwelijke bron, 27 maart 2023.

verbleven, een winkelcentrum te maken. Voor zover bekend trof het Chaldeeuwse patriarchaat daarop voorbereidingen om families uit het kamp opvang te bieden in het voormalige Chaldeeuwse seminarie in Dora, een voorstad van Bagdad.⁸¹⁰

Waar de autoriteiten in federaal Irak in de verslagperiode overgingen tot sluiting van de laatste overgebleven formele ontheemdenkampen, zijn er in de KAR – ondanks voornemens van de autoriteiten om het aantal kampen te verminderen – geen relevante ontwikkelingen geweest ten aanzien van de status van de 25 kampen onder Koerdisch gezag. Gedwongen terugkeer werd hier niet waargenomen. De voornemens van de autoriteiten om kampen samen te voegen leidden echter tot zorgen onder humanitaire organisaties dat ontheemden niet uit vrije wil zullen terugkeren, of overgeplaatst zullen worden naar andere kampen. De KRG had volgens verschillende bronnen plannen gepresenteerd om onder andere twee van de kampen rondom Erbil te sluiten, terwijl humanitaire organisaties er juist voor pleitten om daar de opvang van ontheemden te bestendigen.⁸¹¹ De autoriteiten zouden volgens een bron bovendien de vanuit Erbil beheerde kampen ten oosten van Mosul, met de moeilijkste omstandigheden, als optie zien om ontheemden naartoe over te plaatsen die niet terug kunnen keren of de benodigde veiligheidsverklaring kunnen verkrijgen om zich elders binnen de Koerdische regio te vestigen. Dezelfde bron concludeerde dat (ook) in de KAR humanitaire overwegingen – gebaseerd op de omstandigheden voor de ontheemden – niet leidend waren voor het beleid van de autoriteiten ten aanzien van de toekomst van de kampen.⁸¹²

4.1.3 Voorwaarden voor toegang en verblijf

Factoren zoals de etnische en religieuze achtergrond en de plaats van herkomst van een persoon, en het moeten beschikken over specifieke documenten en persoonlijke connecties als toegangs- en verblijfsvoorwaarden, kunnen obstakels vormen voor het vermogen van individuen om toegang te krijgen tot en zich duurzaam te vestigen in een beoogde verblijfplaats, en om aldaar toegang te krijgen tot basisvoorzieningen.⁸¹³

Zoals alle Irakezen staan binnenlands ontheemden in een bepaalde plaats geregistreerd bij de lokale burgerlijke stand. Deze plaats wordt aangemerkt als plaats van herkomst. Dit betekent dat zij alleen daar hun identiteitsdocumenten kunnen aanvragen. Daarnaast bestaat de registratie van de woonverklaring, het Iraakse document dat iemands feitelijke woonplaats aantoont. Als ontheemde is het in theorie mogelijk, maar in de praktijk complex om een woonverklaring aan te vragen in de plaats waar men als ontheemde verblijft. Ontheemden kunnen zich registreren bij het ministerie van Migratie en Ontheemding (MoMD). Zo krijgt men toegang tot hulp bestemd voor ontheemden. Voor meer informatie over de woonregistratie en registratie als ontheemde wordt verwezen naar het ambtsbericht van oktober 2021.⁸¹⁴

Toen tussen 2014 en 2017 grootschalige ontheemding plaatsvond in Irak, ten gevolge van de strijd met ISIS, voerden vele lokale autoriteiten strenge toegangs- en verblijfsbeperkingen in, waaronder sponsorvereisten. Sommige gebieden voerden

⁸¹⁰ Agenzia Fides, *The former seminary will welcome Christian refugees "evicted" from the "refugee camp of the Virgin Mary"*, 12 december 2022.

⁸¹¹ Vertrouwelijke bron, 27 maart 2023; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁸¹² Vertrouwelijke bron, 27 maart 2023.

⁸¹³ UNHCR, *Relevant Country of Origin Information to Assist with the Application of UNHCR's Country Guidance on Iraq – Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation*, november 2022, p1.

⁸¹⁴ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p83-84.

bijna complete toegangsverboden in voor personen die uit door het conflict getroffen gebieden vluchtten, en met name voor soennitische Arabieren. Na de herovering van het grondgebied van ISIS zijn deze beperkingen vanaf december 2017 geleidelijk opgeheven of versoepeld.⁸¹⁵

Wat betreft toegang zijn begin 2020 alle formele beperkingen en vereisten opgeheven voor toegang tot provincies in federaal Irak voor personen afkomstig uit gebieden die onder controle van ISIS stonden of die door het conflict geraakt waren, ook als ze vanuit het buitenland terugkeren.⁸¹⁶ Er waren in de verslagperiode nog enkele plekken bekend in de provincie Diyala waar een sponsor nodig was voor toegang. Voor toegang tot de Koerdische regio is geen sponsor vereist, ongeacht waarvandaan iemand de KAR in reist. Wel zal een veiligheidsonderzoek uitgevoerd worden, waarna de veiligheidsdienst Asayish normaal gesproken een document met een geldigheid van 30 dagen verstrekt voor toegang tot en (tijdelijk) verblijf in de KAR.⁸¹⁷

Om in de praktijk van A naar B te komen moeten ontheemden langs een complexe en veranderlijke situatie navigeren. Om toegang te krijgen tot het beoogde verblijfsgebied moeten ontheemden in de eerste plaats controleposten passeren. Daar dient men een identiteitsdocument te kunnen laten zien.

Om zich daadwerkelijk ergens te kunnen vestigen en toegang te krijgen tot publieke voorzieningen, dienen ontheemden te beschikken over de juiste documenten en een veiligheidsverklaring van de ter plekke relevante veiligheidsactoren. Humanitaire organisaties zijn de afgelopen jaren met mobiele missies langs ontheemdenkampen gegaan om ervoor te zorgen dat ontheemden hun identiteitsdocumenten kunnen aanvragen. Volgens een bron hadden de eenvoudige gevallen over het algemeen inmiddels hun documenten op orde, maar waren er overgebleven, complexere gevallen die – bijvoorbeeld vanwege stigmatisering of de vermissing van een familielid – (nog) niet hun essentiële documenten hebben weten te verkrijgen.⁸¹⁸

Registratie in de nieuwe verblijfplaats is zeer complex en tijdrovend. Velen die zich in een nieuwe plaats proberen te vestigen, registreren zich volgens een bron daarom nooit volledig. Ontheemden moeten om de registratie rond te krijgen onder andere fysiek langs overheidskantoren in hun gebied van herkomst, hetgeen niet voor iedereen veilig of mogelijk is. Volgens de bron behoren iemands etnische en religieuze achtergrond zeer waarschijnlijk tot de factoren die bepalen of een persoon, wanneer deze voldoet aan de formele vereisten, zich daadwerkelijk in een bepaalde plaats kan registreren. Dit had volgens de bron te maken met lokale gevoeligheden rondom de demografische balans tussen verschillende bevolkingsgroepen, waarbij ook tribale verhoudingen niet onderschat zouden moeten worden.⁸¹⁹

De voorwaarden voor toegang en verblijf worden in de praktijk niet alleen bepaald door schriftelijke instructies waarvan men zich op de hoogte kan stellen, maar door de specifieke lokale context en veiligheids- en politieke overwegingen van de

⁸¹⁵ UNHCR, *Relevant Country of Origin Information to Assist with the Application of UNHCR's Country Guidance on Iraq – Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation*, november 2022, p4.

⁸¹⁶ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p83.

⁸¹⁷ UNHCR, *Relevant Country of Origin Information to Assist with the Application of UNHCR's Country Guidance on Iraq – Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation*, november 2022, p5.

⁸¹⁸ UNHCR Iraq, *Access to civil documentation by IDPs and IDP returnees in Iraq 2022-2023*, 24 augustus 2022; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁸¹⁹ Vertrouwelijke bron, 27 maart 2023.

relevante actoren in een bepaald gebied. Dit betekent dat de bij controleposten of binnen een plaats gehanteerde toegangs- en verblijfsvoorwaarden plotseling kunnen wijzigen.⁸²⁰

Voor verblijf als ontheemde in verschillende gebieden gelden voorwaarden, zoals sponsorschap. De volgende informatie over verblijf in specifieke steden en provincies is afkomstig uit een in november 2022, na maanden van onderzoek, gepubliceerd rapport van UNHCR.⁸²¹ Dit document zet uiteen wat de voorwaarden en beperkingen voor toegang en verblijf tot verschillende gebieden op dat moment waren, en benadrukt eveneens hoe veranderlijk deze kunnen zijn. Het juridisch kader dat toegangs- en verblijfsvoorwaarden reguleert, is volgens UNHCR complex en wordt gekenmerkt door juridisch pluralisme. Verder verschillen bestaande praktijken per locatie en uitvoerende instantie. Daarbij zijn sponsoring en andere goedkeuringsvereisten over het algemeen niet wettelijk vastgelegd en worden ze ook niet officieel aangekondigd.⁸²² Het rapport vermeldt niet of er andere voorwaarden gelden voor personen die niet direct vanuit hun gebied van herkomst komen, maar die vanuit het buitenland naar een ander gebied dan het oorspronkelijke woongebied willen verhuizen. Anders dan in bepaalde, hieronder expliciet vermelde gevallen maakt de bron geen melding van een beperkte verblijfsduur.

In Bagdad waren de voorwaarden voor verblijf in de stad voor zover bekend niet veranderd ten opzichte van de vorige verslagperiode. Ongeacht het gebied van herkomst en hun etnische of religieuze achtergrond moesten personen van buiten de provincie Bagdad over twee sponsors beschikken uit de wijk waar ze wilden verblijven, alsmede over een aanbevelingsbrief van de *mukhtar* (lokaal wijk- of dorpshoofd), de lokale (wijk)raad of de burgermeester. Tezamen met een veiligheidsverklaring was dit doorgaans voldoende om het verblijf te formaliseren, woonruimte te huren en toegang te verkrijgen tot (legaal) werk en diensten, zoals bepaalde publieke en private ziekenhuizen.

In bepaalde gebieden in de provincie Diyala,⁸²³ waar ook voor toegang een sponsor vereist was, golden strengere voorwaarden, namelijk het verkrijgen van drie aanbevelingsbrieven: naast een van de *mukhtar* ook twee van verschillende officiële veiligheidsdiensten.

In de stad Mosul gold dat individuen die niet uit de stad afkomstig zijn en die zich daar wilden vestigen, ongeacht hun achtergrond een veiligheidsverklaring van de relevante veiligheidsdiensten moesten verkrijgen vóórdat zij naar de stad verhuisden. Daarvoor diende een aanvraag gedaan te worden in het gebied van herkomst. Dit betekent dat Irakezen die zich vanuit het buitenland in de stad wilden vestigen enkel de benodigde veiligheidsverklaringen konden krijgen door eerst terug te keren naar het oorspronkelijke woongebied waar zij geregistreerd stonden.

In de stad Kirkuk hoefden personen enkel een aanbevelingsbrief te hebben van de lokale *mukhtar* uit de wijk waar zij wilden verblijven. Deze moest vervolgens

⁸²⁰ Vertrouwelijke bron, 27 maart 2023; vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁸²¹ UNHCR, *Relevant Country of Origin Information to Assist with the Application of UNHCR's Country Guidance on Iraq – Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation*, november 2022, <https://www.refworld.org/docid/63720e304.html>

⁸²² UNHCR, *Relevant Country of Origin Information to Assist with the Application of UNHCR's Country Guidance on Iraq – Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation*, november 2022, p2.

⁸²³ "Villages in northern Muqadiyah District and Saadiyah Sub-District in Khanaqin District, as well as villages located in the north of Al-Udhim Sub-District in Khalis District."

goedgekeurd worden door een afdeling, in de beoogde buurt, van de inlichtingendiensten van het ministerie van Binnenlandse Zaken.

In de zuidelijke provincies,⁸²⁴ inclusief de stad Basra, moesten personen beschikken over een lokale sponsor en een aanbevelingsbrief van de lokale *mukhtar*. Daarnaast moesten zij een veiligheidsverklaring verkrijgen op provinciaal niveau, en mogelijk ook van lokaal aanwezige milities.⁸²⁵

Er waren voor zover bekend geen significante veranderingen ten opzichte van de vorige verslagperiode wat betreft de mogelijkheid van personen afkomstig uit federaal Irak om zich in de Koerdische regio te vestigen. Er golden speciale verblijfsvoorwaarden voor Arabieren en Turkmenen die niet oorspronkelijk afkomstig zijn uit de KAR. In de provincies Erbil en Suleymaniyah dienden personen zich te wenden tot het lokale Asayish-kantoor om een verblijfskaart aan te vragen. Zij hoefden geen sponsor te hebben. De kaart was normaal gesproken voor een jaar geldig. Uitzonderingen hierop zouden alleenstaande Arabische en Turkmeense mannen en vrouwen zijn. Zij kregen kaarten die slechts een maand geldig zijn, waarna ze vernieuwd moeten worden. Hierdoor was het voor deze groep lastig om werk te vinden. Alleenstaande Arabische en Turkmeense mannen die wel over regulier werk beschikken en een aanbevelingsbrief hadden van hun werkgever, konden een aanvraag doen voor een kaart met een geldigheidsduur van een jaar. Het zou echter weinig voorkomen dat zulke aanvragen gehonoreerd werden.⁸²⁶

4.1.4 *Terugkeer van ontheemden*

In de verslagperiode nam het aantal binnenlands ontheemden nauwelijks af en bleek uit onderzoek dat de overgebleven ontheemden in formele ontheemdenkampen – te midden van de huidige omstandigheden in hun gebieden van herkomst – geen intentie hadden om binnen afzienbare tijd (vrijwillig) terug te keren. In een survey van REACH onder bewoners van formele ontheemdenkampen in de KAR, in juli 2022, gaf 98% aan dat zij niet van plan waren in het daaropvolgende jaar terug te keren; tussen de 58% (bewoners van kampen in Erbil) en 75% (in Duhok en Suleymaniyah) gaf aan op de langere termijn wel terug te willen naar hun gebieden van herkomst.⁸²⁷

In federaal Irak werd met de sluiting van de laatste formele ontheemdenkampen (AAF eind 2021 en Jeddah-5 begin 2023) druk uitgeoefend op grote populaties ontheemden om terug te keren naar hun voormalige woongebieden. In de KAR werd niet op een vergelijkbare directe wijze druk uitgeoefend op ontheemden om terug te keren naar federaal Irak. Wel lieten de Koerdische autoriteiten het volgens een bron bewust na om de omstandigheden voor bepaalde kamppopulaties, met name de mensen in de kampen ten oosten van Mosul, te verlichten, om de opvang voor deze ontheemden op geen enkele manier permanentier van aard te maken.⁸²⁸

De stagnatie in terugkeercijfers had ermee te maken dat velen van de nog in ontheemding verkerende Irakezen met verschillende obstakels te maken hadden die

⁸²⁴ Babil, Basra, Dhi Qar, Karbala, Maysan, Muthanna, Najaf, Qadisiya en Wasit.

⁸²⁵ UNHCR, *Relevant Country of Origin Information to Assist with the Application of UNHCR's Country Guidance on Iraq – Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation*, november 2022, p12.

⁸²⁶ UNHCR, *Relevant Country of Origin Information to Assist with the Application of UNHCR's Country Guidance on Iraq – Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation*, november 2022, p14,16.

⁸²⁷ REACH, *Movement Intentions Survey IDP Households in Formal Camps – Governorate of Displacement Duhok, Erbil, Al-Sulaymanyah, Ninewa (July 2022)*, 23 november 2022.

⁸²⁸ Vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

hun terugkeer onmogelijk maakten of compliceerden. Dit betrof met name ontheemden van soennitisch Arabische afkomst en personen die geassocieerd werden met ISIS. Stigmatisering vanuit de gemeenschap in gebieden van herkomst speelde nog steeds een rol (zie paragraaf 3.3.3).⁸²⁹ Daarnaast kwam het volgens een bron voor dat (mannelijke) ontheemden onderweg naar hun oorspronkelijke woongebied werden gearresteerd bij controleposten.⁸³⁰

Er zouden nog vele locaties in voormalig ISIS-gebied zijn waarnaar terugkeer in de praktijk zeer moeilijk is, waaronder gebieden die grotendeels verwoest zijn of om strategische redenen door PMF-milities gedomineerd worden, of waarnaar terugkeer zeer moeilijk is vanwege (vermeende) ISIS-connecties, of (tribale) spanningen tussen lokale gemeenschappen. Ook in deze verslagperiode kwam Jurf al-Sakhr, in de provincie Babil, naar voren als prominent voorbeeld van een plaats waar PMF-milities de terugkeer van ontheemde soennitisch-Arabische inwoners tegenhouden.⁸³¹

Ontheemden die ondanks de obstakels terugkeerden kwamen veelal in moeilijke economische en soms in onveilige omstandigheden terecht. In een deel van de terugkeerlocaties was er in de verslagperiode volgens IOM sprake van onvoldoende toegang tot elektriciteit en water, verslechtering van de sociale cohesie, veiligheidsproblemen en beperkte mogelijkheden voor terugkeerders om in het eigen levensonderhoud te voorzien.⁸³²

⁸²⁹ Vertrouwelijke bron, 27 maart 2023.

⁸³⁰ Vertrouwelijke bron, 30 maart 2023.

⁸³¹ Shafaq News, *Jurf al-Sakhr situation is complicated by security concerns, not political veto: leading figure*, 13 december 2022; vertrouwelijke bron, 27 maart 2023.

⁸³² IOM, *Iraq DTM Return Index: Findings round eighteen (June 2023)*, 30 juni 2023; Norwegian People's Aid, *Finally, a return to some normalcy for Ayada and his family following the clearance of their land*, 9 juli 2023.

5 Terugkeer

Voor zover bekend ondervonden Irakezen die vrijwillig terugkeerden naar Irak geen problemen met de autoriteiten aan de grens. Terugkeerders lopen in het algemeen aan tegen obstakels die duurzame terugkeer bemoeilijken, zoals psychosociale problemen, schulden en een gebrek aan huisvesting.⁸³³

De Internationale Organisatie voor Migratie (IOM) registreerde tussen mei 2018 en september 2022 bijna 45.000 Irakezen die vanuit het buitenland waren teruggekeerd naar Irak. Ongeveer de helft van hen keerde terug vanuit Turkije (32%) en Syrië (19%). De twee provincies Dhi Qar (49%) en Ninewa (39%) ontvingen bij elkaar genomen de overgrote meerderheid van de geregistreerde terugkeerders.⁸³⁴ Het totale aantal Iraakse terugkeerders is moeilijk vast te stellen, temeer omdat niet iedere terugkeerder gebruik heeft gemaakt van programma's voor begeleide vrijwillige terugkeer en terugkeerbewegingen dus moeilijk te volgen zijn.⁸³⁵ Er was geen informatie beschikbaar over welke groepen Irakezen in de verslagperiode terugkeerden vanuit Europa en Noord-Amerika.

Irakezen die terugkeren uit het buitenland kunnen reizen via een van de zes internationale luchthavens van het land. Deze bevinden zich in Bagdad, Basra, Najaf, Kirkuk, Erbil en Suleymaniyah. Terugkeer vanuit de buurlanden vindt ook plaats over land, via officiële Iraakse grensovergangen met Turkije, Syrië, Jordanië, Saoedi-Arabië, Koeweit en Iran. Bij aankomst op een internationale luchthaven, of bij een officiële grensovergang, worden van alle reizigers de identiteitsgegevens geregistreerd, ongeacht hun nationaliteit.⁸³⁶

Daarnaast zijn er onofficiële grensovergangen, met name tussen Irak en Iran, en tussen Irak en Syrië. De internationale grenzen van de KAR zijn poreus en een aanzienlijk deel van de in- en uitreizen vindt daar plaats via onofficiële grensovergangen.⁸³⁷ Het is onbekend op welke schaal ongeregistreerde terugkeer vanuit de regio plaatsvindt via onofficiële grensovergangen.

5.1.1 *Obstakels bij terugkeer*

Er is weinig recente informatie beschikbaar met betrekking tot de obstakels waar Irakezen tegenaan lopen bij terugkeer naar Irak en bij hun re-integratie in de samenleving, waardoor het niet mogelijk is om hiervan een alomvattend beeld te krijgen.⁸³⁸ In de verslagperiode zijn geen gevallen bekend geworden van Irakezen die de toegang tot het land ontzegd werd. Ook waren er volgens een bron geen berichten bekend over Irakezen die bij terugkeer vanuit het buitenland aan een onderzoek onderworpen werden.⁸³⁹

Het aanvragen van asiel in het buitenland en vervolgens terugkeren zodra de omstandigheden dat toelaten, zou breed geaccepteerd zijn in Irak. Volgens DFAT

⁸³³ Vertrouwelijke bron, 27 maart 2023.

⁸³⁴ IOM, *Displacement Tracking Matrix. Iraqi Returnees from abroad - Dashboard*, september 2022.

⁸³⁵ IOM, *Returning from Abroad: Experiences, Needs and Vulnerabilities of Migrants Returning to Iraq. Findings from a Longitudinal Study*, 27 augustus 2023, p6.

⁸³⁶ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p40.

⁸³⁷ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p40.

⁸³⁸ IOM, *Returning from Abroad: Experiences, Needs and Vulnerabilities of Migrants Returning to Iraq. Findings from a Longitudinal Study*, 27 augustus 2023, p6.

⁸³⁹ Vertrouwelijke bron, 27 maart 2023.

zou het niet ongebruikelijk zijn dat Irakezen die bescherming hebben gekregen van westerse landen terugkeren naar Irak om zich te herenigen met gezinnen, bedrijven op te richten of werk te aan te nemen of te hervatten. DFAT beoordeelde tevens dat het hoogst onwaarschijnlijk is dat een in een ander land afgewezen asielzoeker bij terugkeer naar Irak te maken krijgt met mishandeling, uitsluitend op basis van het feit dat hij of zij in het buitenland asiel heeft aangevraagd.⁸⁴⁰

Volgens een rapport van de Finse immigratiedienst uit augustus 2021 (vlak voor het begin van de huidige verslagperiode) bleek dat voor vele uit Europa teruggekeerde Irakezen een aanhoudende angst voor stigmatisering – in sommige gevallen meer dan daadwerkelijke stigmatisering en negatieve bejegening vanuit hun sociale netwerk en de rest van de gemeenschap – een grote invloed had op het gedrag en de mentale gezondheid na terugkeer. In veel gevallen hadden terugkeerders het gevoel gefaald te hebben, en zichzelf en hun familie in de steek gelaten te hebben door te falen in hun pogingen om in Europa te blijven.⁸⁴¹

Naast de lokale veiligheidssituatie en algemene economische omstandigheden in Irak worden terugkeerders met verschillende praktische obstakels geconfronteerd. Belangrijke obstakels zijn het vinden van een baan of inkomstgenererende activiteiten, en het gebrek aan huisvesting. Volgens een bron beschikken veel terugkeerders niet meer over bezittingen van waarde in Irak, maar juist over grote schulden. Er zouden veel gevallen zijn van terugkeerders die geen woning hadden om naar terug te keren, omdat zij die voor vertrek verkocht hadden.⁸⁴²

Uit een onderzoek van IOM naar de ervaringen, behoeften en kwetsbaarheden van (420) uit EU-landen teruggekeerde Irakezen⁸⁴³ bleek dat, in economisch opzicht, financiële onzekerheid (vanwege onvoldoende inkomen of werkloosheid) voor de meeste terugkeerders het grootste probleem was. Een gebrek aan connecties in de gemeenschap vormde een belangrijke belemmering bij het vinden van werk.⁸⁴⁴ Bijna de helft van de respondenten gaf aan slechte tot zeer slechte toegang tot huisvesting te hebben. Eén op de vijf gaf aan slechte ondersteuningsnetwerken te hebben in hun gebied van terugkeer, en één op de drie gaf aan niet het gevoel te hebben deel uit te maken van de gemeenschap. Tegelijkertijd gaf de meerderheid (68%) van de ondervraagden aan nooit of zelden anders te zijn behandeld binnen de gemeenschap omdat ze naar het buitenland waren gemigreerd.⁸⁴⁵

Daarnaast zijn er gebieden die door ISIS bezet zijn geweest en waarheen terugkeer nog steeds niet of nauwelijks plaatsvond, of waarheen terugkeren gecompliceerd was. Ten aanzien van obstakels in verband met terugkeer naar voormalig ISIS-gebied, die zowel voor intern ontheemden als voor uit het buitenland terugkerende ontheemden gelden, wordt verwezen naar paragraaf 3.3.3. van dit ambtsbericht.

Formeel bestaan er geen beperkingen voor een terugkerende Irakees om zich op een andere plaats te vestigen dan waar die oorspronkelijk vandaan komt.⁸⁴⁶ In de praktijk is het hebben van een sociaal netwerk voor veel terugkeerders een

⁸⁴⁰ DFAT, *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023, p41.

⁸⁴¹ Finnish Immigration Service, *Sustainable Reintegration in Iraq*, augustus 2021, p6-8.

⁸⁴² Vertrouwelijke bron, 27 maart 2023.

⁸⁴³ Voor dit longitudinale onderzoek werden 323 Iraakse mannen en 107 Iraakse vrouwen gevolgd die – veelal in verband met een afgewezen asielaanvraag – terug waren gekeerd naar Irak nadat ze in Duitsland, Griekenland of Finland hadden gewoond. In 2020 en 2021 werden zij verschillende keren geïnterviewd.

⁸⁴⁴ IOM, *Returning from Abroad: Experiences, Needs and Vulnerabilities of Migrants Returning to Iraq. Findings from a Longitudinal Study*, 27 augustus 2023, p5-6.

⁸⁴⁵ IOM, *Returning from Abroad: Experiences, Needs and Vulnerabilities of Migrants Returning to Iraq. Findings from a Longitudinal Study*, 27 augustus 2023, p10.

⁸⁴⁶ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021, p91.

belangrijke factor voor het duurzaam re-integreren in de plaats waar zij zich vestigen.⁸⁴⁷

5.1.2 Ondersteuning bij terugkeer

Er zijn internationale en nationale organisaties, waaronder Frontex, IOM, de *Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit* (GIZ) en de Iraakse Rode Halve Maan, die personen die terugkeren naar Irak kunnen ondersteunen op het gebied van voorbereiding en re-integratie.⁸⁴⁸ Diverse vormen van dienstverlening – bijvoorbeeld hulp bij economische en sociale re-integratie, ondersteuning (subsidie) bij huisvesting, en psychosociale ondersteuning – van verschillende organisaties zijn ondergebracht bij het door het Iraakse ministerie van Migratie en Ontheemding (MoMD) geleide *National Referral Mechanism*. Volgens bronnen was er in het kader van het Mechanisme veel aandacht voor psychosociale ondersteuning, omdat onder de terugkeerders veel kwetsbare gevallen waren.⁸⁴⁹

Nadat terugkeerders zich bij een kantoor van het MoMD in Bagdad of Erbil bij het Mechanisme hebben gemeld, worden hun behoeften beoordeeld en worden zij geholpen met individuele begeleiding, doorverwijzing naar dienstverlenende organisaties en opvolging van het re-integratieproces.⁸⁵⁰ Volgens een bron hadden de hiervoor verantwoordelijke casemanagers echter geen speciale training genoten. Steun vanuit de overheid en vanuit (internationale) organisaties was daarnaast niet altijd goed op elkaar afgestemd, aldus de bron.⁸⁵¹

⁸⁴⁷ Finnish Immigration Service, *Sustainable Reintegration in Iraq*, augustus 2021, p8.

⁸⁴⁸ Frontex, *Reintegration assistance*, <https://frontex.europa.eu/return-and-reintegration/reintegration-assistance/> ongedateerd, geraadpleegd op 9 september 2023; GIZ, *Making a successful fresh start possible in countries of origin*, <https://www.giz.de/en/worldwide/62318.html> ongedateerd, geraadpleegd op 20 mei 2023; IOM Iraq, *Migration Management Unit*, <https://iraq.iom.int/migration-management-unit> ongedateerd, geraadpleegd op 20 mei 2023; Iraqi Red Crescent Society, *The Iraqi Red Crescent hosts a workshop on voluntary return and reintegration for immigrants in order to assist their integration back into society*, 25 april 2023.

⁸⁴⁹ Vertrouwelijke bron, 27 maart 2023; IOM, *Fast cars and slow recovery: Referrals for Iraqi returnees help restart and rebuild lives*, 29 mei 2023.

⁸⁵⁰ IOM Iraq (via YouTube), *National Referral Mechanism for Returnee Reintegration in Baghdad*, 22 december 2022, <https://www.youtube.com/watch?v=JxL6TKp5iDw> ; IOM Iraq (via YouTube), *National Referral Mechanism Erbil*, 26 december 2022, <https://www.youtube.com/watch?v=VuiB10VRf9w> ; vertrouwelijke bron, 27 maart 2023.

⁸⁵¹ Vertrouwelijke bron, 27 maart 2023.

6 Bijlagen

6.1 Veelgebruikte afkortingen

IRGC	Islamic Revolutionary Guard Corps
ISIS	Islamitische Staat in Irak en Syrië
KAR	Koerdische Autonome Regio
KDP	Partiya Demokrata Kurdistanê – Kurdistan Democratic Party
KRG	Kurdistan Regional Government
MoI	Ministry of Interior
MoLSA	Ministry of Labour and Social Affairs
PJAK	Partiya Jiyana Azad a Kurdistanê – Party of Free Life of Kurdistan
PKK	Partiya Karkerên Kurdistanê (Koerdische Arbeiderspartij)
PMF	Popular Mobilisation Forces
PUK	Yekîtiya Nîştimanî ya Kurdistanê – Patriotic Union of Kurdistan
UNAMI	United Nations Assistance Mission to Iraq
YBS	Yekîneyên Berxwedana Şengalê – Sinjar Resistance Units
YPG	Yekîneyên Parastina Gel – People’s Protection Units

6.2 Geraadpleegde bronnen

6.2.1 Rapporten en overige publicaties

1001 Iraqi Thoughts

- *Can Sudani solve long-standing disputes with the KRG?*, 17 februari 2023
- *The struggle of young Iraqi women for political participation*, 16 april 2023
- *The invisible war: domestic violence and its impact on Iraqi women*, 14 mei 2023

Access Now

- *Stop the assault on free speech, drop the draft digital content regulation in Iraq*, 16 maart 2023

Access Now, Amnesty International, ARTICLE19, e.a.

- *Joint Statement: Iraqi authorities must cease chilling crackdown on free speech*, 3 maart 2023

ACLED (The Armed Conflict Location & Event Data Project)

- *The Muqawama and its enemies. Shifting patterns in Iran-backed Shiite militia activity in Iraq*, 23 mei 2023
- *Regional overview, Middle East, June 2023*, 6 juli 2023

Aid to the Church in Need

- *Iraqi Christians eye new year with hope and trepidation*, 24 januari 2022

Al-Bayan Center for Planning and Studies

- *Justice and Political Stability in Iraq*, maart 2023

Al Sharq Strategic Research

- *Intra-PUK rivalry and its implications for the Iraqi Kurdish political landscape*, 27 december 2021

Amnesty International

- *Iraq: New documentary highlights plight of Yazidi child soldiers who survived Islamic State*, 10 februari 2022
- *Report 2021/22, The State of the World's Human Rights*, maart 2022
- *Iraq: Action must be taken on gender-based violence after murder of Tiba Ali by her father*, 3 februari 2023
- *Report 2022/23, The State of the World's Human Rights*, maart 2023
- *Open letter to Prime Minister Al-Sudani: End Iraq's reign of impunity*, 15 maart 2023
- *Iraq: Authorities must act to reveal fate of 643 men and boys abducted by government-linked militias*, 5 juni 2023
- *Iraq: Draft laws threaten rights to freedom of expression and peaceful assembly*, 18 juli 2023
- *Iraq: Four years after Tishreen protests, no justice for state and militia violence*, 27 september 2023.

Amnesty International, Ceasefire Centre for Civilian Rights, The Center for Victims of Torture, e.a.

- *Joint statement on the implementation of the Yazidi Survivors Law*, 14 april 2023

The Arab Gulf States Institute in Washington

- *The Iraqi judiciary: Undermined by violent intimidation, corruption, and politicization*, 30 januari 2023

Arab Reform Initiative

- *Understanding the Roots of the Younger Generations' Despair in the Kurdistan Region of Iraq*, 4 april 2023
- *Environmental Mobilization in Iraq: NGOs, Local Actors and the Challenge of Climate Change*, 25 mei 2023

Australian Government Department of Foreign Affairs and Trade (DFAT)

- *Country Information Report – Iraq*, 16 januari 2023

The Brookings Institution (Brookings)

- *New vulnerabilities for Iraq's resilient Popular Mobilization Forces*, 3 februari 2022
- *Shiite rivalries could break Iraq's deceptive calm in 2023*, 1 maart 2023

Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (BAMF)

- *Stammesfehden / Blutrache*, mei 2023

Carnegie Middle East Center

- *Badr at the forefront of Iraq's Shia militias*, 13 augustus 2015
- *The growing tribal role in Iraq's post-election Shia politics*, 17 mei 2022
- *Iran's security anxiety in Iraqi Kurdistan*, 8 november 2022
- *Border crossings: The unholy alliance between Iran and Iraqi militias*, 28 april 2023
- *The Yazidi genocide nine years later*, 22 augustus 2023

Ceasefire Centre for Civilian Rights

- *'They are in Control': The Rise of Paramilitary Forces and the Security of Minorities in Iraq's Disputed Territories*, januari 2022

Chatham House

- *The Basra blueprint and the future of protest in Iraq*, 8 oktober 2019
- *Understanding Iraq's Muqtada al-Sadr: Inside Baghdad's Sadr City*, 8 augustus 2022
- *The backlash against women's rights in Iraq's Kurdistan region*, 14 april 2023

Center for Civilians in Conflict (CIVIC)

- *Missing in Action: Women in Iraq's Security Forces*, maart 2022
- *"If I Leave... I Cannot Breathe": Climate Change and Civilian Protection in Iraq*, juli 2022

CIVICUS

- *Reports and monitoring missions document extreme repression and violence against activists*, 18 augustus 2022

Clingendael Institute

- *Big Brother is Watching, Evolving Relations between Iran and the Kurdistan Region of Iraq*, maart 2022
- *Al-Sudani's First 100 Days*, 28 februari 2023

Coalition for Just Reparations (C4JR)

- *C4JR urges committee established under Yazidi Survivors Law to drop requirement of filing criminal complaint to receive reparations*, 6 april 2023

Columbia Journalism Review

- *'A kind of hell for journalists'*, 6 april 2022

Committee on Enforced Disappearances

- *Report of the Committee on Enforced Disappearances on its Visit to Iraq under Article 33 of the Convention – Information on the visit and findings*, 19 april 2023

Committee to Protect Journalists (CPJ)

- *Iraqi security forces assault, detain journalists covering Baghdad protests*, 31 augustus 2022

Control Risk

- *Kidnap for ransom in 2022*, 19 april 2022

Cordaid

- *Displaced by war, driven by peace. A story of sisterhood*, 17 april 2023

Community Peacemaker Teams (CPT)

- *Teenage farmers targeted by Turkish base*, 18 juli 2023
- *Civilian Casualties of Turkish Bombardments in Northern Iraq in 2022*, 31 juli 2023

The Danish Immigration Service

- *Iranian Kurds, Consequences of political activities in Iran and KRI*, februari 2020

The Danish Immigration Service en Danish Refugee Council

- *Kurdistan Region of Iraq (KRI) – Issues regarding Single Women, Documents and Illegal Exit*, maart 2023

Danish Refugee Council (DRC), International Rescue Committee (IRC), Norwegian Refugee Council (NRC), e.a.

- *Life in the Margins, Re-Examining the Needs of Paperless People in Post-Conflict Iraq*, september 2022

European Asylum Support Office (EASO)

- *Iraq – Key Socio-Economic Indicators for Baghdad, Basrah and Sulaymaniyah*, november 2021

The Economist

- *The Iraqi militias are copying their overmighty cousins in Iran*, 8 juni 2023

Emirates Policy Center

- *Tribes of Basra: The Political, Social, and Security Issues*, 29 maart 2022

European Council on Foreign Relations (ECFR)

- *From Shock and Awe to Stability and Flaws: Iraq's Post-Invasion Journey*, 25 mei 2023

European Union Agency for Asylum (EUAA)

- *Country Guidance: Iraq*, juni 2022
- *Iraq: Arab Tribes and Customary Law*, april 2023

Finnish Immigration Service

- *Sustainable Reintegration in Iraq*, augustus 2021

Foreign Affairs

- *Iraq is quietly falling apart, Iran's proxies have seized power in Baghdad – and are gutting the state*, 5 juni 2023

Foreign Policy

- *Iraqi Kurdistan's house of cards is collapsing*, 22 maart 2023
- *Five years after liberation, there is new hope among Mosul's ruins*, 9 juli 2022

Freedom House

- *Freedom on the Net 2022 Country Report: Iraq*, oktober 2022
- *Iraq: Freedom in the World Report 2023*, maart 2023

Free Yezidi Foundation

- *Condemnation of anti-Yezidi rhetoric*, 4 mei 2023
- *9th anniversary commemoration event brings together 27 Yezidi-led NGOs and CSOs*, 8 augustus 2023

Front Line Defenders

- *Human rights defender and journalist Yasser al-Hamdani acquitted*, 9 juni 2023

Gulf Centre for Human Rights (GCHR)

- *They Will Not Shoot Down Our Dream: Challenges Faced by Human Rights Defenders in Iraq Following the "October Popular Movement"*, 5 mei 2022
- *GCHR's 22nd Periodic Report on Human Rights Violations in Iraq*, 13 mei 2022

- *Iraq: Gender-based violence workshop in Basra stormed by National Security Service forces*, 29 juni 2022
- *GCHR's 25th Periodic Report on Human Rights Violations in Iraq*, 16 december 2022
- *Challenges facing journalists in the MENA region*, 3 mei 2023

Gulf International Forum

- *Systemic failures in Iraqi prisons create breeding grounds for extremism*, 14 juli 2023

Handicap International

- *No Safe Recovery: The Impact of Explosive Ordnance Contamination on Affected Populations in Iraq*, oktober 2021

Hengaw Organization for Human Rights

- *The assassination attempt on a Kurdish political activist in Erbil*, 6 juni 2022
- *Hengaw statistical report on the killing of at least 134 Kurdish citizens during the Jina revolution*, 11 maart 2023
- *Hengaw's investigation into the assassination of two members of the KDPI in the Kurdistan Region of Iraq*, 7 juli 2023

Human Rights Watch (HRW)

- *"Everyone Wants Me Dead": Killings, Abductions, Torture, and Sexual Violence Against LGBT People by Armed Groups in Iraq*, maart 2022
- *Drop complaint against Iraq human rights commission member*, 10 maart 2022
- *Iraq: Impunity for violence against LGBT people*, 23 maart 2022
- *Submission to the Committee Against Torture and Other Cruel, Inhuman, or Degrading Punishment ahead of the Review of the Republic of Iraq*, 7 april 2022
- *Kurdistan Region of Iraq: Arrests to deter protest. Protesters, journalists, parliament members targeted*, 28 augustus 2022
- *A push to silence LGBT rights in the Kurdistan Region of Iraq*, 7 september 2022
- *Iraq: Iran attacks kill civilians in Kurdistan region*, 19 oktober 2022
- *To Sleep the Law, Violence against Protesters and Unaccountable Perpetrators in Iraq*, 29 november 2022
- *Iraq: Activist imprisoned for peaceful criticism of security forces, Alarming escalation of legal threats against civil society*, 6 december 2022
- *World Report 2023, Events of 2022*, januari 2023
- *"All This Terror Because of a Photo", Digital Targeting and Its Offline Consequences for LGBT People in the Middle East and North Africa*, 21 februari 2023
- *Iraq: Environmentalists face retaliation. Prominent activist released following two-week abduction*, 23 februari 2023
- *20 years after deadly attack, free press still threatened in Iraq*, 8 april 2023
- *Iraq: Compensation for ISIS victims too little, too late*, 9 mei 2023
- *Iraq: Political infighting blocking reconstruction of Sinjar*, 6 juni 2023
- *Trapped, How Male Guardianship Policies Restrict Women's Travel and Mobility in the Middle East and North Africa*, juli 2023
- *Kurdistan Region of Iraq: LGBT rights group shuttered*, 6 juli 2023
- *Iraq: Scrap anti-LGBT bill. Death penalty for same-sex conduct; imprisonment for transgender expression*, 23 augustus 2023

HRW en IraQueer

- *"Everyone Wants Me Dead", Killings, Abductions, Torture, and Sexual Violence Against LGBT People by Armed Groups in Iraq*, maart 2022

International Crisis Group (ICG)

- *Iraq: Fixing Security in Kirkuk*, 15 juni 2020
- *Iraq: Stabilising the Contested District of Sinjar*, 31 mei 2022
- *Iraq: Staving off instability in the near and distant futures*, 31 januari 2023
- *Iraqi Kurdistan twenty years after*, 6 april 2023

International Federation for Human Rights (FIDH)

- *Iraq: Judicial harassment of Dr Ali Akram al-Bayati*, 1 maart 2022

International Journal of Middle East Studies 55(2)

- *Post-Tishreen Online Feminism: Continuity, Rupture, Departure*, august 2023

International Organization for Migration (IOM)

- *What comes after*, 3 augustus 2022
- *More support needed for survivors of the Sinjar massacre*, 4 augustus 2022
- *Informal Sites Assessment 2022, DTM Integrated Location Assessment VII*, 2 oktober 2022
- *Toward a safer Basra: Rebuilding trust through community engagement and policing*, 27 oktober 2022
- *IOM, New paper trails: Expanding access to civil documentation for children in Iraq*, 24 januari 2023
- *Nadia's Initiative and IOM Iraq break ground on cemetery and memorial for Yazidi genocide victims*, 13 februari 2023
- *On 2nd anniversary of YSL: Yezidi survivors see first benefits of landmark reparation law*, 2 maart 2023
- *Toward comprehensive rehabilitation: mental health service referral system launched for genocide survivors in Iraq*, 28 maart 2023
- *Fast cars and slow recovery: Referrals for Iraqi returnees help restart and rebuild lives*, 29 mei 2023
- *Nine years in remembrance, the road ahead for Yezidi genocide survivors in Iraq*, 3 augustus 2023
- *IOM, Returning from Abroad: Experiences, Needs and Vulnerabilities of Migrants Returning to Iraq. Findings from a Longitudinal Study*, 27 augustus 2023

International Organization for Migration (IOM) en Social Inquiry

- *Migration into a Fragile Setting: Responding to Climate-Induced Informal Urbanization and Inequality in Basra, Iraq*, oktober 2021
- *Drivers of Marginalization and Neglect among Citizens in the South of Iraq*, 2023

International Committee of the Red Cross (ICRC)

- *Iraq: Life in Mosul through a child's eyes*, 13 december 2021

International Labour Organization (ILO)

- *Iraq and ILO launch first national Labour Force Survey in a decade*, 5 juli 2022

International Peacekeeping

- *The Collective Neglect of Southern Iraq: Missed Opportunities for Development and Good Governance*, 1 juli 2022

Iraq Body Count

- *Iraq's residual war*, 1 januari 2023

Iraqi Observatory for Human Rights

- *More than 11,000 families reported missing civilians between 2017 and 2022*, 10 december 2022
- *Threats and attacks against members of parliament (MPs) who do not belong to the influential forces*, 2 augustus 2023

Iraqi Red Crescent Society

- *The Iraqi Red Crescent hosts a workshop on voluntary return and reintegration for immigrants in order to assist their integration back into society*, 25 april 2023

IraqQueer en Outright Action International

- *"I Need to Be Free," What It Means to Be a Queer Woman in Today's Iraq*, maart 2022

Jadaliyya,

- *In Iraq, to defend gender is to refuse violence*, 31 augustus 2023

Jiyen Foundation for Human Rights en C4JR

- *More than Ink on Paper, Taking Stock of Two Years after the Adoption of the Yazidi (Female) Survivors Law*, 1 maart 2023

Journalistic Freedoms Observatory

- *Attacking "Al-Rabea" channel .. A new chapter of governmental tolerance for violence against the press*, 5 oktober 2022
- *A "silencer" arrest warrant has been issued against Haider Al-Hamdani: a legal trap that violates court orders*, 18 november 2022

Just Security

- *Remaking Iraq: How Iranian-backed militias captured the country*, 20 maart 2023

Konrad-Adenauer-Stiftung (KAS)

- *Escaping from Duopoly Rule, How a Two-Party System Drives Iraqi Kurdish Migration En Masse*, 26 mei 2022

The Kurdish Center for Studies

- *Brawling over power sharing in the KRG*, 27 mei 2023

Lafta R., Qusay N. e.a.

- *Violence against doctors in Iraq during the time of COVID-19*, 6 augustus 2021

The Lancet

- *Iraq's health system yet to heal from ravages of war*, 3 september 2011

LandInfo

- *Irak: Situasjonen for LHBTIQ-personar*, 11 oktober 2022
- *Irak: Situasjonen i Mosul*, 23 december 2022
- *Irak: Sivilregister, ID-dokumenter og pass*, 14 augustus 2023

Lawfare

- *Negotiating peace in Iraq's disputed territories: Modifying the Sinjar Agreement*, 17 januari 2021

The London School of Economics and Political Science (LSE) – Middle East Centre

- *Searching for ghosts: Fighting corruption at Iraq's border crossings*, 24 februari 2021
- *Local Policing in Iraq Post-ISIL, Carving Out an Arena for Community Service?*, juli 2021
- *Challenging Narratives of 'Fate and Divine Will', Access to Justice for Gender-Based Violence in Iraq*, november 2021
- *The fragmentation of Iraq's 'protest parties' attests to the muhasasa system's resilience*, 7 juni 2022
- *Pockets of feminism, art and activism in Iraqi Kurdistan*, 30 juli 2022
- *Changing the System from Within? The Role of Opposition Parties in Consolidating Democracy in Iraq Post-2019*, maart 2023
- *Protectors of the State? The Popular Mobilisation Forces during the 2022 Post-Election Crisis*, april 2023
- *Unrest in Sinjar: Iraq's government has yet to earn the trust of the Yezidi community*, 19 juni 2023

Manara Magazine

- *Women's freedom in Iraq: A conversation with Yanar Mohammed*, 4 mei 2023

Médecins Sans Frontières (MSF)

- *Iraq: Five years after the battle of Mosul, people still need support*, 8 juli 2022

Metro Centre for Journalists' Rights and Advocacy

- *Report on situation of freedom of journalism in Kurdistan Region in 2022*, 17 januari 2023

Middle East Institute (MEI)

- *Taking stock of the first 100 days of Iraq's new government*, 31 januari 2023
- *Bafel in Baghdad: Finding the contours of the PUK's strategy in federal Iraq*, 13 maart 2023
- *Monday Briefing: Iraq passes a massive, controversial budget bill*, 12 juni 2023
- *Addressing challenges to tolerance and religious diversity in Iraq*, 5 juli 2023

Middle East Research and Information Project (MERIP)

- *Iraqi women's activism – 20 years after the US invasion*, april 2023
- *Two decades of uneven federalism in Iraq*, april 2023

Ministerie van Buitenlandse Zaken

- *Algemeen ambtsbericht Irak*, oktober 2021

Minority Rights Group International (MRG)

- *Faili Kurds*, november 2017

- *No peace without justice: Commemorating victims of violence in Iraq*, 22 augustus 2022
- *Understanding Barriers to Health Care for Minorities and Indigenous Peoples in Egypt, Iraq and Tunisia*, juni 2023

Nadia's Initiative

- *Nadia's Initiative condemns recent hate speech and false accusations targeting the Yazidi community in Sinjar*, 4 mei 2023

New Lines Magazine

- *Iraq's 'other' minorities still endangered*, 26 april 2022
- *It's still a merry christmas in Nineveh*, 23 december 2022
- *Ashura rituals in Iraq highlight environmental crisis*, 15 augustus 2023

The New Statesman

- *Massacred by Islamic State, Yazidis now face Turkish airstrikes*, 6 oktober 2021

NGO Working Group on Women, Peace and Security

- *UN Security Council briefing on Iraq by Khanim Latif*, 18 mei 2023

Norwegian Refugee Council (NRC)

- *Iraq: Conflict, destruction stopping displaced families from returning to Sinjar*, 18 mei 2022
- *5 years since Mosul retaking, young people face education, employment crisis*, 6 juli 2022
- *Twice displaced: The unmet needs of Iraq's children in informal settlements*, september 2022

Norwegian People's Aid

- *Finally, a return to some normalcy for Ayada and his family following the clearance of their land*, 9 juli 2023

Notes from Kurdistan (blog Abdulla Hawez)

- *The coming Sinjar war*, 1 april 2021

OFPRO (Office Français de Protection des Réfugiés et Apatrides)

- *Irak: Les Mutilations Sexuelles Féminines (MSF) au Kurdistan*, 21 september 2022

Open Doors

- *Iraq: Bishop faces legal action for comments on social media*, 27 maart 2023

Oxfam

- *The Tyranny of Dress Codes, Women's Narratives of Violence and Resistance in the Middle East and North Africa*, december 2022

PAX

- *Strijden tegen gendergerelateerd geweld in Irak*, 8 december 2022

Princeton University

- *A Vicious Circle: State-building, Climate Change Vulnerability and the Monopoly of Violence in Basra, Iraq*, 26 mei 2023

REACH

- *IDPs in Iraq – Intentions and Profiling: Informal Sites (April 2022)*, 10 mei 2022
- *Movement Intentions Survey IDP Households in Formal Camps – Governorate of Displacement Duhok, Erbil, Al-Sulaymaniyah, Ninewa (July 2022)*, 23 november 2022
- *Iraq: IDP Camp Profiling Round XVI*, 1 februari 2023
- *Factsheet – Missing Civil Documentation in Iraq: Who, Why & How Important is it?*, februari 2023
- *Rapid Assessment on Returns and Durable Solutions (ReDS): Governorate Profiles – Diyala – Iraq (February 2023)*

Reporters Online

- *Deadly drone attacks in exchange for life-saving water*, 16 augustus 2023

Republic of Türkiye – Ministry of Foreign Affairs

- *Press Release Regarding the Decision Taken by the General Secretariat of the Council of Ministers of Iraq*, 1 maart 2023
- *No: 230, 19 September 2023, Press Release Regarding the Drone Attack on Arbat Airport in Sulaymaniyah*, 19 september 2023

RSF (Reporters Without Borders)

- *RSF calls on authorities in Iraqi Kurdistan to release Qahraman Shukri and three other detained journalists*, 27 september 2022
- *Draconian bills resubmitted to Iraqi parliament*, 20 december 2022
- *Surge in harassment of journalists in Iraqi Kurdistan*, 27 juli 2023.

SAIS Review of International Affairs

- *Why Iraq's consociation has become a driver for chronic instability*, 23 december 2022

Save the Children

- *Yazidi children still living in fear 8 years after genocide*, 22 september 2022

SEED Foundation

- *SEED Foundation's 6th June 2022 statement on the revisions to the act of combating domestic violence in the Kurdistan Region of Iraq (Law No. 8 of 2011)*, 7 juni 2022

SMEX (Social Media Exchange)

- *Iraq: New draft law threatens freedoms and violates constitution*, 31 maart 2023

Staatssekretariat für Migration SEM

- *Irakische Region Kurdistan – Gesetz gegen Häusliche Gewalt (Nr. 8 / 2011)*, 9 februari 2023

Stimson Center

- *Five days in Baghdad: Reassessing security in Iraq*, 28 juni 2022

Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI)

- *Iraq in 2023: Challenges and prospects for peace and human security*, 17 maart 2023

The Century Foundation (TCF)

- *Tribal Justice in a Fragile Iraq*, 7 november 2019
- *Under Pressure, Iraqi Activists Plot "Third Way"*, 28 september 2022
- *Corruption is Strangling Iraq*, 14 december 2022

The New Humanitarian

- *Iraq's Kirkuk: Oil deals, ethnic divides, and Kurdish grievances*, 26 september 2019
- *In Iraq's Sinjar, Yazidi returns crawl to a halt amid fears of Turkish airstrikes*, 10 februari 2022
- *Taking stock of the UN's shift away from emergency aid in Iraq*, 20 maart 2023
- *In Iraq, a rushed camp closure fuels unease over the safety of IS returns*, 24 augustus 2023

Third World Quarterly

- *Locating the Local Police in Iraq's Security Arena: Community Policing, the 'Three Ps' and Trust in Ninawa Province*, september 2021

UK Home Office

- *Country Policy and Information Note. Iraq: 'Honour' Crimes*, maart 2021
- *Country Policy and Information Note. Iraq: Humanitarian situation*, 23 mei 2023

UNAMI (United Nations Assistance Mission to Iraq)

- *Demonstrations in Iraq: 3rd update - Abductions, torture and enforced disappearances in the context of ongoing demonstrations in Iraq*, 23 mei 2020.
- *Freedom of Expression in the Kurdistan Region of Iraq*, mei 2021
- *Update on Demonstrations in Iraq: Accountability for Human Rights Violations and Abuses by Unidentified Armed Elements*, mei 2021
- *Human Rights and Freedom of Expression: Trials in the Kurdistan Region of Iraq*, December 2021
- *Iraq: Ending torture through accountability, compliance and prevention – UN*, 3 augustus 2021
- *First Gender-Based Violence Strategic Plan launched in Iraq*, 2 februari 2022
- *The Federal Republic of Germany provides additional contribution to UNMAS in support of the mine action sector in Iraq*, 17 februari 2022
- *Update on Accountability in Iraq, Limited Progress towards Justice for Human Rights Violations and Abuses by 'Unidentified Armed Elements'*, juni 2022
- *Iraq - International Day to End Impunity for Crimes against Journalists*, 2 November, 2 november 2022
- *Joint statement by Iraq's Prime Minister and the UN on the decision to grant Yazidis ownership of their lands in Sinjar after 47 years of denial*, 4 januari 2023
- *UN in Iraq condemns the killing of Tiba al-Ali and calls on all parties to protect women and girls from violence*, 5 februari 2023
- *Annual Results Report, 2022*, 25 april 2023
- *Briefing to the UN Security Council, SRSG Jeanine Hennis-Plasschaert*, 18 mei 2023
- *Remarks by the SRSG for Iraq and head of the United Nations Assistance Mission for Iraq (UNAMI), Ms. Jeanine Hennis-Plasschaert, at the 9th Annual*

Commemoration of Victims of the Genocide Against Yazidis and other Iraqi Components, 3 augustus 2023

UN Development Programme (UNDP) Iraq

- *Reimagining the Social Contract in Iraq*, mei 2022
- *Rising rates of rape and sexual violence in conflict should be an alarm bell*, 15 juni 2022
- *Service-oriented Iraqi police*, 9 augustus 2022
- *Digital Landscape Assessment of Iraq*, 7 juni 2023

UN-HABITAT en UNFPA

- *Renovated women protection centre in Baghdad provides hope for gender-based violence survivors*, 16 maart 2023

UNHCR (UN High Commissioner for Refugees)

- *Tribal conflict resolution in Iraq*, 15 januari 2018
- *CCCM Cluster Iraq – Technical guidance on Informal Site definition*, september 2020
- *CCCM Cluster Iraq – Transition Strategy Update: August 2022*, 11 augustus 2022
- *Access to civil documentation by IDPs and IDP returnees in Iraq 2022-2023*, 24 augustus 2022
- *UNHCR press statement*, 28 september 2022
- *Iraqi doctor provides care and comfort to Yazidi survivors*, 4 oktober 2022
- *Relevant Country of Origin Information to Assist with the Application of UNHCR's Country Guidance on Iraq – Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation*, november 2022
- *Overview of the 25 IDP camps in KR-I – as of December 2022*
- *UNHCR Iraq 2022 Achievements*, 30 april 2023
- *Advocacy note – Resettlement needs in Iraq*, juni 2023

UN Human Rights Committee

- *Concluding observations on the sixth periodic report of Iraq*, 30 maart 2022

UNICEF

- *Female Genital Mutilation in the Middle East and North Africa*, 6 februari 2020
- *Statement – One child injured and a school damaged in Baghdad rocket attack*, 14 januari 2022
- *The use of explosive weapons in populated areas must STOP – UNICEF strongly condemns the killing of three children in Iraq*, 20 juli 2022
- *UNICEF condemns attack on school in Koya, Kurdistan Region of Iraq and calls on all parties to respect the Safe Schools Declaration*, 28 september 2022
- *The Government of Iraq, supported by the United Nations, strengthens its commitment to prevent the recruitment and use of children by armed forces*, 30 maart 2023

UN Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic

- *"They Came to Destroy": ISIS Crimes Against the Yazidis*, 15 juni 2016

UN in Iraq

- *Iraq Common Country Analysis 2022: Condensed Version*, 27 juli 2022

UNITAD (UN Investigative Team to Promote Accountability for Crimes Committed by Da'esh/ISIL)

- *Hamadan: the latest in UNITAD and Iraqi authorities joint excavation and investigation of ISIL victims' mass graves in Sinjar*, 28 maart 2023

United Nations University

- *Managing Exits from Conflict in Iraq: A Case Study of Basra and Tal Afar*, augustus 2022

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA) Iraq

- *Protection Analysis Report – Right to identity and civil documentation*, oktober 2021
- *Humanitarian Bulletin, November/December 2021*, 17 januari 2022
- *Humanitarian Needs Overview 2022 – Iraq*, maart 2022
- *Humanitarian Transition Overview Iraq*, februari 2023
- *Statement by the Office of the Humanitarian Coordinator for Iraq on the closure of Jeddah 5 camp*, 19 april 2023

United Nations Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR)

- *Iraq: Implementation of laws key to ending torture and building public trust in justice system – UN*, 3 augustus 2021
- *UN Committee against Torture publishes findings on Cuba, Iceland, Iraq, Kenya, Montenegro and Uruguay*, 13 mei 2022
- *Global update: High Commissioner outlines concerns in over 40 countries*, 7 maart 2023
- *UN High Commissioner for Human Rights Volker Türk concludes his official visit to Iraq*, 9 augustus 2023

United Nations Security Council (UNSC)

- *Letter dated 26 October 2022 from the Permanent Representatives of Ireland, Mexico and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the United Nations addressed to the Secretary-General*, 1 november 2022
- *Implementation of resolution 2631 (2022), S/2023/340*, 11 mei 2023
- *Children and armed conflict. Report of the Secretary-General, A/77/895-S/2023/363*, 5 juni 2023
- *Seventeenth report of the Secretary-General on the threat posed by ISIL (Da'esh) to international peace and security and the range of United Nations efforts in support of Member States in countering the threat*, 12 augustus 2023

US Department of Defense (USDOD)

- *Lead Inspector General for Operation Inherent Resolve – Quarterly Report to the United States Congress, April 1, 2023 – June 30, 2023*, 3 augustus 2023

US Department of State (USDoS)

- *Iraq 2022 International Religious Freedom Report*, mei 2023
- *Iraq 2022 Human Rights Report*, maart 2023

USIP (United States Institute of Peace)

- *Iran attacks Kurdish groups in Iraq*, 21 november 2022

Wadi

- *Presentation: Wadi's work to combat FGM in Iraqi-Kurdistan and other countries in the Middle East*, 4 juli 2023

The Washington Institute

- *Militia journalist to head new prime minister's communications team*, 3 november 2022
- *Profile: The Muhandis General Company*, 17 mei 2023

Wilson Center

- *Violence against women permeates all aspects of life in Iraq*, 29 november 2022

World Food Programme (WFP)

- *The EU and WFP provide cash assistance to internally displaced and crisis affected Iraqis missing civil documentation*, 25 juli 2023

World Health Organization (WHO)

- *First gender-based violence strategic plan launched in Iraq*, 2 februari 2022

World Vision

- *Empowered Women, Empowered Children. Examining the relationship between women's empowerment and the well-being of children in Iraq*, april 2022

Yazda

- *We Cannot Return, Part 1: Collapsed Security Threatens the Future of Yazidis & Minorities in Sinjar*, 21 september 2022

6.2.2 Nieuwsbronnen

Agence France-Presse (AFP)
Agenzia Fides
Al Jazeera
Al-Monitor
Amwaj.media
Anadolu Agency
Asharq Al-Awsat
Assafir Al-Arabi
Bas News
BBC Monitoring
British Broadcasting Corporation (BBC)
Catholic News Agency (CNA)
Daraj
Deutsche Welle (DW)
Draw Media
Ekurd Daily
Fanack
Financial Times (FT)
France 24
Inter Press Service
Iraq Oil Report
Jummar
Kirkuk Now
Kurdistan24

Lithuanian Radio and Television (LRT)
L'Orient Today
Middle East Eye (MEE)
Nederlandse Omroep Stichting (NOS)
PBS News Hour
Peregraf
Raseef 22
Reuters
Rûdaw
Shafaq News
The Arab Weekly
The Associated Press (AP)
The Citadel (NRT English)
The Economist
The Guardian
The Independent
The National
The Nesar Record
The New Arab
The New York Times
The Red Line
The Telegraph
The Washington Post
Voice of America (VOA)

6.3 Kaart van Irak

